ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR:

CENTENARUL INDEPENDENȚEI DE STAT A ROMÂNIEI

CUCERIREA INDEPENDENȚEI NAȚIONALE — ÎNCUNUNARE A ASPIRAȚIILOR SECULARE DE LIBERTATE ALE POPORULUI ROMÂN
NICHITA ADĂNILOAIE

OPERAȚIUNILE ARMATEI ROMÂNE ÎN PRIMA PARTE A RĂZBOIULUI DE INDEPENDENȚĂ (APRILIE—AUGUST 1877)
CONSTANTIN CORBU

MIȘCAREA SOCIALISTĂ ȘI PROBLEMELE INDEPENDENȚEI, SUVERANITĂȚII ȘI UNITĂȚII NAȚIONALE (I)
ALEXANDRU PORȚEANU

ATITUDINEA PUTERILOR EUROPENE FAȚĂ DE PROCLAMAREA INDEPENDENȚEI ROMÂNIEI
GR. CHIRIȚĂ

CONSOLIDAREA INDEPENDENȚEI NAȚIONALE — FACTOR DE BAZĂ ÎN DEZVOLTAREA ROMÂNIEI
ARON PETRIC

CONCEPTUL DE INDEPENDENȚĂ NAȚIONALĂ ÎN POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI SOCIALISTE
ALEXANDRU BOLINTINEANU

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

RECENZII

ÎNSEMNĂRI

4

TOMUL 30 1977

APRILIE

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

www.dacoromanica.ro

ACADEMIA DE ŞTIINŢE SOCIALE ŞI POLITICE
A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
SECŢIA DE ISTORIE ŞI ARHEOLOGIE

COMITETUL DE REDACŢIE

VASILE MACIU *(redactor responsabil)*; ION APOSTOL *(redactor responsabil adjunct)*; NICHITA ADĂNILOAIE; LUDOVIC DEMÉNY; GHEORGHE I. IONIŢĂ; VASILE LIVEANU; AURLL IOGHIN; TRAIAN LUNGU; DAMASCHIN MIOC; ŞTEFAN OLTEANU; ARON PETRIC; ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU; POMPILIU TEODOR *(membri)*.

Preţul unui abonament este de 120 lei.

În ţară, abonamentele se primesc la oficiile poştale, factorii poştali şi difuzorii de presă din întreprinderi şi instituţii.

Revistele se mai pot procura (direct sau prin poştă) şi prin „PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI", Calea Victoriei nr. 125, sector 1.

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la ILEXIM — Departamentul Export-Import presă. P.O.BOX 136—137. Telex 11226—Bucureşti, Str. 13 Decembrie nr. 3.

Manuscrisele, cărţile şi revistele pentru schimb, precum şi orice corespondenţă, se vor trimite pe adresa Comitetului de redacţie al revistei „REVISTA DE ISTORIE". Apare de 12 ori pe an.

Adresa redacţiei:
B-dul Aviatorilor, nr. 1
Bucureşti, tel. 50 72 41

www.dacoromanica.ro

REVISTA DE ISTORIE

TOM. 30, NR. 4,
aprilie 1977

SUMAR

CENTENARUL INDEPENDENȚEI DE STAT A ROMÂNIEI

NICHITA ADĂNILOAIE, Cucerirea independenței naționale — încununare a aspirațiilor seculare de libertate ale poporului român 569
CONSTANTIN CORBU, Operațiunile armatei române în prima parte a războiului de independență (aprilie—august 1877) 597
ALEXANDRU PORȚEANU, Mișcarea socialistă și problemele independenței, suveranității și unității naționale (I) 625
ȘTEFAN CSUCSUJA, Războiul pentru independență în opinia publică progresistă maghiară a epocii 645
GR. CHIRIȚĂ, Atitudinea puterilor europene față de proclamarea independenței României. 673
Col. VASILE ALEXANDRESCU, Lt. col. CONSTANTIN CĂZĂNIȘTEANU, Opinii străine despre armata română în războiul pentru independență 691
MIRCEA IOSA, Urmările economice și sociale ale dobîndirii independenței de stat a României. 709
ARON PETRIC, Consolidarea independenței naționale — factor de bază în dezvoltarea României 733
ALEXANDRU BOLINTINEANU, Conceptul de independență națională în politica externă a României socialiste 749

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Sesiunea științifică „Damaschin Bojincă" (*I.D.S.*) A doua întîlnire între specialiști români și sovietici autori de manuale de istorie *(Gh. I. Ioniță)* ; Cronica 765

RECENZII

MARIA TOTU, *Garda civică din România (1848—1884)*, București, Edit. militară, 1976, 300 p. *(Apostol Stan)* 769
OVIDIU PAPADIMA, *Ipostaze ale iluminismului românesc*, București, Editura Minerva, 1976, 396, *(Vasile Netea)* 772

www.dacoromanica.ro

ÎNSEMNĂRI

Istoria României : * * * *România în războiul pentru independență (1877—1878). Contribuții bibliografice*, București, Biblioteca Centrală a Ministerului Apărării Naționale, 1976, 54 p. *(M. Stroia)* ; General ALEXANDRU CERNAT, *Memorii. Campania 1877—1878*, Ediție îngrijită, cuvînt înainte și notă biografică de generalmaior doctor Constantin Olteanu, București, Edit. militară, 1976, XLI + 41 p. + + 1 portr. *(Valeriu Stan)* ; TEODOR VÎRGOLICI, *Ecourile literare ale cuceririi independenței naționale*, București, Edit. Eminescu, 1976, 304 p. *(Vasile Netea)* ; CONSTANTIN GÎLEA, I. KARA, CONST.-LIVIU RUSU, *De la Unirea Principatelor la războiul pentru independența de stat a României*, Iași, Biblioteca „Gh. Asachi", 1977, 48 p. *(Mircea C. Dumitriu)* 777

www.dacoromanica.ro

REVISTA DE ISTORIE

TOME 30, N° 4,
avril 1977

SOMMAIRE

LE CENTENAIRE DE L'INDÉPENDANCE D'ÉTAT DE LA ROUMANIE

NICHITA ADĂNILOAIE, La conquête de l'indépendance nationale couronnement des aspirations séculaires de liberté du peuple roumain 569

CONSTANTIN CORBU, Les opérations de l'armée roumaine pendant la première partie de la guerre d'indépendance (avril — août 1877) 597

ALEXANDRU PORȚEANU, Le mouvement socialiste et les problèmes de l'indépendance, de la souveraineté et de l'unité nationale (I) 625

ȘTEFAN CSUCSUJA, La guerre pour l'indépendance et l'opinion publique progressiste hongroise de l'époque 645

GR. CHIRIȚĂ, L'attitude des puissances européennes face à la proclamation de l'indépendance de la Roumanie 673

Colonel VASILE ALEXANDRESCU, Lieutenant colonel CONSTANTIN CĂZĂNIȘTEANU, Opinions étrangères sur l'armée roumaine dans la guerre pour l'indépendance 691

MIRCEA IOSA, Les effets économiques et sociaux de la conquête de l'indépendance d'Etat de la Roumanie 709

ARON PETRIC, La consolidation de l'indépendance nationale — facteur fondamental dans le développement de la Roumanie 733

ALEXANDRU BOLINTINEANU, Le concept d'indépendance nationale dans la politique extérieure de la Roumanie socialiste 749

LA VIE SCIENTIFIQUE

La session scientifique „Damaschin Bojincă" (*I.D.S.*) La deuxième rencontre de spécialistes roumains et soviétiques auteurs de manuels d'histoire *(Gh. I. Ioniță)*: Chronique 765

COMPTES RENDUS

MARIA TOTU, *Garda civică din România (1848—1884)* (La garde civique en Roumanie (1848—1884), Bucarest, Editions militaires, 1976, 300 p. *(Apostol Stan)* 769

www.dacoromanica.ro

OVIDIU PAPADIMA, *Ipostaze ale iluminismului românesc* (Hypostases de la philosophie des Lumières en Roumanie), Bucarest, Editions Minerva, 1976, 396 pages, *(Vasile Netea)* 772

NOTES

Histoire de la Roumaine: * * * *România in războiul pentru independență (1877—1878). Contribuții bibliografice* (La Roumanie dans la guerre pour l'indépendance (1877—1878). Contributions bibliographiques), Bucarest, Bibliothèque Centrale du Ministère de la Défense Nationale, 1976, 54 p. *(M. Stroia);* Général ALEXANDRU CERNAT, *Memorii. Campania 1877—1878* (Mémoires. La campagne de 1877—1878), Edition parue par les soins, avant-propos et note bibliographique du major-général dr. Constantin Olteanu, Bucarest, Editions militaires, 1976, XLI + 41 p + 1 portrait *(Valeriu Stan);* TEODOR VÎRGOLICI, *Ecourile literare ale cuceririi independenței naționale* (Les échos littéraires de la conquête de l'indépendance nationale), Bucarest, Editions Eminescu, 1976, 304 p. (Vasile Netea); CONSTANTIN GÎLEA, I. KARA, CONST.-LIVIU RUSU, *De la Unirea Principatelor la războiul pentru independența de stat a României* (De l'Union des Principautés à la guerre pour l'indépendance d'Etat de la Roumanie), Jassy, Bibliothèque „Gh. Asachi", 1977, 48 p. *(Mircea C. Dumitriu)* 777

www.dacoromanica.ro

CUCERIREA INDEPENDENȚEI NAȚIONALE — ÎNCUNUNARE A ASPIRAȚIILOR SECULARE DE LIBERTATE ALE POPORULUI ROMÂN

DE

NICHITA ADĂNILOAIE

„Împlinirea a 100 de ani de la proclamarea independenței de stat a României constituie — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — un moment epocal în istoria poporului nostru și el trebuie sărbătorit în mod corespunzător". Pentru că el „constituie, după unirea din 1859, un însemnat moment în dezvoltarea națiunii noastre, în dezvoltarea statului nostru, în afirmarea independenței noastre naționale, în mersul înainte al României pe calea progresului. Trebuie să fie evident pentru toți că fără Unire, fără proclamarea independenței de stat însăși ființa națională și dezvoltarea poporului român, a națiunii noastre nu ar fi fost posibile"[1]. Centenarul independenței naționale a României constituie, în adevăr, un minunat prilej de evocare și cinstire a trecutului de luptă al poporului român pentru apărarea pământului strămoșesc și a ființei neamului, pentru neatîrnarea patriei și afirmarea suverană a statului nostru în viața internațională.

Eveniment crucial în istoria patriei, cucerirea neatîrnării statale depline în anul 1877 a reprezentat, totodată, încununarea unor veacuri de trude, zbuciumări și lupte eroice ale poporului român pentru înlăturarea dominației otomane. Aceste străduinți și aspirații seculare spre libertate ale poporului român — care-și vor găsi încununarea legică și logică prin cucerirea independenței la 1877, — consemnate la loc de cinste în analele istoriei naționale, merită toată solicitudinea noastră.

Parcurgînd filele istoriei, constatăm că poporul român — format încă din primul mileniu al erei noastre din contopirea dacilor băștinași cu romanii — și-a menținut continuitatea pe ambele versante ale Carpaților și pe ambele maluri ale Milcovului și s-a dezvoltat, în decursul secolelor, printr-o luptă neprecupețită împotriva forțelor externe care voiau să-i încalce teritoriul și să-l supună. Această luptă — pentru apărarea libertății, unității și a pământului strămoșesc — se poate urmări continuu, ea fiind trăsătura caracteristică a istoriei noastre naționale.

---

[1] Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la plenara C.C. al P.C.R. din 14 aprilie 1976*, în *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 12, București, Edit. politică, 1976, p. 556—557.

www.dacoromanica.ro

Favorizată de fondul etnic comun, de mediul geografic, de legătura indestructibilă dintre oameni şi locuri, de dragostea de ţară şi de neam, lupta pentru neatîrnare — de-a lungul veacurilor — a fost, în esenţă, o luptă pentru dăinuirea poporului român şi a organizării sale statale. În toiul bătăliilor pentru independenţă, prin eforturi neostenite, s-au înregistrat momente de glorie, de riposte viguroase date agresiunilor venite din afară; alteori au fost şi ani de restrişte, de durere şi frustrare, dar, pînă la urmă, forţele interne se refăceau şi libertatea, implicit existenţa ţărilor române, era din nou asigurată. La aceasta contribuia din plin dîrzenia şi vigoarea poporului nostru, dornic să-şi apere libertatea şi glia strămoşească — cu care se înfrăţise şi din care nu putea să fie alungat —, dornic să-şi păstreze fiinţa sa naţională, în pofida tuturor vicisitudinilor istorice aduse peste el de curgerea veacurilor.

De la primele forme de organizare statală, românii au trebuit să lupte pentru a-şi apăra existenţa primejduită. Libertatea şi glia străbună şi-au apărat-o Menumorut, Gelu, Glad şi urmaşii lor în Transilvania, Tatos şi Sestlav în Dobrogea, Litovoi şi Seneslau în Muntenia, brodnicii şi bolohovenii în Moldova. Chiar după supunerea Transilvaniei de către arpadieni, unele formaţiuni politice au continuat să-şi păstreze o autonomie locală. Datorită supravieţuirii acestor autonomii şi a împotrivirii populaţiei băştinaşe româneşti în genere, Transilvania n-a putut fi cuprinsă organic în cadrul statului feudal maghiar. Ea şi-a păstrat o organizare proprie fiind condusă de un voievod, numit de regele maghiar, cu atribuţii administrative, judiciare şi militare. Autonomia voievodatului transilvănean se accentua mai ales în perioadele de tulburări şi instabilitate ale statului maghiar.

După cum se ştie, în prima jumătate a secolului al XIV-lea, evoluţia internă şi anumite schimbări survenite în situaţia internaţională — declinul Hoardei de aur după moartea hanului Nogai şi frămîntările din regatul maghiar cauzate de stingerea dinastiei arpadiene contribuind la slăbirea forţelor militare şi a presiunii exercitate de aceşti puternici vecini care-şi impuseseră suzeranitatea asupra cnezatelor şi voievodatelor româneşti — au favorizat unificarea formaţiunilor politice existente pe teritoriul Munteniei şi Olteniei, iar mai tîrziu şi a formaţiunilor din Moldova şi au dus la constituirea celor două state feudale româneşti de la sud şi est de Carpaţi.

Prin biruinţele asupra tătarilor şi, mai ales, prin victoria de la Posada (noiembrie 1330) împotriva regelui maghiar Carol Robert — fostul său suzeran — Basarab şi-a cucerit independenţa statală şi a devenit „întemeietorul Ţării Româneşti". De altfel, strălucita victorie de la Posada a consacrat fiinţa politică de sine stătătoare a Ţării Româneşti, a întărit prestigiul internaţional al marelui voievod — care a pus bazele dinastiei naţionale a Basarabilor — a creat o stabilitate a vieţii de stat şi a favorizat dezvoltarea şi prosperitatea economică a ţării [2].

---

[2] Ştefan Ştefănescu, *Ţara Românească de la Basarab I „întemeietorul" pînă la Mihai Viteazul*, Bucureşti, Edit. Academiei, 1970, p. 33 şi 36; idem, *Mişcări demografice în ţările române pînă în secolul al XVII-lea şi rolul lor în unitatea poporului român*, în volumul *Unitate şi continuitate în istoria poporului român* (sub redacţia prof. univ. D. Berciu), Bucureşti, Edit. Academiei, 1968, p. 197.

www.dacoromanica.ro

De asemenea, în Moldova, Bogdan, venit din Maramureș, ajunge repede, ales fiind de boieri, conducătorul forțelor locale de rezistență împotriva suzeranității maghiare. În anul 1359, Bogdan a îndepărtat din scaun pe urmașii lui Dragoș și a pus capăt dependenței țării de coroana maghiară. Și astfel, voievodul Bogdan a ridicat Moldova în rîndul statelor independente, a unit în juru-i și alte formațiuni feudale românești din nordul și sudul țării și a dat o stabilitate vieții politice prin întemeierea dinastiei domnitoare a Mușatinilor. Încercările regalității maghiare — ca și în cazul Țării Românești — de a readuce la ascultare pe moldoveni au rămas zadarnice, izbindu-se de rezistența îndîrjită a acestora [3].

Formarea statelor feudale românești, de sine stătătoare, a asigurat conservarea ființei poporului nostru, întărindu-i capacitatea de rezistență în fața tendințelor permanente de expansiune ale puterilor vecine și, în fond, salvîndu-l de primejdia de a fi înghițit de acestea [4]. Totodată, neatîrnarea a asigurat țărilor române condiții mai bune dezvoltării social-economice, înfloririi civilizației materiale și spirituale și creșterii prestigiului lor internațional. În cadrul statelor feudale românești, poporul nostru — în ciuda împrejurărilor istorice vitrege — a mers mereu înainte, afirmîndu-și cu tărie entitatea și originalitatea sa, creînd bunuri materiale și spirituale inestimabile și dovedindu-se, în decursul veacurilor, un puternic factor de civilizație și progres în sud-estul Europei.

Dar, atît Moldova cît și Țara Românească (Valahia), îndată ce au luat ființă, pentru a-și apăra existența, libertatea, legile și obiceiurile, au fost nevoite să opună o rezistență îndelungată în fața expansiunii statelor feudale maghiar și polonez ori în fața încercărilor de cotropire din partea turcilor și tătarilor. „Istoria poporului român — sublinia pe bună dreptate tovarășul Nicolae Ceaușescu — este străbătută, ca un fir roșu, de lupta împotriva cotropitorilor, pentru eliberare națională și socială" [5].

Abia după două secole de lupte grele, copleșiți de forța numerică a invadatorilor, țările române au putut fi obligate să accepte dominația otomană. Victoriile obținute de Mircea cel Bătrîn împotriva turcilor au oprit întinderea Imperiului otoman la nordul Dunării și au consolidat poziția Țării Românești. Tributul plătit de Mircea în ultimii ani ai domniei, pentru răscumpărarea păcii, ca și cel plătit la 1456 de Petru Aron, voievodul Moldovei, nu reprezenta o subordonare vasalică față de Poarta otomană. Dealtfel, plata tributului, fără alte obligații și fără vreun amestec în politica internă și externă a țării, nu însemna, în dreptul ginților, pierderea suveranității. În decursul istoriei, au plătit tribut sultanului și Veneția și Polonia și Casa de Habsburg; ori nu se poate susține că vreunul din aceste state și-au pierdut vreodată suveranitatea lor față de Poartă [6]. La fel se pune și problema țărilor române în secolele XIV—XV.

---

[3] *Istoria Românlei*, vol. II, București, Edit. Academiei, 1962, p. 168—171; vezi și *Istoria poporului român* (sub redacția acad. Andrei Oțetea), București, Edit. științifică, 1970, p. 128.

[4] *Istoria poporului român*, p. 130.

[5] Nicolae Ceaușescu, *Expunere la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi semicentenarului unirii Transilvaniei cu România*, București, Edit. politică, 1968, p. 6—7.

[6] Alex. Lapedatu, *Antecedentele istorice ale independenței române*, în *Războiul neatîrnării 1877—1878*, București, 1927, p. 7.

www.dacoromanica.ro

Reglementarea raporturilor politice dintre țările române și Poarta otomană s-a efectuat pe baza unor firmane și a unor tratate vechi, numite „capitulații", cu obligații bilaterale. Contestate de unii autori — la începutul secolului al XX-lea — aceste capitulații aveau la bază un fond istoric real. Ele prevedeau pentru Principatele române dreptul de a-și face legi, de a-și alege voievodul, de a purta războaie și de a încheia pace cu vecinii după cum vor crede de cuviință, fără a putea fi trase la răspundere de sultan pentru faptele lor. De altfel, în baza acestor capitulații — după cum sublinia și Karl Marx mai tîrziu — „Principatele dunărene sînt două state suverane, sub suzeranitatea Porții, căreia îi plătesc tribut, însă cu condiția ca Poarta să le apere de toți dușmanii din afară oricare ar fi ei, și totodată să nu se amestece sub nici o formă în treburile lor interne" [7]. Imperiul otoman nu și-a respectat însă angajamentele asumate prin capitulații nici în privința neamestecului în treburile interne, nici în privința garantării integrității teritoriale a Principatelor; în afară de aceasta, turcii au mărit continuu tributul, au adăugat mereu noi sarcini economice transformînd, de fapt, țările române în „chelerul" de provizii al Constantinopolului.

Este de subliniat că datorită rezistenței eroice a poporului nostru, dornic să-și apere libertatea și glia strămoșească — cu care se înfrățise — dornic să-și păstreze ființa sa națională, cotropitorii otomani n-au putut transforma niciodată țările române în pașalicuri (provincii turcești) cum au procedat cu statele din Balcani sau cu Ungaria, fiind nevoiți să le lase o conducere și o administrație autonomă.

În general, regimul suzeranității otomane asupra țărilor române se înăsprea, se atenua ori înregistra perioade de stabilitate relativă în funcție de capacitatea de rezistență a poporului nostru, de situația internă a Imperiului otoman și de conjunctura politică internațională. Acest regim poate fi împărțit — în funcție de evoluția lui — în mai multe perioade sau etape. Prima începe atunci cînd Mircea cel Bătrîn (în anul 1415) și respectiv voievodul Moldovei Petru Aron (în 1456) au fost nevoiți să accepte suzeranitatea nominală a sultanului plătindu-i un tribut anual și durează pînă aproape la mijlocul veacului al XVI-lea (1538 în Moldova și 1540 în Țara Românească); este perioada cînd țările române au izbutit să-și păstreze independența, să poarte războaie victorioase și ani în șir să nu plătească nici un fel de haraci turcilor. A doua perioadă — care ține pînă la domnia lui Mihai Viteazul — aduce o accentuare a aservirii politice și economice de către turci a țărilor române cînd acestea își pot menține numai autonomia și cînd, pe fundalul suzeranității, se instaurează dominația otomană propriu-zisă favorizată fiind de factori externi și interni, inclusiv de conflictele pentru putere dintre domni și unele fracțiuni boierești turcofile. Spre sfîrșitul secolului al XVI-lea, poporul român, condus de sabia și înțelepciunea lui Mihai Viteazul, își recucerește pentru aproape două decenii neatîrnarea statală. După această etapă, dominația otomană se va instaura din nou, intensificîndu-se treptat și atingînd dimensiunile cele mai împovărătoare pentru Moldova și Țara Românească în perioada domniilor fanariote (1716—1821). O altă etapă în raporturile țărilor române cu Imperiul otoman începe după revoluția lui Tudor Vladimirescu care

[7] Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 10, București, Edit. politică, 1961, p. 329.

www.dacoromanica.ro

a pus capăt domniilor fanariote și a obligat Poarta să numească domni pămînteni. Dominația otomană zdruncinată serios la 1821, va primi o lovitură de grație la 1829 cînd monopolul turcesc al comerțului exterior va fi înlăturat, împreună cu toate sarcinile materiale—în afara tributului—ce fuseseră impuse Principatelor de către Poartă. După 1829, nu mai putem vorbi de dominație otomană, ci numai de suzeranitate otomană. Odată cu unirea din 1859 începe ultima etapă în care, treptat, se cîștigă noi atribute ale suveranității naționale, statul român își afirmă existența de sine stătătoare pe plan internațional, iar în 1877 aruncă peste bord și ultima verigă a suzeranității otomane, cucerindu-și independența deplină.

Țelul călăuzitor al politicii marilor voievozi români, din cele mai vechi timpuri, a fost asigurarea dăinuirii poporului nostru în cadrul formei organizate de stat. Fie prin victorii militare împotriva agresorilor, fie prin negocieri purtate de diplomați iscusiți — și însoțite uneori de daruri și „argumente" bănești — fie folosind ambele mijloace, țările române s-au putut menține cu instituțiile lor proprii fără nici o întrerupere. De altfel, este îndreptățită afirmația că românii sînt „singurul popor din spațiul carpato-balcanic fără o discontinuitate a vieții de stat, de la începutul secolului al XIV-lea" [8]. Politica externă a voievozilor se întemeia pe o continuă apreciere a realităților și urmărea, de regulă, menținerea unor bune relații cu vecinii, spre a se putea dezvolta organizarea internă de stat și totodată a se consolida poziția internațională a țărilor române. Se trimiteau solii, se purtau negocieri, se încheiau tratate de prietenie și alianță cu puterile creștine limitrofe, menite să asigure cooperarea sau cel puțin atitudinea binevoitoare a acestora în eventualitatea confruntării cu forțele militare otomane.

Oastea și diplomația românească, încă de la formarea statelor feudale, au căutat să fie totdeauna în slujba apărării drepturilor fundamentale ale poporului nostru și nu a unor tendințe agresive [9]. Chiar după recunoașterea suzeranității otomane, de multe ori voievozii români, asumîndu-și mari riscuri, refuzau, să participe cu oștile lor la campaniile turcești împotriva Ungariei, Poloniei sau altor țări. În schimb — ca un revers al medaliei — cînd voievozii noștri se aflau în fața unor primejdii externe și apelau la sprijinul regilor maghiari ori polonezi, nu odată, li se pretindea să depună mai întîi umilitorul omagiu de vasalitate. Se poate conchide că, în general, politica marilor voievozi români găsea în înțelegerea poporului reazim împotriva primejdiilor înconjurătoare, cărora trebuia să le facă față. Cînd împrejurările îngăduiau, țările române adoptau o politică activă de apărare, susținută cu armele; iar cînd situația era însă nefavorabilă, se accepta, temporar, o dureroasă vasalitate față de turci, unguri, polonezi ori habsburgi, pînă ce condițiile permiteau înlăturarea acesteia.

Cînd Mircea cel Bătrîn, Dan al II-lea, Vlad Țepeș, Radu de la Afumați, ori Ștefan cel Mare, după lupte înverșunate cu turcii, acceptau totuși plata tributului și suzeranitatea sultanului însemna — și de obicei faptul era recunoscut de întreaga obște — că aceasta era singura posibilitate nu numai de menținere a independenței ci și de supraviețuire a

[8] Virgil Cândea, Dinu C. Giurescu, Mircea Malița, *Pagini din trecutul diplomației românești*, București, Edit. politică, 1966, p. 50—51.

[9] *Ibidem*, p. 10 și 126.

www.dacoromanica.ro

țării[10]. Acești voievozi cutezători—ca de altfel și Ioan Vodă, Mihai Viteazul ori Iancu de Hunedoara — conducînd cu măiestrie oștile la biruință, au reușit să păstreze ori să recucerească, temporar, independența deplină a țărilor române. Totodată, ei au izbutit să stăvilească adeseori înaintarea turcilor în această parte a Europei salvînd, astfel, țările din centrul continentului de invazia otomană. Deci, apărîndu-se pe sine, poporul român a constituit, în același timp, și o pavăză a Europei centrale în fața primejdiei otomane.

Este recunoscut și apreciat de contemporani mai ales rolul lui Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul în stăvilirea și întîrzierea invaziei otomane asupra centrului Europei. Totodată, trebuie subliniat faptul că acești mari conducători de oști erau conștienți de importanța europeană a luptei lor. Ștefan cel Mare, de exemplu, știa prea bine că prin rezistența Moldovei în fața invaziei otomane se apăra civilizația Europei. De aceea, înaintea începerii războiului cu turcii, Ștefan scria, la 29 noiembrie 1474, papei de la Roma — Sixt al IV-lea — că „noi... sîntem veșnic și din toată inima pregătiți întru totul, avînd de gînd să ne batem pentru creștinătate din toate puterile", iar în anul următor, după biruința de la Vaslui, cerînd ajutor unor conducători de stat din Europa, el sublinia că Moldova este o „poartă a creștinătății care dacă va fi pierdută „toată creștinătatea va fi în primejdie" [11]. Creștinătatea era o formulă religioasă a unității europene de luptă împotriva pericolului otoman. La 8 mai 1478, Ștefan arăta, de asemenea, că Moldova este „zidul de apărare al Ungariei și al Poloniei și este straja acestor două crăii" [12]. Regii Ungariei și Poloniei, senioria Veneției, papa de la Roma și mulți alții i-au adus elogii voievodului român pentru răsunătoarele victorii împotriva forțelor otomane. Papa preciza că numele lui Ștefan „se află pe buzele tuturor"; iar cronicarul polonez Jan Dlugosz, scriind că domnitorul Moldovei este „cel dintîi dintre principii lumii care a repurtat... o victorie atît de strălucită împotriva turcilor", îl considera „cel mai vrednic" a fi numit în fruntea unei coaliții europene de luptă „împotriva turcilor". Biruința lui Ștefan de la Vaslui este consemnată și de izvoarele otomane; văduva lui Murad al II-lea, referindu-se la această bătălie, scria că „oștile turcești n-au suferit nici cînd o mai mare înfrîngere" [13].

Lupta pentru apărarea independenței, în fața pericolului turcesc, a dus, de multe ori, la solidarizarea pe cîmpul de bătăie a oștilor celor trei țări românești — Moldova, Țara Românească și Transilvania — și la încercări repetate de unire a acestor state într-un bloc antiotoman. În conștiința multor conducători politici — începînd cu Mircea cel Bătrîn — s-a cristalizat ideea că țările române nu se pot apăra cu eficacitate decît aliate între ele[14]; și uneori ele au fost, temporar, unite sub forma vasalității. În evul mediu sînt momente importante de unire a forțelor militare ale țărilor române împotriva invaziei otomane. E vorba de ac-

[10] Vezi, în privința lui Mircea cel Bătrîn, Ștefan Ștefănescu, *Țara Românească de la Basarab I „întemeietorul" pînă la Mihai Viteazul*, p. 57—59; vezi și Virgil Cândea, Dinu Giurescu, Mircea Malița, *op. cit.*, p. 60—75.

[11] Vezi *Istoria României*, vol. II, p. 512, 515—516.

[12] Vezi Ion Sabău, *Relațiile politice dintre Moldova și Transilvania în timpul lui Ștefan cel Mare*, în volumul *Studii cu privire la Ștefan cel Mare*, București, Editura Academiei, 1956, p. 220.

[13] *Istoria României*, vol. II, p. 515.

[14] Ștefan Ștefănescu, *Mișcări demografice în țările române* ..., p. 205.

www.dacoromanica.ro

țiunea lui Iancu de Hunedoara, a lui Ștefan cel Mare și mai ales de unirea realizată de Mihai Viteazul în anul 1600.

Iancu de Hunedoara — voievod al Transilvaniei și apoi guvernator al Ungariei — a încercat să creeze un sistem politic bazat pe unirea eforturilor celor trei țări române în scopul luptei și rezistenței comune împotriva turcilor. Pentru organizarea apărării comune, el a intervenit în conducerea politică a Moldovei și Țării Românești înscăunînd domni fideli orientării sale antiotomane. Unii dintre acești domni tindeau să unească țările lor cu Transilvania, spre a forma „o singură țară"[15]. În marile bătălii purtate de Iancu de Hunedoara împotriva turcilor s-au întîlnit, laolaltă, sub steagurile sale, români din Transilvania, Moldova și Țara Românească — alături de maghiari, sîrbi, croați etc., — toți luptîndu-se vitejește pentru libertatea lor și a țărilor lor.

După moartea lui Iancu de Hunedoara (1456), rolul de conducător principal, al efortului românesc de stăvilire a invaziilor otomane, avea să-i revină lui Ștefan cel Mare[16]. În lupta antiotomană, Ștefan a căutat să atragă atît Transilvania cît și Țara Românească. Ca și Iancu de Hunedoara, Ștefan a trecut de mai multe ori în Țara Românească, a izgonit pe turci și a înlocuit pe domnii servili față de Poartă cu alții, vasali ai săi, care trebuiau să-i dea tot sprijinul în fața primejdiei comune. Timp de aproape două decenii, marele voievod al Moldovei a controlat situația politică din Țara Românească spre a coordona lupta antiotomană a ambelor țări. Prin intervențiile repetate în Țara Românească, Ștefan urmărea să și-o facă aliată și să împiedice aservirea ei turcilor. Dar, scopul n-a fost decît parțial atins, deoarece domnitorii puși pe tron de Ștefan au trecut, îndată după instalare, de partea turcilor[17] neputînd rezista presiunii și amenințării acestora.

Nevoia de apărare împotriva primejdiei comune a cotropirii otomane și legăturilor economice existente au creat, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, condițiile unei strînse colaborări între Moldova și Transilvania[18]. Iar participarea transilvănenilor la luptele lui Ștefan cel Mare împotriva turcilor a cimentat și mai mult aceste relații prietenești. Se știe că la bătălia de la Vaslui el a fost sprijinit și de aproape 7000 de luptători transilvăneni. În general, biruințele lui Ștefan împotriva oștilor otomane au salvgardat nu numai interesele Moldovei ci și ale Munteniei și Transilvaniei. Într-o scrisoare din aprilie 1478 brașovenii îi cereau ocrotirea: „Parcă ai fi fost ales și trimis de Dumnezeu pentru cîrmuirea și apărarea Transilvaniei" arătau ei și continuau rugîndu-l să se apropie de regiunile lor „spre a le apăra" de turcii „prea cumpliți"[19]. Peste un an, brașovenii, scriind lui Ștefan că-l consideră apărătorul și cîrmuitorul firesc al Transilvaniei, îl rugau din nou să vină neîntîrziat în ajutor spre a apăra ținutul lor de cotropirea turcească[20]. Expediția Porții otomane în Ardeal a fost înfrîntă, iar Ștefan, ajutat de trupe transilvănene, a

[15] *Istoria României*, vol. II, p. 423 și 442; Ștefan Ștefănescu, *Mișcări demografice în țările române ...*, p. 206; vezi și V. Curticăpeanu, *Formarea națiunii române și a statului național unitar român*, București, Edit. politică, 1574, p. 25.

[16] Ștefan Ștefănescu, *Mișcări demografice în țările române ..., p. 206.*

[17] Idem, *Țara Românească dela Basarab I, „Întemeietorul" pînă la Mihai Viteazul*, p. 71—74.

[18] Ion Sabău, *op. cit.*, p. 240.

[19] *Ibidem*, p. 220.

[20] *Ibidem*, p. 224.

www.dacoromanica.ro

trecut apoi în Țara Românească să pedepsească pe voievodul de acolo (Basarab cel Tînăr) care trecuse de partea turcilor.

Se cuvine să evidențiem faptul că Ștefan cel Mare — urmînd exemplul lui Iancu de Hunedoara — pentru a putea cîștiga bătăliile împotriva turcilor și a apăra astfel independența Moldovei a căutat să-și alieze celelalte două țări românești și totodată a făcut apel la întregul popor, dar mai ales la țărănime, chemînd-o la luptă. De altfel, este cunoscut că țărănimea, pentru a-și apăra libertatea și glia strămoșească, a dus greul bătăliilor împotriva cotropitorilor străini. Cronicarul Jan Dlugosz — contemporan cu marele voievod — scria că Ștefan chema la arme „nu numai pe oșteni ori pe nobili, dar încă și pe țărani"; iar în privința componenței oastei de 40 000 de moldoveni care au înfrînt pe turci, în anul 1475, la Vaslui, el preciza că aceasta era alcătuită, în „cea mai mare parte" din țărani [21]. Probabil pe acest izvor s-a întemeiat și K. Marx cînd a subliniat vitejia moldovenilor în lupta de la Vaslui reliefînd faptul că oștirea lor, deși era formată „din țărani care fuseseră luați direct de la plug" și era „mult mai slabă decît armata turcească, a zdrobit-o complet, numai puțini turci au scăpat cu viață; au fost omorîte patru pașale, au fost capturate 100 de steaguri" [22]. Și Grigore Ureche, referindu-se la alcătuirea armatei lui Ștefan arăta, la un moment dat, că, „după pierzarea oștii dintîi" domnitorul strîngea păstorii din munți și argații de-i întrarma" și astfel „să ridica deasupra biruitorilor dintăi" [23]. De altfel Ștefan, spre a umple golurile lăsate de luptătorii căzuți în sîngeroasele bătălii, își primenea tot prin țărani — în special răzeși — și cadrele permanente ale armatei [24].

Tendințele de înfăptuire a unui organism politic unitar din cele trei țări române, capabil să înfrîngă acțiunile cotropitoare otomane, își vor găsi o măreață încununare abia în timpul lui Mihai Viteazul. Între timp, spre mijlocul veacului al XVI-lea, — după cum am menționat — în Moldova și Țara Românească se instaurase dominația otomană — cu tot cortegiul ei de peșcheșuri și angarale — țările române păstrîndu-și totuși autonomia. Tot atunci, în condițiile destrămării regatului Ungariei, Transilvania se desprinsese complet din cadrul acestuia și intrase sub suzeranitatea Porții. În ciuda condițiilor vitrege, în această perioadă s-a observat o tot mai strînsă împletire a istoriei celor trei țări române, adică a intensificării relațiilor dintre ele pe toate tărîmurile. Oricum, intensificarea legăturilor economice dintre țările române, necesitatea unității de acțiune în războiul de eliberare de sub dominația otomană și începutul formării conștiinței unității de neam și limbă a poporului român vor sta la baza unificării politice înfăptuite, în anul 1600, de Mihai Viteazul [25].

După ce Mihai a aderat la liga antiotomană — ce-l avea în frunte pe papa Clement al VII-lea — în 1594 a încheiat o alianță ofensivă cu prin-

[21] Vezi Barbu T. Cîmpina, *Cercetări cu privire la baza socială a puterii lui Ștefan cel Mare*, în volumul *Studii cu privire la Ștefan cel Mare*, p. 88.

[22] *Arhiva Marx-Engels*, vol. VII, ediția rusă, 1946, p. 203, apud M. Guboglu, *Inscripția sultanului Suleiman Magnificul în urma expediției în Moldova (1538/945)*, în „Studii", IX, nr. 2—3/1956, p. 108.

[23] Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediția a II-a, îngrijită de P. P. Panaitescu, Editura de stat pentru literatură și artă, 1958, p. 105.

[24] Barbu T. Cîmpina, *op. cit.*, p. 89.

[25] Radu Manolescu, *Unitatea economică a țărilor române în evul mediu (secolele XIV—XVI)*, în volumul *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, p. 152.

www.dacoromanica.ro

cipele Transilvaniei și domnul Moldovei [26], iar în anii următori — ajutat și de trupe ardelene și moldovene, — printr-o serie de lupte, atît în nordul Dunării (la Putinei, Stănești, Șerpătești, Călugăreni, Giurgiu, Brăila, Turnu, Tîrgoviște) cît și în sudul marelui fluviu (la Nicopole, Rusciuc, Silistra, Vidin, Cladova, Rahova și Plevna, unde s-a bucurat și de sprijinul voluntarilor sîrbi și bulgari) [27], el a învins armatele turcești și pe cele tătărești (care invadaseră mai multe județe muntene) și a eliberat Țara Românească de sub dominația Porții [28].

Independența, redobîndită de poporul român cu sabia, prin vitejia oștilor sale — duse la biruință de un comandant atît de strălucit și de temerar —, trebuia păstrată și consolidată. Aceasta se putea face, cu mai multă eficacitate, prin menținerea alianței antiotomane a celor trei țări române. Înfăptuirea unirii celor trei țări române, din anul 1600, va fi facilitată tocmai de necesitatea luptei lor comune împotriva Porții otomane, pentru redobîndirea neatîrnării. Dincolo de împrejurările imediate, unirea era însă rezultatul unei solidarități istorice intensificate în cursul veacurilor, și de aceea fusese încercată, în forme diferite — după cum am menționat — și de alți voievozi înaintea lui Mihai Viteazul, după cum va fi căutată și după el. Unitatea de limbă a populației celor trei țări române, conștiința ei de a aparține aceluiași popor a venit, evident, în sprijinul acțiunii de unificare întreprinsă de marele voevod.

Politica antiotomană, de redobîndire și consolidare a neatîrnării țării, pe care a dus-o cu hotărîre Mihai Viteazul, a corespuns năzuinței spre libertate a întregului popor român și a servit interesele acestuia de supraviețuire și unificare statală. Unirea înfăptuită de Mihai Viteazul a ridicat prestigiul țărilor române pe plan internațional și a sporit puterea de rezistență a popoarelor din sud-estul Europei în fața expansiunii și asupririi otomane. Dar, această primă unificare politică a teritoriului românesc, dătătoare de mari speranțe pentru poporul român, a durat mai puțin de un an. Stadiul dezvoltării social-economice și mai ales forțele externe potrivnice au făcut ca ea să fie curmată atît de brusc. Ostilitatea nobilimii maghiare din Transilvania, tendințele expansioniste ale Austriei și Poloniei și interesul Porții de a restaura dominația asupra țărilor române — toate acestea au dus la suprimarea unirii [29] și a făuritorului ei, ucis mișelește, în august 1601, pe Cîmpia Turzii, de către uneltele habsburgilor.

Faptele de vitejie ale marelui voievod român au avut un puternic ecou mai ales în centrul și sud-estul Europei, iar asasinarea lui Mihai a fost considerată de unii publiciști străini drept „o faptă rușinoasă" cu consecințe nefericite pentru lupta antiotomană [30]. Istoricul german J. Christian

---

[26] Vezi Virgil Cândea, Dinu C. Giurescu, Mircea Maliță, *op. cit.*, p. 131.

[27] Ion Ionașcu, *Mihai Viteazul și unitatea politică a țărilor române*, în volumul *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, p. 163 și 177.

[28] Mărețele fapte de vitejie, ca și întreaga operă a lui Mihai Viteazul, sînt analizate judicios de Eugen Stănescu într-un amplu capitol din *Istoria României*, vol. II, p. 949—1 018; iar recent într-un volum omagial scos de Institutul de istorie „N. Iorga".

[29] Ion Ionașcu, *op. cit.*, p. 185; vezi și Ștefan Ștefănescu, *Țara Românească de la Basarab I „întemeietorul" pînă la Mihai Viteazul*, p. 169—171.

[30] Eugen Stănescu, *O disertație din 1856 despre Mihai Viteazul*, în „Studii", XVIII, nr. 1/1965, p. 120.

www.dacoromanica.ro

Engel, elogiind lupta tenace dusă de Mihai Viteazul pentru stăvilirea invaziei turceşti, scria: „să semănăm flori pe mormîntul acestui domn român, care prezintă un interes istoric universal. El a ajutat — şi a ajutat puternic — să apere restul Europei de barbaria otomană... Domnia lui, dacă ar fi durat mai mult, ar fi îmbunătăţit în mod irevocabil soarta ţărilor situate în regiunea Dunării de Jos [31].

Pentru români, Mihai Viteazul va rămîne unul dintre cei mai mari voievozi care s-a jertfit pentru neatîrnarea şi unitatea poporului nostru. Opera realizată de el, deschizînd perspectivele formării unui stat românesc în limitele întinderii demografice a poporului nostru, va contribui, în secolele următoare, la transformarea conştiinţei de neam în conştiinţa naţională şi la intensificarea luptei pentru unitate şi eliberare naţională. Independenţa şi unirea, înfăptuite de oştile lui Mihai Viteazul, vor mări încrederea poporului român în forţele proprii şi vor constitui, totodată, exemple de urmat şi idealuri de realizat pentru toate generaţiile viitoare. Este adevărat că, la un deceniu după moartea marelui voievod, Poarta a reuşit să-şi restaureze dominaţia asupra ţărilor române, dar ea va fi silită să-şi revizuiască regimul de exploatare şi chiar să-l atenueze [32]. Timp de mai bine de un secol—mai exact, pînă la instaurarea domniilor fanariote—se vor simţi încă efectele binefăcătoare ale luptei unitare a ţărilor române şi nu vor lipsi noi încercări de reluare a războiului antiotoman.

Domnitorul Radu Şerban (1602—1611) a încercat să continue politica antiotomană dusă, cu atîta succes, de Mihai Viteazul [33]. Principele Transilvaniei Gabriel Bethlen, intensificînd legăturile cu Moldova şi Ţara Românească va iniţia, în 1627, un proiect al unirii celor trei ţări româneşti într-un „regat al Daciei", sub sceptrul său [34]. Acest proiect nu s-a putut însă realiza din cauza împotrivirii Porţii şi a Imperiului habsburgic. În timpul domniilor lui Gheorghe Rákóczy I (1630—1648), Matei Basarab (1632—1654) şi Vasile Lupu (1634—1653) se reia alianţa [35] dintre ţările române, fiind îndreptată atît împotriva încercărilor de schimbare a domnilor cît mai ales în vederea luptei de eliberare de sub dominaţia otomană. Matei Basarab a trimis mai multe solii la Viena propunînd imperialilor reluarea războiului antiotoman, iar în 1639 a tratat şi cu veneţienii încheierea unei alianţe contra turcilor, angajîndu-se să înceapă şi el o acţiune la Dunăre cu 40 000 de oameni [36]. Cînd regele Poloniei, Vladislav al IV-lea, a iniţiat alcătuirea unei ligi antiotomane domnitorii celor trei ţări române au aderat la ea, rolul principal în războiul cu turcii fiindu-i destinat lui Matei Basarab numit din partea ligii ca „general al întregului Răsărit" [37].

---

[31] Vezi Ion Ionaşcu, *op. cit.*, p. 154.

[32] *Istoria României*, vol. III, p. 13—19; vezi şi *Istoria poporului român*, p. 161 164.

[33] Matei D. Vlad, *Moştenirea lui Mihai Viteazul pentru independenţă şi unitate naţională pînă la instaurarea regimului fanariotic şi habsburgic*, în „Studii şi articole de istorie", XXV, Bucureşti, 1974.

[34] *Istoria României*, vol. III, p. 153—154.

[35] Vezi tratatele de alianţă din 1638 încheiate de Gheorghe Rákóczy I cu Vasile Lupu şi cu Matei Basarab, în *Relaţiile internaţionale ale României în documente (1638—1900)*, volum întocmit de Ion Ionescu, Petre Bărbulescu, Gheorghe Gheorghe, Bucureşti, Edit. politică, 1971, p. 179—183.

[36] *Istoria României*, vol. III, p. 166 şi 170.

[37] *Ibidem*, p. 171.

www.dacoromanica.ro

În anii 1657—1660 se continuă lupta comună a țărilor române împotriva turcilor pentru recucerirea independenței. Principele Transilvaniei Gheorghe Rákóczy al II-lea, domnul Moldovei Gheorghe Ștefan, domnul Țării Românești Constantin Șerban și mai ales Mihnea al III-lea, — care-l înlocuiește în scaun, — vor participa activ la această luptă. Oastea lui Mihnea al III-lea, de pildă, sprijinită de trupe ardelene și moldovene, a înfrînt, în toamna anului 1659, la Frătești și Călugăreni armata otomană, a recucerit, pentru scurt timp, cetățile Giurgiu și Brăila. Tătarii — aliații tradiționali ai turcilor — și de data aceasta au intervenit cu trupe numeroase atacînd oastea lui Mihnea dinspre nord. Prins între două focuri și trădat de boieri, Mihnea a fost nevoit să se retragă în Transilvania, unde a și murit după cîteva luni. În anul următor, oștile otomane și tătărești au trecut în Transilvania, unde au înfrînt, la Florești (lîngă Cluj) și ultima încercare de rezistență a lui Rákóczy al II-lea, principele însuși fiind rănit mortal pe cîmpul de luptă [38].

După ce armatele Porții au fost respinse, în 1683, la asediul Vienei și declinul puterii Imperiului otoman a devenit mai evident, domnitorii români au căutat să folosească atît rivalitatea austro-polonă-turcă, cît și pe cea ruso-turcă (ce se va accentua în veacul al XVIII-lea), spre a putea dobîndi neatîrnarea țărilor lor. Dealtfel, au fost perioade cînd, în fața puterilor ce-și disputau sud-estul Europei, țările române au trebuit să folosească nu numai forța armelor ci și o diplomație chibzuită pentru a-și putea menține autonomia și existența statală. Într-o astfel de perioadă, eruditul stolnic Constantin Cantacuzino dirija, cu iscusință, politica externă a Țării Românești — în anii domniei lui Șerban Cantacuzino (fratele său) și Constantin Brîncoveanu (nepotul său) —, iar în București se concentrase „cea mai intensă activitate diplomatică din Europa de sud-est" [39]. Curieri și solii numeroase plecau spre: Viena, Veneția, Iași, Varșovia, Kiev, Moscova, Constantinopol, Ierusalim etc., purtînd mesajele, adînc chibzuite, ale cancelariei domnești. Aceste mesaje erau izvorîte din dorința de libertate ce călăuzea întotdeauna pe marii voevozi și diplomați români, care luptau pentru scuturarea dominației otomane și totodată — prudenți — căutau să contracareze tendințele anexioniste ale celorlalte state limitrofe spre a scuti țara de o nouă dominație străină, îmbrăcată în „mantie creștină".

Se știe că la asediul Vienei voievozii români, deși fuseseră siliți să urmeze armata otomană, au dat, din tabăra turcească (prin diferite acțiuni și informații), un prețios concurs trupelor austriece și poloneze facilitîndu-le victoria[40]. Dar—ca o ironie a istoriei—în deceniile următoare, conjunctura internațională va fi și mai critică pentru țările române, întrucît ele vor deveni obiect imediat al chestiunii orientului, fiind disputate de puterile învingătoare care voiau să ia locul Imperiului otoman. Hab-

---

[38] *Ibidem*, p. 188—193; vezi și Matei D. Vlad, *op. cit.*, p. 148.

[39] Virgil Cândea, Dinu C. Giurescu, Mircea Malița, *op. cit.*, p. 168—169. În privința activității diplomatice din acel timp, vezi și C. Șerban, *Legăturile stolnicului Constantin Cantacuzino cu Rusia*, în „Studii și articole de istorie", II, București, 1957, p. 235—254.

[40] Într-o scrisoare din februarie 1688, generalul austriac Wallstein ținea să-i reamintească domnului muntean, Șerban Cantacuzino, „acele frumoase fapte ce măria ta ai făcut în vremea înconjurării Vienei „contribuind la eliberarea trupelor imperiale asediate de turci. (Vezi *Genealogia Cantacuzinilor*, de banul Mihai Cantacuzino, publicată și adnotată de N. Iorga, București, 1902, p. 248).

www.dacoromanica.ro

sburgii (în primul rînd), izgonind pe turci din Ungaria, şi Transilvania şi încorporînd aceste teritorii, se pregăteau să anexeze — în a doua tranşă — şi Ţara Românească, sub pretextul că a fost cîndva vasală a statului feudal maghiar [41].

Pe de altă parte, regele Poloniei, Ioan Sobieski, a pătruns de mai multe ori în Moldova, chipurile, s-o „elibereze" de sub turci, în realitate însă urmărind s-o încorporeze la regatul său; partea de nord a ţării a ţinut-o sub ocupaţia trupelor sale cîţiva ani. Dealtfel, Sobieski cerea să i se plătească „cu Moldova sacrificiile făcute pentru creştinătate" [42]. La tratativele de pace de la Karlowitz, din 1699, Polonia va insista din nou să i se cedeze Principatele române; dar Poarta otomană — după cum precizează Karl Marx — va refuza, arătînd că „nu are dreptul de a face vreo cesiune teritorială, deoarece capitulaţiile nu-i conferea decît un drept de suzeranitate" asupra acelor ţări [43].

Şerban Cantacuzino, domnitorul Ţării Româneşti (1678—1688), dorea să reediteze opera politică a lui Mihai Viteazul prin reunirea celor trei ţări române sub sceptrul său şi înlăturarea dominaţiei otomane. Urmărind cucerirea independenţei şi descifrînd, totodată, intenţiile Austriei şi Poloniei de a pune stăpînire pe ţările române, Şerban Cantacuzino a căutat, mai întîi, să înjghebeze o alianţă a Munteniei, Transilvaniei şi Moldovei [44], apoi şi-a intensificat pregătirile pentru organizarea unei armate antiotomane de circa 30 000 de oameni [45], formată nu numai din români ci şi din sîrbi şi bulgari. El avea legături strînse cu popoarele creştine de peste Dunăre, unde se bucura de multă trecere, fapt pentru care era considerat de Habsburgi drept un om foarte util politicii lor expansioniste [46]. Ducînd tratative cu Austria, voevodul a insistat ca şi împăratul, Leopold I, să-şi asume angajamente concrete privind înlăturarea dominaţiei otomane din Principatele Române şi dobîndirea de către acestea a unui statut de independenţă, la încheierea păcii cu turcii [47]. Dar, după ce a aflat adevăratele pretenţii ale Habsburgilor — provizii de cereale, vite, care de transport şi salahori pentru oştile imperiale, un tribut (plocon) anual de 75.000 taleri (150 pungi) [48], jurămînt de credinţă şi supunere prestat de domn faţă de împărat care considera Muntenia

[41] Virgil Cândea, Dinu C. Giurescu, Mircea Maliţa, *op. cit.*, p. 168.

[42] *Ibidem*, p. 172.

[43] K. Marx, *Însemnări despre români* (Manuscrise inedite), Publicate de Acad. A. Oţetea, şi S. Schwann, Bucureşti, Edit. Academiei, 1964, p. 106.

[44] Vezi Matei D. Vlad, *Aspecte generale privind politica externă a ţarilor române în perioada 1678—1688*, în „Studii şi articole de istorie", XXX, Bucureşti, 1975, p. 205 206.

[45] În privinţa efectivului oştirii lui Şerban Cantacuzino părerile sînt împărţite; Mihai Cantacuzino vorbeşte de „20 000 de oaste cu leafă, afară de volintirii ce putea în vreme să mai stringă" *(Genealogia Cantacuzinilor* ..., p. 213), istoricul sovietic L. E. Semeonova scrie că armata voevodului „număra de la 35 pînă la 40 mii de oameni" (L.E. Semeonova, *Stabilirea legăturilor diplomatice permanente între Ţara Românească şi Rusia la sfîrşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea*, în „Românoslavica", 5, 1962, p. 39, iar într-o lucrare mai recentă se arată că acest efectiv se ridică la 30 000—40 000 de oameni (Ştefan Ionescu şi Panait I. Panait, *Constantin vodă Brîncoveanu*, Bucureşti, Edit. ştiinţifică, 1969, p. 43).

[46] Vezi Ştefan Ionescu şi Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 36.

[47] *Ibidem*, p. 42 43; vezi şi Vlad D. Matei, *Aspecte generale privind politica externă*..., p. 209—210.

[48] Voievodul român a rugat pe împărat ca din suma tributului anual „să mai scază 25.000 şi să rămîie lei 50.000, pentru că la mare lipsă ţara şi toţi locuitorii ei au ajuns" *(Genealogia Cantacuzinilor* ..., p. 225).

www.dacoromanica.ro

drept „o parte a Ciăiei Ungurești" [49], ce fusese deja anexată — Șerban Cantacuzino a căutat o apropiere și față de Rusia spre a primi sprijin împotriva turcilor și a contracara, totodată, acapararea țării de către austrieci [50]. Solia trimisă de Șerban Cantacuzino, în vara anului 1688, la Moscova avea să constate însă că nici Rusia nu era dispusă să le acorde românilor un ajutor dezinteresat pentru obținerea neatîrnării, că urmărea — sub masca ortodoxiei — să-i facă supușii ei; în plus de aceasta, le cerea să lupte pentru eliberarea teritoriilor ei sudice de hoardele tătărești. Între timp domnul muntean a încetat din viață, la 29 octombrie 1688, fără a mai parafa tratatul cu Austria, fără a-l cunoaște pe cel cu Rusia [51] și fără a reuși să obțină independența țării sale.

Pe aceeași linie a luptei pentru neatîrnare s-a situat și Constantin Brîncoveanu (1688—1714), care, cu multă prudență, a continuat politica lui Șerban Cantacuzino de rezistență împotriva dominației otomane și de apropiere față de Rusia. El considera că Rusia, fiind situată mai departe de granițele românești, nu prezintă o amenințare pentru libertatea și existența țării, ca Imperiul Habsburgic. De aceea, Brîncoveanu, după ce printr-o acțiune energică va izbuti să scoată trupele austriece din Muntenia, va întreține relații permanente cu țarul Petru cel Mare de la care așteaptă sprijin atît împotriva Imperiului otoman cît și a Imperiul Habsburgic [52]. La rîndul său, țarul Petru I căuta „să consolideze influența Rusiei în țările române și în general în Balcani, în scopul folosirii luptei popoarelor creștine împotriva Turciei" [53]. După terminarea războiului cu Suedia, Petru cel Mare s-a hotărît să reia lupta cu Imperiul otoman intensificînd propaganda printre populația creștină din Balcani și căutînd să încheie tratate de alianță cu domnitorii Moldovei și Munteniei [54].

Dimitrie Cantemir, de asemenea, a încercat să obțină eliberarea Moldovei de sub dominația Porții, alăturîndu-se acțiunilor antiotomane ale Rusiei. Prin tratatul de alianță dintre Dimitrie Cantemir și Petru I, încheiat în aprilie 1711, la Luțk, se prevedea cooperarea armată în contra turcilor, țarul obligîndu-se totodată să ocrotească Moldova, să-i garanteze autonomia deplină și integritatea hotarelor sale, precizate în articolul XI al tratatului. Chiar de la începutul ostilităților ruso-turce, trupele lui D. Cantemir au luptat alături de forțele rusești. Constantin Brîncoveanu, în schimb, mai prevăzător, a rămas cu oștirea sa în tabăra de la Urlați așteptînd — conform înțelegerii — ca armata rusă să intre învingătoare pe teritoriul Munteniei. Dar, armata rusă, fiind învinsă în lupta de la Stănilești, nu a mai putut ajunge la hotarul Țării Românești. Această înfrîngere s-a răsfrînt negativ și asupra țărilor române.

Ca răspuns la întețirea luptei pentru independență a poporului român, Poarta otomană și-a intensificat dominația asupra Moldovei și Țării Românești numind în fruntea lor domni fanarioți — în locul celor

---

[49] *Ibidem*, p. 228.

[50] C. Șerban, *op. cit.*, 242; vezi și L. E. Semeonova, *op. cit.*, p. 30—31.

[51] Vezi textul tratatului cu Rusia în *Relațiile internaționale ale României în documente 1368 1900* ..., p. 194—197.

[52] C. Șerban, *op. cit.*, p . 242.

[53] L. E. Semeonova, *op. cit.*, p. 38.

[54] *Istoria Diplomației*, sub îngrijirea lui V. P. Potemkin, Traducere din limba rusă de Valeria Costăchel, vol. I, București, 1964, p. 307.

www.dacoromanica.ro

pămînteni — mai docili şi mai legaţi de Constantinopol. În Transilvania, în urma victoriilor imperialilor asupra turcilor, prin pacea de la Karlowitz (1699), dominaţia otomană a fost înlocuită cu cea habsburgică, iar peste un deceniu a fost extins pe teritoriul întregului principat regimul absolutist austriac. În felul acesta — după cum se exprimau plastic ardelenii — „jugul de lemn" turcesc a fost înlocuit cu „jugul de fier" austriac care a îngrădit complet autonomia Transilvaniei, principatul fiind încorporat la Imperiul habsburgic.

Deşi domnii fanarioţi, în majoritate, — pentru a fi pe placul sultanului — vor căuta să înăbuşe lupta pentru neatîrnare a Principatelor (cum sînt denumite tot mai frecvent, de aici înainte, Moldova şi Muntenia), poporul român îşi va afirma, în continuare, voinţa de a se elibera de sub dominaţia otomană. Această voinţă se va manifesta atît prin înaintarea unor memorii — întocmite de boieri patrioţi — cabinetelor din Petersburg, Viena ori Paris, cît mai ales prin participarea zecilor de mii de voluntari români la lupta antiotomană în cadrul deselor războaie ruso-austriece-turce ce s-au desfăşurat pe teritoriul ţărilor noastre. Unităţile de voluntari români au luptat eroic în cadrul armatelor ruse ori austriece convinse fiind că se jertfesc pentru libertatea propriei ţări. Dar, independent de cauza nobilă a acestor jertfe — ca o ironie a istoriei, — lupta antiotomană a voluntarilor români înrolaţi în armata rusă ori austriacă a servit şi scopurilor expansioniste ale imperiilor ţarist şi habsburgic.

Anii cei mai negri — după cum am menţionat — din epoca dominaţiei otomane i-au reprezentat domniile fanariote care au durat în Moldova şi Muntenia mai bine de un secol. Acest regim „turco-fanariot" — în care domnii erau numiţi de sultan dintre grecii bogaţi din mahalaua Fanarului (din Constantinopol) în funcţie de preţul ce-l ofereau pentru tron, în care toate obligaţiile impuse de turci, inclusiv monopolul comerţului extern, au fost înăsprite, iar armatele autohtone desfiinţate — a constituit perioada de maximă exploatare şi îngrădire a autonomiei Principatelor române de către Imperiul otoman. În acei ani, de regulă, peste 70% din veniturile vistieriei ţării erau acaparate de asupritorii otomani sub formă de haraciu, peşcheşuri, prestaţii în natură şi muncă, zaherele pentru Constantinopol etc., fără a include aici corvezile, stoarcerile băneşti neoficiale ori contribuţiile extraordinare şi jafurile cauzate de lungile războaie purtate pe teritoriul Principatelor de către cele trei imperii absolutiste limitrofe: otoman, ţarist şi habsburgic.

După cum se ştie, războaiele Rusiei şi Austriei împotriva Imperiului otoman au contribuit la slăbirea acestuia şi au înlesnit prin aceasta lupta de eliberare a poporului român. În acelaşi timp, aceste confruntări militare, desfăşurîndu-se, de obicei, pe teritoriul românesc, au constituit un izvor în plus de suferinţe şi distrugeri, de spoliere a Principatelor. Numai în anii 1711—1856 au avut loc între Imperiul otoman şi Imperiul habsburgic şi între Imperiul otoman şi Imperiul ţarist opt războaie, totalizînd, împreună cu perioadele de ocupaţie militară — inclusiv cu ocupaţiile de după revoluţiile din 1821 şi 1848 —, un număr de 42 de ani în care Princi-

www.dacoromanica.ro

patele române au fost transformate în teatru de război, avînd de suportat toate rigorile unui astfel de regim.

În perioada domniilor fanariote, poporul român, mai mult ca oricînd, a trebuit să lupte nu numai pentru apărarea patriei și dobîndirea neatîrnării, ci și pentru a-și păstra ființa națională primejduită de puterile vecine. Se știe că în timpul și după împărțirea Poloniei (1772—1795) s-au făcut mai multe proiecte de împărțire și a Principatelor române, dar ele au eșuat datorită rezistenței poporului român, cît și intereselor divergente ale marilor puteri limitrofe. De asemenea, tot în timpul domniilor fanariote — și a rivalităților militare dintre puterile vecine — Imperiul habsburgic, a anexat în anul 1775 Bucovina, iar Imperiul țarist, în 1812, a încorporat în granițele sale Basarabia, considerîndu-le simple provincii otomane.

Numeroase războaie pustiitoare — amplificate de exploatarea cruntă a regimului turco-fanariot — au dus la secătuirea bogățiilor naturale, la distrugerea sau înstrăinarea a nenumărate valori materiale și spirituale, la frînarea vremelnică a dezvoltării economice și politice a societății românești și la rămînerea în urmă a țărilor române față de statele din centrul și apusul Europei. Toate acestea, făcînd și mai apăsătoare dominația otomană asupra Principatelor, au întîrziat dezvoltarea forțelor de producție capitaliste și destrămarea structurilor feudale, încetinind, totodată, procesul de închegare a națiunii române și a statului unitar independent. În timp ce statele occidentale, pornite pe drumul capitalismului, își dezvoltau vertiginos industria și mergeau hotărît pe calea civilizației și a culturii moderne, avuțiile poporului român încăpeau pe mîinile exploatatorilor și asupritorilor străini, iar Principatele se zbăteau în lipsuri și sărăcie.

Trebuie, totodată, să menționăm că asuprirea otomană și vicisitudinile istorice menționate au încetinit mult procesul evolutiv al societății românești, dar n-au izbutit să-l zăgăzuiască. După cum sublinia, pe bună dreptate, tovarășul Nicolae Ceaușescu „Istoria României a confirmat cu putere concluzia științifică, marxist-leninistă, că dominația străină, stîrbirea sau pierderea suveranității și independenței naționale afectează grav dezvoltarea popoarelor, evoluția societății omenești, aduc imense prejudicii intereselor vitale ale maselor. Totodată ea pune în evidență adevărul fundamental că jugul asupririi străine poate frîna pentru un timp, poate întîrzia evoluția unui popor, dar nu-l poate împiedica să-și realizeze aspirațiile de libertate, unitate și progres, nu poate anihila acțiunea legilor inexorabile ale dezvoltării sociale, dacă acest popor este hotărît să trăiască liber"[55]. Și poporul român demonstrase cu tărie, în decursul istoriei, hotărîrea sa de a trăi liber.

Anul 1821 marchează un moment de cotitură în reglementarea raporturilor politice dintre Principate și Imperiul otoman și o afirmare categorică a drepturilor naționale ale poporului român. Mișcarea de eliberare națională și socială condusă de Tudor Vladimirescu — prin forțele antrenate, programul politic și economic formulat și prin consecințele ei—a

[55] Nicolae Ceaușescu, *Expunere la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi semicentenarului unirii Transilvaniei cu România*, București, Edit. politică, 1968, p. 9—10.

www.dacoromanica.ro

deschis epoca modernă în istoria noastră şi totodată a marcat începutul procesului de desprindere a Principatelor de sub stăpînirea otomană, proces ce se va încheia la 1877. Mişcarea din 1821 a dat o puternică lovitură dominaţiei otomane, a pus capăt regimului fanariot şi a obligat Poarta să numească domnii pămînteni în Moldova şi Muntenia, fapt ce a însemnat un pas înainte spre dezvoltarea autonomă a celor două principate. După reintroducerea domniilor autohtone stoarcerile turceşti din Principatele române vor fi mai reduse, iar cheltuielile care serveau pînă atunci întreţinerii protipendadei Fanarului vor dispare cu totul. Perioada începută în 1821 a căpătat contururi noi în 1829 cînd tratatul de la Adrianopol, înlăturînd monopolul turcesc asupra comerţului exterior, precum şi toate sarcinile economice — în afara tributului*— şi interzicînd amestecul dregătorilor otomani în afacerile interne ale Principatelor, a dus la o restrîngere a raporturilor de vasalitate faţă de Poartă limitîndu-le la raporturi politice. De acum dominaţia otomană (sau jugul otoman, în accepţia medievală a cuvîntului) încetează iar Principatele, rămînînd în continuare sub suzeranitatea Porţii, sînt trecute şi sub protectoratul Rusiei ţariste.

Dar, libertăţile şi drepturile legitime obţinute la 1821 şi 1829 erau insuficiente faţă de aspiraţiile poporului român. Suzeranitatea Porţii otomane implica nu numai menţinerea tributului, confirmarea domnilor, respectarea tarifului vamal scăzut impus de turci — dublată acum şi de protectoratul ţarist — conţinea şi o serie de alte restricţii care stîrbeau suveranitatea Principatelor atît în privinţa adoptării unei legislaţii conforme cu interesele naţionale cît şi a politicii externe. Alături de relaţiile învechite feudale, stăpînirea străină frînînd, în continuare, dezvoltarea ţărilor române pe calea progresului devenise şi mai greu de suportat într-o perioadă în care — odată cu ascensiunea noilor forţe de producţie capitaliste — naţiunea română, în plin proces de formare, îşi afirma tot mai hotărît voinţa de a trăi liberă.

În pragul epocii moderne, lupa seculară a poporului român pentru neatîrnare s-a îmbinat cu lupta, tot aşa de susţinută, pentru unitate naţională, menită să creeze un stat liber, în care toţi românii să poată contribui, cu talentul şi capacitatea lor creatoare la tezaurul civilizaţiei umane. Prin „Actul de unire şi independenţă, redactat în noiembrie 1838, „partida naţională" din Ţara Românească — condusă de colonelul Ion Cîmpineanu — îşi asuma sarcina de „a mîntui suveranitatea română" şi a reda „o patrie slobodă şi independentă" tuturor membrilor naţiunii române[56]. Năzuinţele fireşti de libertate, unitate şi independenţă naţională — printr-o activitate îndelungată a cărturarilor şi în general a oamenilor progresişti din ţările române — au căpătat contururi precise în timpul revoluţiei de la 1848. În adevăr, revoluţia paşoptistă, creînd un cadru favorabil de mani-

---

* În privinţa tributului e de menţionat că acesta a fost stabilit la o sumă fixă în 1834 şi pe măsură ce veniturile Principatelor au crescut, ponderea lui a devenit tot mai mică. Dacă la 1848 tributul reprezenta 5,55% din bugetul Moldovei şi 6,73% din bugetul Ţării Româneşti, în timpul Unirii el ajungea la 4% pentru ambele principate iar la 1877 „darea către Poartă" reprezenta sub 2% din bugetul anual al României. După Unire, nu tributul făcea odioasă suzeranitatea otomană, ci şicanele făcute ţării noastre la tot pasul de dregătorii Porţii, mai ales pe plan extern.

[56] Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea naţională 1834 1849*, Bucureşti, Edit. Academiei, 1967, p. 216.

www.dacoromanica.ro

festare, a deschis calea luptei publice de amploare pentru înfăptuirea unității și independenței naționale a poporului nostru, implicit pentru făurirea României moderne. Revoluționarii pașoptiști luptau și pentru obținerea independenței naționale întrucît erau convinși — așa cum arăta N. Bălcescu — că „libertatea dinlăuntru... este peste putință de dobîndit fără libertatea din afară, libertatea de sub domnirea străină"[57].

Chiar dacă la 1848, din cauza condițiilor externe nefavorabile, idealul românilor de a se uni într-un stat național independent nu s-a putut realiza, revoluționarii și urmașii lor vor lupta cu abnegație, în deceniile următoare, pentru a înfăptui, pas cu pas, acest măreț ideal. Se știe că în 1850 N. Bălcescu atrăsese atenția că mai erau de făcut alte două revoluții : una *pentru unitatea națională* și alta *pentru independența națională* pentru ca națiunea română „să reintre în plenitudinea drepturilor sale naturale"[58] ; și viitorul avea să-i confirme previziunile marelui patriot în anii memorabili 1859, 1877 și 1918, chiar dacă mijloacele de realizare au fost puțin diferite. La aceasta a contribuit și faptul că revoluționarii pașoptiști și urmașii acestora, însuflețiți de idealurile eliberării sociale și naționale și de un fierbinte patriotism, au continuat lupta pentru realizarea integrală a programului de la 1848.

La mijlocul secolului trecut, luptătorii patrioți români : N. Bălcescu, I. Cîmpineanu, M. Kogălniceanu, Cezar Bolliac, C.A. Rosetti, ș. a., fundamentînd dreptul poporului nostru la independență națională, au căutat, totodată, să demonstreze — pe plan intern și internațional, prin presă, broșuri și memorii — că Poarta otomană, nerespectîndu-și angajamentele asumate prin tratatele vechi (capitulații) în privința neamestecului în treburile interne și a garantării integrității teritoriale a Moldovei și Țării Românești, și-a pierdut orice drept de suzeranitate asupra acestor principate. Această realitate a fost consemnată și de Karl Marx — în timpul războiului Crimeii — care arăta că turcii, permițînd ocupația austriacă ori înstrăinînd provincii românești, „au săvîrșit astfel, ca și rușii odinioară, o încălcare flagrantă a drepturilor poporului moldo-valah. Ei n-aveau dreptul să treacă Principatele dunărene sub ocupație austriacă, după cum n-aveau dreptul nici să le declare provincii rusești". Încălcînd, prin aceasta, capitulațiile încheiate cu românii, turcii „și-au pierdut dreptul la suzeranitate" asupra Principatelor[59].

În timpul războiului Crimeii (1853—1855) cînd, datorită contradicțiilor survenite între marile puteri și a acțiunilor desfășurate în emigrație de foștii revoluționari pașoptiști, problema Principatelor căpătase o importanță europeană, luptătorii români au pledat pe lîngă cabinetele apusene nu numai pentru unirea Moldovei și Munteniei ci și pentru înlăturarea suzeranității turcești și a protectoratului țarist, implicit pentru neatîrnarea viitorului stat național. Unii dintre militanți pentru cauza neatîrnării românești se temeau ca, după înlăturarea suzeranității otomane, Principatele să nu trezească din nou apetiturile expansioniste ale imperiilor absolutiste limitrofe. Această teamă și prevedere i-a făcut, în condițiile cînd

[57] Vezi *Gîndirea socială și politică despre Unire*, culegere îngrijită de acad. Petre Constantinescu-Iași și Dan Berindei, București, Edit. politică, 1966, p. 53.
[58] *Ibidem*, p. 49.
[59] Karl Marx și Friedrich Engels, *op. cit.*, p. 328.

www.dacoromanica.ro

principalele state din Europa nu agreau independenţa noastră, să preconizeze o autonomie deplină a Principatelor române sub ocrotirea mai multor puteri, care în felul acesta nu ar fi putut să-şi însuşească vreun teritoriu românesc, întrucît intenţiile uneia ar fi fost practic anulate de interesele celorlalte. Pe această linie s-a cerut şi s-a statuat, prin hotărîrile Congresului de pace de la Paris din 1856 (ce a pus capăt războiului Crimeii) şi ale Conferinţei din 1858, ca Principatele, rămînînd sub suzeranitatea Porţii să-şi păstreze deplina autonomie pe temeiul capitulaţiilor şi, în acelaşi timp, să se bucure de „chezăşuirea colectivă" a celor şapte puteri garante — Anglia, Austria, Franţa, Prusia, Rusia, Sardinia şi Turcia — semnatare ale tratatului.

Prin voinţa fermă a întregii naţiuni, în 1859, s-a înfăptuit unirea celor două principate, punîndu-se, astfel, bazele statului nostru naţional, a României moderne. Unirea din 1859 şi înfăptuirea, în anii următori, a unor reforme structurale cerute de modernizarea statului român — contribuind eficient la întărirea capacităţii politice, economice şi militare a ţării — au constituit premise importante pentru obţinerea independenţei naţionale. Dealtfel, odată cu Unirea din 1859 începe etapa finală a suzeranizării otomane asupra Principatelor cînd, în condiţii mai propice, acţiunile întreprinse de poporul român pe linia dobîndirii neatîrnării statale vor continua, pe o treaptă şi cu o intensitate superioară, străduaniile anterioare, ducînd la încununarea victorioasă şi legică, totodată, din anul 1877.

În timpul domniei lui Al. I. Cuza (1859—1866), Principatele Unite — care din 1862 luaseră oficial numele de România — au dus o politică de cvasi independenţă. Politica externă a fost orientată în direcţia determinării recunoaşterii Principatelor ca membru cu drepturi egale în comunitatea europeană de state şi a reglementării relaţiilor ţării pe baza normelor de drept internaţional, fiind abolite, treptat, unele limitări aduse suveranităţii naţionale prin Convenţia de la Paris şi alte acte impuse din afară. Politica demnă dusă de Cuza în raporturile sale cu Turcia, şi cu celelalte puteri europene, a ridicat prestigiul ţării şi a netezit drumul spre o neatîrnare reală. Totodată, domnitorul s-a preocupat şi de obţinerea independenţei pe calea armelor — atît în 1859 cît şi mai tîrziu —, ducînd tratative pentru o alianţă antiotomană cu Serbia, Grecia şi Muntenegru. Negocieri pentru o cooperare militară a popoarelor subjugate de turci vor avea loc şi după detronarea lui Cuza; dar, puterile europene — susţinînd integritatea Imperiului otoman — vor interveni să potolească pe cei însetaţi de libertate naţională.

Detronarea lui Cuza la 11 februarie 1866 şi înscăunarea lui Carol de Hohenzollern — trei luni mai tîrziu —, fiind considerate de Turcia şi puterile garante drept încălcări grave ale Convenţiei de la Paris, au adus României mari complicaţii internaţionale şi chiar riscul de anulare a Unirii. Deşi unii oameni politici români care participaseră la răsturnarea domnitorului Unirii erau conştienţi de eventualele consecinţe ale actului lor, ei militau totuşi pentru aducerea unui principe străin, dintr-o dinastie apuseană — deziderat al deputaţilor din Divanurile adhoc —, în speranţa că ţara de origine a noului suveran va sprijini obţinerea independenţei statale. Ei considerau totodată că instituirea unei monarhii constituţionale cu un prinţ străin — după exemplul Belgiei şi Greciei — va contribui la consolidarea statului naţional român, dîndu-i un plus de siguranţă în

www.dacoromanica.ro

privința dezvoltării sale libere între cele trei imperii absolutiste înconjurătoare. Dar, speranțele lor n-au fost îndreptățite, iar decepțiile nu s-au lăsat așteptate.

Imediat, reprezentanții celor șapte puteri s-au întrunit, în conferință, la Paris și au combătut alegerea vreunui domnitor străin pe tronul Principatelor pe motiv că aceasta ar echivala cu „declararea independenței acestor provincii", cu știrbirea integrității și prestigiului Imperiului otoman întrucît nici un principe n-ar fi „dispus a accepta poziția de vasal al Porții". Ministrul de externe francez, președintele conferinței, a susținut însă cu tărie să se lase românilor dreptul de a alege un principe „fie străin fie pămîntean"[60].

După anunțarea plebiscitului din aprilie 1866 în vederea alegerii principelui Carol, Turcia, învinuind guvernul de la București de „încălcare a tratatelor", a concentrat numeroase trupe în sudul Dunării amenințînd cu invadarea teritoriului României [61] spre a restabili, chipurile, „ordinea de lucruri legală" și a impune hotărîrile conferinței. În fața primejdiei otomane, România a luat măsuri energice de apărare mobilizîndu-și armata și organizîndu-și un corp de 10 000 de voluntari — sub conducerea generalului Gh. Magheru, ca și la 1848 — spre a respinge agresiunea turcească. Pregătirea de rispostă a românilor și teama că exemplul lor va ridica la luptă și celelalte popoare din Balcani, declanșînd „războiul din Orient", a determinat pe majoritatea delegaților la Conferința de la Paris să respingă propunerea otomană de ocupare a țării noastre și să recomande Porții acceptarea domnitorului Carol dacă va avea o purtare „respectuoasă" față de puterea suzerană [62]

Cu ocazia recunoașterii lui Carol, demnitarii otomani au căutat să accentueze poziția de vasalitate a României față de Poartă și să stăvilească orice acțiune pregătitoare a independenței naționale. Prin firmanul de investitură i s-a impus lui Carol unele îngrădiri ale suveranității naționale care nu figurau nici în tratatul sau în Convenția de la Paris. Cu toate acestea, România n-a renunțat la lupta pentru dobîndirea independenței naționale alături de celelalte popoare din Balcani. În anii 1866—1868 s-au dus tratative ori s-au purtat discuții de principiu în vederea închegării unei alianțe militare a popoarelor asuprite de turci sau care (cazul Greciei) aveau unele teritorii subjugate, pentru cucerirea independenței. Inițiative pentru cooperarea militară antiotomană au venit atît din partea României cît și din partea Serbiei și Greciei. Cu toate îndemnurile la moderație venite din partea puterilor garante, România a adoptat un program masiv de înarmare și pregătire militară potrivit căruia (pe baza legii din 1868) toți bărbații valizi, de la 20 la 50 de ani, puteau fi încorporați în diferite formațiuni militare și instruiți spre a lua parte la lupta pentru cucerirea independenței statale.

Paralel cu acțiunile întreprinse de guvern în vederea închegării unor alianțe militare cu statele din Balcani, România a acordat un larg sprijin organizării pe teritoriul ei a comitetelor, societăților, ziarelor cît și a cetelor

---

[60] Dimitrie A. Sturdza, *Domnia regelui Carol I. Fapte, cuvîntări, documente*, tomul I, 1860—1876, București, 1906, p. 19 20.

[61] Arh. St. Buc., fond Casa r·gală, dosar 34 1866, f. 2.

[62] D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 306 307.

www.dacoromanica.ro

bulgăreşti care, înarmate, treceau Dunărea cu scopul de a dezlănţui o răscoală generală antiotomană. Astfel au putut trece Dunărea, în aprilie şi mai 1867 cetele conduse de Panait Hitov şi respectiv Filip Totiu, iar în iulie 1868 ceata condusă de Hagi Dimităr şi Ştefan Caragea; ultima, numărînd 125 de voluntari bulgari, a fost înarmată cu puşti aparţinînd gărzii civice româneşti. În anii următori, poporul nostru avea să sprijine, de asemenea, activitatea revoluţionarilor L. Karavelov, V. Levski şi H. Botev îndreptată tot spre eliberarea Bulgariei de sub jugul otoman.

Începînd din 1869 şi mai ales după 1871 — odată cu aducerea la cîrma ţării a guvernelor de nuanţă conservatoare — calea revoluţionară de obţinere a independenţei naţionale va fi însă înlocuită cu calea desprinderii lente de Imperiul otoman. De altfel, în condiţiile cînd marile puteri foloseau Imperiul otoman ca un avantajos debuşeu economic şi cînd considerau menţinerea integrităţii lui drept o garanţie a păstrării echilibrului european, iar forţa militară turcească — după reformele tanzimatului — creştea continuu, ori ce încercare a României de a dobîndi neatîrnarea pe calea armelor — chiar printr-o luptă alături de popoarele din sudul Dunării — devenea tot mai iluzorie. De aceea, în anii următori, fără a se neglija întărirea capacităţii militare a ţării, se va da întâietate activităţii diplomatice — dirijată spre a smulge Porţii, pas cu pas, noi atribute ale suveranităţii statului român — aşteptîndu-se o conjunctură europeană favorabilă care să ducă la o confruntare armată victorioasă cu asupritorii otomani.

În toamna anului 1870, gruparea politică de centru — condusă de V. Boerescu — a declanşat, prin ziarul „Pressa", o campanie, cu oarecare răsunet european, privind posibilitatea şi necesitatea independenţei României drept compensare a denunţării de către Rusia a neutralităţii Mării Negre, stipulată prin tratatul de la Paris. Se preconiza că neatîrnarea ţării trebuie dobîndită pe cale diplomatică la viitorul congres de pace ce urma să fie convocat după terminarea războiului franco-prusian. Se spera că eventualul congres european va crea României în Orient o situaţie similară cu aceea a Belgiei în Occident, adică un regat independent, neutru şi garantat de marile puteri, un fel de „bulevard latin pe malurile Dunării". V. Boerescu şi adepţii săi invederau — prin campania lor de presă — că proiectul de neatîrnare formulat satisface atît interesele de echilibru în această parte a Europei cît şi interesele de securitate pentru Turcia deoarece un stat român independent ar constitui o barieră între imperiile ţarist şi otoman şi s-ar evita astfel eventualele conflicte militare dintre ele [63]. Războiul franco-prusian — după cum se ştie — nefiind urmat de un congres de pace al marilor puteri europene — în genul congresului de la Paris din 1856 — nici conjunctura internaţională favorabilă sperată de gruparea lui Boerescu nu s-a putut crea.

Înfrîngerea Franţei de către Prusia (care de acum va deveni Imperiul german) a avut implicaţii şi asupra ţării noastre, unde opinia publică exprimîndu-şi deschis sentimentele de simpatie şi recunoştinţă pentru cea dintîi, iritase pe domnitor şi nu mai puţin pe cancelarul Bismarck. Victoria

[63] Vezi această problemă tratată într-un articol special, la Apostol Stan, *O acţiune politică pentru cucerirea independenţei naţionale în timpul războiului franco-prusian (1870—1871)*, în „Studii", XXVI, nr. 4/1973, p. 749—765.

www.dacoromanica.ro

Prusiei a contribuit la menținerea lui Carol pe tronul României, iar mai tîrziu și la orientarea politicii externe a statului nostru spre o apropiere de „puterile nordice" — Germania, Austro-Ungaria și Rusia — de la care se aștepta un sprijin eficient — pe care Franța nu-l mai putea acorda — pentru obținerea neatîrnării. Speranțele nutrite de domnitorul Carol și de guvernanții conservatori, că Germania va interveni la Constantinopol pentru acordarea independenței României, au rămas zadarnice. Ba mai mult, cancelarul Bismarck a cerut Porții otomane o intervenție militară în România spre a o sili să plătească pe creditorii germani înșelați de falimentarul consorțiu Strousberg.

În mai și august 1873 s-a discutat în cadrul guvernului român problema declarării independenței statului — prin capitalizarea tributului și cointeresarea economică a puterilor nordice — dar nu s-a proclamat atunci neatîrnarea din cauza reacțiilor nefavorabile ale marilor puteri europene. Discuțiile purtate de domnitorul Carol și de oamenii politici români cu factorii de conducere din Germania, Austro-Ungaria și Rusia în privința independenței României n-au fost deloc încurajatoare.

I s-a replicat României că siguranța ei constă în respectarea tratatului de la Paris din 1856: dacă-l încalcă, declarîndu-se neatîrnată, va rămîne „în aer", nemaifiind chezășuită de nimeni[64]. Aceste încercări infructuoase — ca și altele ce vor avea loc în 1876 — lovindu-se de miopia politică a miniștrilor otomani, și de împotrivirea marilor puteri europene vor demonstra că independența deplină a României nu se poate obține decît pe calea armelor, într-o conjunctură externă favorabilă.

Lupta pentru independență națională a fost intensificată după Unire găsindu-și un suport și în dezvoltarea mai susținută a economiei românești. De altfel, în urma formării statului național român și a înfăptuirii reformei agrare din 1864, economia capitalistă a țării — în pofida obstacolelor ridicate de Poarta otomană — s-a dezvoltat într-un ritm tot mai intens. Între 1864 și 1877 s-a triplat numărul mașinilor folosite în agricultură, numărul marilor întreprinderi industriale (pe întreaga economie) a crescut de la 51 la 136, al celor metalurgice de la 6 la 24, al rafinăriilor de petrol de la 8 la 20, iar cantitatea petrolului extras în acești ani, de asemenea, s-a triplat. S-a înființat (în 1867) un sistem monetar național, s-au creat instituții de credit și asigurare, s-a lărgit piața internă și s-a dublat volumul comerțului exterior. Dezvoltarea comerțului a fost ușurată de construirea, între 1867—1877, a unei rețele de peste 1250 km de cale ferată. Dezvoltarea industriei, comerțului, mijloacelor de transport, băncilor și societăților de asigurare au consolidat economia capitalistă și au întărit poziția burgheziei românești făcînd-o să suporte tot mai greu suzeranitatea otomană, care o împiedica să ducă o politică vamală protecționistă atît de necesară pentru a asigura prosperitatea industriei naționale. Înlăturarea tutelei otomane devenise, așadar, o necesitate imperioasă și pentru dezvoltarea economică și socială a României.

Suzeranitatea otomană reprezenta o frînă serioasă și în afirmarea suveranității statului român pe plan intern și internațional. Îngrădirile aduse suveranității naționale de congresul de la Paris au fost — după cum am menționat — accentuate de Poartă în 1866 prin firmanul de investitură

[64] General Radu Rosetti, *Un capitol al luptei pentru neatîrnare*, București, 1944, p. 4—5.

www.dacoromanica.ro

dat lui Carol. Astfel i se interzicea României să încheie tratate — politice şi comerciale — cu alte ţări, să aibă reprezentanţe diplomatice oficiale pe lîngă celelalte guverne, să bată monedă naţională fără aprobarea expresă a puterii suzerane, să creeze vreun ordin sau decoraţie, să-şi majoreze forţele armate fără o înţelegere prealabilă cu Poarta etc. De altfel, pînă la 1877, Poarta otomană — secundată şi de Anglia — nu a recunoscut nici denumirea de „România", ea folosea tot titulatura de „Principatele Unite ale Moldovei şi Valahiei". Se cuvine, totodată, să subliniem că între anii 1859—1877 au avut loc numeroase acţiuni politice şi diplomatice curajoase ale României, prin care a izbutit să înlăture cea mai mare parte din îngrădirile menţionate şi să smulgă Turciei, pas cu pas, noi atribute ale suveranităţii naţionale, implicit a izbutit să se desprindă tot mai mult de dependenţa faţă de Imperiul otoman şi să-şi afirme pe plan internaţional existenţa de sine stătătoare şi voinţa de independenţă statală deplină. Realităţile istorice ne invederează, astfel, că obţinerea independenţei absolute la 1877 nu va fi un act spontan, de conjunctură imediată, ci un salt calitativ, o etapă finală dintr-o succesiune de momente importante de afirmare categorică a suveranităţii şi neatîrnării ţării.

Lupta României pentru obţinerea independenţei statale depline şi-a găsit un cadru european favorabil de manifestare şi împlinire în timpul crizei orientale, provocată de intensificarea mişcării de eliberare naţională a popoarelor din Balcani şi de amestecul marilor puteri, cu interese divergente, în această zonă.

În vara anului 1875, popoarele din Herţegovina şi Bosnia, nemaiputînd suporta asuprirea, s-au răsculat împotriva Porţii otomane. În anul următor s-au ridicat la luptă şi bulgarii, iar Serbia şi Muntenegru — încurajate de adepţii curentului panslavist din Rusia — au declarat război Turciei pentru a se elibera de dominaţia multiseculară a acesteia. Cu toate că România, spre a evita o ocupaţie străină, adoptase oficial o atitudine de neutralitate, ea a dat, în secret — în ciuda ameninţărilor Porţii şi ale majorităţii puterilor garante, — un mare ajutor sîrbilor şi bulgarilor în lupta lor de eliberare. Astfel, România a permis trecerea pe teritoriul ei a voluntarilor plecaţi din Rusia în Serbia, înrolările de voluntari sîrbi şi bulgari pe teritoriul românesc, transmiterea de armament către Serbia, ferindu-se numai de transporturile masive şi acţiunile prea vizibile care compromiteau neutralitatea ţării în ochii puterilor garante. România a oferit adăpost şi hrană miilor de refugiaţi sîrbi care, în august 1876— cînd situaţia ţării lor devenise critică, — spre a evita crunta represiune turcească şi-au găsit salvarea pe teritoriul românesc. De asemenea, în ţara noastră şi-au desfăşurat activitatea numeroşi revoluţionari bulgari — în frunte cu Hristo Botev — care, trecînd apoi Dunărea, s-au jertfit eroic pentru eliberarea patriei lor de sub jugul otoman.

Politica de neutralitate a României, deşi sugerată de cabinetele europene, n-a fost totuşi garantată de acestea. Mai mult, miniştrii britanici declaraseră că ţara noastră este garantată numai ca parte integrantă a Imperiului otoman, — fiindcă Anglia era interesată în existenţa acelui imperiu — iar „ca stat independent puţin îi importă de este sau nu o Românie" [65].

[65] *Documente privind istoria României. Războiul pentru independenţă*, vol. I, partea II-a, Bucureşti, Edit. Academiei, 1954, p. 82.

www.dacoromanica.ro

Guvernul român, cu toate că nu se aștepta să fie sprijinit de puterile garante, a adoptat, în vara anului 1876, o poziție mai fermă față de Poarta otomană cerîndu-i ca, în schimbul politicii de neutralitate, să dea o rezolvare dreaptă și urgentă „tuturor problemelor" ce interesează statul nostru și care sînt încă în suspensie. Prin memoriul și nota diplomatică din 16 iunie ministrul de externe, M. Kogălniceanu, revendică : recunoașterea individualității statului român și a denumirii sale istorice de România, inviolabilitatea teritoriului român și delimitarea insulelor Dunării, fixarea granței între România și Turcia la gurile Dunării, luîndu-se ca bază talwegul brațului principal al acestui fluviu, admiterea reprezentantului României în corpul diplomatic, recunoașterea pașaportului român și abținerea consulilor turci de a se amesteca în afacerile privind pe românii din străinătate etc. În esență, revendicările românești reprezentau o cerere indirectă de independență statală.

Refuzul Porții de a satisface revendicările românești și masacrele odioase comise de trupele neregulate turcești în Bulgaria au indignat profund pe M. Kogălniceanu determinîndu-l — mai ales că intuia realizarea unui acord ruso-austriac, în privința soluționării crizei orientale, la întrunirea ce avusese loc la Reichstadt — să încerce să precipite intrarea țării în războiul otoman spre a-și cuceri independența. Pentru a pregăti terenul intrării în acțiune, M. Kogălniceanu a trimis la 20 iulie o notă circulară agenților diplomatici români din străinătate, prin care le cerea să facă cunoscut guvernelor pe lîngă care sînt acreditați că este necesară o intervenție urgentă pentru a opri masacrele turcești din Bulgaria. Înfierînd ororile săvîrșite de turci asupra populației bulgare, ministrul de externe român atrăgea atenția că ne este „cu neputință... să rămînem nepăsători la strigătele de durere care ne vin de pe malul drept al Dunării ..., că frămîntarea în sînul poporului nostru crește pe zi ce trece, că un mare partid politic de la noi s-a și pronunțat categoric în favoarea creștinilor, că armata română freamătă sub jugul disciplinei, doritoare să ia parte la luptă". Șeful diplomației românești preciza, totodată, că pentru a preveni eventualitățile și a împiedica răul de a lua proporții, este de datoria Puterilor europene să intervină, cu toată greutatea, pentru a face respectate de către armatele turcești „drepturile omului, datoriile omeniei" [66].

Curajoasele acțiuni diplomatice întreprinse de M. Kogălniceanu s-au dovedit însă infructoase, izbindu-se de împotrivirea Turciei și a puterilor garante; ridicarea poporului român la luptă hotărîtă, alături de Rusia și de popoarele asuprite din Balcani, împotriva suzeranității otomane, pentru eliberarea națională, nu mai putea fi amînată.

Toate clasele sociale doreau și erau interesate în obținerea independenței statului român; deosebiri erau numai în privința modului de realizare a acestui măreț ideal național. Ziarul „Românul", condus de fruntașul liberal radical C. A. Rosetti, scria la 14 mai 1877, că participarea la războiul antiotoman este dorită și necesară pentru „mărirea și ridicarea patriei", pentru ca „românii să-și datorească lor înșile independența absolută" a statului lor.

---

[66] *Ibidem*, p. 292—294.

www.dacoromanica.ro

Eşuarea conferinţei de la Constantinopol, din decembrie 1876, în care marile puteri europene încercaseră zadarnic să impună Porţii otomane adoptarea unui program de reforme necesare pentru provinciile răsculate din Balcani, a demonstrat încă o dată că soluţionarea chestiunii orientale — implicit eliberarea naţională a popoarelor asuprite de turci — nu este posibilă decît pe calea armelor.

Spre deosebire de puterile occidentale — care urmăreau să menţină integritatea Imperiului multinaţional otoman — Rusia, interesată în slăbirea Turciei, a intervenit activ în sprijinul luptei de eliberare a popoarelor din Balcani. Ţarismul, pentru a potoli spiritul revoluţionar din societatea rusă, a modifica clauzele tratatului de la Paris din 1856 şi a-şi extinde dominaţia asupra Peninsulei Balcanice şi a strîmtorilor, a început încă din toamna anului 1876 să pregătească un război împotriva Imperiului otoman. Cu alte cuvinte, ţarismul „spera să-şi întărească situaţia internă prin succese de politică externă" [67]. Indiferent însă de scopurile expansioniste ale ţarismului, războiul Rusiei va servi şi luptei de eliberare naţională a României şi a popoarelor balcanice, ale căror forţe militare — după cum am menţionat — erau insuficiente pentru susţinerea unei campanii victorioase împotriva Porţii otomane.

Întrucît Imperiul otoman era susţinut de puterile occidentale iar Austro-Ungaria — împinsă şi de Germania — avea propriile planuri anexioniste în Peninsula Balcanică, Rusia a căutat mai întîi să cîştige neutralitatea Habsburgilor, şi apoi a aşteptat crearea unei conjuncturi internaţionale prielnice care, oricum, să lase impresia că acţionează ca mandatară a Europei împotriva Porţii otomane. După ce Turcia a respins şi ultima propunere de reforme — (Protocolul de la Londra), în favoarea popoarelor balcanice — la 12 aprilie 1877 Rusia îi declară război.

Cu jumătate de an mai înainte, întrucît războiul devenise inevitabil, au avut loc la Livadia (în Crimeia) negocieri între factorii de conducere ai Rusiei şi României în privinţa condiţiilor de trecere ale armatelor imperiale spre Dunăre. Cu această ocazie primul ministru, I. C. Brătianu, a atras atenţia miniştrilor ţarişti că, dată fiind noua situaţie politică internaţională a României — garantată de cele şapte puteri europene —, armatele ruseşti nu mai pot trece, ca în războaiele anterioare, peste teritoriul ţării noastre fără un consimţămînt scris, fără o convenţie politică şi militară bine precizată. Conform înţelegerii de la Livadia — de la sfîrşitul lui septembrie 1876 — în lunile următoare, Rusia a trimis la Bucureşti mai mulţi negociatori pentru a elabora, împreună cu guvernul român, textul concret al convenţiei. Şi astfel s-a semnat la 4 aprilie 1877 convenţia politică şi militară româno-rusă prin care România acorda „liberă trecere" trupelor ţariste spre Dunăre, iar Rusia garanta apărarea şi menţinerea integrităţii teritoriale a României. La convenţia politică era anexată o „convenţie specială" care cuprindea detalii referitoare la relaţiile armatei ruse cu autorităţile româneşti, la aprovizionare, mijloacele de transport şi la modalităţile de plată. Toate cheltuielile ocazionate de transportul şi aprovizionarea acestei armate reveneau guvernului rus.

---

[67] *Istoria diplomaţiei*, sub îngrijirea lui V. I. Potemkin, vol. III, Bucureşti, 1948, p. 38.

www.dacoromanica.ro

Deși nu prevedea și o cooperare militară a trupelor românești, convenția deschidea totuși calea pentru participarea României la războiul împotriva Porții otomane spre a-și cuceri independența. De altfel, în timpul discuțiilor de la Livadia, delegația română a arătat că trupele românești, acoperind și apărînd linia Dunării, vor servi ca avangardă armatei ruse, ușurîndu-i astfel înaintarea spre Balcani. Participarea țării la războiul antiotoman era dorită nu numai de masele populare ci și de burghezie iar reprezentanții acesteia, fiind la guvern, vor pregăti acțiunile militare românești — în concordanță cu ale armatei ruse — spre a dobîndi cît mai repede și prin iertfe proprii neatîrnarea statală. Dezideratul guvernului și a întregii națiuni era ca în cadrul marii campanii militare ruso-turce din 1877—1878, România să poarte războiul său propriu contra Porții otomane pentru a înlătura suzeranitatea acesteia. De aceea, atît domnitorul cît și primul ministru au insistat, în cadrul discuțiilor purtate, în primăvara anului 1877, cu marele duce Nicolae (comandantul suprem al armatei ruse) ca armata română — colaborînd pe plan general cu cea rusă — să aibă peste Dunăre o bază proprie de operațiuni, o linie de comunicații, un sector distinct de front la vest de Plevna și o conducere națională. Dorința guvernului român era legitimă și ea dădea posibilitatea armatei noastre să-și dovedească pe cîmpul de luptă întreaga sa capacitate militară, iar la încheierea păcii se putea aprecia, în mod concret, contribuția României la victoria finală.

Îndată ce a aflat de intrarea trupelor ruse în România și de votarea de către parlament a convenției româno-ruse, Poarta otomană a început să atace țărmul stîng al Dunării cu bande de başibuzuci. Vasele de război turcești au bombardat la 21 aprilie Brăila, unde ajunseseră de curînd trupele ruse. La 26 aprilie, Calafatul, Bechetul, Oltenița și Călărași au fost bombardate de artileria turcă deși în aceste orașe nu se găseau soldați ruși. În aceeași zi artileria română răspundea la Calafat bombardamentului turcesc trăgînd asupra Vidinului. Se ajunsese așadar, în fapt, la starea de război cu Turcia.

Armata, presa (în special ziarele „Românul" și „Telegraful") și în genere opinia publică din România, condamnînd aceste acte dușmănoase ale turcilor, au cerut cu insistență proclamarea neîntîrziată a independenței și începerea războiului împotriva Porții otomane.

În aceste condiții, la 29 aprilie a fost declarată starea de război între România și Turcia; iar la 9 mai 1877, conformîndu-se aspirațiilor seculare, ale întregului popor, parlamentul avea să proclame independența de stat a României. În acea memorabilă zi M. Kogălniceanu, ministrul de externe, sublinia, în aplauzele deputaților și ale publicului prezent în Cameră, că legăturile cu puterea suzerană fiind rupte, „suntem independenți, suntem națiune de sine stătătoare ... Așadar, d-lor deputați, nu am cea mai mică îndoială și frică de a declara în fața reprezentanței naționale că noi suntem o națiune liberă și independentă ... Noua noastră condițiune cu definirea independenței ... trebuie să fie acceptată de Europa ... Noi trebuie să dovedim că suntem națiune vie ... că avem conștiința misiunii noastre, trebuie să dovedim că suntem în stare să facem și noi sacrificii pentru ca să păstrăm această țară și drepturile ei pentru copiii noștri, și această misiune în momentele de față este încredințată fraților și fiilor noștri cari mor la hotare". La închiderea ședinței solemne, Adunarea a votat o mo-

www.dacoromanica.ro

țiune prin care „ia act că resbelul între România și Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența absolută a României au primit consacrarea lor oficială" [68]. Tot atunci Senatul a votat o moțiune asemănătoare.

În aceeași zi, ca prime acte ale suveranității absolute a statului român, parlamentul a votat înființarea ordinului *Steaua României* cu care să se decoreze militarii și civilii care se vor distinge în serviciul țării și, de asemenea, printr-un proiect de lege s-a cerut ca tributul către Poartă să fie anulat, iar suma respectivă — de 914 000 lei — să fie destinată pentru întreținerea armatei române.

Proclamarea independenței — atestă mărturiile vremii — s-a făcut „în cea mai mare înfrățire" ... „deputații fraternizau cu tribunele" [69]. Mulțimea care asistase în curtea și pe dealul Mitropoliei se revarsă spre centrul capitalei. Imediat studenții, împreună cu negustorii și muncitorii bucureșteni, arborează drapele și manifestează cu torțe pe străzile capitalei cîntînd *Deșteaptă-te române*. Corespondenții ziarelor străine semnalau că mulțimea era „beată de entuziasm". Manifestații asemănătoare au avut loc și în alte orașe ale țării. Referindu-se la importanța istorică a proclamării independenței naționale, ziarul „Telegraful" arăta că acest eveniment a fost „dorit de secole" și el „va fi înscris cu litere de aur în analele române. Ideea pentru care au luptat atîția domni patrioți și atîtea generații ... s-a împlinit" [70]. În adevăr, proclamarea independenței de stat a țării a fost determinată de năzuința de veacuri a poporului român către o viață de sine stătătoare. Votul corpurilor legiuitoare n-a făcut decît să sancționeze, din punctul de vedere al normelor constituționale, acest drept legitim al poporului nostru. Proclamarea independenței statale depline a României a constituit un eveniment istoric de cea mai mare însemnătate atît pentru vremea săvîrșirii lui, cît și după aceea în mersul înainte al țării. Încununarea aspirațiilor seculare spre libertate și independență ale poporului, prin actul de la 9 mai 1877, a fost, totodată, rezultatul legic al dezvoltării ascendente a societății românești.

Independența națională fiind un deziderat al întregului popor, a fost firesc ca la obținerea ei să contribuie toate clasele și păturile sociale românești, ca greutățile și victoriile ostașilor noștri de pe front să găsească un larg ecou în rîndul românilor de pretutindeni. Și în adevăr (făcînd abstracție de unele elemente provenite din rîndurile moșierilor și arendașilor), poporul român de pe ambele versante ale Carpaților a răspuns cu entuziasm la sprijinirea morală și materială a luptei pentru cucerirea independenței naționale, iar trupele de pe front — în primul rînd dorobanții și călărașii — prin memorabile bătălii, de la Grivița, Rahova, Plevna și Smîrdan, au consfințit și sigilat cu sîngele lor această independență.

Cucerirea independenței — încununare a sute de ani de strădanii și lupte eroice ale poporului nostru — a constituit un moment istoric hotărîtor în evoluția României moderne, o premisă importantă a desăvîrșirii unității statale românești. Pe bună dreptate în Programul Partidului

---

[68] „Monitorul oficial", nr. 118 din 27 mai 1877, p. 3451 3453.

[69] N. Iorga, *Războiul pentru independența României. Acțiuni diplomatice și stări de spirit*, București, 1927, p. 98.

[70] „Telegraful", din 11 mai 1877.

www.dacoromanica.ro

Comunist Român se reliefează că „dobîndirea independenței naționale a dat un nou și puternic imbold dezvoltării economice și sociale a țării, a exercitat o profundă înrîurire asupra întregii evoluții istorice a României pe drumul progresului social, a permis afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca națiune de sine stătătoare" [71].

LA CONQUÊTE DE L'INDÉPENDANCE NATIONALE — COURONNEMENT DES ASPIRATIONS SÉCULAIRES DU PEUPLE ROUMAIN

RÉSUMÉ

L'étude fait ressortir le fait que la lutte pour la défense de la liberté et de la terre ancestrale a constitué un trait caractéristique de l'histoire du peuple roumain. L'auteur souligne que grâce à la résistance héroïque de ce peuple — désireux de conserver son entité nationale — les envahisseurs ottomans n'ont jamais pu transformer les pays roumains en pachalics (provinces turques) comme ils ont procédé avec les Etats des Balkans ou avec la Hongrie. Les Etats féodaux roumains ont toujours maintenu leur autonomie, réussissant parfois même à conquérir temporairement leur indépendance.

On analyse l'évolution et puis l'atténuation progressive de l'asservissement politique et économique des Principautés roumaines par la Porte Ottomane, étant mentionnés les dommages causés au pays par les occupations étrangères pendant l'époque phanariote lorsque, du fait des rivalités militaires des trois grands empires féodaux absolutistes, le peuple roumain devait lutter non seulement pour conquérir son indépendance, mais aussi pour conserver son entité nationale, menacée par les puissances limitrophes.

On relève que l'oppression ottomane et les vicissitudes historiques ont freiné temporairement le processus évolutif de la société roumaine, sans cependant réussir à l'entraver. Surtout après l'union des principautés, le peuple roumain est parvenu, par une lutte continuelle d'arracher à la Porte, pas à pas, de nouveaux attributs de la souveraineté nationale, implicitement de se détacher toujours davantage de la dépendance de l'Empire ottoman et d'affirmer, sur le plan international, son existence indépendante et la volonté d'indépendance étatique pleine et entière. La conquête de l'indépendance pleine et entière en 1877 n'a pas été un acte spontané de conjoncture, mais le couronnement naturel de luttes séculaires du peuple roumain pour la liberté et l'indépendance.

[71] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, București, Edit. Politică, 1975, p. 34.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

OPERAȚIUNILE ARMATEI ROMÂNE ÎN PRIMA PARTE A RĂZBOIULUI DE INDEPENDENȚĂ (APRILIE—AUGUST 1877)

DE

CONSTANTIN CORBU

Epopeea națională și populară a războiului pentru cucerirea neatîrnării de stat a României se detașează în istoria noastră ca moment cu semnificații și urmări multiple, care își prelungesc reflexul pînă în contemporaneitate. Însemnătatea sa pentru destinele poporului român apare în toată plenitudinea în contextul măreței perioade în care a avut loc — o perioadă de continuă revoluționare a poporului român, inaugurată de mari și ascendente momente cum sînt: revoluția burghezo-democratică de la 1848, Unirea, în 1859, a Moldovei și Țării Românești și desăvîrșirea statului național unitar, în 1918. Niciunul dintre aceste momente nu poate fi conceput și înțeles fără celelalte. Idealurile național și social se întrepătrund în însăși fundamentul lor. Năzuințele întregului popor român spre libertate națională, eroismul și spiritul de sacrificiu pe fronturile de luptă, angajarea în această mișcare a tuturor claselor și păturilor sociale, și în primul rînd a țărănimii și muncitorimii, pentru ducerea și susținerea războiului, conferă ridicării de la 1877—1878 caracterul de „revoluție pentru independență", cum precizase și preconizase cu trei decenii înainte Nicolae Bălcescu.

Întîiul și cel mai de preț mesaj pe care îl poartă această luptă este de valoare permanentă și a fost astfel înțeles în istoria ulterioară a poporului nostru. Acest mesaj glăsuiește că în fața unor comandamente naționale supreme, care vizează destinele patriei, libertatea și ființa sa, întregul popor se ridică la acțiune, își unește rîndurile pentru a dobîndi izbînda.

În cursul războiului de independență, toate clasele și păturile sociale au format o puternică forță națională de luptă împotriva opresorului străin. Ca întotdeauna în întreaga istorie de pînă atunci și de după aceea, temeiul și brațul de tărie al luptei și victoriei l-au format masele largi populare, cea mai patriotică forță socială a țării, purtătoarea celor mai înaintate idealuri de propășire a țării, de libertate națională și dreptate socială. „Rezultat al luptei eroice a armatei române împotriva imperiului otoman, al voinței ferme de libertate și neatîrnare a poporului nostru, care și-a dovedit încă odată marea capacitate de luptă — dobîndirea independenței naționale a dat un nou și puternic imbold dezvoltării economice și sociale a țării, a exercitat o profundă înrîurire asupra întregii evoluții

„REVISTA DE ISTORIE". Tom. 30, nr. 4, p. 597—624, 1977

www.dacoromanica.ro

istorice a României pe drumul progresului social, a permis afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca națiune de sine stătătoare" [1].

Capacitatea de dăruire și de sacrificiu a unei armate stă în legătură nemijlocită cu cauzele și cu mobilurile care determină angajarea luptei. O ilustrează în modul cel mai elocvent comportarea ostașului român în războiul din 1877—1878. Idealul neatîrnării a dinamizat forța unui întreg popor, i-a insuflat bărbăție și fermitate, căci cauza pentru care lupta era o cauză dreaptă, legitimă prin toate resorturile sale istorice. Iar masa ostașilor era, înainte de toate, masa de truditori ai țării, care purtaseră cu demnitate flacăra năzuințelor de dreptate socială și libertate națională, văzînd, deopotrivă, în independență un act cu caracter național și social, modalitatea abordării unui destin mai bun.

Purtătorii acestor năzuințe erau și cei care aveau să le afirme de pe cele mai înalte poziții, iar apoi să le dea glas prin brațul înarmat — masele cele mai largi ale poporului. Căci, după cum se știe, armata română de front era alcătuită din țărani, muncitori, tineri studioși, meșteșugari, funcționari. Grosul ei îl alcătuia, însă, țărănimea, care, veacuri de-a rîndul, fusese principala forță socială de împotrivire față de împilatorii din lăuntru și din afara țării, angajată într-un continuu și neslăbit conflict de clasă cu exploatatorii. În împrejurările istorice date, truditorii ogoarelor nu numai că au dat curs chemării de a lupta, ci au înțeles că această luptă este o problemă a lor, a viitorului propriu, al viitorului patriei, îmbrăcînd în masă haina militară, indiferent dacă primeau sau nu ordin de încorporare. „Spuneau adică răuvoitorii noștri că țăranii de la plug — căci era primăvară — au să apuce codrii cînd le va veni poruncă să s-adune sub steaguri, că se vor resfira ca fumul, ca să n-ai de unde să-i aduni — scrie George Coșbuc. Și a fost cu totul altfel. S-au mirat străinii de buna rînduială și de iuțeala cu care s-au adunat dorobanții. N-au apucat drumul spre codri, ci spre cazarmă. Cînd a fost la apel, n-a lipsit niciunul, ba se adunaseră mai mulți decît cei chemați". În război „a plecat de două ori mai multă țărănime decît știa stăpînirea că putea pleca" [2]. Țăranul român — spunea T. C. Văcărescu — „se arăta demnul, și la fire neschimbatul urmaș al gloriosului legionar, al cărui braț puternic era tot atît de ager spre a brăzda cu plugul, ș-a definde cu spada pămîntul strămoșesc. Recrut, soldat, reservist, milițian, niciunul nu lipsi la apel, nici unul nu rămase îndărăt de la datoriile sale, și toți ca Penești, legendarul dorobanț, puteau zice cu drept și cu mîndrie: „Din cămp, de'acasă, de la plug / Plecat-am astă -vară / Ca să scăpăm de turci, de jug / Săimana, scumpă țară" [3].

De altfel, nu o tehnică militară specială, și nici un exercițiu războinic deosebit au fost factorii care i-au impus pe luptătorii români. Calitățile lor se numesc vitejie, iscusință, încredere în propriile lor forțe și dragostea de glie, nesupunerea în fața oprimării, orideunde ar fi venit. Cu cît campania înainta, cu atît virtuțile de legendă ale ostașilor români dădeau măsura valorii lor, a capacității de adaptare la asprimea încleștării mi-

[1] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 34.

[2] George Coșbuc, *Povestea unei coroane de oțel*, București, 1899, p. 224.

[3] T. C. Văcărescu, *Luptele românilor în resbelul din 1877 1878*, vol. I, București, 1886, p. 244—245.

www.dacoromanica.ro

litare. „Viața taberilor și a bivuacurilor — nota un participant la evenimente — se potrivea de minune cu deprinderile acestor oameni trăiți la cîmp și în aer liber, îi ținea sănătoși, sprinteni și veseli. Alarmele și ostilitățile ce se întrețineau zilnic de pe un țărm al Dunării pe celălalt îi făceau ageri, isteți și gata pe luptă" [4]. Ostașul de la Plevna este expresia reprezentativă a ceea ce înseamnă românul în luptă, care, apărîndu-și cauza dreaptă, nu dă înapoi. Acest luptător este țăranul român, lucrătorul și păstrătorul pămînturilor de baștină. „Țăranul român — scria Alexandru Candiano-Popescu — este bun de multe. Este drept și milos. Dar mai bun decît orice este de soldat. Este vesel și brav. N-are trebuință să-l ducă ofițerul la foc, căci merge alături cu ofițerul și adesea ori înaintea lui, nu ca să-i dea curaj, ci ca să-i facă pavăză din pieptul lui. Este cel mai generos soldat din lume. Apoi este și ostaș — cetățean" [5]. Iar din totalul de 4 293 de militari care și-au pierdut viața pe cîmpul de luptă sau ca urmare a rănilor primite, covîrșitoarea majoritate — 4 065 — provenea din lumea satelor [6].

La începutul ostilităților, efectivul armatei române, cu rezervele și contingentele chemate sub arme era, potrivit estimărilor lui T. C. Văcărescu, de peste 50 000 de oameni, cu 180 de tunuri. Forțele armate totale, inclusiv contingentele încă neînrolate, se cifrau la 100 000 de oameni [7]. Radu Rosetti consideră că întregul efectiv era de pînă la 117 000 de oameni [8]. Aceste cifre atestă la rîndul lor, acel principiu al luptei românilor pentru apărarea libertății naționale și independenței că nu mărimea armatei prezintă cheia victoriei. Și atunci, ca de altfel în întreaga noastră istorie, s-a ilustrat cu putere ideea că un popor angajat în luptă în numele cauzei sale drepte nu poate fi învins, căci armele nu pot îngenunchea aspirațiile legitime, care se înscriu în traiectoria de progres a istoriei.

Tocmai de aceea, încă de la începutul ostilităților dintre Rusia țaristă și Imperiul otoman, poporul român dorea să se confrunte el însuși și în mod direct cu dușmanul, să-i dea o usturătoare lecție istorică și să-i ia posibilitatea să mai atenteze la neatîrnarea României. În numele acestui țel, poporul nostru a acordat importanță colaborării de arme cu trupele rusești. „Nu azi pentru întiia oară — arăta ziarul „Timpul", la 6 mai 1877 — românul luptă alăturea cu rusul" împotriva Imperiului otoman.

După proclamarea oficială a independenței depline, românii așteptau nerăbdători semnalul trecerii Dunării pentru „a consînti independența cu armele și de a o sigila cu sîngele lor. « Victoria sau moartea » era devisa fiecărui soldat român. « Să dăm tot ce avem pentru bravii noștri soldați » era devisa fiecărui cetățean român". În tabăra română „nu vedeai decît hore întinse și jocuri entuziastice, încît se părea că nu se afla în ajunul

[4] *Ibidem*, p. 245.

[5] Biblioteca Academiei, Serviciul Manuscrise, Arhiva 734, Generalul Alexandru Candiano-Popescu, *Din viața-mi*, vol. III, f. 30—31.

[6] N. Adăniloaie, *Cucerirea independenței de stat a României 1877—1878*, Editura politică, București, 1973, p. 98.

[7] T. C. Văcărescu, *op. cit.*, p. 51 52.

[8] Generalul Radu Rosetti, *Partea luată de armata română în războiul din 1877—1878*, București, 1926, p. 104, Nota 121.

www.dacoromanica.ro

unui resbel" [9]. Armata română „ardea de dorul de a da piept cu dușmanul secular, care i-a bîntuit atîtea veacuri străvechia ei moșie, aștepta cu una sete și cu una însufleţire rară momentul pentru a trece Dunărea" [10].

Participanţii la evenimente exprimă cu putere entuziasmul și dorinţa ostașilor de a-i înfrunta cu arma pe împilatorii otomani. Moise Groza — român de peste munţi, care venise să se înroleze în armata de front — într-o scrisoare din 13 iunie 1877 către cumnatul său, Aurel Mureșianu, spunea : „Fiecare zi care trece în neacţie ne măreşte nerăbdarea ... Voinicii românași, plini de abnegaţiune, oftează pe malul Dunării dorîndu-și momentul în care să realizeze speranţele naţiunii, să documenteze încrederea ei, punînd cununi înversinde pe vechile edificiuni ale strămoșilor Mihai și Ștefan, a căror măreţe umbre le insuflă curagiu, iar memoria lor le indică modul și calea pe care conduși de « Steaua României » să ajungă la ţinta dorită, salvarea patriei" [11]. Poporul român sesizase dimensiunile europene ale luptei sale pentru independenţă, faptul că înaintașii noștri reprezentaseră un braţ puternic de împotrivire faţă de opresori în această parte a continentului. Întregul popor — scria Moise Groza — aștepta în fiecare moment să se dea semnalul „în urma căruia armele bravilor români să deștepte toată Europa și mai mult pe acei care, de veacuri, n-au vrut sau nu le-a convenit a ne vedea liberi și independenţi și ne-au provocat a deveni aceasta prin arme. Da, prin arme ! Cu atît mai bine, căci va avea totodată și ocazia a ni le respecta" [12].

Voinţa ostășimii române de a trece Dunărea pentru a da piept cu asupritorii turci lua forme de manifestare extrem de puternice și materializa întreaga stare de spirit a ţării, care aștepta cu încordare clipa acţiunii decisive. Ceea ce exprimase opinia generală, sintetizată în istorica declaraţie a lui Mihail Kogălniceanu, la 9 mai 1877 în parlament, era acum continuat și exprimat, în condiţiile date, de dorobanţi, călărași, artileriști etc. Căci fiecare dintre ei știa și simţea că linia de luptă se prelungește în întreaga ţară, că întregul popor român este la postul său. Pînă a primi ordinul să treacă Dunărea, „nu numai ofiţerii — se arată într-o lucrare a vremii —, ci și soldaţii români începură să murmure, că de ce să-i ţină în acea stare nicidecum glorioasă. Iritaţiunea ajunsese la culme" [13]. St. Georgescu-Sergent își amintește că atunci cînd unitatea din care făcea parte a primit ordinul să se apropie de Dunăre, un mare entuziasm a cuprins ostașii. „Erau atît de voioși, încît credeam că nimic nu va putea rezista în contra noastră" [14].

Participarea României la război a cunoscut două mari etape. Prima a durat din aprilie 1877, cînd Rusia a declanșat războiul, și pînă la sfîrșitul lunii august 1877, cînd a avut loc a treia bătălie pentru cucerirea Plevnei. A doua etapă este cuprinsă între începutul lunii septembrie 1877

[9] A. P. Alessi și Massimu Popu, *Rezbelul orientale ilustratu*, Gratz, 1878, p. 459.

[10] *Ibidem*, p. 375.

[11] Sextil Pușcariu, *Douăzeci scrisori ale lui Moise Groza din războiul de la 1877*, în „Anuarul Institutului de istorie națională", IV, București, 1927, p. 231.

[12] *Ibidem.*

[13] A. P. Alessi și Massimu Popu, *op. cit.*, p. 363.

[14] St. Georgescu-Sergent, *Din carnetul unui veteran : 1877*, Editura militară, București, 1956, p. 53.

www.dacoromanica.ro

și februarie 1878, perioadă în care Plevna a fost asediată și cucerită, apoi armata română, acționînd separat de armata rusă, a eliberat Vidinul și alte localități din Bulgaria de sub dominația otomană, iar războiul a luat sfîrșit în urma armistițiului ruso-turc. La începutul primei etape, armata română a îndeplinit un rol militar de mare importanță. În cursul lunii aprilie și la începutul lunii mai, pînă la sosirea armatei ruse la Dunăre, și apoi pînă la trecerea acesteia în Bulgaria, efectivul armatei române a avut misiunea să apere teritoriul țării, să facă față unui eventual atac masiv al trupelor otomane dinspre Vidin, atac care se putea produce pe direcția Gruia, Calafat, Bechet, precum și unei posibile încercări de debarcare între Nicopole și Silistra. În acel timp, armata română a constituit un zid în calea înaintării forțelor otomane, a menținut liberă zona atacată de armata otomană ușurînd înaintarea trupelor rusești spre Dunăre. În acest fel, armata rusă a fost scutită de piedici din partea inamicului, căruia îi făceau față soldații români, avînd posibilitatea să-și desfășoare în voie mersul peste Dunăre. Armata română, punînd stăpînire din timp pe podul strategic de la Barboși și nepermițînd unităților otomane să treacă la nord de Dunăre, a mijlocit forțelor militare ruse deplasarea fără dificultăți pînă la Dunăre. Prin realizarea acestor sarcini — scrie T. C. Văcărescu — „rușii nu mai avură a cuceri malul stîng înainte de a trece în ofensivă peste Dunăre, cum erau siliți a face în anterioarele războaie cu turcii. Dar — arăta mai departe Văcărescu — nu aceste foloase numai, prin ele însele, destul de însemnate, le trase armata rusă, înainte de a păși în Bulgaria, din acțiunea trupelor române. Vom vedea în curînd concursul viguros și eficace pe care armata noastră îl dete trupelor țarului la trecerea lor peste Dunăre, la luarea Nicopolei, și la asigurarea și lărgirea bazei lor de operațiuni" [15].

Pentru realizarea obiectivelor din respectiva etapă comandamentul român a dispus, la 25 aprilie, dislocarea în Oltenia a Corpului I de armată, format din diviziile 1 și a 2-a, iar Corpul al II-lea, constituit din diviziile a 3-a și a 4-a, s-a concentrat în sudul Munteniei. La 26 aprilie, unitățile otomane de la Vidin, deși știau că în față nu se aflau trupe ruse, ci române, au deschis focul de artilerie asupra Calafatului. Cu acest prilej, și-a jertfit viața primul ostaș român în războiul de independență — Constantin I. Popescu, voluntar bucovinean [16].

Între 28 aprilie și 4 mai, trupele otomane de la Turtucaia au bombardat Oltenița. La 4 mai, artileria inamică a bombardat Islazul [17]. Întregul mal românesc al Dunării a fost supus bombardamentelor otomane. Pe lîngă tirul artileriei de la sud de Dunăre, inamicul a atacat malul românesc și cu vase de război și a trimis cete de incursiune pe teritoriul țării noastre, pe care Mihail Kogălniceanu le denumea „cete de jefuire și barbarie" [18].

---

[15] T. C. Văcărescu, *op. cit.*, p. 114—115.

[16] Traian Cantemir, *Semnificațiile popularității lui 1877*, în „Ateneu", anul IV, nr. 5/34, Bacău, 20 mai 1967, p. 3. Pentru acțiunile armatei române din această etapă, a se vedea mai pe larg: General-maior Constantin Olteanu, *Măsurile luate de comandamentul român pentru acoperirea Dunării în perioada aprilie—august 1877*, în „Revista de istorie" nr. 4/1976, p. 557 și urm.

[17] Colonel P. Niculescu, *Războiul din 1877 1878 în Bulgaria*, București, 1911, p. 7; T. C. Văcărescu, *op. cit.*, p. 60 și urm.

[18] Mihail Kogălniceanu, *Texte social-politice alese*, Editura politică, București, 1967, p. 318.

www.dacoromanica.ro

Succesele ostaşilor români în primele săptămîni ale luptei au stimulat şi au încurajat armata română, întregul nostru popor, avînd un deosebit rol militar şi,în acelaşi timp, moral pentru desfăşurarea întregului război. Cu prilejul bătăliilor purtate în această perioadă de unităţile româneşti au ieşit în relief priceperea şi abnegaţia artileriştilor români, care aveau să uimească specialiştii în probleme militare şi ziariştii străini, aceştia considerîndu-i printre cei mai capabili şi mai pregătiţi ostaşi din lume. Ziarul „Telegraful" din 28 aprilie 1877 sugera semnificaţia primelor obuze trase de tunarii români : „... tunul român a bubuit la Calafat ... ca să arate străinilor care ne calcă drepturile, care ne jefuiesc porturile şi ne bombardează oraşele că nu putem permite aceasta fără a protesta şi în scris, şi cu tunul ... Ferice de ofiţerii şi soldaţii care au tras primul foc, primul foc după două sute şi mai bine de ani, căci ei au pus temelia unei alte situaţii a statului român. Numele lor trebuie afişat în toată ţara, prin toate comunele şi prin toate căminele. Semnalul apărării naţionale s-a dat ; acum este datoria românilor, în genere, de a-i urma. Dreptul este cu noi ... Statul român, bazat pe capitulaţii, are dreptul să zică azi : mi-am îndeplinit obligaţiunile ce mi-am luat faţă de Turcia, sînt independent şi suveran". Un participant la evenimentele din 1877 — T. C. Văcărescu — evocînd semnificaţia ripostei date duşmanului de artileriştii români, spunea : „Glasul tunului românesc de la Calafat, Olteniţa şi Izlaz era însuşi glasul peste veacuri răsunător al oştenilor lui Ţepeş, Bogdan şi Rareş, Radului de la Afumaţi şi Viteazului Mihai, care, sub aceşti mari ai noştri Domni, ştiuseră de atîtea ori să înfrîngă şi să zdrobească trufia musulmană" [19].

Pe lîngă faptul că a apărat teritoriul ţării în faţa inamicului şi a ajutat din plin armata rusă în mersul ei spre Dunăre, armata română a facilitat concentrarea şi organizarea detaşamentelor de patrioţi bulgari în vederea luptelor care se anunţau. Încă în toamna anului 1876, guvernul rus, avînd în vedere iminenţa unui război cu turcii şi în zona Balcanilor, a luat o serie de măsuri, printre care organizarea, sub îndrumarea generalului rus N. G. Stoletov, a unor detaşamente de voluntari bulgari. Se punea, însă, problema ca aceste detaşamente să-şi lărgească rîndurile şi să activeze mai aproape de zona de la sud de Dunăre. Condiţiile cele mai propice în această direcţie puteau fi întrunite numai de România, unde erau în afara primejdiei, din partea urmăritorilor otomani. Ca puncte de organizare, au fost propuse următoarele oraşe : Craiova — pentru detaşamentele din vestul Bulgariei ; Ploieşti — pentru cele din centru ; — Buzău — pentru cele din partea răsăriteană a Bulgariei.

La 10 aprilie 1877, generalul rus Stoletov a acţionat pe lîngă comandamentul armatei ruse în vederea trimiterii de emisari bulgari în oraşele din România care să îndrume pe voluntarii bulgari spre tabăra ce se iniţiase, în acest scop, la 2km de Ploieşti. Totodată, la 8 aprilie 1877, detaşamentele bulgare deja constituite au primit ordinul să se deplaseze la Ungheni, iar apoi la Ploieşti. Tot la Ploieşti s-au concentrat voluntarii bulgari care se aflau în România şi cei care veneau din Serbia. O serie de voluntari au sosit în această tabără chiar din Bulgaria. Generalul Stoletov aprecia că, la Ploieşti, urmau să se concentreze aproximativ

[19] T. C. Văcărescu, *op. cit.*, p. 70—71.

www.dacoromanica.ro

6 000 de luptători bulgari, care să acționeze apoi la sud de Dunăre împotriva Imperiului otoman.

Autoritățile române au sprijinit deplasarea voluntarilor bulgari spre Ploiești. După organizarea și instruirea, cu sprijinul românesc, a detașamentelor de voluntari bulgari în tabăra de la Ploiești, la 29 mai generalul Stoletov a ordonat ca pregătirile să fie încheiate pentru ca, la 31 mai, aceste cete să plece spre teatrul de luptă [20].

Sînt semnificative reflecțiile unui participant la război, St. Georgescu-Sergent, despre ajutorul pe care poporul român l-a acordat poporului bulgar în lupta împotriva aceluiași opresor: „Bulgarii și românii au avut aceiași inamici; și suferințele lor au fost identice. De aceea, ambele aceste popoare, deși deosebite prin gintă, au fost unite prin suferință. În timpurile din urmă, românii, respirînd mai liber, întotdeauna au dat ajutor bulgarilor, în luptele lor pentru emancipare. Refugiații bulgari, ca să scape de răzbunarea turcilor, în România găseau azil și ocrotire. Aici se plămădeau toate revoluțiunile care aveau ca scop ruperea lanțurilor a celei mai urîcioase sclavii. În România se formau corpurile de voluntari bulgari. În tipografiile românilor se efectuau toate proclamațiunile și manifestele revoluționare, precum și scrierile patriotice ale bulgarilor"[21].

Între 7 și 15 mai, armata rusă, sosind la Dunăre, a preluat apărarea zonei pînă la Gura Oltului. Diviziile a 3-a și a 4-a românești s-au deplasat în sudul Olteniei, întărind efectivul armatei române de aici. Ele aveau sarcina să efectueze presiuni asupra armatei otomane de la Vidin, Rahova și Nicopole, în cazul în care aceasta voia să atace la nord de Dunăre.

La 10 și 15 iunie, trupele rusești au trecut Dunărea. Trebuie subliniat că armata română le-a acordat și în acest caz ajutor nemijlocit. În vederea asigurării tranzitului peste Dunăre, o deosebită importanță prezenta distrugerea flotilei otomane care patrula pe fluviu și efectua bombardamente, provocînd mari dificultăți în construirea podurilor. Pentru a înlătura acest pericol, au fost instalate baraje de torpile între Brăila și Reni, iar artileria rusă și cele patru vase românești — „Rîndunica", „Fulgerul", „Stefan cel Mare" și „România" — au conlucrat, începînd încă din luna aprilie, la distrugerea unor bastimente otomane. În cele din urmă, vasele turcești din această zonă a Dunării au fost scoase din luptă.

În cursul luptelor de pe Dunăre împotriva monitoarelor turcești s-au desfășurat și primele acțiuni militare comune româno-ruse, care aveau să ducă la conlucrarea de la Plevna, pe drumul spre victoria finală. Operațiunile militare împotriva flotei otomane de pe Dunăre au evidențiat vitejia și abnegația de luptă a ostașului român. Cu acest prilej, a rămas pilduitoare bărbăția și tenacitatea dovedită de maiorul Ion Murgescu [22].

Pentru traversarea cu succes a Dunării de către armatele ruse, comandamentul rus a hotărît organizarea unei acțiuni de diversiune în

---

[20] Nicolae Ceachir, *România în sud-estul Europei*, Edit. politică, București, 1963, p. 166; Ion Focșăneanu, Nicolae Ciachir, *Acțiuni militare ruso-româno-bulgare în războiul din 1877—1878*, Editura militară, București, 1957, p. 65 și urm.

[21] St. Georgescu-Sergent, *Din carnetul unui veteran*, p. 60.

[22] N. Adăniloaie, *Cucerirea independenței de stat a României, 1877—1878*, p. 66 și urm., Gh. Bejancu, I. Căușescu, V. Mocanu, C. Olteanu, *Asalt la redute. Eroi ai războiului de independență*, Editura militară, București 1969, p. 197 și urm. (În continuare vom cita această lucrare: *Asalt la redute*).

www.dacoromanica.ro

zona Galaţi—Brăila, în noaptea de 8 spre 9 iunie. La realizarea acestui obiectiv, încredinţat Corpului XIV al armatei ruse, au colaborat şi cele patru vase româneşti. Trecerea, fixată pentru ziua de 10 iunie, pe traseul Măcin — Hîrşova, a fost realizată potrivit planului stabilit. Odată îndeplinită această acţiune, urma momentul cel mai dificil, şi anume trecerea prin punctul Zimnicea la Sistov. Pentru transportul unităţilor ruseşti prin această zonă, statul major rus a rugat comandamentul român „ca bateriile române de la Calafat pînă la Olt să bombardeze malul drept şi bateriile de la Turnu Măgurele, să protejeze coborîrea materialului de pod în jos de Nicopole şi să ocupe malul drept al Oltului în faţa Nicopolei cu un lanţ de tiraliori". Cererea a fost satisfăcută [23]. De fapt, încă în noaptea de 13 spre 14 iunie, artileria română de la Islaz a început să colaboreze cu cea rusă în vederea asigurării deplasării pe Olt a pontoanelor care trebuiau să treacă peste Dunăre. Tot în scopul cooperării, infanteria română avea sarcina să ocupe malul drept al Oltului, aproape de vărsarea acestuia. O acţiune importantă şi o contribuţie a românilor la forţarea Dunării a fost isgonirea unităţilor turceşti de la gura rîului Osmei, căci de aici erau stînjenite bateriile ruseşti şi era împiedicată trecerea pontoanelor şi a plutelor din Olt spre Zimnicea. Artileria română a sprijinit armata rusă la oprirea trupelor otomane de pe frontul din faţa zonei Calafat-Islaz, care căutau să vină în ajutorul unităţilor turceşti din punctul pe unde armata rusă trecea Dunărea. Încă la 9 iunie, artileria română de la Calafat a bombardat puternic Vidinul. Aici s-au remarcat, prin vitejia lor de arme, soldaţii Manole Dobre, Dumitru Duţă, Ion Grosianu, Temistocle Enică, caporalul Anghel Ionescu. Bombardarea Vidinului a continuat în zilele de 10 şi 11 iunie şi a fost reluată între 14 şi 16 iunie. La 15 iunie, artileria română de la Ciuperceni a bombardat şi ea Vidinul.

Forţarea Dunării în direcţia Zimnicea — Sistov a avut loc în noaptea de 14 spre 15 iunie. Sprijinite de artileria română şi rusă, precum şi de tirul infanteriştilor români, 60 de plute şi pontoane au reuşit să coboare Oltul şi să treacă Dunărea în aceeaşi noapte, pe la Zimnicea. În dimineaţa zilei de 15 iunie şi în zilele următoare, au traversat fluviul celelalte unităţi ruseşti. La 17 iunie, a început construirea a două poduri de pontoane la Zimnicea—Sistov. Unităţile de voluntari bulgari care se aflau în bivuac la Zimnicea au trecut şi ele Dunărea la 20 iunie, cînd au fost terminate podurile peste fluviu [24]. Raportînd Marelui Cartier General şi Ministerului de Război că acţiunea de bombardare a Vidinului a ţinut toată ziua, generalul Gheorghe Lupu, comandantul Corpului I armată, telegrafia: „Niciodată pînă acum tirul nostru n-a fost aşa de bine îndreptat" [25].

În zilele de 14 şi 15 iunie, artileria rusă a bombardat Nicopolul, iar artileria română de la Islaz a bombardat din spate bateria turcă, lovită în faţă de cea rusă. În aceleaşi zile, bateria a 4-a din Regimentul 4 artilerie de la Corabia bombarda localitatea Măgura de pe malul drept al Dunării,

[23] Căpitan Damian Gheorghe, *Istoria resbelului ruso-româno-turc din 1877—78*, Bucureşti, 1898, p. 31—32.

[24] *Războiul românilor pentru neatîrnare*. Biblioteca populară „Minerva", vol. II, Bucureşti, 1902, p. 6.

[25] *Documente privind Istoria României. Războiul de independenţă*, vol. IV, Editura Academiei, Bucureşti, 1953, p. 1. (În continuare, vom cita această colecţie astfel: *Doc. Războ. Indep.*).

www.dacoromanica.ro

iar bateriile 2 și 5 din același regiment atacau Rahova [26]. Ajutați pretutindeni de români — arăta T. C. Văcărescu —, trupele rusești „trecuseră Dunărea la Sistov, și în a doua jumătate a lui iunie își urmează operațiunile în Bulgaria, avînd ca scop a respinge pe inamic și a-și deschide calea spre Balcani "[27].

Sprijinul substanțial dat de armata română unităților rusești la traversarea Dunării a fost subliniat de însiși generalii ruși. Așa cum notează generalul Gheorghe Manu, comandantul Diviziei a 4-a, „atît generalul Wiliaminov, cît și Tichinikov ne-au arătat, în diferite mărturii, mulțumirile lor pentru ajutorul ce brigada din Islaz le-a dat, atît în combaterea infanteriei turcești, cît și la trecerea vaselor și plutelor din Olt în Dunăre" [28]. La 9 iulie, colonelul Grigore Cantili informa pe generalul Manu : „Pentru serviciul făcut de trupele noastre, am primit mulțumirile repetate ale generalilor Manolov și Wiliaminov, comandanții Diviziilor 14 și 31 și a E.S. generalului Simioanicov, șef de Stat major al Corpului 9 de armată ; căci bateriile noastre, deși aflate la o mare depărtare, concurase prin focurile lor de a face să tacă bateriile turcești pe care le bătea la spate, pe cînd artileria rusă, le bătea în față, precum și a goni tiraliorii turcești, retranșați pe partea dreaptă a Dunării la Gura Osmei, de unde făceau mari pierderi servanților din bateriile rusești" [29].

Prin trecerea armatei ruse peste Dunăre, flancul ei drept, care operase pînă atunci la gura Oltului, rămăsese descoperit, încît la flancul sting al armatei române s-a produs un gol pînă la Zimnicea. Divizia a 31-a din Corpul IX rus, cu care Divizia a 4-a română cooperase la gura Oltului, s-a retras spre localitatea Seaca pentru a traversa și ea Dunărea, iar întăririle de la Turnu-Măgurele, Bulgaru și Flămînda, din fața cetății Nicopole, rămăseseră descoperite. În această situație, trupele otomane puneau în pericol flancul sting al armatei române și flancul drept al unităților rusești, care trecuseră Dunărea. De aceea, la 20 iunie, Divizia a 4-a română, care apărase Dunărea între Jiu și Olt, s-a resfirat spre stînga și a ocupat poziții în zona Turnu Măgurele. Din noile poziții de la stînga Oltului, armata română, prin focurile de artilerie asupra cetății Nicopole, a ajutat apoi trecerea unor pontoane rusești spre Sistov în zilele de 27—30 iunie [30]. Astfel, încă în această fază, armata română a dat un ajutor practic și dincolo de Dunăre trupelor rusești.

Un sprijin deosebit a dat Divizia a 4-a română, comandată de generalul Gheorghe Manu, Corpului IX al armatei ruse la cucerirea Nicopolului. La 1 iulie, Corpul al IX-lea, întărit cu unități de cazaci, constituind aripa dreaptă a armatei ruse, în frunte cu generalul Krüdner a început operațiunile ofensive la sud de Dunăre. Generalul rus, care avea sub comanda sa peste 25 000 de oameni, nu a înaintat simultan spre Nicopole și spre Plevna, ci a hotărît să atace cu întreg efectivul cetatea Nicopole. Marele duce Nicolae a rugat Comandamentul român să sprijine cu trupele sale

---

[26] Ion Focșăneanu, Nicolae Ciachir, *Acțiuni militare ruso-româno-bulgare în războiul din 1877—78*, p. 100 și urm.

[27] T. C. Văcărescu, *op. cit.*, p. 122.

[28] *Doc. Răzb. Indep.*, vol. IV, p. 136.

[29] Apud, Ion Focșăneanu, Nicolae Ciachir, *op. cit.*, p. 102—103.

[30] T. C. Văcărescu, *op. cit.*

www.daceromanica.ro

de la Islaz şi Turnu Măgurele „lupta contra turcilor, să bombardeze atît înainte, cît şi în ziua atacului, oraşul şi cetăţuia". Comandamentul armatei române a dat curs acestei cereri. Ore în şir, mai ales în zilele de 30 iunie, 3 şi 4 iulie, pe o distanţă de 14 km, artileriştii şi infanteriştii români au sprijinit atacul armatei ruse asupra Nicopolului, contribuind din plin la primul succes mai important al armatei ruse la sud de Dunăre. În timpul luptelor, ambulanţele Diviziei a 4-a română, „deteră un ajutor uman şi frăţesc răniţilor ruşi" [31].

În seara zilei de 2 iulie, unităţile ruseşti au ajuns în preajma Nicopolului, iar în dimineaţa zilei următoare generalul Krudner a început ofensiva. Iniţial, el a dispus ca stînga şi centrul poziţiei otomane să fie bombardate, iar Divizia 31-a de infanterie, comandată de generalul Schilder-Schuldner, să atace aceste obiective ; Divizia a 5-a a primit ordin să treacă rîul Osma în vederea atacării flancului drept al turcilor şi înălţimile de la Samovit. Atacul acestei divizii urma să fie susţinut de unităţile româneşti de la Islaz şi Turnu-Măgurele. După ocuparea acestor înălţimi, Divizia a 5-a rusă a primit misiunea să urmărească armata turcă pe malul drept al Osmei. Astfel, inamicul trebuia să fie înconjurat şi blocat în Nicopole, fără putinţa de a se retrage spre Rahova sau Plevna. Acest plan a reuşit graţie şi sprijinului dat de armata română [32].

Momentul cel mai important al luptelor pentru cucerirea cetăţii Nicopole a fost atacul asupra înălţimilor de la Samovit. Victoria de aici a fost cîştigată de armata rusă, la care a contribuit şi bombardamentul artileriei române. „Focul minunat de precis şi bine hrănit al trupelor române de la Islaz fu de mare folos — arăta T. C. Văcărescu —, făcînd pentru turci imposibilă menţinerea acestei poziţiuni atacată de front şi de revers" [33]. Încă în zorii zilei de 3 iulie, generalul Gheorghe Manu a cerut artileriei române de la Islaz pînă la Măgura-Bulgarului să bombardeze poziţiile turceşti de la Nicopole, „atrăgînd astfel spre sine focul inamic şi înlesnind sarcina artileriei ruseşti". În acelaşi timp, infanteria română de la Islaz (Regimentul 14 Dorobanţi) şi Gura Oltului (Regimentul 5 linie) acţiona în faţa înălţimilor de la Samovit, îndreptînd asupra unităţilor turceşti puternice focuri de salve, care sporeau eficacitatea loviturilor artileriei române, secerînd adînc rîndurile otomane. Cînd infanteriştii turci, isgoniţi de unităţile ruse din retranşamentele de pe malul stîng al rîului Osma, au încercat să se refugieze în Nicopole, au fost luaţi în flanc de ostaşii regimentului al 7-lea Călăraşi de la Gura Oltului, şi nimiciţi de şrapnelele bateriei din regimentul al 3-lea al artileriei române. În seara zilei de 3 iulie, armata rusă a reuşit să împresureze Nicopolul. Tunurile au efectuat masive bombardamente asupra fortificaţiilor. În dimineaţa zilei de 4 iulie, cetatea Nicopole a fost năpraznic lovită de artileria rusă şi de cea română de la Flămînda, Bulgaru şi Turnu-Măgurele. „Retragerea turcilor este închisă de toate părţile, Nicopole arde în flăcări, depozitele de pulbere şi de muniţiuni sar în aer, tot cartierul de-a lungul Dunării este distrus de obuzele române". În aceste condiţii, trupele otomane s-au predat.

[31] Ibidem, p. 166.

[32] N. Adăniloaie, I. Gh. Cupşa, *Războiul pentru independenţa naţională a României*, Edit. politică, Buc., 1967, p. 44 ; Dan Berindei, *Cucerirea independenţei României (1877—1878)*, Edit. ştiinţifică, Buc., 1967, p. 57—58.

[33] T. C. Văcărescu, *op. cit.*, p. 163.

www.dacoromanica.ro

7 000 de oameni, 10 000 de puști și 113 tunuri au căzut în mîinile armatei ruse" [34].

Vorbind despre comportarea ostașilor români la cucerirea Nicopolului, generalul Gheorghe Manu informa Marele Cartier General român: „Sînt cum nu se poate mai mulțumit de trupele noastre și cred că criticul cel mai aspru nu ar avea decît să se felicite de dînsele. Bravînd primejdia, oștenii au lucrat cu bărbăție" [35]. În jurnalul de operațiuni al Diviziei a 4-a, se consemnează că, la cucerirea Nicopolului, armata română „s-a purtat cu multă bravură" [36]. În rîndurile populației depe întreg cuprinsul meleagurilor românești, au produs un viu ecou faptele de arme ale ostașilor români la Nicopole „Gazeta Transilvaniei" din 6 iulie 1877 scria că „românii au contribuit la luarea Nicopolei și că din nou au dat dovadă că românul este brav și viteaz" [37]. Observatorii străini din zona frontului au apreciat, la rîndul lor, elogios rolul armatei române la cucerirea cetății Nicopole. La 17 iulie, ziarul „Pressa" relua o corespondență apărută în ziarul „L'Independance Belge" privitoare la împrejurările căderii Nicopolului, în care se arăta: „Tirul artileriei române, a cărei preciziune s-a observat la Calafat, a fost la înălțime reputațiunei căpătate de această armă de la începutul cooperării" [38].

Contribuția oștirii române la cucerirea Nicopolului și vitejia luptătorilor români au fost recunoscute și de marele duce Nicolae și chiar de țarul Rusiei. La 12 iulie 1877, generalul Gheorghe Manu, raportînd Marelui Cartier despre conlucrarea armatelor române și ruse la sfîrșitul lunii iunie și în primele zile ale lunii iulie, care, a dus la cucerirea importantului punct strategic Nicopole, reproducea aprecierile marelui duce Nicolae, potrivit cărora „soldații români într-atîta s-au oțelit în foc încît i-am văzut lucrînd la dregerea unui amplasament în afara adăpostului bateriei, sub un foc infernal al dușmanului" [39]. Mai mulți ofițeri și soldați din Divizia a 4-a română au primit distincții ruse [40].

Încă la 20 iunie, Marele Stat Major român informase comandamentul armatei ruse că generalul Osman-pașa, comandantul cetății Vidin, a deplasat spre est o parte a trupelor sale de aici, care amenințau astfel flancul drept al armatei ruse [41]. Apoi unitățile lui Osman-pașa s-au instalat la Rahova, căutînd să vină în ajutorul trupelor otomane de la Nicopole. Aflînd de căderea acestei cetăți, s-au îndreptat spre Plevna, pe care au început s-o întărească, reușind să oprească pentru mult timp ofensiva armatei ruse spre Balcani. Soarta războiului va depinde, în cele din urmă, de această cetate.

O succintă retrospectivă asupra acestei perioade a războiului evidențiază în mod semnificativ ideea că armata română a luptat ca o armată națională distinctă, pe teritoriul său național, ducînd un război de apărare

---

[34] T. C. Văcărescu, *op. cit.*, p. 160 și urm. Vezi și Căpitan Damian Gheorghe, *Istoria resbelului*, p. 36; St. I. Fălcoianu, *Istoria războiului din 1877—1878 (ruso-româno-turc)*, București, 1895, p. 84 și urm.; *Doc. Răzb. Indep.*, vol. IV, *op. cit.*, p. 385 și urm.

[35] *Doc. Răzb. Indep.*, vol. IV, p. 385.

[36] *Ibidem*, p. 384.

[37] „Gazeta Transilvaniei", anul XL, nr. 52, 6 iulie 1877.

[38] Apud, „Pressa", anul X,nr. 141, 17 iulie 1877.

[39] *Doc. Răzb. Indep.*, vol. IV, p. 534.

[40] T. C. Văcărescu, *op. cit.*, p. 165.

[41] *Ibidem*, p. 159—160.

www.dacoromanica.ro

în fața atacurilor otomane. Totodată, ea a dat ajutor armatei ruse pentru ca aceasta să poată intra în luptă dincolo de Dunăre. Din punctul de vedere militar, era vorba de două laturi ale aceluiași obiectiv : îndepărtarea pericolului otoman de la granițele țării, al unor eventuale ostilități pe teritoriul nostru național. Tocmai de aceea, trupele turcești se temeau cel mai mult de unitățile românești. Debutul practic al armatei ruse în război se înscria sub semnul unui concurs nemijlocit și esențial al armatei române, care avea să imprime astfel cursul ireversibil al luptei.

După trecerea Dunării de către armata rusă, în fața României se punea problema orientării poziției sale în noua situație. Alternativa era una singură : menținerea în defensivă sau trecerea la ofensivă în sudul Dunării. Ea a creat o mare efervescență în țară. Dominantă era convingerea marii majorități a țării că o continuare a luptei peste Dunăre este urmarea firească a situației create de evenimente și se impune ca o cerință absolută a apărării independenței. Totul conducea la necesitatea urmăririi și lovirii puternice a trupelor otomane, astfel încît acest opresor să nu mai poată pune piciorul pe pămîntul românesc.

Și în continuare, armata română și-a păstrat libertatea de acțiune, a activat ca o forță de sine stătătoare. A fost întocmit un plan de luptă pentru ca ostașii români să acționeze pe cont propriu la sud de Dunăre, în partea de vest a Bulgariei, spre Vidin. De aceea s-a întocmit un plan de acțiune în zona Calafatului, unde fortificațiile fuseseră consolidate, pentru eventualitatea că trupele turcești de la Vidin ar fi atacat. În această zonă, erau concentrați peste 30 000 de ostași români și peste 80 de tunuri. S-a format imediat o comisie care să pregătească condițiile pentru întinderea unui pod peste Dunăre, iar la Craiova s-au concentrat toate mijloacele în material și lucrători. Operațiunea, însă, putea fi întîrziată din cauza că o mare parte din material fusese folosită la construirea podurilor pentru trecerea armatei ruse. Urma să se pregătească, deci, alt material în munți, care trebuia adus de la mare distanță [42]. Concomitent, au fost luate măsuri pentru constituirea de noi regimente de dorobanți și artilerie [43], au fost întocmite planurile de ofensivă, intendența a continuat acțiunea de completare a aprovizionării armatei, mai ales prin rechiziții și contribuții voluntare de la populație [44].

După prima înfrîngere a armatei ruse în fața Plevnei, la 8 iulie unitățile acesteia aflate în apropierea Dunării au fost obligate să se deplaseze spre noul teatru de luptă. În acest fel, cetatea Nicopole rămînea fără apărare și putea fi recucerită de trupele otomane din Rahova sau chiar din Plevna. Totodată, era pus în dificultate flancul stîng al armatei române care urma să treacă la ofensivă pe cont propriu la sud de Dunăre. Dată fiind această situație și în condițiile insistenței Statului-major rus, susținute de marele duce Nicolae și de țar, Comandamentul armatei române a ocupat poziții la Nicopole.

La 11 iulie, generalul Gheorghe Manu a primit ordin să ocupe cu un detașament cetatea Nicopole. Unitățile române au înlocuit garnizoana rusă la 17 iulie, cu care prilej „drapelul român fu înălțat asupra cetății" [45].

[42] *Ibidem*, p. 145—146.
[43] *Războiul românilor pentru neatîrnare*, p. 11—12.
[44] T. C. Văcărescu, *op. cit.*, p. 148.
[45] *Ibidem*, p. 200 și urm.

www.dacoromanica.ro

În aceeași zi, șeful Marelui Stat Major al Armatei române cerea generalului Gheorghe Manu, comandantul Diviziei a 4-a, să trimită oameni pe malul drept al Dunării pentru recunoașteri, în vederea aplicării propriului plan de acțiune la sud de Dunăre. Se punea problema cuceririi Rahovei și a formării unui cap de pod pentru viitoarele acțiuni ale armatei române. La 15 iulie, Marele Stat Major comunica generalului Gheorghe Manu că acțiunea Diviziei a 4-a nu trebuie să se limiteze la ocuparea Nicopolului, ci să marcheze începutul acțiunii pe cont propriu a armatei române la sud de Dunăre : „veți coopera mai departe, fie chiar la Plevna, în marșul spre Isker. Veți căuta a fi în forță, fiind un punct principal luarea Rahovei de către trupele noastre, în sensul scheletului general al operațiilor, ce cunoașteți încă de cînd erați în București" [46].

În cursul lunii iulie, întreaga Divizie a 4-a a trecut la sud de Dunăre. Marele duce Nicolae s-a arătat „foarte mulțumit de trecerea Diviziei 4 la Nicopole" [47] — informa generalul Alexandru Cernat. Trecînd, în cele din urmă, cu tot efectivul său la sud de Dunăre, Divizia a 4-a română avea următorul dispozitiv de acțiune : regimentele 7 călărași și 13 dorobanți constituiau garnizoana Nicopolului ; regimentele 5 linie, 14 și 16 dorobanți, un escadron de călărași și trei baterii de artilerie formau principalele forțe ale Diviziei amplasate în spatele rîului Osma, cu misiunea să apere cetatea Nicopole dacă ar fi fost atacată de unitățile otomane de la Plevna sau Rahova. Regimentele 3 și 8 călărași, regimentul 7 linie și o baterie aveau ordin să efectueze recunoașterea către vest și sud-vest, pînă la Breslani, unde se realiza joncțiunea cu avangarda Corpului IX rus. La 27 iulie, Comandamentul armatei ruse a rugat comandamentul Diviziei a 4-a română să înainteze spre Plevna, iar brigada de călărași română, care opera în lungul Vidului, să treacă sub ordinele generalului Laskarev. În acest fel, la 30 iulie, s-a format Divizia de cavalerie româno-rusă, constituită din regimentele românești 3 și 8 călărași și o brigadă rusă, cu sarcina de a apăra căile de acces spre Sofia [48].

În urma celei de a doua înfrîngeri a armatei ruse în lupta pentru cucerirea Plevnei, la 18 iulie, planul de operațiuni al armatei române s-a modificat structural. La 19 iulie, a doua zi după această înfrîngere, marele duce Nicolae, profund alarmat, telegrafia domnitorului României, cerîndu-i ajutorul : „Turcii, îngrămădind cele mai mare mase la Plevna, ne nimicesc. Rog faceți fuziunea, demonstrație și, dacă-i posibil, trecerea Dunării, după cum tu dorești. Între Jiu și Corabia această demonstrație este indispensabilă pentru a ușura mișcările mele" [49].

Poporul român a primit cu bucurie această cerere. Dorința sa era de a lupta pentru înfrîngerea dușmanului secular și pecetluirea pe această cale a independenței. Scrisoarea domnitorului României către marele duce Nicolae, datată 23 iulie 1877 glăsuia : „În urma telegramei tale din 19 iulie, după mari silințe, cu toată mulțimea greutăților sînt fericit a te încunoștiința că toate dispozițiile sînt luate pentru concentrarea a

[46] *Doc. Răzb. Indep.*, vol. IV, p. 530, 594.
[47] Arh. ist. centr., Fond general Alex. Cernat, dos. 59/1877, f. 1.
[48] Ion Focșăneanu, Nicolae Ciachir, *op. cit.*, p. 120.
[49] *Pagini din lupta poporului român pentru independența națională (1877—1878) Documente și texte social-politice*, Edit. politică, Buc., 1967, p. 175 ; Vezi și N. Adăniloaie, *Cucerirea independenței de stat a României*, p. 70-71.

www.dacoromanica.ro

30 000 oameni în scop de a cuceri Plevna cu puterile noastre, unite la corpurile angajate în jurul acelei poziţiuni ce rămîne o primejdie permanentă pentru armata imperială" [50]. La 27 iulie, marele duce Nicolae s-a adresat din nou lui Carol : „Cum ţi-am mai spus de atîtea ori, aş fi totdeauna dispus să profit, cu mare plăcere, de concursul pe care Armata română l-ar putea da Armatei ruseşti" [51]. Din nou, la 9 şi 19 august, marele duce a făcut apel la ajutorul românilor [52].

Generalul Alexandru Cernat care, la începutul lunii august, în calitate de ministru de război, fusese însărcinat de domnitor să ia legătură cu marele duce Nicolae în vederea înţelegerii asupra trecerii Dunării de către armata română, notează în memoriile sale că ducele a fost deosebit de mişcat cînd l-a văzut, întîmpinîndu-l cu exclamaţii de bucurie : „Cum m-a văzut, ducele m-a luat în braţe şi mi-a zis : «Vous tombez comme la Providence », primim toate condiţiunile voastre numai veniţi mai curînd, spune-i prinţului dv. să nu aibă grijă despre hrana oamenilor şi a cailor, vă vom da noi tot ce veţi avea trebuinţă numai treceţi dacă se poate chiar astăzi" [53].

Răspunsul de ajutorare a armatei ruse nu a întîrziat căci, în caz contrar, aceasta era aruncată dincoace de Dunăre, iar teritoriul ţării putea deveni teatru de război. Prezintă un interes deosebit precizarea că poporul român a acceptat cooperarea atît pentru salvgardarea intereselor sale naţionale, cît şi mînat de solidaritatea cu popoarele balcanice, solidaritate care devenise şi mai strînsă „prin nevoi şi restrişte suferite în comun ; a uita aceasta — spune T. C. Văcărescu —, este a uita însăşi istoria şi legăturile stabilite de veacuri între români şi vecinii lor bulgari" [54].

Între comandamentele român şi rus s-a ajuns la înţelegerea ca armata română să treacă Dunărea şi să acţioneze la aripa dreaptă a armatei ruse din faţa Plevnei, iar trupele româneşti şi ruseşti din această zonă, Armata de Vest, să fie pusă sub conducerea domnitorului României, ceea ce, de altfel, s-a şi întîmplat. Concomitent cu apărarea malului stîng al Dunării, de la gura Timocului pînă la Turnu-Măgurele, armata română trebuia să asigure un număr însemnat de ostaşi la Plevna. Unităţile destinate Plevnei aveau, iniţial, un efectiv de 36 000—38 000 de oameni, 7 000 de cai şi 108 tunuri, iar cele pentru apărarea malului sting al Dunării 10 000 de oameni, 1400 cai şi 74 de tunuri [55].

În vederea asigurării succesului acţiunilor militare la sud de Dunăre, Comandamentul armatei române a întocmit un nou plan de luptă. Efectivul militar a fost repartizat în armată de operaţii, alcătuită din diviziile a 3-a şi a 4-a şi o divizie de rezervă, formată atunci, precum şi Corpul de observaţie, în care intrau diviziile 1 şi a 2-a. Acestora li s-au adăugat unităţile de miliţie din Oltenia, puse sub conducerea generalului Nicolae Haralambie. Armata de operaţiuni compusă din 38 000 oameni, cu 108

[50] General Sc. Scheletti, *Adevărul istoric asupra Plevnei (1877—78)*, Iaşi, 1911, p. 44—45.

[51] Charles I-er, *Chroniques -Acts-Documents*, tom II (1876—1877), Bucureşti, 1904, p. 892.

[52] N. Iorga, *Războiul pentru independenţa României. Acţiuni diplomatice şi stări de spirit*, Bucureşti, 1927, p. 131—132.

[53] Arh. ist. centr., Fond. Alex. Cernat, *Memorii. Campania 1877—1878. Suvenire din campania Bulgaria 1877/1878*, dos. III/84/1877—1878, f. 2.

[54] T. C. Văcărescu, *op. cit.*, p. 214.

[55] Radu Rosetti, *Partea luată de armata română în războiul din 1877—1878*, *op. cit.*, p. 38.

www.dacoromanica.ro

tunuri, și comandată de generalul Alexandru Cernat, urma să ia parte la lupta pentru cucerirea Plevnei. Corpul de observație, comandat de generalul Gheorghe Lupu, avea sarcina să apere zona Calafatului și tot malul stîng al Dunării. La 12 august, au început să traverseze Dunărea unități ale Diviziei a 3-a [56], iar la 20 august a trecut fluviul și Divizia de rezervă.

Pentru tranzitul grosului trupelor peste Dunăre, Comandamentul român a hotărît ca podul peste acest fluviu să fie așezat la punctul Siliștioara-Măgura, la 2 km est de Corabia. În acest scop, urmau să fie aduse, de la Craiova, pe Jiu, în condiții grele, din cauza timpului, pontoanele și materialul plutitor necesar. De multe ori, aceste pontoane se împotmoleau în Jiu; „soldații înșiși se înhămau la dînsele și le tîrau pe fundul de nisip și de pietriș distanțe de mai mulți kilometri". La 14 august s-a putut trece la așezarea podului [57].

Traversarea Dunării de către grosul armatei române a început în ziua de 20 august. În întreaga țară, acest act a stîrnit un viu entuziasm, înțeles fiind ca pas important spre înfrîngerea asupritorului otoman și consolidarea independenței. În rîndurile armatei, „Strigătele de ura făceau să se cutremure cerul și pămîntul, soldații se îmbrățișau unul pe altul, cunoscuți și necunoscuți, veselia era în toate inimile" [58]. Marșul peste Dunăre a fost o manifestare a încrederii în victorie. Ținuta ostașilor glăsuia despre „gîndurile care le înălțară sufletul pînă la cel mai sublim act de sacrificiu și de devotament". Poetul Vasile Alecsandri — precizează T. C. Văcărescu — evocă, la rîndul său, „minunatul avînt al oștenilor noștri, care porneau să înfrunte dușmanul veseli și cîntînd ca la nuntă, cînd ei mergeau să se cunune cu moartea și cu victoria" [59].

Este foarte semnificativ pentru legătura dintre populație și luptători de pe front, pentru unitatea țelului de independență faptul că trecerea Dunării a fost însoțită de o impresionantă manifestare populară în sprijinul acțiunii combatante a oștirii. Asemenea revoluției de la 1848, cînd masele dădeau viață regimului revoluționar prin manifestările și hotărîrile luate pe Cîmpia libertății la București și Cîmpul libertății la Blaj, tot astfel acum poporul s-a adunat pe Cîmpia de la Corabia pentru a da acreditare națională continuării luptei peste Dunăre. Regăsim în aceasta o ilustrare elocventă a marii conlucrări naționale în numele unui obiectiv de interes istoric — apărarea și consolidarea independenței. Acest fenomen al înmănuncherii forțelor poporului în lupta pentru libertate națională, al unirii forțelor maselor celor ce muncesc în bătălia pentru dreptate socială și eliberare națională s-a manifestat cu tărie și în alte momente anterioare ale istoriei românești, avînd a se amplifica, la un nivel mereu mai înalt și în condiții istorice deosebite în întreaga istorie modernă și contemporană a României, formînd unul dintre pilonii de specificitate și distincție ai istoriei revoluționare a poporului român.

Au venit la Corabia țărani, lucrători, tîrgoveți, preoți și alte categorii sociale, tineri și vîrstnici, femei și copii. Și, ca o confirmare a continuității

[56] Leonida Loghin, Constantin Ucrain, *Plevna 1877*, Editura militară, București, 1967, p. 39.

[57] T. C. Văcărescu, *op. cit.*, p. 228 și urm.

[58] St. Georgescu-Sergent, *op. cit.*, p. 56.

[59] T. C. Văcărescu, *op. cit.*, p. 227.

www.dacoromanica.ro

acţiunii revoluţionare, pe acea cîmpie de la Corabia se aflau foştii fruntaşi ai revoluţiei române de la 1848, între care C. A. Rosetti şi I. C. Brătianu. George Coşbuc avea să scrie că, în acea zi de duminică, senină şi caldă, cîmpia de lîngă Corabia „era plină de lume, de ţărani şi de tîrgoveţi, de preoţi şi de soldaţi, de femei şi de copii. Erau părinţii ostaşilor, erau fraţii şi rudele lor, erau prietenii şi cunoscuţii, erau nevestele şi copiii lor. Din văi şi din cîmpie, din oraşe, din sate şi din creştetul munţilor veniseră românii, de pretutindeni, ca să vadă trecerea oştirii. Ţăranii de pe cîmpul Bărăganului erau în amestec cu cei de pe plaiurile Cîmpu-lungului, şi cei din munţii Gorjului şi-ai Mehedinţilor se'n vălmăşiau cu ciobanii de pe culmile Vrancei. Femei în portul de pe Valea Prahovei alături de nevestele de pe văile Bîrladului, furnicau pe cîmpie printre femei sosite din fundul codrilor de la Suceava şi de pe apele întunecate ale Oltului. Mamele îşi căutau fiii, nevestele bărbaţii. Unele aduseră în traiste merinde pentru ai lor, altele bani adunaţi cu multă trudă. Şi toţi şi toate alergau să-şi ia rămas bun de la oamenii care plecau poate ca să nu se mai întoarcă niciodată" [60].

Trecerea armatei române peste Dunăre a produs, de asemenea, o puternică satisfacţie şi bucurie în rîndurile armatelor ruse şi ale populaţiei bulgare. Mărturii contemporane evenimentelor notează că „nu se găsea un rus în anturajul ţarului sau al marelui duce, care să nu aprecieze cu entuziasm valoarea intervenirii românilor în luptă, în momente atît de primejdioase pentru armata imperială" [61]. Trecînd Dunărea, ostaşii români „au fost primiţi ca adevăraţi aliaţi, cu toate onorurile militare, aşa cum se primeşte o armată aliată, ce vine în ajutor pentru a uşura o situaţie primejdioasă" [62]. St. Georgescu-Sergent redă astfel, în amintirile sale, momentul întîmpinării românilor de către bulgari: „Pretutindeni eram întîmpinaţi cu bucurie, privindu-ne ca pe liberatorii lor, bine primiţi prin case şi ospătaţi cu de toate" [63].

Unităţile române şi ruse de la Plevna, denumite Armata de Vest, au fost comandate de domnitorul României, iar ca şef de Stat-major a fost numit generalul rus, Zotov. Generalul Alexandru Cernat, care, pînă la 20 august 1877, fusese ministru de război, a fost numit comandantul trupelor româneşti de operaţiuni din Armata de Vest.

După trecerea Dunării, ostaşii români au avut a da bătălii acerbe, care au pus în lumină extraordinara capacitate de angajare în luptă, curajul şi vitejia legendară a poporului nostru. De altfel, acest eroism, de o măreţie pilduitoare, încorporează, deopotrivă, justeţea cauzei naţionale şi sociale a maselor, trăsăturile moral-spirituale proprii poporului nostru.

Participarea armatei române la operaţiunile militare desfăşurate după 20 august 1877, în colaborare strînsă cu armata rusă, iar uneori pe cont propriu, a cunoscut trei faze. În prima fază (20 august-începutul lunii septembrie), se cuprind acţiunile din cadrul celei de a treia bătălie pentru cucerirea Plevnei, primele două acţiuni (8 şi 18 iulie) fiind purtate

[60] George Coşbuc, *op. cit.*, p. 213.
[61] Sc. Scheletti, *op. cit.* p. 55.
[62] *Ibidem*, p. 39—40.
[63] St. Georgescu-Sergent, *op. cit.*, p. 62.

www.dacoromanica.ro

de armata rusă ; a doua fază corespunde asedierii și cuceririi Plevnei (prima decadă a lunii septembrie—28 noiembrie), iar ultima fază circumscrie evenimentele de după căderea Plevnei pînă la încheierea războiului (28 noiembrie 1877 — februarie 1878).

Caracteristica de bază a primei faze o formează pregătirile de artilerie din zilele de 26—29 august, istoricul atac al trupelor române și ruse din 30 august asupra inamicului, și luptele din primele zile ale lunii septembrie, cînd armatele aliate au încercat să-l împingă și mai mult pe dușman, care căuta să refacă situația anterioară momentului 30 august. Efectivul armatei române de la sud de Dunăre se cifra, în acea perioadă, la 52 340 de oameni. El avea în dotare 11.916 cai și 180 de tunuri [64]. Pentru descoperirea și respingerea inamicului și pentru facilitarea apropierii trupelor româno-ruse de obiectiv, erau necesare acțiuni de artilerie. Încă din prima zi de bombardament al artileriei asupra Plevnei, „soldații români, deși stau deschiși, pe cîmpul liber, expuși focurilor turcești, erau, totuși, veseli și bucuroși... Ofițerii noștri căutau să se întreacă unii pe alții în îndeplinirea rolului lor. Această ținută demnă atrăgea simpatia tuturor" [65]. Prin bărbăția și îndemnul la luptă, artileriștii români au uimit Comandamentul rus și atașații militari străini. Căpitanul danez Hedemanns atașat militar pe lîngă armata rusă, relata în rapoartele sale că „în primul rînd, trebuie semnalată artileria românească, care înainta curajos" [66]. În acele zile de bombardament — arăta T. C. Văcărescu —, „era o adevărată modă... d'a merge a vizita pozițiunile 'naintate ale românilor. «Ați fost să vedeți bateriile românilor ? » întreba colonelul Gaillard, atașat militar al Franciei, pe un adjutant al împăratului Rusiei. «Eu vin de la dînșii », zicea ofițerul francez, «și am fost cu deosebire mulțumit de ce am văzut » [67]. La 28 august, țarul Rusiei, impresionat de vitejia românilor în timpul bombardamentelor din 26 august, a toastat „în sănătatea armatei române, lăudîndu-i bravura" [68].

Una dintre importantele acțiuni de luptă a avut loc la 28 august, cînd armata otomană a atacat din mai multe părți, concentrînd forțe masive pe direcția Dolni-Etropol. Aici au și reușit turcii să treacă podul de pe rîul Vid și să înainteze pe malul stîng, spre cavaleria română. Dar, în fața contraofensivei cavaleriei române și ruse, care a acționat în cooperare, turcii au început retragerea și apoi au luat-o la fugă spre podul Vidului, înregistrînd pierderi însemnate. Generalul rus Laskarev, care a venit pe cîmpul de luptă, a adresat trupelor călduroase felicitări. „Călărimea românească — a spus el —, luptînd cu cavaleria și infanteria turcească, sprijinite de artilerie, primise astfel bărbățește botezul ei de foc" [69].

Cel mai de seamă succes al armatei române comandate de generalul Alexandru Cernat, în preajma zilei de 30 august, a fost cucerirea unui redan care acoperea redutele Griviția. La atac a asistat și țarul Alexandru

---

[64] *Războiul românilor pentru neatîrnare*, p. 32.

[65] *Ibidem*, p. 59.

[66] Generalul Radu Rosetti, *Rapoarte daneze asupra războiului din 1877—1878*, în „Memoriile Secțiunii istorice", seria III, tom. IX, Mem. 9. București, 1929, p. 8.

[67] T. C. Văcărescu, *Luptele românilor în resbelul din 1877—1878*, vol. II, București, 1887, p. 72—73.

[68] *Doc. Răzb. Indep., op. cit.*, vol. V, p. 651.

[69] T. C. Văcărescu, *op. cit.*, p. 92 și urm.

www.dacoromanica.ro

al II-lea [70]. La 27 august, Divizia a 4-a, condusă de colonelul A. Anghelescu, a primit ordin să cucerească această poziție. Sarcina a revenit Regimentului 13 dorobanți, format din ostași din județele Iași și Vaslui, cei mai mulți țărani. La această acțiune au participat și ostașii din Regimentul 5 infanterie și din Regimentul 3 artilerie. Atacul a fost condus de locotenent-colonelul Sergiu Voinescu. Soldații Regimentului 13 dorobanți „mergeau cu bărbăție spre redută, neluînd în seamă stîlpii de pămînt ce se ridicau zeci de metri mai sus, la căderea obuzelor". Ajunși în apropierea redanului, au angajat lupta corp la corp. „Se dovedeau cu baioneta, cu patul puștii, cu trînta și piedica... Acest regiment a primit, cel dintîi, botezul sîngelui într-un mod atît de strălucit, cucerind pas cu pas și cu baioneta redanul turcesc, probînd calitatea de bravură, moștenită de la strămoși" [71].

O luptă dîrză au purtat ostașii români la 27 august pentru păstrarea drapelul regimentului, amenințat să cadă în mîinile turcilor. Soldatul fruntaș Jurașcu care ținea drapelul a fost răpus. „Atunci s-a încins o luptă aprigă între români și turci, sergentul Baciu Tănase smulge drapelul, îl scapă din pericol, în urmă cade și el străpuns de baioneta turcească. Soldatul Sîrbu Ștefan, văzînd din nou pericolul, smulge drapelul din mîinile sergentului căzut, dar cade și el străpuns de gloanțe. Alți ostași smulg drapelul din mîna turcilor salvîndu-l și, odată cu el, onoarea Regimentului". Dușmanul a fost nevoit să se retragă [72]. Această acțiune dramatică i-a inspirat poetului Vasile Alecsandri legendara poezie *Peneș Curcanul*.

Printre cei care au luptat eroic în timpul atacului din 27 august, a fost și sergentul Constantin Țurcanu din Regimentul 13 dorobanți. Alecsandri l-a utilizat ca model pentru alcătuirea poeziei *Peneș Curcanul*, pe al cărui piept a strălucit „Virtutea militară", conferită pentru curajul și abnegația dovedite în lupta pentru cucerirea redanului, la 27 august. În brațul său de luptă se întruchipează, simbolic, spiritul de libertate al poporului român, al continuității de luptă pînă la unirea meleagurilor românești în cadrul acelorași fruntarii statale. Căci la memorabilele bătălii purtate de armata română împotriva cotropitorilor străini în vara anului 1917, participa și veteranul din războiul de independență, voluntarul Constantin Țurcanu, plutonier major, căruia, încă din 1916, i s-a acordat cinstea de a fi port drapelul Regimentului 25 infanterie Vaslui, în rîndurile căruia a luptat eroic la Oituz, Ploștina, coama Manoilă, Piatra Runcului [73].

În tot timpul luptelor din 27 august 1877, conduita trupei și a ofițerilor a fost admirabilă [74] — informa la 28 august maiorul Dimitrie Leca, comandantul Batalionului 1. Soldații „dovediră din ce trăsătură trainică e urzită firea ostășească a românului și ce se poate întreprinde cu dînsul, bine povățuit. Dorobanții, a căror organizație... era puțin prețuită, arătară că în ce privește vitejia, devotamentul și însușiri militare, ei pot

---

[70] Arh. ist. centr., Fond Alex. Cernat, dos. 59 1877, f. 3.

[71] Maiorul Grigore Ionescu, *Jurnalul de război al Regimentului „Ștefan cel Mare"*, nr. 13, Iași, 1921, p. 20, 23.

[72] Maiorul Grigore Ionescu, *Gloria Regimentului „Ștefan cel Mare"*, București, 1927, p. 8.

[73] Leonida Loghin, Constantin Ucrain, *op. cit.*, p. 58.

[74] Dan Berindei, Leonida Loghin, Gheorghe Stoean, *Războiul pentru independența națională 1877—1878. Documente militare*, Editura militară, București, 1971, p. 354.

www.dacoromanica.ro

să se pună alături de orice trupe de linie" [75]. Primul ostaș român căpus în luptă a fost sergentul Ion Pastia, ucis de un obuz inamic [76]. Din rîndul ofițerilor s-au distins, în mod deosebit, prin fapte de vitejie, locotenent-colonelul Sergiu Voinescu, comandantul coloanei de atac, maiorii Dimitrie Leca și Dimitrie Macri și căpitanul Constantin Lupașcu [77].

Victoria de la 27 august a dat noi resorturi de curaj unităților românești, cît și rusești. „Acest succes — arăta T. C. Văcărescu — exercitase o înveselitoare influență nu numai asupra trupelor române, dar și în armata rusească din jurul Plevnei. Această izbîndă era primul atac reușit înaintea Plevnei de aproape două luni de zile; rușii îl considerau ca o augurilă făgăduință pentru marea întreprindere care era în perspectivă. Bravii români» strigau ofițerii ruși cu frățească bucurie, «iată că ei dovediră că nu este cu neputință a se lua întăririle Plevnei»" [78].

Comandamentul român, cît și cel rus, au dat o înaltă apreciere luării de către armata română a redanului de la Plevna. A doua zi, marele duce Nicolae și țarul au felicitat unitățile române pentru succesul din ajun, pentru „bravura ce arătaseră" [79]. Tot țarul, într-o scrisoare către soție, datată 30 august, arăta că atașatul militar austriac la Petersburg, colonelul Bartholdscheim, care venise în liniile frontului, „a lăudat foarte mult trupele române și atitudinea lor în acțiunea ultimă (27 august n.n.)" [80]. În ordinul de zi din 29 august al generalului Alexandru Cernat, comandantul armatei române de operații din fața Plevnei, se releva că țarul a toastat „în sănătatea armatei române și a binevoit a răsplăti bravura soldaților noștri și să dea de fiecare companie cîte două cruci Sf. Gheorghe, iar Bateriei 3 din Regimentul 3, care a luat poziția cea mai înaintată, 4 cruci" [81].

După momentul 27 august, în fața Plevnei erau angajate următoarele forțe româno-ruse: 104 batalioane, dintre care 42 românești, 60 escadroane, dintre care jumătate românești, 425 de guri de foc, dintre care 108 românești. Turcii dispuneau de 49 de batalioane și 93 de guri de foc. Raportul era deci de 3,3 :1 în infanterie și cavalerie și 4,5 :1 în artilerie în favoarea trupelor aliate [82].

Ziua de 30 august, cînd se hotărîse atacul general asupra inamicului, avea să aducă, însă, multă tristețe și durere în rîndurile armatelor aliate din fața Plevnei. Vremea nefavorabilă din noaptea precedentă și din acea zi nu s-a dovedit propice unor operațiuni de atac. Ploaia și bruma deasă înveliseră tot orizontul încă de la revărsatul zorilor, scăzînd vizibilitatea pînă la 30—40 m [83]. Pămîntul se transformase într-o masă cleioasă și alunecoasă, îngreunînd marșul unităților spre obiectivele stabilite. „Flăcăii — scrie George Coșbuc — erau cu inima strînsă. Cei mai mulți nu dormiseră cît a fost noaptea; mai ales cei ce aveau copii și neveste acasă, n-au putut să închidă ochii de grija zilei de azi. Aveau să intre în foc,

[75] T. C. Văcărescu, *op. cit.*, p. 80.
[76] *Asalt la redute, op. cit.*, p. 28 și urm.
[77] *Ibidem*, p. 21 și urm.
[78] T. C. Văcărescu, *op. cit.*, p. 85—86.
[79] *Ibidem*, p. 85.
[80] „Gazeta Transilvaniei" anul XL, nr. 81, 11 septembrie 1877.
[81] Dan Berindei și colectivul, *op. cit.*, p. 355.
[82] Vezi: Leonida, Loghin, Constantin Ucrain, *op. cit.*, p. 63—64.
[83] Arh. ist. centr., Casa r[illegible]

www.dacoromanica.ro

şi Dumnezeu ştie cine avea să doarmă la noapte sub cortul taberii, şi pe cîmpia turcească, de vecii vecilor ! Şi erau uzi de ploaie, îşi simţeau mantalele grele în spate, şi li se umeziseră cămăşile" [84]. Tot din cauza timpului nefavorabil, momentul începerii atacului — ora 15 — a fost greşit ales, deoarece, aşa cum avea să noteze în raportul său ataşatul militar danez Hedemann, datorită ceţii, după ora 18 „fu cu neputinţă a se vedea o întindere mai mare din cîmpul de bătălie" [85].

Fără o analiză completă a pregătirilor de luptă şi a condiţiilor atmosferice, a fost decisă o nouă acţiune împotriva inamicului, intrată în istorie sub denumirea de *a treia bătălie pentru luarea Plevnei*. Această cetate avea un puternic sistem de fortificaţii, organizate pe înălţimile care dominau oraşul din trei părţi : nord, sud şi est. Sistemul de fortificaţii era format din 14 redute, întărite cu puternice garnizoane de infanterie şi cu un număr însemnat de piese de artilerie. Redutele erau legate între ele prin şanţuri largi şi adînci. Sistemul fortificaţiilor era mai puternic la est de Plevna şi mai slab la sud. Dintre redute, cele mai puternice erau cele de la Griviţa, care, odată cucerite, compromiteau întregul sistem de apărare a Plevnei la nord şi la est.

Comandamentul aliat prevedea următorul plan de ofensivă : realizarea unei lovituri pe direcţia est-vest cu corpurile al IV-lea şi al IX-lea ruse, conjugată cu alte două atacuri : unul la dreapta acestor unităţi care urma să fie dat de armata română, altul la stînga, efectuat de un detaşament rus. Primul eşalon al acestui detaşament avea în frunte pe generalul Skobelev. În acest plan complex de ofensivă, armatei române îi revenea, deci, misiunea să atace inamicul în cea mai puternică redută, Griviţa, în situaţia în care comandamentul aliat, greşit informat, nu ştia că mai există o redută cu acelaşi nume. În condiţiile unei victorii asupra Griviţei, armata română urma să pătrundă în zona de nord a oraşului, concomitent cu trupele ruse. S-a mai hotărît ca la ofensiva asupra Griviţei să participe, alături de armata română, şi două batalioane ruseşti. Prin urmare, potrivit planului de operaţiuni, patru batalioane din Divizia a 3-a şi patru din Divizia a 4-a române aveau sarcina cea mai grea : asaltul asupra celei mai puternice redute.

În ziua de 30 august, la ora 15, după o pregătire de artilerie, a început atacul. Întrucît terenul nu era bine cunoscut, unităţile din Divizia a 3-a au fost informate că obiectivul era la o distanţă de 400 m de poziţia din care se declanşa acţiunea. Dar aceste trupe au parcurs un kilometru, întîlnind în cale o vale abruptă, largă de 600 m, cu teren alunecos şi mărăciniş. Reduta se profila pe celălalt mal al văii, astfel că unităţile Diviziei a 3-a au dat nu peste Griviţa 1, cum se presupunea, ci peste Griviţa 2, necunoscută de comandamentul aliat. Valea pînă la redută oferea un teren extrem de neprielnic. Ostaşii trebuiau să coboare şi să urce rîpi, sub tirul armamentului otoman [86]. Inamicul a avut condiţii pentru a deschide un foc nimicitor asupra trupelor române. Pe drept cuvînt, ostaşii români au botezat acest loc „Valea sîngelui", „Valea plîngerii". Numeroşi au fost ostaşii ucişi aici şi „mulţi au gemut în ea mai multe zile, prin tufişuri".

[84] George Coşbuc, *Războiul nostru pentru Neatîrnare*, Bucureşti, 1899, p. 72.
[85] Radu Rosetti, *Rapoarte daneze*, p. 8.
[86] George Coşbuc, *op. cit.*, p. 177.

www.dacoromanica.ro

Turcii trăgeau asupra sanitarilor care încercau să-i ridice. În timpul acestui atac, au fost răpuși maiorul George Sonțu, căpitanul Nicolae Valter Mărăcineanu, precum și alți numeroși luptători români [87].

În fața focului nimicitor al inamicului, batalioanele din Divizia a 3-a, nesusținute de alte unități, au fost obligate să se retragă cînd atinseseră șanțurile redutei. Potrivit planului comandamentului, unitățile Diviziei a 4-a urmau să atace din altă direcție aceeași presupusă redută Grivița, concomitent cu unitățile din Divizia a 3-a și cu alte unități ale armatei ruse. Dar atît ordinul formulat, cît și harta topografică întocmită de Statul-major, aveau în vedere o singură redută. În timpul ofensivei, s-a constatat, de altfel, că existau două asemenea fortificații, numite mai tîrziu Grivița 1 și Grivița 2. În realitate, unitățile din Divizia a 3-a atacaseră Grivița 2, iar Divizia a 4-a a atacat Grivița 1, care se afla la 400 m distanță de Grivița 2. Unitățile Diviziei a 4-a s-au angajat singure să atace Grivița 1, căci trupele ruse care urmau să ia parte la atac aveau o distanță mai mare de străbătut de la punctul de plecare și, din cauza ceții, au ajuns mai tîrziu pe poziții.

Dispozitivul de atac al Diviziei a 4-a era constituit din Batalionul 2 vînători și din cîte un batalion din Regimentul 14 dorobanți, Regimentul 16 linie și Regimentul 5 linie. Aceste trupe erau conduse de neînfricații ofițeri colonelul A. Anghelescu, colonelul Grigore Borănescu, locotenent-colonelul Sergiu Voinescu, maiorul milițian Alexandru Candiano-Popescu și căpitanul Moise Groza. În timpul luptelor de la Grivița, din 30 august, în care pînă la urmă trupele române au cucerit Grivița 1 s-au distins, printre alții, maiorul Alexandru Candiano-Popescu și căpitanul Moise Groza [88].

Primul atac al unităților Diviziei a 4-a, dat la 30 august 1877, este astfel descris de Alexandru Candiano-Popescu, comandantul Batalionului 2 vînători— : „Ne aflam ca la o mie de metri de reduta Grivița... La un semnal, pornirăm spre redută cu pași bărbătești. Urcarea la deal fiind descoperită, mersul era greoi, atît din pricina terenului, cît și a focului revărsat asupră-ne din față, din redută și din flanc, de la o baterie turcească. La cîțiva pași de redută, stegarul Savopol căzu lovit de moarte. Locotenentul Filip Georgescu se repezi îndată și-i luă steagul. Ajunsesem în sfîrșit în fața șanțului redutei, dar moartea secera cu nemiluita ostașii batalionului... Locotenentul Filip Georgescu, pe linia tiraliorilor își îndemna compania sa. Moștenitori ai eroismului strămoșesc, acum au căzut din ofițeri, locotenentul Niculescu și sublocotenenții Mihăiescu și Albu, îndeplinindu-și datoria alături de ostașii lor" [89].

Șirurile ostașilor români au fost desfăcute de acerba grindină de obuze. Ele s-au adunat în spatele unei movile pentru a-și reface rîndurile și aștepta intrarea în acțiune a Diviziei a 3-a și a unităților ruse. Dar, în cadrul celorlalte unități care trebuiau să atace și ele Grivița, se produseseră defecțiuni, astfel că Divizia a 4-a română a fost nevoită să atace, în continuare, singură. La ora 16, comandantul Diviziei, colonelul A. Anghe-

[87] Asalt la redute, p. 31 și urm.
[88] *Ibidem*, p. 59 și urm.
[89] Alexandru Popescu-Candiano, *Războiul neatîrnării. Istorie critică. Asaltul și luarea Griviței*, București, 1913, p. 20.

www.dacoromanica.ro

lescu, a ordonat al doilea atac asupra Griviței. Trupele au pornit la luptă cu o minunată bărbăție. În viforul de gloanțe care s-a ridicat din pozițiile turcești, ele au înaintat din nou cu steagurile desfășurate și trîmbițele sunînd la atac. „C'est superbe!" exclama Don Carlos de Bourbon, pretendentul la tronul Spaniei, care venise să urmărească evoluția ostilităților [90].

Și acest atac a fost respins. „A 4-a divizie română — așa cum remarca un ofițer rus — a suportat singură atacul" [91]. Apoi au intrat în acțiune și unitățile rusești și s-a angajat al treilea atac. Din nou trupele româno-ruse au fost respinse. La ora 18.45. colonelul A. Anghelescu, comandantul Diviziei a 4-a, a ordonat un nou atac, cel de-al patrulea. Soldații din Batalionul 2 vînători, precum și din batalioanele din regimentele 14, 16 dorobanți și al 5-lea de linie s-au năpustit încă o dată asupra redutei. De această dată, ostașii români în frunte cu maiorul Alexandru Candiano-Popescu, au intrat în redută. S-a angajat atunci o luptă înverșunată corp la corp, la care au luat parte și batalioanele rusești, care atacaseră partea de sud a redutei. Copleșiți, turcii au părăsit în fugă reduta, lăsînd pe terenul de luptă trei tunuri. Steagul lor îl cuceri, într-o încleștare pe viață și pe moarte, soldatul Ion Grigore, ajutat de sergentul Gheorghe Stan și de caporalul Vasile Nica, toți din Batalionul 2 vînători [92]. Ziarul „Dorobanțul" din 15 noiembrie 1877 descrie astfel acest moment al cuceririi steagului: „În acest iureș, soldatul Grigore Ion, din al doilea batalion de vînători, pentru gloria țării sale, cucerește cu cel mai mare curaj drapelul inamicului... În învălmășeala ce se produsese în redută, ochii de vultur ai soldatului au putut zări trei otomani care căutau să scape cu fuga, ducînd odată cu ei și drapelul redutei cucerite de către vînătorii și dorobanții români. Un astfel de trofeu nu putea să-i scape voinicului nostru. Ajutat de caporalul Nica Vasile și sergentul Stan Gheorghe, ei au dat morții pe cei trei vrăjmași care apărau drapelul și putu să-l închine țării" [93].

În ziua de 30 august, la ora 19, ostașii români au ocupat reduta Griviței nr. 1, izbîndă la care au contribuit — cum s-a mai arătat — și două batalioane rusești. Sc. Scheletti, participant la această bătălie, una dintre cele mai mari și mai dramatice lupte ale războiului, apreciază, pe drept cuvînt, că succesul militar al celei de a treia bătălie de la Plevna „a fost Griviței, cucerită de români" [94] și menținută cu toate încercările turcilor de a o recuceri. Acest succes nu a venit de la sine, ci a fost urmarea îndîrjirii și neînfricării în luptă a oștirii române, a efortului nemăsurat, pînă la jertfa supremă. Așa cum atestă unele documente ale războiului, în zilele de 30 și 31 august au căzut în luptă 793 de soldați și ofițeri, iar 1 182 au

---

[90] T. C. Văcărescu, *op. cit.*, p. 123—124.

[91] *Critice retrospective asupra războiului ruso-turc din 1877—1878 și Cooperațiunea armatei române, după memoriile lui Kuropatkin, general în Statul-major* rusesc, fost șef de Statmajor al generalului Scobelev pe timpul campaniei, prelucrate de Crhamer, lt.col. în Statulmajor prusian, traduse de căpitan, C-tin Creangă, vol. I, Viena, 1886, p. 282.

[92] Căpitanul Damian Gheorghe, *Istoria războiului ruso-româno-turc, dîn 1877—1878*, p. 69.

[93] Asalt la redute, *op. cit.*, p. 57—58.

[94] Sc. Scheletti, *Adevărul istoric asupra Plevnei*, *op. cit.*, p. 166.

www.dacoromanica.ro

fost răniți [95]. După alte surse, numărul militarilor români uciși sau răniți la a treia bătălie a Plevnei a fost cu mult mai mare. Generalul Cernat notează, în memoriile sale, că unitățile române care au participat la bătălia de la 30 august au pierdut 2 800 de oameni, morți și răniți [96]. Într-o lucrare din 1915 care evoca acele momente ale războiului de neatîrnare se apreciază că „lupta de la Grivița a dat mai mulți morți decît răniți" (1 335 soldați uciși, 1 176 răniți) în total 2 511 de soldați și ofițeri uciși sau răniți [97]. O cifră apropiată furnizează și un ofițer finlandez, care a asistat la luptă. „Diviziile 3 și 4 — arată el — desfășoară mare vitejie în timpul asalturilor, ceea ce a fost deosebit și prin pierderile lor ridicate la 2 500 oameni" [98]. Într-o lucrare, apărută cu prilejul jubileului a 20 de ani de la război, se constată că de la trecerea Dunării, în ziua de 20 august 1877, și pînă la 31 august, deci în acțiunile celei de a treia bătălii a Plevnei, armata română a pierdut 3 000 de oameni [99].

Trofeele luate la 30 august de ostașii români au fost trimise în Capitala țării. „Drapelul — se arăta într-un *Înalt Ordin de zi către Armata română*, la 5 septembrie 1877 — se va așeza deocamdată în Arsenal, pînă se va hotărî definitiv locul unde să se păstreze. Iar tunurile luate de la vrăjmaș, două se vor așeza de ambele părți ale statuei lui Mihai Viteazul. Umbra măreață a gloriosului domn va vedea astfel că oștenii români au rămas pînă astăzi fiii ai eroilor de la Călugăreni. Cel de-al treilea tun se va așeza înaintea marelui corp de gardă de la palatul domnesc, pentru a fi pururea pentru brava noastră armată un glorios exemplu de imitat" [100].

Drapelul otoman a fost adus la București de către cei trei ostași care l-au cucerit. Cînd vitejii luptători au apărut pe străzile Capitalei, la 9 septembrie 1877, au fost primiți cu o emoționantă bucurie și mîndrie de populație. „Primirea în Capitală a fost sărbătorească — evocă Alexandru Candiano-Popescu. La sosirea celor trei viteji, cu drapelul turcesc, părea că tot Bucureștiul era în picioare. Pe străzi furnicar de lume, balcoanele pe unde treceau, împodobite cu flori și covoare. Unii plîngeau de bucurie, alții rîdeau, dar toți îi admirau ca pe niște adevărați eroi". Trecînd prin fața statuii lui Mihai Viteazul, cei trei eroi de la Grivița au înclinat steagul turcesc la picioarele bravului voievod, care, în urmă cu 282 de ani, smulsese și el steagul profetului din mîinile vestitului Sinan-pașa". În acele clipe, arăta Al. Candiano-Popescu, „un fior de mîndrie cuprinsese mulțimea... În liniștea apăsătoare părea că Mihai se adresa mulțimii astfel : « Eu am învins pe turci la Călugăreni, iar voi ați păstrat neclintită

---

[95] *Doc. Răzb. Indep., op. cit.*, vol. VI, p. 199—200 ; vezi și *Istoria României*, vol. IV, Editura Academiei, București, 1964, p. 624.

[96] Arh. ist. centr., Fond. Alex. Cernat, dos. III 84, 1877—1878, *Memorii, Campania 1877/1878, op. cit.*, f. 4.

[97] Căpitanul Titus Frederic Mayer, *Serviciul sanitar în campania din 1877—78*, București, 1915, p. 75.

[98] V. R. Bossy, *Mărturii finlandeze despre România*, București, 1937, p. 91.

[99] *Istoricul războiului din 1877—1878. Participarea României la acest război. Lucrare făcută de mai mulți ofițeri*, București, 1898, p. 531 ; N. Adăniloaie, I. Gh. Cupșa, *Războiul pentru independența națională a României*, p. 60.

[100] „Monitorul oficial", 11 septembrie 1877, p. 5407.

www.dacoromanica.ro

această scumpă și seculară tradiție învingînd pe Osman-pașa la Grivița și Plevna. Fiți mîndri de gloria voastră și a poporului român »[101].

O caracteristică distinctivă a comportamentului armatei române în luptă a constituit-o coeziunea strînsă a combatanților în numele aceleași cauze naționale și sociale —, forța de dăruire a fiecărui om, eroismul colectiv în slujba victoriei. Mărturiile vremii o atestă cu prisosință. Comandantul Regimentului 10 Dorobanți, locotenent-colonelul George Măldărescu, informa, la 31 august, că în bătălia din ziua de 30 august „toate gradele ofițerești și de trupă și-au făcut datoria cu multă onoare și bravură" [102]. A doua zi, la 1 septembrie, comandantul Brigăzii raporta comandantului Diviziei a 3-a: „Trupa sub foc a fost admirabilă, a mers înainte în liniște, fără sgomot și fără murmur, deși cădeau cu zecile la fiecare pas. Rezerva a stat ... aproape 1,30 ore sub o ploaie de gloanțe de șrapnele și mitralii, fără ca un singur om să-și părăsească locul" [103]. Generalul Cernat conchidea că „bravura și devotamentul ce au arătat trupele, ofițeri și soldați, în această zi, pentru națiunea română este mai presus de orice laudă" [104]. Ziarul „Pressa" transmitea că „Armata română se bate cu o vitejie antică. Ea face admirațiunea tuturor. Văzînd-o susținînd atacul, cu un sînge rece admirabil, sau azvîrlindu-se asupra inamicului, cu un elan irezistibil, nimeni nu poate crede că este o armată jună, care vede pentru prima oară focul" [105]. Vitejia și eroismul românilor, sublinia „Telegraful român, în septembrie 1877, „au recucerit și împrospătat eroismul străvechi al antecesorilor, iar numele de român l-au răspîndit în Europa întreagă și l-au înregistrat între popoarele eroice..." [106].

Pentru faptele de armă ale ostașilor români în bătălia de la 30 august, Marele Cartier General a distins cu „Virtutea militară", cu ordinele „Steaua României" și Crucea „Steaua României" un însemnat număr de soldați și ofițeri [107]. Printre ei, s-au aflat vitejii vînători prahoveni din Batalionul 2, ca și ostași din alte unități, fiecare întruchipînd în mod distinctiv și pilduitor neînfricarea și puterea de luptă a poporului român în numele idealurilor sale de veacuri. Iată cum descrie George Coșbuc comportarea eroică în luptă a unora dintre ostașii români: caporalul Andrei Stoica din Podenii Prahovei, pătruns de o adîncă înflăcărare, de ură nestinsă împotriva asupritorilor de veacuri ai țării, a apucat pușca de țeavă și s-a avîntat pe parapet; „lovitura dîntîi cu patul puștii a împroșcat în toate părțile capul unui harap ce-i ținea calea, a doua lovitură a rupt de peste mijloc pe un turc care străpunsese pe sergentul Florea Diaconu. Apoi lăsînd pușca, el apucă de peste brîu pe un Nizam ca pe o fată după horă și-l asvîrli în redută peste telega tunului. Un turc îl prinsese de gît, iar căprarul, trudindu-se cu stînga să-și mîntuie gîtul, și cu dreapta izbind pe turc în cap, îl ameți, și neputînd scăpa de el, îl tîrî înainte izbind cu el într-alții și căzu în redută trăgînd cu sine pe vre-o trei".

---

[101] Al. Candiano-Popescu, *op. cit.*, p. 76; Vezi și Leonida Loghin, Constantin Ucrain, *op. cit.*, p. 83—84.

[102] Dan Berindei și colectivul, *op. cit.*, p. 363.

[103] *Doc. Răzb. Indep.*, vol. IV, *op. cit.*, p. 25.

[104] Arh. ist. centr., Casa regală, dos. 5/1877, p. 14.

[105] „Pressa", anul X, nr. 180, 4 septembrie 1877.

[106] „Telegraful român" nr. 77, 29 septembrie 1877.

[107] *Doc. Răzb. Indep.*, vol. VI, p. 137—139.

www.dacoromanica.ro

Un alt căprar, Costache Grigoraș, din trupele de linie, „plecîndu-se ca să nu fie lovit de focurile de revolver ale unui ofițer turc, se repezi înainte și izbi cu capul în burtă pe ofițer așa de puternic încît l-a răsturnat peste cap în redută, prăpăstuindu-se și el în avîntul izbiturii. Cîte chipuri ale morții au fost acolo pe parapet, nimeni nu le poate scrie" [108]. Disprețuind moartea artileriștii „trăgeau descoperiți și veseli asupra inamicului, iar cavaleria română se aruncă asupra vrăjmașului cu un avînt și cutezanță uimitoare" [109].

Un înalt spirit de sacrificiu au dovedit ostașii români cu prilejul acțiunilor de salvare a răniților aflați în zona ostilităților, sub tirul focului inamic. Sergentul adjutant Ilie Constantin, sergenții Ion Balamac și Sava Negrea „cu riscul vieții lor au scos mai mulți răniți de sub focurile inamice" [110]. Sergentul major Marin Giurcă, din Regimentul 6 linie, „ajutat de întunericul nopței, trecea peste parapet și, condus de vaetele ale vreunui rănit, se apropie tîrîș, îl lua în spate și îl trecea peste șanț". Într-o singură noapte — își amintea mai tîrziu generalul I. Cotruț —, „a scăpat mai mult de douăzeci, pe care îi trimiteam îndată la ambulanță" [111].

Semnificația națională și internațională a victoriei de la Plevna, la 30 august 1877, a fost puternic evocată încă atunci, relevîndu-se rolul său în afirmarea spiritului de libertate născut de popoarele asuprite ale continentului. Ziua de 30 august — scria ziarul „Românul" a fost „pentru lumea întreagă o zi de revoluțiune... Ziua de 30 august va fi începutul unei noi ere, era de ridicare și de demnitate națională, era neatîrnării" [112]. În aceeași idee, ea avea să fie denumită „una zi de revelațiune pentru întreaga lume", care a dovedit că urmașii „marelui Trajanus mai păstrează neatinse virtuțiile strămoșești, vitejia, dibăcia și răceala la luptă, spiritul de libertate și neatîrnare. Dînsa a spălat de rugină bătrînul paloș românesc purtat cu atîta mîndrie de bravii lui Ștefan și Mihai și a înarborat tricolorul român pe forturile Plevnei; dînsa a reînviat gloria națională și prestigiul brațelor române. Dînsa a silit și pre cei mai mari inamici ai neamului românesc ca să-și retragă clevetirile și batjocurile răspîndite despre acest neam. Ziua de 30 aug. a făcut se tresalte toți românii pre latul pămînt al României și să se bucure de ziua renașterii gloriei naționale și a promovării poporului românesc în concertul popoarelor de viață și de viitor" [113]. Iar generalul Cernat declara la 31 august 1877 : „Cu drept cuvînt ne putem mîndri că am început a ne afirma în fața Europei și se pot convinge că românii sînt o națiie eroică" [114].

Profund elocvente sînt aprecierile comandamentului rus despre rolul decisiv al armatei române în victoria de la 30 august. La 5 septembrie, țarul l-a felicitat pe domnitor pentru vitejia armatei române declarînd : „Trupele române, unite cu acelea ale armatei mele, puse sub comanda măriei voastre, în zilele de 30 și 31 august, au dat dovezi de o eroică vitejie,

---

[108] George Coșbuc, *op. cit.*, p. 104—105.

[109] Nicolae Densușianu, *Domnii gloriosi și căpitanii celebri ai Țărilor Române*, București, 1912, (lucrare postumă, publicată de Alexandru Lapedatu), p. 205.

[110] *Doc. Răzb. Indep.*, vol. VI, p. 102.

[111] Generalul I. Cotruț, *Memoriu pentru a servi la istoria Războiului independenței*, București, 1895, p. 27—28.

[112] „Românul", anul XXII, 30—31 august 1878.

[113] A. P. Alessi, Massimu Popu, *Resbelulu orientale ilustratu, op. cit.*, p. 497—498.

[114] *Pagini din lupta poporului român*, p. 195.

www.dacoromanica.ro

luptîndu-se sub focul cel mai ucigător al inamicului" [115]. Totodată, ţarul ţinea să confirme domnitorului: „Mă bucur de strălucita bravură cu care a participat la luptă armata voastră" şi arăta că unităţile române „au luptat sub focul cel mai ucigător al inamicului". În acelaşi timp, generalul D. A. Miliutin, ministru de război al Rusiei, arăta că ocuparea Griviţei „ne-a trezit noi speranţe de încredere" [116]. Ţarul a decorat cu Medalia „Sf. Gheorghe" 172 de grade inferioare, iar pentru luptele din perioada 26—30 august, 104 ofiţeri au primit alte distincţii ruseşti [117].

Eroismul ostaşilor români în bătălia din 30 august şi ţelurile consfinţirii neatîrnării absolute prin braţul luptătorului român s-au bucurat de înseşi adeziunea, admiraţia şi elogiul Europei. Aceasta avea să releve, la rîndul său, dimensiunile continentale ale semnificaţiei acţiunii României în acest război, rolul luptei poporului român în ansamblul mişcării naţionale de eliberare din Europa, în acţiunea de înlăturare de pe continent a unuia dintre marile imperii asupritoare. Numeroase ziare au publicat aprecieri ale corespondenţilor de presă străini trimişi la faţa locului, ale ataşaţilor militari din diferite ţări. Reproducem, spre ilustrare, cîteva din aceste mărturii numeroase. A doua zi după luptele de la Griviţa, colonelul L. Gaillard, ataşatul militar francez, care era pe front, s-a adresat astfel lui I. C. Brătianu, preşedintele guvenului României: „Ştiţi deja că armata română s-a acoperit de glorie. De altfel, aici sînt mult lăudate, în afară de bravura sa, maniera sa de a sluji în condiţii atît de noi..." [118]. După luptele de la Griviţa, revista „Familia" publica o corespondenţă a ziarului grec „Stoa", despre armata română, apreciată ca „model demn de imitat de către popoarele orientale" [119]. La 15 septembrie 1877, ziarul englez „The Morning Post", scria: „În asaltul în contra redutei Griviţa, românii s-au distins mult" [120], iar un alt ziar englez, „The Daily Telegraph", declara, la 17 septembrie 1877: „Tinerii soldaţi români se luptă în chip admirabil". Acelaşi ziar aprecia în numărul său din 3 octombrie: „Trupele româneşti s-au purtat cu un curaj lăudabil şi au pornit de repetate ori la asalt, deşi respinse de focul zdrobitor al infanteriei turceşti. Cîţiva din oameni au fost omorîţi chiar pe creasta escarpei redutei turceşti, la care ajunseseră cu mare curaj şi tenacitate. În rezumat, s-au purtat minunat de bine, mai ales avînd în vedere că era prima lor încercare şi că era îndreptată în contra poziţiilor puternic fortificate şi apărate de o armată de temut". Ziarul releva că autorităţile ruse vorbesc despre artileriştii români „în termeni de nestînjenită laudă... Infanteria a arătat o desăvîrşită bună voinţă de a intra în foc şi chiar un deosebit elan în împrejurări îndeosebi de grele pentru trupe tinere". Armata română „a luptat cu bravură... Românii au ocupat postul de onoare şi deci de cel mai mare pericol, în ziua de 30 august armata fiind formată în mare parte din ţărani [121].

---

[115] *Istoricul războiului din 1877—1878*, p. 526 527.

[116] N. Ciachir, *Aprecieri ale Comandamentului rus privind Armata română în războiul din 1877 1878*, în „Analele Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă CC al PCR", nr. 2 1967, p. 59.

[117] Arh. ist. centr. Casa regală, dos. 8/1877, f. 215 217, 347—348.

[118] *Pagini din lupta poporului român*, p. 194.

[119] „Familia", nr. 42, an. XIII, 16 octombrie 1877 (Budapesta).

[120] Radu Rosetti, *Cîteva extrase din presa engleză, 1877—78*, în „Anuarul Institutului de istorie naţională", vol. IV (1926—1927), Bucureşti, 1927, p. 384.

[121] Ibidem, p. 380—381.

www.dacoromanica.ro

Prințul spaniol Don Carlos, de față la luptele de la 30 august, se adresă astfel contelui francez Monserat: „E ceva strălucit! Românii aceștia merg în foc cu aceeași mîndrie ca și spaniolii mei. Ei sînt cu adevărat frați de un sînge cu noi" [122]. Un corespondent de presă francez, Kohn Abrest, martor la atacul românilor din Divizia a 3-a, scrie că numai în momentul în care turcii din reduta Grivița 2 au început să tragă, „mi-am putut da seama de bărbăția de care e capabil soldatul român". Ostașii români, cei mai mulți țărani — relata el în continuare — „au dovedit că știu să moară" și cu o înverșunare incredibilă „s-au aruncat în acea rîpă a morții; respinși, zdrobiți, decimați de focul ucigător al unui dușman acoperit, dar nedînd înapoi un pas, neșovăind o clipă, înaintînd mereu, reînnoind necurmat atacul..." [123]. În jurnalul unui corespondent rus, publicat la Petersburg, în 1879, de V. I. Nemirovici-Dancenco, se spunea: „Românii s-au arătat a fi bravi în luptă. Eu deja am arătat că ei au luptat bine, iar artileria lor s-a arătat a fi magnifică chiar de la începutul operațiunilor" [124]. Căpitanul danez Hedemann, atașat militar, arăta că la Grivița, în ziua de 30 august, românii au atacat „cu mare bravură" [125], iar ziarul finlandez „Helsingfors Dagblad" observa că armata rusă, prin alianța cu românii, „a cîștigat un ajutor prețios" [126]. În aceeași idee, cotidianul englez „The Times" din 17 septembrie scria că trupele românești „au demonstrat încă odată faptul că curajul fizic nu aparține numai cîtorva naționalități favorizate, dar că este o calitate generală inerentă întregii rase omenești. Dacă rușii vor reuși să ia Plevna, ei vor datori o parte, nu mică, a izbîndei lor, cooperării aliaților lor români" [127].

Cu tot eroismul ostașilor români și ruși, Plevna nu a căzut la 30 august. Dîndu-și seama că această puternică fortificație este greu de cucerit printr-un asalt, comandamentul trupelor aliate a hotărît consolidarea propriilor poziții, luarea unor puncte inamice întărite și împresurarea Plevnei. În cele din urmă acest plan de acțiune a dat roade, Plevna a căzut și soarta războiului a fost, de fapt, împlinită. La aceasta, un rol însemnat l-au avut ostașii români, care, din nou, au dat pildă de jertfă și eroism, pecetluind, pe cîmpul de luptă, independența României.

LES OPÉRATIONS DE L'ARMÉE ROUMAINE PENDANT LA PREMIÈRE PARTIE DE LA GUERRE POUR L'INDÉPENDANCE (AVRIL—AOÛT 1877)

RÉSUMÉ

Les succès remportés par nos soldats et l'abnégation dont ils firent preuve pendant les premiers mois de la guerre ont stimulé et encouragé la population roumaine habitant les contrées situées sur les deux versants

---

[122] Victor Lazăr, *Războiul româno-ruso-turc din 1877—1878*, Sibiu, 1928, p. 12.

[123] Generalul Radu Rosetti, *Făuritorii de seamă ai neatîrnării României*, în „Analele Academiei Române", Memoriile Secțiunii istorice, Seria III, tom. XXVIII, Mem. 3, București, 1946, p. 6—7.

[124] *Pagini din lupta poporului român*, p. 349.

[125] Apud, Radu Rosetti, *Rapoarte daneze asupra războiului de la 1877 1878*, p. 9.

[126] Apud, V. R. Bossy, *Mărturii finlandeze despre România*, p. 160.

[127] Apud, Radu Rosetti, *Cîteva extrase din presa engleză*, p. 375.

www.dacoromanica.ro

des Carpates, qui a joué un important rôle militaire et moral à la fois dans le décroulement ultérieur des événements. Durant cette période, l'armée roumaine a lutté comme une armée nationale distincte, sur son territoire national, menant une guerre de défense devant les attaques ottomanes. Dans le même temps, elle a appuyé l'armée russe pour que celle-ci puisse s'engager dans la lutte, sans difficultés, audelà du Danube. Aussi, les Roumains ont-ils épaulé l'armée russe dans ses efforts de franchir le Danube, de conquérir la forteresse de Nicopolis et d'élargir ses bases d'action en Bulgarie.

Face au refus de coopération opposé par la diplomatie tsariste, le commandement roumain prit des mesures visant à agir sur son propre compte, au sud du Danube, en vue de sceller son indépendance pleine et entière sur le champ de bataille.

Par suite de deux échecs essuyés sous les murailles de Plevna, le commandement de l'armée russe solicita l'appui de l'armée roumaine. Le gouvernement roumain y consentit et notre armée ira coopérer avec l'armée russe dans les combats pour la conquête de Plevna. Les unités militaires roumaines et russes de cette zone — l'armée d'ouest — placées sous le commandement du prince Charles de Roumanie, livrèrent une nouvelle attaque contre l'armée ottomane, la troisième bataille pour la prise de Plevna, le 30 août 1877. Cette bataille, soldée par l'occupation de la première redoute de Griviţa par l'armée roumaine, secondée d'unités russes, fit ressortir le courage et la vaillance du soldat roumain, son esprit de sacrifice pour l'indépendance pleine et entière de la patrie.

Les hauts faits d'armes accomplis par le soldats roumains sur le champ de bataille de Griviţa ont suscité à l'époque la joie et la fierté du pays tout entier en même temps que l'admiration de l'opinion publique européenne.

www.dacoromanica.ro

MIȘCAREA SOCIALISTĂ ȘI PROBLEMELE INDEPENDENȚEI, SUVERANITĂȚII ȘI UNITĂȚII NAȚIONALE (I)

DE

ALEXANDRU PORȚEANU

Modul în care se îmbină lupta de eliberare națională cu lupta pentru dreptate socială în istoria României conferă acestei istorii anumite trăsături specifice. Masele populare, principala forță a acestor lupte, au fost permanent animate de convingerea profundă care considera libertatea, unitatea și independența națională ca o necesitate absolută, urgentă și imperioasă. În acest sens lupta națională a maselor nu este un obiectiv oarecare (uneori el apare în enumerări de obiective diverse, de mult mai mică importanță, care-i diminuează rolul), cu atît mai puțin un obiectiv paralel, juxtapus, în realitate el aflîndu-se, organic, *in medias res*, după cum dubla asuprire socială și națională, funcționa ca un mecanism complex, unitar, cuprinzător, iar nu în mod succesiv, paralel sau suplimentar.

Unitatea organică a luptei naționale și sociale exprima rezultanta obiectivă a celor două coordonate pe care se desfășoară istoria modernă și contemporană.

Adîncile rădăcini istorice ale mișcării noastre socialiste și muncitorești dovedesc faptul că această mișcare este rezultatul firesc al întregii evoluții multiseculare a poporului român, cea mai radicală dintre forțele social-politice proprii ale poporului nostru. Ea a militat împotriva asupririi naționale, concepînd problema națională ca o parte integrantă a luptei generale pentru înlăturarea oricărei exploatări sau dominații. Deși aparținînd istoricește, pe plan universal, unor pericade distincte — eliberarea națională ca problemă a revoluției burghezo-democratice, iar mișcarea muncitorească și socialistă avînd misiunea istorică de a face pasul următor, decisiv, al înlăturării capitalismului și eliberării întregii societăți —, cauzele cunoscute ale desfășurării istoriei multor popoare, între care și a românilor, au apropiat și împletit considerabil lupta socială și națională a maselor, în cadrul căreia mișcarea muncitorească joacă un rol tot mai important. Apropierea și împletirea dintre mișcarea socialistă și lupta de eliberare națională în istoria noastră este exprimată, între altele, și de faptul că ambele cunosc, într-o măsură asemănătoare, o creștere însemnată în perioada de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Muncitorii au resimțit întotdeauna, în modul cel mai direct, nu numai efectele exploatării de clasă, ci și pe acelea ale dominației și asupririi străine, iar în momentele cînd aceasta din urmă era mai apăsă-

„REVISTA DE ISTORIE", Tom 30, nr. 4, p. 625–643, 1977

www.dacoromanica.ro

toare, reclamînd prioritate, ei nu au ezitat să-și facă datoria ; unitatea, libertatea și independența erau, după cum se știe, o cauză generală a întregului popor, a tuturor claselor sociale. Conștiința națională, acest barometru al maturității politice a unui popor, cuprinde și este caracteristică și clasei muncitoare. Unitate în diversitate deci, încadrare și diferențiere în același timp, cu accentele și nuanțele concrete ale fiecărui moment istoric, în care pe primul plan trebuie pusă totuși problema unității, a cauzei generale a întregii națiuni. Istoria noastră post-pașoptistă poartă acea pecete caracteristică, definită de Bălcescu, care apreciază lupta pentru unitate și independență națională ca avînd un caracter revoluționar. Această apreciere inspirată anticipa astfel și asupra rolului mișcării revoluționare în lupta națională, pe care românii au conceput-o întotdeauna (la 1848, 1859, 1877, 1918, 1944 și pînă azi), în strînsă legătură cu reformele și problemele social-economice cele mai importante ale fiecărei etape istorice. Prin rolul forțelor revoluționare, al mișcării socialiste și muncitorești, lupta de eliberare națională a dobîndit un spor evident al caracterului ei democratic, cauza românească fiind o cauză de profundă și universală esență umană, socială, o cauză a democrației, progresului și înțelegerii între popoare, întemeiată pe legile obiective ale istoriei universale. În același timp, prin rolul mișcării muncitorești în lupta națională, mișcarea revoluționară dobîndea la rîndu-i, un spor însemnat în ceea ce privește caracterul ei patriotic militant.

Marile momente ale luptei pentru independență și unitate națională au probat din plin rolul istoric al mișcării socialiste și muncitorești.

Caracterul patriotic al socialismului utopic românesc — care a trecut aproape neobservat pînă acum în literatura de specialitate — rezultă atît din scopul său explicit, acela de a aduce „fericirea nației" prin „folosul obștesc" al punerii sale în aplicare, cît și din remarcabila influență ce a exercitat-o asupra multora dintre oamenii politici proeminenți ai națiunii române de la mijlocul secolului al XIX-lea, revoluționari și patrioți înflăcărați, ctitori ai României moderne. În atmosfera culturală și politică a epocii, socialismul utopic românesc a adus o nuanță specifică — spiritul vizionar — și a contribuit la conturarea ideologică a noțiunii de patrie. Această noțiune politică de însemnătate istorică fundamentală în epoca noastră modernă s-a cristalizat și sedimentat în conștiința maselor populare pe baza realităților interne românești, încă înainte de 1821, fiind exprimată patetic de Tudor Vladimirescu în cunoscuta deviză : „Patria e norodul, iar nu tagma jefuitorilor", desemnînd curînd o forță *revoluționară* ce va mobiliza întregul popor. Ținînd seama de realitățile istorico-politice românești — de marile împliniri din perioada imediat următoare, ale luptei pentru edificarea statului național român, independent — putem spune că prin notele sale vizionar-patriotice, oricît de vagi inițial, socialismul utopic din țara noastră *a fost mai puțin utopic în aspectul său național decît în cel social*, chiar în comparație cu situația altor țări sau popoare europene. Explicînd concepția lui Charles Fourier, principalul exponent al socialismului utopic românesc — Teodor Diamant — își exprima dorința ca „acest binecuvîntat pămînt de natură al Țării Românești *și Moldovii* să poată a se face lăcașul fericirii și poate și pildă altor neamuri ce se fălesc

www.dacoromanica.ro

cu civilizaţia"[1]. Este de remarcat în această formulare ideea asupra comunităţii de năzuinţe a românilor din cele două principate dunărene, embrion al viitoarei lor unităţi politice. „Scoposul" ideilor la care aderase era arătat şi de Emanoil Bălăceanu: „întinderea agriculturii în *patria* noastră"[2] (subl. ns.— A.P.), iar Cezar Bolliac scria în „Foaia pentru minte, inimă şi literatură"— sub influenţa ideilor socialist-utopice ale timpului — că prin întronarea dreptăţii sociale „şi amorul patriei va fi pronunţat şi simţit, căci omul va putea zice în conştiinţă, că are patrie"[3]. E de remarcat că încă de pe acum, în cadrul intenselor legături culturale dintre ţările române, al prezenţei scriitorilor munteni şi moldoveni în paginile foilor de la Braşov ce exprimau unitatea culturii naţionale şi pregăteau unitatea politică — s-au manifestat şi elemente ale ideologiei socialist-utopice de semnificativă rezonanţă patriotică.

Chiar dacă la 1848 nu se poate vorbi încă de un proletariat român numeros, nu se poate face nici abstracţie de prezenţa efectivă a unor elemente muncitoreşti, îndeosebi a lucrătorilor tipografi, în momentele cele mai importante ale revoluţiei. La manifestaţia populară din Bucureşti, de pe Cîmpia Libertăţii, din 15 iunie 1848, tipografii au adus un mic teasc, transportat pe un car împodobit cu panglicile tricolorului naţional, imprimînd pe loc o poezie ocazională dedicată zilei de 11 iunie 1848, ce slăvea libertatea[4]. Piesa revoluţiei făcea loc cu promptitudine în coloanele ei, diferitelor materiale referitoare la prezenţa elementului muncitoresc în toiul evenimentelor. Iar semnificaţia patriotică a acestor prezenţe era evidentă. Relatării asupra manifestaţiei menţionate mai sus, apărută în „Pruncul român", i se poate adăuga poezia de salut adresată „Către fraţii noştri tabaci" carî se ridică la luptă „pentru patria iubită, pentru sfînta libertate"— publicată de „Poporul suveran"[5]. Lista răniţilor şi morţilor căzuţi în lupta contra complotului contrarevoluţionar din 19 iunie 1848, cuprinde 16 nume de oameni săraci, deveniţi eroi ai luptei revoluţionare a maselor muncitoare[6]; şi dacă adesea este într-adevăr dificil, dacă nu chiar imposibil, să se delimiteze conţinutul naţional al revoluţiei de cel social, participarea elementelor semiproletare şi proletare în momentele cele mai acute ale revoluţiei a contribuit uneori la imprimarea unui caracter mai radical şi a unui ritm mai alert acestor lupte. Condiţia lor socială nu era nedeterminată sau incertă, ci exprima proporţiile dezvoltării relaţiilor capitaliste în acel moment istoric, chiar dacă aceste relaţii noi nu erau încă dominante. În terminologia social-politică reflectată în publicistică, precum şi în literatura epocii, se ştie că se întîlnesc destul de frecvent expresiile „muncitori" sau „proletari", în opoziţie cu „capitalişti", chiar dacă accepţiunea este uneori confuză, indicînd influenţe socialist-utopice întîrziate.

Problema, depăşind cadrul temei de faţă, ar merita o examinare mai atentă.

---

[1] „Curierul românesc", 1834, nr. 17, din 7 iunie.

[2] Arh St. Buc., Extrajudiciare, dos 192 (1120) 1835, T. 26 (original). Cf. *Documente privind începuturile mişcării muncitoreşti şi socialiste din România (1821—1878)*, Edit. politică, Bucureşti, 1971, p. 129.

[3] „Foaie pentru minte, inimă şi literatură", 1845, nr. 27—30.

[4] „Pruncul român", nr. 3, din 19 iunie 1848.

[5] „Poporul suveran", 16 iulie 1848.

[6] Arh. St. Buc., Min. de Interne, Adtive, dos. 23 1848, f. 97. Cf. Documente ..., p. 209.

www.dacoromanica.ro

În timpul evenimentelor revoluționare de la 1848 din Țara Românească, mai există și alte date referitoare la manifestările unor elemente sau grupuri muncitorești, în sensul național-patriotic al revoluției. Răspunzînd memoriului din 18 iulie al ucenicilor din București, guvernul provizoriu declara imediat după primirea memoriului, că „se vede foarte fericit că se vede binecuvîntat de gurile pruncilor. Toată junimea este nădejdea patriei și domnia-voastră sînteți dintre aceia ce și-au ales prin meșteșug și sudoare a se hrăni pe sine și pe părinți". Arătînd solicitudinea necesară, guvernul declara că s-a gîndit la unele măsuri, fără a le specifica și își încheia răspunsul cu urări ce subliniau legătura între grija pentru destinele patriei și cele ale „junimei artizane" [7]. Frămîntărilor țărănești care au marcat atît de caracteristic revoluția din Țara Românească de la 1848, li s-au adăugat și unele acțiuni similare muncitorești, cum ar fi acelea ale unor lucrători de la saline revendicări de îmbunătățire a plății, însoțite de înscrierea în garda națională [8]. Analizînd rolul muncitorimii în revoluția din Muntenia, remarcabilul gînditor marxist român Lucrețiu Pătrășcanu sublinia faptul că „muncitorimea nu apare în revoluția pașoptistă pe o platformă proprie, apărînd interese și obiective distincte, afirmînd o ideologie deosebită. Nu vom avea deci revendicări de clasă a muncitorimii, după cum nu vom asista nici la un conflict între burghezie și proletariat, astfel cum s-a întîmplat în celelalte revoluții europene de atunci. Dar asemănător acestor revoluții este faptul că în cea munteană muncitorimea este elementul combativ" [9]. *Aprofundînd această idee putem înțelege că dacă revendicările de clasă erau încă palide sau chiar absente, dacă conflictul de clasă dintre burghezie și proletariat se schița încă abia în germene, prezența elementului muncitoresc — corespunzătoare proporțiilor real-obiective ale epocii — în revoluția de la 1848, avea un caracter social legat în genere de sprijinirea activă a programului social al revoluției — îndeosebi a programului agrar — și avea totodată, nu în mod paralel, ci încorporat organic în conținutul acțiunilor populare* — **un profund caracter patriotic, național**, legat atît de situația externă a țării, cît și de prefacerile preconizate a o înălța în rîndurile națiunilor europene moderne ale timpului. Lucrețiu Pătrășcanu conchide pe drept cuvînt că „muncitorimea bucureșteană a fost activă în rîndurile revoluției. În rîndurile, dar nu în fruntea ei. Ea a luptat, a sprijinit cu căldură și entuziasm cauza revoluției... Așa cum ea nu se înfățișa cu cereri proprii, ea nu avea nici o ideologie pe care s-o poată impune celor alături de care mergea. Condițiile obiective dictau acest fel de participare a muncitorimii în revoluția munteană. Ca clasă ea era abia în formație" [10].

Filonul pașoptist al mișcării noastre socialiste se va maturiza treptat, pe măsura însăși a dezvoltării mișcării și se va manifesta elocvent, după cum se va vedea, în anul 1898, la aniversarea semicentenarului revoluției.

În anii luptei pentru Unire, rîndurile tînărului proletariat român sporesc datorită extinderii relațiilor capitaliste, cu tot ritmul lent al acestui proces. Încă înaintea Unirii Principatelor ia naștere prima organizație

[7] „Monitorul român", București, nr. 7, din 23 iulie 1848.
[8] Arh. St. Buc., Vistieria Țării Românești, Dos, 1201 1848. Partea I, f. 82 (copie). Cf. *Documente* ..., p. 213.
[9] Lucrețiu Pătrășcanu, *Un veac de frămîntări sociale, 1821—1907*, Edit. politică, București, 1969, p. 204.
[10] *Ibidem*, p. 204—205.

www.dacoromanica.ro

muncitorească din România, Asociaţia lucrătorilor tipografi (1858). Muncitorimea română, oricît de puţin numeroasă şi puţin închegată încă, a sprijinit lupta forţelor progresiste ale timpului, culminînd cu acţiunile de masă din *22—24 ianuarie 1859*. Lupta revoluţionară pentru libertate şi unitate naţională de la 1848 şi din perioada postpaşoptistă, apoi formarea şi consolidarea statului naţional român modern în primii ani după Unire, cunosc participarea fără echivoc a primelor elemente, atîtea cîte erau, ale viitoarei clase muncitoare româneşti animate de năzuinţe profund patriotice, democratice.

La 1 octombrie 1860, Ministerul din lăuntru emitea o adresă semnată de ministrul G. Costaforu, prin care aduce mulţumiri unor persoane, grupuri sau instituţii care au contribuit băneşte la sprijinirea tinerei armate naţionale, element de prim ordin menit să asigure existenţa şi consolidarea statului naţional român ; lista cuprindea cîteva zeci de nume de lucrători şi patroni tipografi a căror contribuţie fusese colectată prin comitetul societăţii lucrătorilor tipografi şi se ridica la 1 254 lei [11]. Nu este lipsit de interes nici sprijinul pe care însuşi Alexandru Ioan Cuza l-a acordat asociaţiei lucrătorilor tipografi prin repartizarea unui teren şi alocarea unei sume pentru construirea unui azil [12]; era un gest de apreciere a rolului social şi a atitudinii patriotice a primelor detaşamente ale muncitorimii române, care se înscria semnificativ sub semnul unităţii naţionale, cea mai importantă cerinţă obiectivă a dezvoltării societăţii româneşti în ansamblul ei. Sub influenţa atmosferei generale, însufleţite, a epocii, muncitorii sesizează cu o receptivitate caracteristică însemnătatea deosebită a însuşi *principiului unirii*, adaptîndu-l spontan la problemele lor specifice, făcîndu-şi deviză principală din ideea unirii forţelor, a organizării proprii. Pătrunderea, mai tîrziu, a ideilor socialismului ştiinţific marxist va contribui în măsură esenţială la ridicarea nivelului de afirmare *ca clasă* a muncitorimii române, tot mai conştientă de interesele şi rolul ei. Este semnificativ că în rîndurile mişcării muncitoreşti vom întîlni nu o dată, după multe decenii de la evenimentele din 1859, ecouri ale Unirii exprimate prin citarea în presă şi alte materiale de propagandă, a unor strofe ale „Horei Unirii", tocmai în scopul strîngerii rîndurilor mişcării. Apariţia şi afirmarea tot mai accentuată a proletariatului român în viaţa social-politică a ţării a făcut necesară în mod obiectiv manifestarea, într-o primă etapă, a problemelor sale specifice de clasă, în primul rînd revendicarea ameliorării condiţiilor de lucru şi de trai. Interesele proprii ale muncitorilor exprimau conturarea poziţiei lor sociale distincte, contribuind la delimitarea de clasă necesară. În această primă etapă, cînd muncitorimea română era încă o „clasă în sine", predominarea revendicărilor proprii social-economice nu a dus la negarea apriorică, ostentativă, a problemei naţionale. Elementele unei afirmări naţionale incipiente erau reflexul situaţiei şi cerinţelor legice ce se puneau în faţa societăţii româneşti, pe drumul destul de greu al luptei pentru independenţă şi pentru desăvîrşirea unităţii naţionale. Parcurgerea etapelor următoare ale dezvoltării mişcării muncitoreşti, în special după contopirea acesteia cu ideile socialismului ştiinţific, va duce

[11] „Monitorul oficial", Bucureşti, nr. 235, din 3 oct. 1860.

[12] „Documente ...", p. 383. Rezolvarea problemei a trenat, devenind ulterior obiect de litigii.

www.dacoromanica.ro

la formularea și aprofundarea unui punct de vedere *propriu*, de clasă, asupra problemei naționale, pe plan ideologic și politic.

Corespunzător stadiului dezvoltării social-economice care explica parțial prezența nu numai a capitalului străin, ci și a mîinii de lucru străine, în mișcarea muncitorească se pune problema concurenței străine, de care patronatul se slujea adesea în scopuri diversioniste, sub masca unor false lozinci naționale. Era o problemă reală și este cu atît mai mult meritul mișcării muncitorești că i-a înțeles semnificația, militînd împotriva oricărei xenofobii sau discriminări. Este a doua latură a atitudinii mișcării muncitorești în problema națională, care se manifestă pozitiv încă din faza incipientă. Din aceste elemente inițiale se va dezvolta și împleti organic, într-o concepție unitară, atitudinea patriotică și internaționalistă a mișcării noastre muncitorești, care va dovedi concret, pe măsura maturizării și creșterii rolului ei de forță revoluționară, că între latura ei națională și cea internațională nu numai că nu există nici o contradicție, dar ele se completează reciproc. Dacă prezențele românești în Internaționala I-a sînt bine cunoscute, manifestări elocvente de demnitate națională în anii premergători cuceririi independenței sînt legate de participarea mișcării revoluționare din țara noastră. Este vorba de mișcarea republicană din București din martie 1871 și mai ales de sprijinul acordat poporului francez în timpul războiului din 1870—1871, culminînd cu Comuna din Paris, evenimente care aveau o semnificație limpede de luptă pentru independență națională [13]. Despre participarea românească și ecourile în țara noastră ale acestor evenimente există numeroase studii în literatura noastră istorică; problema fiind cunoscută, nu mai insistăm asupra ei. Cu toate că pe plan general european, în anii de după izbucnirea Comunei din Paris a urmat o înăsprire a măsurilor antimuncitorești, mișcarea muncitorească din România s-a manifestat din ce în ce mai activ, înțelegînd să îmbine problemele proprii cu cele de interes național. Un grăitor exemplu în acest sens îl constituie gazeta muncitorească „Uvrierul", a cărei apariție în 1872, era salutată de presa democratică sub semnul perspectivelor ce le exprima, de *încurajare a dezvoltării industriei naționale, ca factor esențial al progresului țării* [14]. Această din urmă idee a fost afirmată cu o deosebită claritate de „Asociația generală a lucrătorilor din România", a cărei înființare în 1872, reprezintă un moment de seamă al istoriei mișcării muncitorești din țara noastră. La constituirea Asociației, în ziua de 1 octombrie 1872, lucrătorul N. Rădulescu a rostit un amplu discurs în care a subliniat necesitatea „ dezvoltării și înfloririi industriei în țara noastră", după exemplul altor țări, unde ea era „garanția cea mai mare a statelor în averea națională". Vorbitorul dorea ca industria să devină „o putere a statului român, o onoare a națiunii noastre... căci fiecare cetățean își iubește țara și progresul ei... Industria națională este esența puternică și producătoare în averea unei țări... ea face încă și respectul țării în afară... Încurajarea industriei noastre naționale trebuie propagată și susținută prin toate forțele" — conchidea vorbitorul [15]. Într-un apel la sprijinirea „Asociației generale", gazeta „Lucrătorul român" sublinia aceeași idee : „O națiune trăiește cînd puterile

[13] Vezi volumul „*Comuna din Paris. Culegere de comunicări*, Buc. 1972, 190 p.
[14] „Telegraful", 1872, II, nr. 132, din 13 aprilie. „Românul", 1872, XII, 20 iulie.
[15] „Telegraful", 1872, II, nr. 199, din 10 octombrie.

www.dacoromanica.ro

sale sînt puse în activitate, lucrează" [16]. Cu unele accente de exagerare „puristă", gazeta, organ al Asociaţiei, considera că „în momentele de faţă nimic nu este mai necesar decît unirea întregului element român în contra relelor tendinţe străine, tendinţele care tind la cotropirea patriei noastre, a căminului nostru, pentru care strămunii noştri au jertfit tot, chiar sîngele şi viaţa lor, prin lupte şi alte acte şi fapte mari şi oneste ca să ne poată conserva o frumoasă şi curată patrie, cu un nume demn de originea sa" [17]. În acelaşi sens saluta ziarul „Telegraful" şi formarea asociaţiei „Unirea lucrătorilor constructori români", în anul 1873 [18]. La cea de a treia aniversare a acestei asociaţii se apela din nou la patriotismul membrilor, făcîndu-se şi o privire istorică în care era apreciată deosebit de critic „domnirea despotică a fanarioţilor", cu moravurile ce s-au perpetuat şi care au frînat dezvoltarea forţelor materiale ale naţiunii [19]. Asociaţia organiza şi o şcoală pentru membrii ei, la care, între alte obiecte, se preda şi istoria naţională [20]. Cu ocazia serbării amintite s-a lansat şi „Hora lucrătorilor constructori" pe muzica lui A. Flechtenmacher şi în care se exalta sentimentul naţional cu aceeaşi finalitate[21]. Efectele exploatării capitaliste ca şi racilele orînduirii capitaliste se arătau însă cu o deosebită acuitate în viaţa muncitorimii române, stadiul începător al industrializării ţării fiind un factor agravant al situaţiei proletariatului. *Accelerarea procesului de industrializare desigur că nu putea duce la rezolvarea contradicţiei fundamentale a orînduirii capitaliste*, lucru pe care nu-l puteau întrezări la vremea lor membrii primelor noastre asociaţii muncitoreşti, din care făceau parte la început şi patronii. Cu atît mai meritorie rămîne înţelegerea necesităţii industrializării ţării, pe care cei mai de seamă exponenţi ai mişcării socialiste din deceniile următoare, în frunte cu C. Dobrogeanu-Gherea, o vor susţine constant, de pe poziţiile teoretice ale socialismului, *care coincideau cu interesele propăşirii patriei.*

Situaţia proletariatului român rămînea deosebit de grea şi din analizarea ei atentă se desprindea, încă în anii dinaintea războiului de independenţă, ideea deosebit de preţioasă despre necesitatea ameliorării acestei situaţii *ca act de patriotism* ; aceasta este semnificaţia esenţială a faimosului articol „Robie modernă" scris de Mihail Eminescu [22], ca şi a majorităţii materialelor pe tema amintită, publicate de presa muncitorească şi apoi de cea socialistă. *Din această idee, în strînsă legătură cu însăşi dezvoltarea mişcării muncitoreşti şi socialiste, se va naşte ideea social-politică definitorie pentru mişcarea revoluţionară, despre unitatea organică dintre lupta de eliberare naţională şi cea de emancipare socială.* Războiul de independenţă a dat un important impuls acestui proces de clarificare ideologică. Nu putea fi vorba de o încadrare mecanică, amorfă, a mişcării revoluţionare

[16] „Lucrătorul român", 1872, I, nr. 1, din 5 noiembrie.

[17] Idem, nr. 2, din 12 noiembrie.

[18] „Telegraful", 1873, III, nr. 426, din 27 iulie V. şi „Economia Naţională", 1875, III, nr. 5, din 15 iunie (a doua aniversare a societăţii).

[19] „Revista ştiinţifică", 1876, VIII, nr. 8, din 1 iunie. La serbare au participat şi oficialităţi în frunte cu I. Brătianu, ministru de finanţe P. S. Aurelian ş.a. („Românul", 1876, XII, nr. 13, din 1 iunie).

[20] „Românul", 1876, XII, nr. 13, din 1 iunie.

[21] Ibidem „În frumoasa Românie Azi e zi de veselie Este zi de sărbătoare/Pentru lumea muncitoare .../ Azi e zi de fericire De română înfrăţire" etc.

[22] „Curierul de Iaşi", 1876, IX, nr. 135, din 12 decembrie.

www.dacoromanica.ro

în lupta națională, ci de căutarea unor *căi proprii* de afirmare, care să deschidă perspective istorice largi celor mai importante probleme ale întregului popor. Era vorba în esență de *procesul adaptării concluziilor socialismului științific marxist la realitățile românești*, un proces care nu a fost lipsit de căutări, meandre sau chiar teze greșite, dar care a urmat cursul mereu ascendent al mișcării revoluționare, al afirmării ei în cadrul istoriei întregului popor român.

Originile acestui proces de clarificare ideologică trebuie căutate în manifestările cercurilor socialiste din deceniul opt. Ele se grefau pe existența prealabilă a unei mișcări muncitorești indigene, încercînd să dea răspuns problemelor sociale reale ale acesteia. Caracteristicile cercurilor socialiste existente în țara noastră în preajma războiului de independență sînt cunoscute. Ele erau formate din elemente tinere studioase, autohtone, sub influența diferitelor curente socialiste ale timpului, pe care în unele cazuri, nu le asimilaseră încă organic, critic. Era necesară așadar însușirea temeinică a învățăturilor socialismului științific, studierea și cunoașterea aprofundată a realităților social-politice românești, adaptarea concluziilor socialiste la aceste realități — adică un proces care în mod firesc cerea timp. Exemplul cel mai strălucit îl reprezintă chiar C. Dobrogeanu-Gherea, care nu numai că a contribuit în măsură esențială să transpună ideile socialiste la problemele specifice românești, nu numai că a înțeles deosebit de precis și nuanțat aceste realități și cerințele care decurgeau din ele, dar a devenit chiar unul din *exponenții* de seamă ai unor interese sociale fundamentale, ai unor idei culturale de anvergură, profunzime și finețe în același timp, care preocupau viața publică din România.

Poziția cercurilor socialiste din preajma și din timpul războiului de independență a exprimat-o Nicolae Codreanu. Într-o scrisoare din 31 martie 1877, el se arăta profund preocupat de situația maselor muncitoare: „Ca unul ce sînt pus în mijlocul populației rurale, ca unul ce privesc pe toate zilele păsurile ei, grozava nefericire a ei, vreau să-ți scriu puțin despre această populațiune, *care ea singură și împreună cu clasa muncitoare de prin orașe ne-a păstrat naționalitatea noastră, limba și datinele străvechi*, pe cînd clasa privilegiată devenea ba slavă, ba greacă, etc., etc., după cum îi venea mai bine" [23] (subl. ns. — A.P.). Autorul menționează „anul 1859, de cînd cei mai mulți de la noi încep a număra era anilor de regenerare a românilor, de fericire și constituire a statului român"[24], emițînd însă și unele opinii critice nejustificate privitoare la urmările demografice, la consecințele introducerii unor forme și instituții care nu corespundeau după părerea sa necesităților națiunii, condițiilor interne din România.

Izbucnirea războiului de independență nu a găsit tînăra mișcare muncitorească și socialistă din România nepregătită. La 2 mai 1877 același Nicolae Codreanu scria unui prieten: „țara noastră se află în război cu unul din mulții ei inamici: cu Turcia. Ideea despre datoria ce trebuie

[23] *Documente* ..., p. 805.
[24] *Ibidem*, p. 806.

www.dacoromanica.ro

acum îndeplinită către țară pune pe gînduri și neliniște... mai pe toți de-a rîndul. M-am gîndit și eu neapărat despre ceea ce trebuie să fac în împrejurările de față ale țării noastre, în ce chip să mă arăt că sînt vrednic de un adevărat fiu al națiunii române; de aceea — preciza N. Codreanu — iată că m-am hotărît să părăsesc pentru cîtăva vreme serviciul de medic de plasă și să mă duc acolo unde arma inamicului sau, mai bine, barbaria omenirii zdrobește vieți tinere și puternice pentru gustul și capriciul a doi tirani". Autorul acestei scrisori aprecia astfel caracterul de ansamblu al războiului și își exprima puternicele sale convingeri umanitare. „Pentru mine, sîngele care va curge în șiroaie, fie el turcesc, fie românesc sau rusesc, e tot sînge, sînge al omului... Din aceste considerații — continua el — și mai ales din considerații care privesc caracterul meu personal, am hotărît să intru în campanie ca medic ambulant. Dar lucrul cel mai potrivit pentru mine ar fi să intru în ambulanța Crucii Roșii de la noi" [25].

Cel mai important document care înfățișează și motivează pe larg atitudinea mișcării muncitorești și socialiste față de război în genere și față de războiul de independență al României îndeosebi, este fără îndoială articolul „Rezbelul" publicat de gazeta socialistă din București „Socialistul", la 16 mai 1877. Datorită importanței sale, vom examina mai amănunțit conținutul său. Atenția principală, predominantă, este acordată războiului ca fenomen social devenit tot mai distrugător, combaterii lui de pe poziții pacifiste. Se schița de pe acum viitoarea poziție complexă, pacifistă și totodată patriotică, a mișcării muncitorești și socialiste. Cel de al treilea pătrar al secolului al XIX-lea cunoștea o serie de războaie de o intensitate fără precedent, culminînd cu războiul franco-prusian și apoi cu cel oriental. Opinia publică internațională era tot mai preocupată de acest flagel pe care epoca modernă îl făcea din ce în ce mai distrugător. Din acea perioadă putem considera că datează începuturile dezbaterii acestei probleme pe scară internațională și încercările de apropiere conștientă între diferitele cercuri sau chiar națiuni, pe deasupra conflictelor promovate de clasele dominante. Aceste dezbateri dobîndesc o consistență deosebită și o orientare nouă, tot mai clară, pe măsură ce socialismul științific se pronunță asupra lor, momentul caracteristic fiind cel din 1870—1871, marcat de celebra lucrare a lui Marx *Războiul civil din Franța.*

Un ecou al acestei atmosfere generale și o încercare de transpunere a problemei la situația României — astfel putem aprecia în ansamblu poziția exprimată de gazeta bucureșteană „Socialistul" în articolul ce ne propunem a-l analiza aci. Prin ambele idei fundamentale ale acestui articol — atît prin combaterea războiului ca fenomen social aducător de moarte și distrugere, cît și prin opinia pozitivă pronunțată asupra războiului de independență — articolul menționat exprima o poziție înaintată, salutînd elocventa manifestare națională, reflectînd elanul popular, relevînd semnificațiile majore, chiar în timpul evenimentelor. În privința combaterii războiului, în rîndurile cercurilor socialiste exista conștiința faptului că ambii combatanți principali care au provocat războiul din 1877 urmăreau țeluri nejuste (vezi în acest sens și scrisoarea de mai sus a lui N. Codreanu). Atitudinea adoptată față de acest război de unii militanți de seamă ai mișcării socialiste internaționale — în frunte cu Marx și Engels —

[25] *Ibidem*, p. 807—808.

www.dacoromanica.ro

precum și de militanții cercurilor socialiste din România (aceștia din urmă chiar în mod deosebit în anumite privințe) exprima și consecvența de principiu cu care era combătut pretutindeni țarismul. Este cu atît mai important deci faptul, că mișcării socialiste nu i-a lipsit clarviziunea discernămîntului necesar între aspectele generale și cele particulare ale războiului, că nu a absolutizat punctul de vedere pacifist. De-altfel, este cunoscut faptul că au existat și orientări politice burgheze românești care au militat pentru obținerea independenței țării fără participarea la război, desigur — făcînd aceasta nu din convingeri ideologice, ci din considerente naționale mai mult sau mai puțin de conjunctură.

Articolul din „Socialistul" pornea de la constatarea obiectivă a „entuziasmului care domină noua generațiune", a entuziasmului nu numai războinic, ci și a celui de esență patriotică. Schițînd tablouri impresionante ale efectelor distrugătoare ale războiului, ale perfecționării armelor, redacția gazetei socialiste din capitala României le opunea argumentele păcii: „... domnilor rezbelatori, junime entuziastă, oameni capabili de a perfecționa omorul, arătați-ne, perfecționați-ne arma păcii!" [26]. Nelipsind nici limite ale viziunii istorice, articolul considera că „barbaria secolelor a despărțit pe oameni prin un brîu zis națiune", încercînd să explice toate fenomenele istorice complexe și consecințele lor contemporane prin concepția luptei de clasă. Semnificația majoră a acestei demonstrații era pozitivă, ea propovăduia în mod convingător ideea necesității înțelegerii între popoare și națiuni, a eforturilor de înlăturare a războiului din viața omenirii. Scuzîndu-se față de lector („abătuți pentru un moment, vom căuta să legăm firul" — era vorba de o anumită stîngăcie a disproporțiilor în cursul demonstrației), autorul mărturisea astfel finalitatea principală a articolului, de *a aplica în mod nuanțat aceste considerațiuni generale la situația României din acel moment isoric. „Azi însă e timpul cînd românii, în avîntul și entuziasmul suvenirilor trecute, iau armele pentru a-și apăra independența"* [27]. Menționarea tradițiilor glorioase, a entuziasmului general, ca și a obiectivului *apărării* independenței, dovedea o bună cunoaștere a trecutului bogat al luptelor de eliberare națională și socială ale poporului român.

Autorul — și nu numai el, ca exponent al mișcării socialiste românești — era foarte probabil la curent cu realitatea istorică a existenței autonomiei politice tradiționale a țărilor române în cele peste patru secole și jumătate, de la Mircea cel Bătrîn la 1877. Argumentația și conținutul, ca și stilul acestui important articol de atitudine față de problema fundamentală a societății românești din acel timp, indică cu prisosință că e vorba de un document *autohton*, elaborat pe baza unei gîndiri social-politice *proprii*. Articolul se încheia în sensul apelurilor umanitare amintite: „Români, fiți generoși. Acela în care descărcați arma voastră este om, are o mamă și copii ca și voi, cari vor plînge moartea lui.... Fiți demni! Respectați durerea, pînă cînd timpul va veni să spunem acestor însetați de sînge: domnia voastră a încetat" [28]. Reflectarea concretă a

[26] „Socialistul", București, 1877, I, nr. 1, din 26 mai.
[27] *Ibidem.*
[28] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

evenimentelor propriu-zise ale războiului de independenţă, a marilor victorii de la Griviţa, Plevna, Smîrdan etc. de pe poziţiile mişcării muncitoreşti şi socialiste este mai dificil de reconstituit din cauza presei muncitoreşti şi socialiste mai puţin dezvoltată în acel timp. Atitudinea muncitorimii faţă de război rezultă însă cu destulă claritate din alte categorii de fapte şi dovezi ale încadrării ei active în elanul participării generale la luptă şi la bucuria izbînzii.

Ca şi întregul popor român — pe deasupra graniţelor artificiale ce nu au izbutit să rupă unitatea fiinţei etnice, pe deasupra intereselor specifice de clasă sau grupare politică —, muncitorimea română a participat cu toată dăruirea de care era capabilă, la susţinerea materială şi morală a frontului, la intensa activitate patriotică de colectare a ofrandelor pentru soldaţi şi răniţi. În aprecierea cantitativă a acestor donaţii trebuie să avem în considerare atît proporţiile numerice încă reduse ale proletariatului în ansamblul structurii sociale a ţării, cît şi posibilităţile sale materiale scăzute, ca efect al asprei exploatări capitaliste la care era supus. Apoi, trebuie ţinut seama de faptul că şi în cazul muncitorimii, numai o parte a acestor donaţii a ajuns să fie consemnată distinct, transmiţîndu-ni-se nouă ca document istoric. Contribuţia pe diverse planuri, a mişcării muncitoreşti la războiul de independenţă, dovedea şi ea că patriotismul român biruia chiar şi sărăcia, aşa cum se exprima marele om politic Mihail Kogălniceanu în apelul adresat naţiunii la 7 septembrie 1877. Societatea lucrătorilor constructori din Bucureşti a făcut o donaţie de 100 lei încă de la începutul evenimentelor militare, pentru care a primit mulţumiri oficiale din partea guvernului [29]. Lucrătorii de la fabrica şi depozitul timbrelor au donat „Ospiciului Independenţei" suma de 150 lei, pe o listă nominală publicată de ziarul „Românul" în vara anului 1877. Ziarul ţinea să sublinieze cu satisfacţie faptul că aceşti muncitori „nu se mulţumiră de a da cu generozitate obolul lor. Ei luară şi o mare parte din orele lor de repaos şi făcură cu suma subscrisă 28 de perne de lînă albă, prima calitate, cu 56 feţe de pernă din pînză fină admirabil confecţionate, care ar fi costat întreit dacă ar fi fost cumpărate" [30]. Redacţia „Românului" adăuga o apreciere semnificativă deosebită: „*Strîngem cu osebire mîna generoasă şi muncitoare a acestor lucrători* ale căror nume cu suma ce a dat fiecare le publicăm mai la vale" [31] (subl. ns. — A.P.). Era numai una din numeroasele dovezi ale faptului că *valoarea reală a contribuţiei populare nu putea fi estimată precis*. Masele populare — şi în cadrul lor muncitorimea — făceau nu numai o „investiţie" materială, ci mai ales una morală, de profund patriotism, prin purtarea principalelor sarcini ale războiului şi de *aici derivă în chip firesc titlul lor la recunoştinţa întregii naţiuni, ca şi justificarea revendicărilor lor social-politice corespunzător contribuţiei esenţiale aduse la edificarea României moderne, independente*.

La rîndul lor, lucrătorii cizmari din Bucureşti au donat suma de 127,50 lei, lista lor cuprinzînd cîteva zeci de nume publicate în coloanele presei democratice a timpului [32]. Dealtfel, însăşi promptitudinea cu care

---

[29] „Monitorul Oficial", 1877, nr. 6, din 25 mai/6 iunie.

[30] „Românul", 1877, 27 iulie.

[31] *Ibidem*.

[32] „România liberă", 1877, I, nr. 90, din 1 septembrie. Vezi şi nota 36. Era vorba de „cizmarii români după calea Mogoşoaii". Cf. „Monitorul Oficial", 1877, nr. 216, din 25 septembrie 7 octombrie.

www.dacoromanica.ro

presa democratică, progresistă — nesocialistă — consemna contribuțiile muncitorești, oricît de modeste ar fi fost ele, subliniindu-le, după cum am văzut, semnificația patriotică, era o dovadă grăitoare a unității naționale, cu atît mai mult cu cît erau puține încă, în acel timp, organe de presă proprii, ale mișcării muncitorești și socialiste (cele ce apăruseră pînă atunci, între care și „Socialistul", menționat în paginile anterioare, erau în general încă efemere). Lucrătorii fabricii române de băuturi gazoase „C. Porumbaru" depuneau și ei suma de 158 lei la „Ospiciul Independenței" însoțită de o scrisoare adresată Mariei Rosetti și de lista donatorilor [33]. Acest din urmă document constituie și un indiciu asupra faptului că muncitorii contribuiau nu numai ocazional, ci și prin *cotizații lunare*. Lucrătorii din gara Turnu-Severin, majoritatea frînari, lăcătuși ș.a. — au donat și ei suma de 171 lei [34]. Este de remarcat faptul că între cei 52 donatori se aflau înscriși *numeroși lucrători și funcționari străini — maghiari, germani și de alte naționalități* — care au înțeles în mod semnificativ să-și aducă obolul generos la cauza poporului în mijlocul căruia trăiau. Dealtfel, nu este singurul exemplu de acest fel. Un ziar maghiar din Cluj, de orientare politică filoturcă și reacționară, aducea reproșuri unor muncitori maghiari din București care sprijiniseră războiul de independență al României [35]. Și în celelalte liste de subscripții muncitorești se întîlnesc nume de lucrători străini. „Monitorul oficial" consemna alte donații făcute prin Crucea Roșie, între care 100 lei oferiți de asociația lucrătorilor din tipografia „Tiel et. Weiss" [36]. Lucrătorii tipografi de la „Laboratoarele române" au strîns suma de 288,50 lei, primind mulțumiri oficiale „pentru *patriotica ofrandă făcută pentru cumpărarea de arme*" [37]. Personalul serviciului de tracțiune din gara Filaret a donat 146 lei [38], iar „personalul circumscripției a II-a de punți și șosele" — majoritatea lor cantonieri 228 lei, depuși la casieriile generale de Olt și Vîlcea, pentru care s-au exprimat mulțumiri oficiale [39]. „Circumscripția a III-a a Căilor Ferate Române" a oferit suma de 123,30 lei, pentru care de asemenea „ministerul exprimă via sa mulțumire" [40]. Exemplele ar mai putea continua. Donațiile muncitorești au continuat pînă la sfîrșitul războiului de independență și chiar în perioada următoare, avînd un pronunțat caracter social-umanitar, organizîndu-se serbări al căror venit era destinat unor asemenea scopuri de binefacere. Comitetul lucrătorilor și lucrătoarelor din casa „Briol" oferă suma de 500,50 lei „rezultată din balul ce a dat în profitul familiilor soldaților căzuți în rezbel și care bani s-au trimis casei de dotație a oastei", aducîndu-i-se mulțumiri publice, inserate în „Monitorul oficial" [41], pentru

---

[33] „Românul", 1877, nr. din 13 septembrie.

[34] „Monitorul Oficial", 1877, nr. 210, din 18/30 septembrie.

[35] Informație de la colegul Csucsuja Ștefan, căruia îi aducem și pe această cale mulțumirile noastre.

[36] „Monitorul Oficial", 1877, nr. 216, din 25 septembrie/7 octombrie.

[37] Idem, nr. 217, din 27 septembrie/9 octombrie.

[38] Idem, nr. 223 din 4 16 octombrie.

[39] Idem, nr. 239, din 23 octombrie/4 noiembrie. Documentul indică în mod greșit suma de 211 lei.

[40] Idem, nr. 244, din 30 octombrie/11 noiembrie.

[41] Idem, nr. din 18 februarie/2 martie 1878.

www.dacoromanica.ro

acest gest nobil şi patriotic. Este de remarcat faptul că *şi muncitorimea română din Transilvania*, — aflată şi ea într-un stadiu incipient, a cărei dezvoltare era frînată considerabil de asuprirea naţională — *a participat cu însufleţire la campania românilor transilvăneni de sprijinire a războiului de independenţă*. Ziarul „Telegraful român" din Sibiu sublinia semnificaţia faptului că partea covîrşitoare a donaţiilor populaţiei din Braşov provenea „de la acea clasă a societăţii care este avizată a-şi hrăni familia cu două braţe" [42].

A încerca o estimare cantitativă precisă a totalului donaţiilor muncitoreşti pentru războiul de independenţă, ar însemna o tentativă — credem — imposibilă, sau aproape imposibilă. Ceea ce se poate afirma, cu oarecare aproximaţie totuşi, este că numărul muncitorilor era de ordinul multor mii; de aceea credem că, ţinînd seama şi de ponderea lor redusă, reală, în cadrul societăţii româneşti din 1877, nu greşim dacă apreciem că practic, *imensa majoritate a muncitorilor, inclusiv cei de alte naţionalităţi şi-au dat obolul lor generos cauzei vitale a întregului popor român, numeroşi dintre ei participînd şi la luptă efectiv, pe front.*

Din exemplele citate s-a desprins însă imaginea consemnării incomplete a acestor ofrande, a căror valoare reală depăşeşte adesea chiar datele menţionate. Dealtfel, cu toată literatura relativ bogată asupra războiului de independenţă, se resimte lipsa unei lucrări consacrate analizei ofrandelor, ce au luat forme de manifestare destul de variate (în bani, în obiecte şi produse, în muncă şi prestarea benevolă a unor servicii etc.) şi care sînt greu de evaluat precis. Cu atît mai dificilă ar fi o „defalcare" a acestor donaţii după proveniența lor socială; tentativa ar fi nepotrivită nu numai din punct de vedere documentar sau metodologic, ci şi în principiu, deoarece însufleţirea generală — inclusiv în privinţa ofrandelor — exprima cît se poate de limpede tocmai *unitatea* de voinţă a întregului popor.

În ce priveşte tînărul proletariat român, el era încă puţin numeros, posibilităţile sale materiale erau reduse, încît valoarea morală a contribuţiei sale era mult mai importantă decît expresia ei contabilă. Iar donaţiile constituie numai *unul* din aspectele caracterului profund popular al războiului de independenţă. Ele se întregesc cu manifestaţiile politice, dar mai ales cu *eroismul în luptă*. „Juna şi brava armată română" formată în majoritate covîrşitoare din ţărani, dar şi din muncitori şi din rîndurile altor pături orăşeneşti sărace, a luptat animată de un fierbinte patriotism şi spirit de jertfă eroică, înscriind pagini legendare în istoria noastră militară, trezind admiraţia străinătăţii.

Tineretul muncitor în rîndul căruia ideile socialiste erau larg răspîndite, în special studenţii în medicină, s-au înrolat ca voluntari, servindu-şi patria pe front şi în spatele frontului. Cazul cel mai caracteristic este şi în această privinţă cel al doctorului Nicolae Codreanu. Aceşti tineri continuau astfel tradiţia de dată relativ recentă a studenţilor şi militanţilor socialişti români aflaţi în Franţa, care, după cum se ştie, în timpul Comunei din Paris au luptat pe baricade, în primele rînduri ale celei dintîi revoluţii proletare din lume. Printre cei care s-au distins la asaltul Griviţei se afla şi Ştefan Georgescu, un tînăr cu idei revoluţionare care, la cei numai

[42] „Telegraful român", Sibiu, 1877, nr. din 23 iulie.

www.dacoromanica.ro

17 ani ai săi, a plecat voluntar pe front [43]. Cei mai mulți eroi ai războiului de independență au rămas însă, ca întotdeauna, anonimi.

La 5 septembrie 1877, N. Codreanu scria din Costești doctorului Russel în legătură cu necesitatea intensificării propagandei socialiste în România, menționînd că era ocupat cu amenajarea unui spital militar la Stolnici [44]. Într-o altă scrisoare, din 4 februarie 1878, N. Codreanu descria prietenului său scene din spitalul militar în care lucra, și în care la acea dată se aflau mai mulți prizonieri turci, exprimîndu-și regretul pentru efectele unei boli ce nu era încă cunoscută [45].

În plină desfășurare a războiului, socialiștii români, după cum am văzut, erau preocupați de studierea și căile de răspîndire a ideilor socialiste în România. La 16 ianuarie 1878, A. S. Trușcă îi scria, între altele, lui N. Codreanu „Costică (C. Dobrogeanu-Gherea—n.n.) a cumpărat scrierile lui Bălcescu; mi le-a dat mie spre citire. Găsești într-însele gînduri frumoase, stil îmbelșugat de cuvinte românești". Autorul își mărturisea intenția de a-și procura de la biblioteca elevilor școlii de agricultură și „Magazinul istoric pentru Dacia", tocmai pentru interesul pe care-l prezentau scrierile lui Bălcescu publicate în acel periodic [46]. Se poate observa încă o dată așadar, că *între izvoarele formației ideologice a militanților socialiști români nu lipseau cele referitoare la istoria națională.*

Cea mai vie dovadă a caracterului profund popular al războiului de independență, a rolului decisiv al maselor populare în cucerirea independenței, a atitudinii lor patriotice, militante, o constituie tocmai înflăcărarea și spiritul eroic cu care au luptat nemijlocit în marile bătălii de la Plevna, Grivița, Smîrdan etc., țăranii și muncitorii care formau majoritatea covîrșitoare a armatei române. Mișcarea muncitorească și socialistă din țara noastră a manifestat de timpuriu o adevărată vocație patriotică, căreia războiul pentru cucerirea independenței de stat a României i-a dat o expresie superioară.

Sub pseudonimul N. Dragoș, a apărut combativul articol intitulat „România", scris de Nicolae Codreanu și publicat în numerele 3 și 4 din martie și aprilie 1878, ale revistei revoluționare ruse „Obșcina", care era editată în Elveția. Articolul amintit a fost publicat și în revista „Le Travailleur" a lui Elisée Reclus. Autorul își propunea să înfățișeze modul „cum a resimțit poporul muncitor din România războiul pe care țara noastră, aliată cu Rusia, l-a dus împotriva Turciei... Războiul a fost început în scopul de a se cuceri neatîrnarea țării față de Turcia, neatîrnare care constituie obiectul unor speranțe vechi..." [47]. Analiza propusă de autor ajunge însă și la unele aprecieri nefondate, inclusiv în ceea ce privea subaprecierea dezvoltării mișcării socialiste în România, sau la unele exagerări în criticarea claselor dominante, referitoare la sarcinile suportate de masele populare în războiul de independență. Din aceste motive, ca și în cazul cunoscutului articol „Rezbelul" publicat în gazeta

---

[43] N. Adăniloaie, *Cucerirea independenței de stat a României 1877—1878*, Editura politică, București, 1973, p. 62.

[44] *Documente* ..., p. 875.

[45] *Ibidem*, p. 841.

[46] *Ibidem*, p. 838—839.

[47] *Ibidem*, p. 845—846. Vezi și vol. *Documente* ..., *1879—1892*, p. 18.

www.dacoromanica.ro

„Socialistul" şi analizat mai sus, istoriografia română actuală nu poate aprecia fără discernămînt, unilateral, nici poziţia exprimată în articolul despre România publicat în „Obşcina", ceea ce nu înseamnă nicidecum — deopotrivă pentru cele două documente citate — subestimarea lor. Dimpotrivă, numai examinarea lor critică, completă, este aceea care poate da măsura exactă a semnificaţiei lor istorice reale. În timpul războiului de independenţă, socialiştii români au contribuit, după cum se ştie, şi la propaganda revoluţionară antiţaristă în rîndurile soldaţilor şi ofiţerilor ruşi, care se mai aflau în ţară şi după încheierea operaţiunilor militare [48].

Este de asemenea cunoscut faptul că în războiul de independenţă s-au înrolat şi cîţiva voluntari străini, din Franţa şi din alte ţări, animaţi de o caldă simpatie pentru cauza dreaptă a poporului român. Războiul de Independenţă al României a fost privit cu simpatie şi de unele elemente din mişcarea socialistă internaţională.

La moartea prematură a lui Nicolae Codreanu (31 decembrie 1878), un grup de prieteni ai acestuia publicau în „Românul" o scrisoare care evidenţia patriotismul celui dispărut, menţionînd că N. Codreanu era cavaler al ordinului „Steaua României": „noi admirăm întotdeauna profunditatea şi inima generoasă a acestui om, care dorea a face atît de mult pentru poporul român, pe care-l iubea din fundul inimii sale şi care devenise obiectul principal al preocupaţiunilor sale" [49]. Lucrarea biografică dedicată socialistului Nicolae Codreanu sublinia şi ea aceste trăsături ale vieţii şi activităţii sale [50].

Toţi oamenii politici şi istoricii burghezi sînt unanimi în aprecierea formulată chiar de primul ministru, potrivit căreia, „poporul român *în întregul său*, şi-a făcut datoria" [51]. *Nu există nici un dubiu în această privinţă.* Nu se înregistrează nici o rezervă cu privire la muncitori sau la socialişti, relativ la atitudinea acestora faţă de războiul de independenţă (situaţia va fi diferită, după cum se ştie, în timpul primului război mondial). Posibilitatea însăşi a dezvoltării mişcării socialiste era nemijlocit legată de cucerirea independenţei. Cîteva accente ale unei istoriografii depăşite, a anilor'50, sugerau lipsa de patriotism a unor categorii ale claselor dominante, estompînd patriotismul maselor, ca şi pe cel al claselor dominante. Lumina palidă în care era înfăţişată *principală* trăsătură a războiului de independenţă era şi mai mult atenuată, nu numai prin tratarea necorespunzătoare a unor chestiuni externe, ci şi prin legătura forţată între unele aspecte social-economice ale războiului şi fenomene negative, ulterioare, în special din viaţa rurală.

Unitatea naţională — şi cu atît mai mult independenţa — nu erau incompatibile cu lupta de clasă, nu se pot confunda cu „armonia socială", pentru că unitatea naţională exprima în fond unitatea dialectică rezultantă a tuturor forţelor şi categoriilor componente ale naţiunii, coeziunea socială strict necesară, inclusiv a celor aflate într-o ireductibilă con-

[48] *Istoria României*, IV, p. 502. Cf. M.M. Zalişkin (vezi loc. cit., nota 2).

[49] „Românul", 1879, nr. din 15 ianuarie. Scrisoarea era semnată de dr. Istrati, I. V. Ştefănescu, D. Bodescu, Eugeniu Lupu, C. Stăuceanu, G. V. Manicea, C. D. Gorănescu, G. Dimitriu şi G. Sion-Gherei.

[50] *O pagină din Socialismul român*, Bucureşti, 1880, p. 1—3, 5—8.

[51] N. Adăniloaie, *op. cit.*, p. 52.

www.dacoromanica.ro

tradiție de clasă. Unitatea națională acționa ca o puternică forță de coeziune internă, ce favoriza de fapt dinamismul structurilor social-economice. La rîndul ei, lupta de clasă, ca motor al dezvoltării sociale, nu urmărea în mod obiectiv să „spargă" unitatea națională, ci să accelereze tocmai acele transformări social-economice necesare ce erau menite să ridice pe o treaptă calitativ superioară însăși afirmarea unității naționale a poporului român, puternica sa conștiință politică asupra obiectivelor fundamentale de ordin național, în sensul „construcției de stat burghezo-democratice" (Lenin), adică al constituirii statului național român unitar, independent, suveran.

Problematica socială care formează specificul și esența însăși a mișcării muncitorești nu poate fi desprinsă de determinările ei naționale, nu este universal identică, nu poate rămîne indiferentă față de legile istorice obiective ale afirmării națiunii, ale corolarului și scopului firesc al acestui proces — formarea statului național.

Istoria mișcării muncitorești și socialiste din România dovedește că obîrșia atitudinii acesteia în problema națională se află încă la începuturile ei, avînd, în epoca războiului de independență și în anii imediat următori, o vechime considerabilă, de aproape jumătate de secol. Atitudinea activă, în sprijinul realizării năzuințelor naționale și sociale ale întregului popor, nu a apărut așadar „ex abrupto", abia în 1877, avînd rădăcini istorice proprii. Lupta de eliberare națională ca o mare mișcare de masă, nu poate fi cercetată și înțeleasă în amploarea și profunzimea ei, fără cunoașterea exactă a aportului principal al țărănimii și muncitorimii, *imensa majoritate* a națiunii. Libertatea, unitatea și independența națională erau totodată și profunde probleme sociale, căci orice transformare socială internă comportă unitatea națiunii și independența statului național, ca pe condițiile strict necesare pentru înfăptuirea reformelor ce interesau masele muncitoare. Se dovedea încă o dată că adevărata patrie erau tocmai aceste mase, care prin munca și lupta lor au asigurat mersul înainte al societății românești.

Cucerirea independenței de stat a României marchează așadar în mod cert, o etapă distinctă și în istoria mișcării muncitorești și socialiste din România.

Poziția activă a mișcării muncitorești și socialiste față de lupta întregului popor pentru independență și suveranitate națională nu se poate reduce însă, firește, numai la problema războiului din 1877—1878. Cucerirea independenței de stat a României a deschis calea afirmării mai puternice a națiunii noastre, a forțelor sale revoluționare. „Rezultat al luptei eroice a armatei române împotriva imperiului otoman, al voinței ferme de libertate și neatîrnare a poporului nostru, care și-a dovedit încă o dată marea capacitate de luptă — dobîndirea independenței naționale a dat un nou și puternic imbold dezvoltării economice și sociale a țării, a exercitat o profundă înrîurire asupra întregii evoluții istorice a României, pe drumul progresului social, a permis afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca națiune de sine stătătoare" — se subliniază în Programul P.C.R. [52].

[52] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Edit. politică, Buc., 1975, p. 34.

www.dacoromanica.ro

Cucerirea independenţei de stat a României — nu prin bunăvoinţa sau concesiile marilor puteri, ci prin jertfa de sînge a poporului român, făuritorul propriei sale istorii, prin eroismul maselor populare — a constituit un puternic factor de progres, de dinamizare a întregului proces al dezvoltării social-economice, politice şi culturale a ţării noastre, a vieţii societăţii româneşti. Înlăturarea regimului perimat al suzeranităţii otomane şi al protecţiei marilor puteri europene, care împiedicau punerea în valoare a resurselor naturale şi a energiei creatoare a poporului, frînau creşterea forţelor de producţie, dezvoltarea economică şi socială a ţării — a avut vaste şi profunde consecinţe binefăcătoare asupra societăţii româneşti. Consolidarea evidentă a poziţiilor burgheziei în stat a accelerat deplina maturizare a contradicţiilor societăţii capitaliste, în primul rînd a celei dintre burghezie şi proletariat. Dezvoltarea economică accelerată care era o consecinţă a cuceririi independenţei, a contribuit la adîncirea diferenţierilor sociale, la manifestarea mai accentuată a contradicţiilor orînduirii capitaliste. Însăşi dezvoltarea proletariatului ca clasă a fost impulsionată simţitor prin importantele consecinţe ce le-a avut cucerirea independenţei în viaţa economică a ţării. Înlăturarea vechilor restricţii, mai mult sau mai puţin formale, a stimulat înnoirea întregii activităţi economice, avîntul forţelor de producţie şi dezvoltarea relaţiilor capitaliste. Crearea unei industrii proprii, apte să întărească independenţa politică a ţării, a fost amplu dezbătută de opinia publică, iar trecerea la politica economică protecţionistă (1886), urmată de legea pentru încurajarea industriei naţionale (1887), au fost resimţite ca momente de cotitură în viaţa social-economică a ţării. A crescut ritmul înfiinţării unor noi întreprinderi industriale. Progrese evidente s-au înregistrat în dezvoltarea transporturilor şi a căilor de comunicaţie. În acelaşi timp s-au manifestat racilele capitalismului din ţara noastră, între care în mod deosebit dezvoltarea inegală a ramurilor industriale şi repartizarea geografică disproporţionată a forţelor de producţie, în genere. Nu ne propunem să intrăm aici în analiza factorilor economici care stau la baza intensificării dezvoltării rîndurilor clasei muncitoare din România în deceniile ce au urmat cuceririi independenţei, ca urmare a acesteia. Aprofundarea evoluţiei generale a societăţii româneşti în aceste condiţii indică o complexă şi permanentă interacţiune a factorilor economici, sociali şi politici. Pe măsura creşterii forţelor de producţie, a creării de întreprinderi industriale, rîndurile clasei muncitoare sporeau din ce în ce mai mult. Dar cucerirea independenţei nu a avut numai consecinţe social-economice în ceea ce privea clasa muncitoare. Pentru mişcarea muncitorească şi socialistă, cucerirea independenţei — ca şi Unirea Principatelor — reprezenta o etapă în lupta pentru crearea unui stat naţional unitar care să cuprindă pe românii din toate provinciile. Apoi, dobîndirea independenţei naţionale a avut o însemnătate deosebită şi prin faptul că a contribuit în mod esenţial la ridicarea prestigiului naţiunii române, la creşterea conştiinţei de sine, a demnităţii şi mîndriei naţionale, la a căror manifestare şi afirmare a contribuit din plin şi proletariatul român. Victoria dobîndită în războiul de independenţă a stimulat dezvoltarea conştiinţei naţionale în rîndurile românilor din provinciile aflate sub dominaţie străină, convingerea profundă a unităţii şi destinului comun al românilor de pretutindeni. Populaţia românească din aceste provincii a privit cucerirea independenţei drept propria lor

www.dacoromanica.ro

victorie, văzînd în crearea statului independent român axul în jurul căruia se va desfășura întregul proces de creare și desăvîrșire a statului național unitar. Cucerirea independenței de stat a României a dat astfel un puternic imbold mișcării de eliberare națională din Transilvania și din celelalte provincii românești aflate sub ocupație străină; problematica amplă și complexă a acestei lupte a cuprins și mișcarea muncitorească și socialistă — pe cea din țara liberă și pe cea din Transilvania, precum și legăturile lor reciproce — atît în aspectele ei ideologice cît și în cele politice. În procesul dezvoltării social-politice ulterioare a României, în deceniile ce au urmat cuceririi independenței, forțele patriotice, revoluționare, ale poporului român, clasa muncitoare, personalitățile democratice, progresiste, au militat neabătut pentru consolidarea independenței naționale și desăvîrșirea unității statale. Următoarea etapă istorică aducea în fața întregului popor român, ca obiectiv concret, primordial, problema încheierii procesului de formare a statului național prin desăvîrșirea unității sale, ca și pe aceea a consolidării independenței politice.

În cuvîntarea rostită la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România (30 martie 1973), tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia însemnătatea faptului că „proletariatul devine purtătorul idealurilor celor mai revoluționare ale maselor populare, exponentul aspirațiilor vitale ale întregului popor muncitor spre dezvoltarea patriei pe cale progresului, spre făurirea unității naționale, cucerirea independenței de stat, spre o viață liberă și demnă. Exploatarea nemiloasă a muncitorilor de către capitaliștii autohtoni, agravată de jaful trusturilor străine, care acționau pentru transformarea României într-o sursă de materii prime, de forță de muncă ieftină și de piață de desfacere a produselor lor, accentuează contradicțiile de clasă din sînul societății românești de atunci, impulsionează mișcarea muncitorească" [53]. Secretarul general al Partidului arată că „în contextul dezvoltării generale economico-sociale a țării, al schimbărilor care au loc în raportul de forțe politice, lupta proletariatului are drept scop principal eliberarea sa și a maselor muncitoare de exploatare și asuprire, *căpătînd totodată și un caracter național, patriotic, prin aceea că ținea la apărarea independenței și suveranității țării, la salvgardarea dreptului sacru al poporului român de a se dezvolta de sine stătător*" [54] (subl. ns.).

Mișcarea muncitorească și socialistă va cunoaște o dezvoltare susținută în deceniile ce au urmat cuceririi independenței, fiind o participantă tot mai activă la desfășurarea evenimentelor social-politice, la dezbaterea și rezolvarea problemelor vitale ale maselor muncitoare, între care acelea referitoare la lupta pentru desăvîrșirea unității naționale stăteau în primul plan al vieții publice.

[53] Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, p. 257.
[54] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

LE MOUVEMENT SOCIALISTE ET LES PROBLÈMES DE LA SOUVERAINETÉ, DE L'UNITÉ ET DE L'INDÉPENDANCE NATIONALE (I)

RÉSUMÉ

Les ouvriers ont ressenti toujours, de la manière la plus directe, non seulement les effets de l'exploitation de classe, mais aussi ceux de la domination et de l'oppression étrangère. La conscience nationale se manifeste de façon évidente aussi dans les rangs de la classe ouvrière.

L'analyse du caractère patriotique du socialisme utopique révèle que celui-ci était moins utopique sous son aspect national que sous celui social. La signification patriotique de la participation des éléments ouvriers à la révolution de 1848 et à l'Union de 1859 est soulignée également dans l'étude. Sous l'influence du climat général de l'époque, les ouvriers roumains ont saisi avec une réceptivite qui leur est propre, l'importance particulière du principe de l'union l'adaptant à leurs problèmes spécifiques, se faisant un mot d'ordre de l'idée de l'union de leurs forces, de l'idée de leur propre organisation. La présence de la main d'oeuvre étrangère en Roumanie, pendant la première phase du développement capitaliste, a déterminé elle aussi certaines clarifications dans la question nationale, ainsi que la compréhension de la nécessité objective du développement de l'industrie nationale, en tant que facteur essentiel du progrès du pays. Les positions théoriques du mouvement socialiste dans ces problèmes coïncidaient avec les intérêts de l'épanouissement de la patrie. Dans le même temps, l'amélioration de la situation socio-économique difficile du prolétariat s'imposait elle aussi comme un acte de patriotisme.

Se trouvant à peine à ses débuts, le mouvement ouvrier et socialiste a manifesté de façon éloquente son appui à la cause de l'indépendance, de l'unité et de la souveraineté de la patrie, dès la guerre pour l'indépendance. La gazette „Socialistul" a adopté une position progressiste, saluant l'événement et reflétant l'élan populaire. Le rôle du mouvement socialiste ressort de l'attitude de certains militants (N. Codreanu et autres), de l'enthousiasme patriotique avec lequel les ouvriers ont appuyé les collectes pour le front et pour les blessés, mais surtout de la participation directe sur le champ de bataille, l'arme à la main, des masses laborieuses, animées d'un ardent patriotisme, d'un esprit de sacrifice suprême.

L'adhésion enthousiaste des socialistes roumains, du prolétariat, au nom duquel ils parlaient, à la lutte pour la réalisation de l'unité nationale pleine et entière du peuple roumain, découlait non seulement des sentiments patriotiques qui animaient les larges masses, mais elle reposait aussi sur une profonde conscience politique propre, étant un corollaire de l'adoptation des enseignements du socialisme scientifique aux réalités du pays.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚĂ ÎN OPINIA PUBLICĂ PROGRESISTĂ MAGHIARĂ A EPOCII

DE

ȘTEFAN CSUCSUJA

Istoriografia noastră a făcut, cel puțin în parte cunoscute, manifestările pozitive ale maghiarilor din Transilvania în legătură cu unul din evenimentele cruciale din istoria modernă a poporului român : unirea principatelor[1]. În schimb, pînă în momentul de față, istoriografia marxistă din România n-a prins în cîmpul cercetărilor sale răsunetul și în general ecourile pe care celălalt mare eveniment decisiv în evoluția națiunii române — războiul de independență din anii 1877-78 — l-a stîrnit în rîndurile maghiarilor din Transilvania, cu toate că, efectuarea unei astfel de investigații este justificată din mai multe motive.

Înainte de toate, cercetările orientate în această direcție ar contribui substanțial la clarificarea complexelor relații sociale și naționale din Transilvania epocii dualiste, iar istoricul preocupat cu precădere de istoria războiului de independență poate obține pe această cale date noi, în multe cazuri chiar de o deosebită valoare, dintr-un domeniu în care numai istoria legăturilor reciproce are darul de a aduce lumini noi.

Dezvăluirea acestor aspecte se mai motivează și prin aceea că investigațiile făcute ar avea — după convingerea noastră — drept rezultat o importantă concluzie istorică cu semnificații politice, respectiv ar atesta din nou, pentru o altă epocă încă puțin cercetată, că și aici, linia bunelor relații dintre locuitorii de naționalități diferite — și în primul rînd dintre români și maghiari din Transilvania a fost nestrămutată și continuă.

În fine, studierea ecourilor maghiare ale războiului de independență se impune grabnic și din cauză că această investigație modifică esențial viziunea formată de istoriografia burgheză asupra coordonatelor principale ale temei cercetate.

Este necesar să subliniem că istoriografia burgheză și literatura politică atît cea maghiară cît și cea românească, au tras concluziii tendențioase din cazuri izolate de manifestări ce nu aveau nimic comun cu masele populare maghiare, ci mai degrabă constituiau rezultatul unor ma-

[1] Astfel : Ștefan Pascu, *Ecoul unirii Țării Românești și Moldovei în Transilvania*, în *Studii privind Unirea Principatelor*, București, 1960, p. 451—466 ; și Kakassy Endre, *Moldova és Havasalföld egyesülése a korabeli hírlapok tükrében* (Unirea Moldovei cu Țara Românească reflectată în presa epocii), în „Igaz Szó" (Cuvînt adevărat), nr. 1, an 1959, p. 118—120.

„REVISTA DE ISTORIE", Tom 30, nr. 4, p. 645—673, 1977

www.dacoromanica.ro

nevre ale marilor puteri[2]. S-a încercat chiar ca unele manifestări oficioase dușmănoase războiului de independență purtat cu vitejie de poporul român să fie prezentate drept caracteristice întregii opinii publice maghiare.

Pe baza unor informații superficiale, selectînd materialul documentar în spiritul subiectivismului naționalist, istoricii burghezi au afirmat că atitudinea maghiarilor în perioada războiului de independență a fost univocă și anume negativ univocă, întrucît opinia publică maghiară ar fi fost în unanimitate de partea turcilor în problema confruntării româno-turce din 1877—78. Or, această absolutizare care nu ține seamă de manifestările populare și desconsideră curentele profunde din desfășurarea istoriei, nu corespunde cîtuși de puțin realității, ba chiar în mod tendențios încerca să semene discordia între români și maghiari. Așadar, sarcina istoricilor marxiști rezultă de la sine și este evidentă: problema trebuie abordată la modul obiectiv, formîndu-se — pe baza surselor existente și prin aplicarea metodelor materialismului istoric — o imagine justă asupra acestei faze a legăturilor româno-maghiare, spre a o putea confrunta, cu concepțiile vechi.

Acestea sînt punctele de reper pe care ne străduim a le promova în limitele studiului de față. Iar sursele din epocă, presa, o bogată literatură memorialistică, numărul considerabil al documentelor vremii ne oferă posibilitatea de a cunoaște realmente atitudinea celor mai diverse straturi, și elemente, atît în privința maghiarilor din Transilvania, cît și în a celor care trăiau sau munceau în vechea Românie. Schițarea acestei opinii publice nuanțate, precum și ținînd seama de factorii permanenți care modelau relațiile româno-maghiare, țesute și călite secole în șir, demonstrează în mod convingător că în 1877-78 atitudinea maghiarilor nu reprezintă cîtuși de puțin o neîntreruptă înșiruire de manifestări dușmănoase, întrucît s-au manifestat — și nu puține — grupuri care, străine curentelor naționaliste din epocă, care orientîndu-se după interese proprii, chiar și în condițiile raporturilor de forță definite de către marile puteri, au reușit să sesizeze că, poporul român susținea o luptă dreaptă pentru propria sa independență. Mai mult chiar, unii au dat sprijin efectiv, ori s-au și integrat în mod activ în lupta poporului român, deși în condițiile epocii, sub avalanșa de vehementă propagandă declanșată de guvernele dualiste, de partidele și corporațiile lor, și ținînd seama de realitatea că, în 1877-78, războiul din Balcani era implicit și o încleștare a două mari puteri, Rusia și Turcia — o asemenea poziție implica o înaltă consecvență și clarviziune.

Studiind efectele pozitive ale războiului de independență al României în rîndurile maghiarilor din Transilvania, am adoptat drept punct de pornire, mai presus de toate, faptul că Transilvania trăia atunci tocmai perioada consolidării dualismului. În al optulea deceniu al secolului trecut își consolida situația un regim a cărui instaurare înălța stavile noi, și mai puternice, în calea procesului transformării popoarelor est-europene în națiuni și a formării respectiv desăvîrșirii statelor naționale unitare. Prin faptul că Imperiul austro-ungar căuta să rețină forțat, într-un singur cadru opresiv

[2] De exemplu lucrările: I. Minea, *Manifestații politice ungurești în războiul româno-ruso-turc din 1877—1878*, în „Cercetări istorice", Iași, nr. 3, an 1928, și Szádeczky-Kardoss Lajos, *A székely nemzet története és alkotmánya* (Istoria și constituția națiunii secuiești), Budapest, 1927.

www.dacoromanica.ro

diversele popoare și naționalități aflate pe drumul dezvoltării și că asigura stăpînirea claselor dominante maghiare într-o parte a imperiului, antagonismele legate de problema națională s-au agravat foarte mult. Atmosfera încordată, existentă în privința acestei probleme determina poziția claselor dominante maghiare față de toate mișcările naționale din cadrul imperiului. Clasele dominante maghiare priveau cu suspiciune orice mișcare națională, deci și pe cea românească, și ca atare și războiul de independență al României, găsindu-l contrar intereselor lor, căci un stat național român independent ar fi sporit, potențial, forța mișcărilor naționale românești din Transilvania, apropiind și perspectiva împlinirii unirii. Atitudinea lor dușmănoasă își găsește expresia în presă în parlament, în întrunirile partidelor politice aflate la putere. Trebuie însă să menționăm și în această privință că anumite cercuri ale claselor dominante maghiare, ca spre exemplu Iuliu Andrássy, ministrul de externe al imperiului, și anturajul său, convinși de inevitabila prăbușire a puterii imperiului otoman în Europa, au sprijinit cauza independenței României, fie și numai pentru că vedeau într-însa o stavilă a „expansiunii rusești spre Balcani".

Incontestabil este faptul că pînă și în condițiile sociale-politice specifice din epoca dualismului, în atmosfera atît de încordată a relațiilor naționale, masele largi și-au păstrat tradițiile progresiste — căci regimul născut prin încheierea pactului dualist însemna o grea lovitură și o epocă de exploatare și asuprire, deși clasele dominante prezentau dualismul drept o victorie a întregii națiuni maghiare, pe cînd în realitate el nu reprezenta decît victoria lor asupra poporului maghiar. Clasele dominante maghiare au încercat să înfățișeze interesele lor înguste de clasă drept cauza întregii națiuni maghiare, legînd-o, fără să mai facă apel la masele populare, de destinul unui imperiu și al unei dinastii putrede, pe care istoria le condamnase la pieire.

Între românii, maghiarii și sașii din Transilvania exista o colaborare în viața de toate zilele. Alexandru Roman, una din personalitățile fruntașe ale mișcării naționale românești din epoca dualistă, a fost ales deputat într-o circumscripție din comitatul Arad, prin votul unanim al țăranilor români și maghiari, împotriva contracandidatului moșierilor. O știre din presa vremii ne informează că țăranii maghiari din Uliuc au declarat că „vor ține cu frații lor români cu care au trăit și vor să trăiască în pace și bună înțelegere" [3]. Semne ale colaborării dintre locuitorii Transilvaniei s-au manifestat și la Brașov : în „frățeasca învoială", încheiată la 22 aprilie 1871, „românii, germanii și maghiarii din Brașov se leagă între sine a păși pe viitor solidar în toate afacerile lor locale pe baza principiului de egalitate națională" [4].

S-au țesut prietenii și s-a dezvoltat amiciție între românii și maghiarii din Transilvania. *Frăția româno-maghiară* se intitulează, în presa vremii, relatarea asupra manifestării prilejuite de concertul lui Reminyi Ede, la Cluj. În perioada imediat premergătoare instaurării dualismului, maghiari

[3] „Concordia", nr. 2, an VI (1866).

[4] „Gazeta Transilvaniei", nr. 35, an XXXIV (1871).

www.dacoromanica.ro

şi români se pronunţă în mod hotărît pentru prietenie şi colaborare: în numele românilor Ioan Raţiu, iar din partea maghiarilor K. Papp Miklós [5].

Au existat şi din aceia care continuau să întărească firele prieteniei dintre români şi maghiari, în domeniul literaturii şi al culturii, slujind în felul acesta cunoaşterea reciprocă. În 1868, scriitorii maghiari salută, în persoana Elenei Ghica (Dora D'Istria) un promotor al legăturilor culturale româno-maghiare şi sud-est europene în general. Apar traduceri maghiare din poezia populară românească[6]. În aceeaşi perioadă, Márki Sándor publică un volum de studii de mare importanţă: *Bihari román írók* (Scriitori români din Bihor). În 1871, Iosif Vulcan este cooptat printre membrii prestigioasei societăţi literare *Kisfaludi Társaság* (Societatea Kisfaludi). Demn de menţionat este faptul că în salutul rostit cu această ocazie, secretarul societăţii afirma că numai clasele dominante poartă răspunderea instigării urei [7].

În sfîrşit, au avut loc iniţiative pentru a se transplanta toate aceste strădanii şi în viaţa politică. Iată ce îi scria George Bariţiu lui Visarion Roman în perioada de pregătire a conferinţei de la Miercurea: „Mai anume vă rog, ca gravaminele [revendicările] noastre să nu le ridicăm asupra vreunei naţiuni ci să combatem partide, iar mai de aproape aristocraţia"[8].

Consfătuirea de la Turda a pasiviştilor (1870) hotărî de asemenea că în lupta împotriva dualismului trebuie să se colaboreze cu maghiarii din Transilvania. Ei se străduiesc „în tot modul de a capacita pe unguri despre pericolul ce provine pentru ei şi pentru noi din sistema dualistică, şi de a mijloci dimpreună, de se poate cu ei, schimbarea sistemei şi restaurarea autonomiei Transilvaniei"— scria „Gazeta Transilvaniei" [9].

Strădaniile de apropiere româno-maghiară manifestate în întreaga epocă, găsesc o confirmare hotărîtoare în persoana şi activitatea lui Ludovic Mocsáry. Alegerea sa din anul 1888 în circumscripţia de Caransebeş este unul din cele mai importante, dacă nu chiar cel mai important moment al legăturilor româno-maghiare din secolul trecut. Mocsáry a fost ales deputat în parlament într-o circumscripţie electorală pur românească — şi anume, la propunerea Partidului Naţional Român. Incontestabil, Mocsáry se făcuse cunoscut, pînă la acea dată, ca militant pentru apărarea drepturilor naţionalităţilor, deoarece şi-a dat seama încă în faza elaborării proiectului că legea naţionalităţilor, din 1868, departe de a garanta dezvoltarea acestora, o stăvilea, căci deşi concepută în spiritul revoluţiei franceze — ea le

---

[5] Bukaresti magyar Közlöny (Monitorul maghiar din Bucureşti), din 4 aug. 1860.

[6] Primele traduceri au fost făcute de Ács Károly şi Zilahy Károly.

[7] *A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből. Válogatás hét évszázad irásaiból* (Din istoria legăturilor poporului maghiar cu popoarele vecine. Selecţiuni din scrierile a şapte veacuri), Budapest, 1962, p. 526.

[8] Bujor Surdu, *Corespondenţa dintre George Bariţ şi Visarion Roman (1867—1879)*, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj", an IX (1966), p. 323.

[9] „Gazeta Transilvaniei", nr. 12, an XXXIII (1870).

www.dacoromanica.ro

asigura tuturor, largi drepturi în domenii ca folosirea limbii materne, autonomie locală, învățămînt și problemele confesionale, dar ea nu recunoștea axiomatic drepturile colective ale naționalităților, și consfințea numai drepturile individuale, enunțînd falsul principiu (pe care s-a bazat mai apoi, decenii în șir, politica de asuprire națională) cum că locuitorii Ungariei sînt cu toții membri ai națiunii politice maghiare. Aceasta a fost motivul principal pentru care Mocsáry s-a ridicat împotriva acestei legi cu atîta vehemență. Acțiunea desfășurată de către Mocsáry întru apărarea drepturilor naționalităților cuprindea o arie și mai largă în perioada guvernului lui Coloman Tisza, care nu era dispus să aplice nici măcar legea aceasta, cu toate că și ea ar fi contribuit substanțial la destinderea încordării și mai ales ar fi îmbunătățit considerabil situația naționalităților.

În lupta parlamentară pentru drepturile naționalităților, Mocsáry și-a găsit aliați dintre români pe Emil Babeș, Iosif Hodoșiu și alții, combătînd alături de ei, pentru ca—așa cum spune în scrisoarea de bun rămas, adresată alegătorilor săi din Caransebeș —„această problemă vitală (problema națională) să poată fi dezvoltată în direcția cea bună" [10].

Această activitate a lui Mocsáry — conștientă, deliberată, și de mare importanță în relația reciprocă a românilor cu maghiarii — poate fi considerată drept continuare a tradițiilor de solidaritate și a exercitat o puternică influență asupra dezvoltării lor ulterioare. Mocsáry vedea limpede acest lucru, după cum o atestă menționata scrisoare de rămas bun de la alegătorii săi români, în care sintetizează viziunea sa asupra naturii și esenței legăturilor dintre români și maghiari în epoca dualismului și își exprimă ferma convingere că legăturile existente vor evolua în continuare sub semnul prieteniei spre binele lor, dobîndind astfel durabilitate tot ce a făcut el în acest domeniu. „Însuși faptul că am avut cinstea să reprezint circumscripția de la Caransebeș, nu va dispare fără urmă. Are să-i rămînă urma și are să constituie o contribuție nu numai interesantă, dar și semnificativă... faptul că tocmai atunci cînd aceste conflicte stîrneau valuri puternice, Partidul Național Român i-a încredințat acest mandat parlamentar unui maghiar"— scria el [10a].

Tot un adevăr fundamental afirmă Mocsáry și atunci cînd declara că masele populare maghiare nu au nimic comun cu politica opresivă a guvernelor dualiste. „Politica națională nu izvorăște din inima majorității neamului maghiar... nu majoritatea maghiarilor e vinovată de supremația ideilor greșite, ci cei ce, erijîndu-se drept conducători ai poporului, urmăresc scopuri politice străine. Majoritatea națiunii maghiare nu înclină spre ura de rasă, dar e cu atît mai receptivă la dreptate, răspunzînd de fiecare dată cu căldură la chemarea de a promova spiritul de dreptate și sentimentele frățești" [11].

Solidaritatea româno-maghiară nu se limita numai la Transilvania, ci se promova într-un cadru mai larg. Referindu-ne fie și numai la perioada premergătoare evenimentelor din 1877, constatăm că erau

---

[10] Kemény G. Gábor, *Mocsáry Lajos a népek barátságáért*, (M. L. pentru prietenia dintre popoare), Bukarest, p. 227.

[10a] *Ibidem*, p. 233—234.

[11] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

urmărite cu viu interes de pildă marile prefaceri survenite în viaţa poporului român pe celălalt versant al Carpaţilor. Aşa s-a întîmplat şi cu ocazia unirii celor două principate, cînd a luat naştere statul naţional român. În relatările referitoare la proclamarea Unirii, ziarul „Kolozsvári Közlöny"(Monitorul clujean) îl descrie pe Cuza în culori deosebit de atrăgătoare, acordînd multă importanţă faptului că domnitorul Principatelor Unite se bucură de o mare popularitate în rîndul maselor şi mai ales considerentului că „se numără printre cei ce, în 1848, au ridicat steagul libertăţii principatelor" [12]. „La Bucureşti s-a întîmplat ceea ce trebuia să se întîmple", deoarece poporul român a fost consecvent în revendicările şi obiectivele sale. „Această alegere nu va putea fi anulată"— se pronunţă un alt ziar [13]. Iar dovada pentru lipsa de popularitate a politicii opresive a imperiului otoman ne-o oferă observaţiile ironice ale presei, la adresa Turciei. „Nec ossa habeas; nu i se lasă nici acele cîteva biete oase, acea abia vizibilă umbră de prestigiu" [14].

Cu ocazia Unirii s-a manifestat din nou şi considerația lui Ludovic Kossuth faţă de poporul român. „Un astfel de spirit îi trebuie unui popor spre a-şi putea făuri patria, sau spre a şi-o putea redobîndi, dacă a pierdut-o" — scria el din emigraţie [15].

Forţele maghiare adepte ale independenţei şi în primul rînd emigraţia revoluţionară căutau un aliat şi un sprijin pentru eliberarea patriei lor, în forţele progresiste româneşti care realizaseră Unirea. Pe linia acestei năzuinţe de colaborare a luat naştere, încă în anul Unirii — 1859 — acordul Cuza-Klapka, prin care tînărul stat român le promitea forţelor eliberatoare maghiare un substanţial ajutor împotriva Habsburgilor. Acordul se baza tocmai pe concepţiile aceluiaşi Teleki László care fusese încă în 1848 conştient de marea forţă şi putere a ideii naţionale şi deci luptase din convingere, şi atunci şi după revoluţie, pentru înfăptuirea colaborării dintre români şi maghiari.

Democratismul forţelor progresiste maghiare, colaborarea susţinută cu poporul român (pentru care am avut ocazia să oferim exemple pînă şi din perioada dualismului) precum şi natura acestei colaborări au avut drept efect şi au determinat geneza şi a unor opinii obiective, ba chiar pozitive asupra războiului de independenţă a României, din 1877 şi au creat posibilitatea reafirmării simpatiei şi preţuirii acordate poporului român de către forţele progresiste maghiare.

Nu putem nega însă faptul că în perioada anilor 1877—78 opinia publică maghiară a fost într-adevăr contradictorie în multe privinţe. Trebuie să se ţină seama de faptul istoric că multă vreme o considerabilă parte a societăţii maghiare n-a văzut, respectiv nu putea să vadă limpede, adevăratul caracter al războiului. Explicaţia trebuie căutată în înăbuşirea revoluţiei maghiare din 1848, care influenţa încă puternic opinia publică

---

[12] „Kolozsvári Közlöny" (Monitorul din Cluj) din 27 şi 30 ian. 1859.

[13] „Magyar Futár" (Curierul Maghiar) din 10 şi 13 febr. 1859.

[14] „Pesti Napló" (Jurnal din Pesta) din 26 ian. 1859.

[15] Kossuth Lajos, *Irataim az emigrációból* (Actele mele din emigraţie), IV, Budapest, 1880, p. 380.

www.dacoromanica.ro

maghiară. După cum am mai semnalat și se știe, România a trebuit să-și impună recunoașterea declarației de independență printr-un război susținut alături de Rusia, care sprijinise și pînă atunci, lupta de eliberare a popoarelor din Balcani. Or, datorită eforturilor desfășurate în comun, pe front, prietenia de arme ruso-română s-a manifestat și ea deplin în acest război. În schimb, la izbucnirea lui, în 1877, poporul maghiar vedea desfășurîndu-și forțele aceeași putere țaristă care, aliată cu Habsburgii, înfăptuise intervenția armată din 1848, punînd capăt revoluției care făgăduia independență națională și libertate socială poporului maghiar; tocmai de aceea, maghiarii urmăriseră și după 1848 cu permanentă îngrijorare toate acțiunile politice și militare țariste[16]. Trebuie să menționăm de asemenea că n-a rămas lipsit de efect nici faptul că după înfrîngerea revoluției din 1848, revoluționarii siliți să ia drumul pribegiei găsiseră adăpost — întocmai ca și curuții lui Francisc Rákóczi al II-lea — tot în Turcia. Firește, aceasta nu înseamnă că emigranții maghiari ar fi fost vreodată adepții regimului opresiv otoman. Dimpotrivă, adevărul e tocmai contrariul, căci trăind în Turcia, ei au sesizat și mai bine caracterul împilator și anacronic, și au urmărit întotdeauna cu simpatie lupta de eliberare a popoarelor din Balcani. Fapt este însă că forțele progresiste maghiare considerau puterea țaristă ca un pilon puternic al reacțiunii europene, care — după opinia lor — amenința forțele populare maghiare.

Trebuie precizat însă, că îngrijorarea forțelor progresiste maghiare nu este identică cu mult dezbătutul și comentatul „pericol al panslavismului" invocat de clasele dominante maghiare. Mobilul pentru sublinierea „pericolului panslav" îl constituia teama claselor dominante maghiare de mișcările naționale ale popoarelor slave din imperiu, teama de a nu fi atacată însăși integritatea acestuia. Într-adevăr, propaganda claselor dominante nu avea nimic comun cu anti-țarismul progresist al generației din epoca reformelor, precum nici, cu grija lor pentru independența maghiară: ele erau îngrijorate de mișcarea popoarelor slave din imperiu care putea să devină fatală pentru dominația lor.

În fine, merită să remarcăm că ar fi greșit să se creadă că naționalismul claselor dominante ar fi fost cu totul lipsit de efect și că nu ar fi avut influență de sus în jos — după cum greșit ar fi să ascundem faptul că în 1877 evoluția opiniei publice maghiare era afectată și de încordările existente în urma ascuțirii contradicțiilor naționale. Acești factori își exercitau și ei, într-adevăr, efectele, însă nu erau cei primordiali, iar influența lor s-a putut manifesta numai într-un cerc restrîns și pentru un timp scurt.

În privința manifestărilor pozitive legate de războiul de independență al României, din 1877—78 presa maghiară din Transilvania oferă informații prețioase.

Fără îndoială că și publicistica maghiară era determinată de relațiile politice specifice timpului și că ea purta amprenta încordării acumulate în problema națională. Totuși, în ansamblul publicisticii, fiecare ziar reprezenta o nuanță aparte; fiecare oglindea opinia unei pături mai largi sau mai restrînse sau a unei grupări politice. Faptul nu e lipsit de semnifi-

[16] Tendințele de expansiune a Rusiei țariste au cauzat o anumită îngrijorare, chiar și în rîndul popoarelor din Balcani, cu toate că sprijinul ei a constituit o sursă inepuizabilă pentru lupta lor de eliberare. Apud Apostol Stan, *Independența statală în gîndirea și practica politică a anilor 1859—1877*, în „Revista de istorie", an. 10, nr. 1, 1975, p. 1510.

www.dacoromanica.ro

caţie, deoarece explică din multe puncte de vedere posibilitatea forţelor progresiste de a-şi manifesta părerile în coloanele ziarelor, deşi acestea se aflau în slujba politicii de clasă, de partid şi naţională caracteristică dualismului. Şi tot astfel se explică în bună măsură şi faptul că în perioada războiului pentru independenţă s-au publicat numeroase ştiri şi comentarii obiective, atestînd un simţ politic real. În cazul unor cotidiane politice — cum ar fi „Magyar Polgár" (Cetăţean maghiar) din Cluj, „Szabadság" (Libertatea) de la Oradea, sau „Alföld" (Cîmpia) din Arad, reprezentanţe ale orientării progresiste — preocuparea este aproape sistematică, iar redacţiile respectivelor ziare consacră spaţiu şi manifestărilor de simpatie. Chiar şi în alte ziare (de pildă „Kelet" (Orient)), din Cluj, (deşi situat pe o poziţie nu întotdeauna identică cu ceea a progresului) o seamă de redactori animaţi de exigenţa informării obiective a cititorilor au publicat în legătură cu România, scrieri de rezonanţă pozitivă. Dealtfel, unele ziare erau conduse de oameni care fuseseră şi înainte dispuşi să slujească cu credinţă cauza apropierii româno-maghiare (şi îl vom menţiona aici numai pe K. Papp Miklós, redactor şi editor al ziarului „Magyar Polgár"). Au existat, printre corespondenţii ziarelor maghiare din Transilvania, şi din cei ce se considerau prieteni ai poporului român, sau chiar din aceia care au acţionat realmente în favoarea cauzei independenţei României. Printre articolele trimise din România am găsit unul semnat Szathmáry Papp Károly pictor de seamă şi binecunoscut ca participant la războiul de independenţă. În „Erdélyi Híradó" (Vestitorul transilvan) din Tîrgu Mureş, publica Vándory Lajos, acelaşi care a fondat un ziar de limbă maghiară în Bucureşti şi se considera un purtător de cuvînt competent şi angajat — al poporului de jos. Cît despre Veress Sándor, care, stabilit de multă vreme în Bucureşti, ştim că trăind în România s-a înrolat şi el printre cei ce participaseră la război, trimitea articolele sale spre publicare la „Vasárnapi Újság" (ziar de duminică) şi altor ziare.

Şi mai menţionăm aici şi faptul că studierea presei din perioada respectivă — foarte bogată şi complexă — ne-a convins că în perioada războiului pentru independenţă au existat momente cînd o mare sau chiar covîrşitoare parte a ei elogia România. Aşa s-a întîmplat cu ocazia eroicelor lupte de pe frontul balcanic de la Plevna, Griviţa şi Rahova, sau în faza eforturilor diplomatice care au urmat acestor victorii.

Încă de la sfîrşitul anului 1876, cînd criza orientală se adîncea tot mai mult, în coloanele presei maghiare din Transilvania s-a desfăşurat un amplu schimb de opinii asupra situaţiei României. Comentariile ziarelor politice, făcute în legătură cu ştirile diplomatice — deşi înclină spre păstrarea păcii — atestă faptul că părerea despre izbucnirea iminentă a războiului între cele două puteri rivale, Rusia şi Turcia era generală. În acest context se punea adesea şi se dezbătea pe larg problema care va fi atitudinea României, intercalată între viitorii beligeranţi. Cea mai mare parte a presei politice, în acord cu interesele imperiului Austro-Ungar, considera că politica cea mai corespunzătoare din partea României ar fi neutralitatea. Această parte a presei socotea că o eventuală alianţă cu Rusia nu ar fi salutară, ci dimpotrivă, chiar periculoasă pentru România — şi susţinea că, în situaţia dată, un astfel de act diplomatic, respectiv

www.dacoromanica.ro

politic și mai cu seamă militar, ar avea consecințe grave pentru România [17].

Contrar acestei concepții, survine — deși încă sporadic — și cealaltă, mai ancorată în realitate, conform căreia România, deși aflată într-o situație foarte dificilă tocmai datorită vecinătății marilor puteri, nici n-ar putea, în condițiile date, să realizeze cu consecvență o politică neutră, în care de altfel nici un era interesată, deoarece intervenind în conflict — spunea de pildă un articol din „Kelet" — ar păși mult mai sigur către ținta mult dorită, către independența statală, decît prin mijloacele unei politici de neutralitate, ale cărei rezultate sînt în multe privințe îndoielnice [18].

Comentatorul ziarului „Magyar Polgár" nici nu mai pune problema eventualității și posibilităților neutralității. Ziarul clujean este convins că imediat ce Rusia își declanșează războiul împotriva Turciei, România, — călăuzindu-se după propriile-i interese și nu din alte motive — va intra de asemenea în război[19]. Comentatorul de la „Magyar Polgár" își bazează concluziile pe analiza vieții politice românești, sau, mai exact, pe tendințele dominante în viața politică românească, dovedindu-se într-adevăr bine informat.

Pe o poziție apropiată de această opinie se situa și ziarul „Nagyvárad" (Oradea Mare) din Oradea. Ce-i drept, în iunie 1876 România și-a formulat, în șapte puncte, revendicările față de Înalta Poartă — spune ziarul — și, „și-a condiționat neutralitatea față de Poartă" tocmai de îndeplinirea acestor revendicări, însă arătîndu-se dispuși să accepte cinci din cele șapte revendicări cuprinse în nota lui Kogălniceanu, turcii n-au satisfăcut cîtuși de puțin România; or, în această situație „disputa dintre Poartă și guvernul român nu mai poate duce decît la declarația de război" [20]. României nu i-a rămas decît alternativa războiului, precizează din nou, ceva mai tîrziu, ziarul „Magyar Polgár", arătînd că toate acestea se întîmplă din cauza poziției Porții față de nota guvernului român, cu toate că, în momentul respectiv, Poarta ar fi putut evita războiul, satisfăcînd revendicările românești, iar România și-ar fi obținut independența, pe care „de facto o și exercită deja" [21]. Pe baza informațiilor primite de la corespondenții săi, „Magyar Polgár" demonstrează că turcii înșiși sînt convinși de intrarea României în război, spre a-și cuceri independența „și de aceea își fac pregătirile militare cu o grabă febrilă". Însă, adaugă ziarul, cu o nuanță destul de ironică, „pentru pregătiri, Poarta n-ar avea nevoie decît de bani — ceea ce îi lipsește însă mult de tot" [22].

Pornind de la constatările făcute de către istoriografia română, putem aprecia că această parte a presei maghiare a evaluat just principalele linii ale politicii României în ajunul războiului ruso-româno-turc. Cercurile politice românești bine informate într-adevăr, nu excludeau mai ales după convenția de la Reichstadt eventualitatea unui război, iar Kogăl-

[17] „Kelet", din 16 ian. 1877.
[18] Ibidem, din 21 ian. 1877.
[19] „Magyar Polgár" din 4 ian. 1877.
[20] „Nagyvárad", din 1 aug. 1877.
[21] „Magyar Polgár" din 22 iulie 1877.
[22] Ibidem, din 6 august 1877.

www.dacoromanica.ro

niceanu însăşi, exprimînd voinţa naţiunii, ca de atîtea alte ori pînă atunci, orienta politica României spre pregătirea războiului. În notele sale din 1 şi 5 august 1876, el le cere diplomaţilor români acreditaţi în străinătate, să aducă la cunoştinţa marilor puteri că din pricina respingerii revendicărilor cuprinse în cele şapte puncte, opinia publică a ţării îşi sileşte guvernul să renunţe la politica de neutralitate [23].

În acest context se punea de la sine întrebarea pe care de altfel au şi pus-o mai multe ziare maghiare din Transilvania: în ce măsură a reuşit România să se pregătească pentru război; ce forţe militare, materiale şi umane va putea mobiliza ea în cazul unui război anti-otoman? Căutînd răspunsul, ziarele din Transilvania au, aproape în unanimitate, aprecieri favorabile în privinţa pregătirii militare a României. Precizăm însă că aceste păreri favorabile se refereau doar la factorii militari şi umani propriu-zişi, căci situaţia materială a ţării, mai ales în domeniul finanţelor, era considerată ca fiind insuficient de solidă.

„Odată cu unirea principatelor, în 1859, armata a căpătat o organizare mai temeinică" — spunea de pildă „Magyar Polgár". „Trupele moldoveneşti şi muntene au fost contopite într-o armată unită română, iar serviciul militar a căpătat o mare însemnătate" [24]. În ultimii zece ani — spune acelaşi ziar, revenind asupra problemei — „armata română a realizat un nivel prestigios, dispune de un eminent corp ofiţeresc şi este dotată cu un armament excelent" [25]. „Magyar Polgár" a sesizat just că România făcuse mari eforturi pentru sporirea capacităţii sale defensive — deşi, asemeni celorlalte ziare, atribuie, în privinţa modernizării armatei, un rol exagerat de mare consecvenţei prusace a lui Carol I şi agilităţii lui I. C. Brătianu [26].

Analizînd cu competenţă structura şi organizarea armatei române, „Magyar Polgár" şi alte ziare elogiază diferitele arme din cadrul acesteia. De pildă, Magyar Polgár" constată despre roşiori că „sînt bine legaţi şi au o ţinută bună", iar dorobanţii „luptă bine, sub comanda unor ofiţeri buni". Grănicerii „păzitori ai hotarelor României" au în dotaţie excelente carabine Peabody şi „asemeni infanteriei de linie, sînt buni mărşăluitori, avînd comandanţi buni" [27]. Chiar şi ziarul de orientare conservatoare „Ébredés" (Renaşterea) — cu toate că amplifică nemăsurat meritele lui Carol I — arată că „dotaţia armatei române este excelentă, ofiţerii sînt buni, trupa se distinge prin disciplină şi alte însuşiri militare" [28]. Conform părerii unanime a ziarelor maghiare, artileria „constitue partea cel mai bine organizată a armatei române" [29].

O armată în care domneşte un atare spirit şi care dispune de asemenea însuşiri — în condiţiile în care încheierea alianţei cu Rusia era considerată de ziarele respective deja o certitudine — se putea angaja în război cu speranţe de izbîndă. Şi într-adevăr, evenimentele survenite pe parcurs împingeau România spre război.

---

[23] *Istoria României*, IV, Bucureşti, 1964, p. 593.
[24] „Magyar Polgár" din 10 febr. 1877.
[25] Ibidem, din 27 oct. 1876.
[26] Ibidem.
[27] Ibidem, din 4 mai 1876.
[28] „Ébredés", din 19 mai 1876.
[29] „Magyar Polgár", din 25 iul. 1877.

www.dacoromanica.ro

Consfătuirea de la Constantinopol, organizată în vederea echilibrării cel puțin temporare a intereselor marilor puteri, s-a încheiat, după cum se știe, fără rezultat. Sfătuită de Anglia — spre a evita viitoarea hotărîre a conferinței — Poarta dă publicității, la 23 decembrie 1876, constituția sa care, liberală în condițiile Turciei, dar lezînd interesele României, avea să ducă la serioase incidente. Formularea unora dintre articolele constituției otomane îndreptățea concluzia că Poarta consideră România drept parte organic integrantă a imperiului otoman și, în calitate de putere suzerană, își revendica dreptul ca domnitorul român să fie întărit în scaun de către sultan.

Ziarele din Transilvania nu numai că relatează amănunțit incidentul, ci fără excepție subliniază meritul României de a fi adoptat o atitudine fermă și scot în evidență că România avea temeri suficiente să vadă în articolele 1, 7 și 8 ale constituției otomane un atac la adresa autonomiei sale [30]. „Magyar Polgár" se declară de acord cu energicul protest al României și relatează că în toate colțurile țării, atitudinea Înaltei Porți a stîrnit indignare [31]. Despre răscolirea opiniei publice românești și despre creșterea mișcării antiotomane în rîndurile tineretului vorbește și ziarul „Kelet": „Tineretul bucureștean se pronunță împotriva turcilor și îi cere ministrului de război să-l înarmeze și să-l instruiască în vederea serviciului militar" [32]. „Constituția otomană a avut un efect foarte deprimant asupra României" — spunea „Erdélyi Híradó" în legătură cu această chestiune [33].

Citind o suită de numere ale ziarului „Magyar Polgár", cu materiale consacrate unor probleme legate de războiul pentru independență, ne putem convinge de caracterul progresist al ziarului clujean. „Magyar Polgár" condamnă menționata constituție, în numele adevărului și al principiilor de drept. Consideră că procedeul și constituția Înaltei Porți au un caracter antipopular și că nicidecum nu constituie o operă fundamentată pe principiile adevăratului liberalism, pe care ea și le atribuie. În mai multe articole din Magyar Polgár" se emite părerea că momentul ales de Turcia pentru publicarea constituției nu putea avea alt efect decît cel al unei provocări — și că prin aceasta s-a zădărnicit și desfășurarea „misiunii de pacificare" a lui Andrássy. În sfîrșit — lucru dealtfel foarte relevant în contextul expunerii noastre — „Magyar Polgár" arată că în privința României, legislația otomană se disociază cu desăvîrșire de realitate, nu ține seamă de faptul că România este pe deplin autonomă și — conform părerii ziarului — „o țară în fapt independentă".

Masele populare românești, locuitorii Bucureștiului, se pregătesc să-și exprime protestul împotriva constituției otomane printr-o amplă manifestație pe Calea Mogoșoaiei. În situația dată, guvernul, spre a evita complicațiile, interzice această manifestație, însă îi trimite Porții, încă de a doua zi, prin intermediul ministrului de externe, o notă cît se poate de energică. Nota de protest, care conținea revendicarea fermă a respectării drepturilor și statutului României și care a fost înmînată de către

[30] Ibidem, din 5 și 10 ian. 1877.
[31] Ibidem.
[32] „Kelet", din 21 ian. 1877.
[33] Erdélyi Híradó", din 6 ian. 1877.

www.dacoromanica.ro

Ion Ghica — suscită amănunţite comentarii în „Kelet" şi în „Magyar Polgár" [34]. „România nu este o complectare a imperiului otoman, a declarat I. C. Brătianu în mesajul său de anul nou" — relatează la rîndul său „Erdélyi Híradó" în legătură cu cele întîmplate la Bucureşti, adăugînd că atari declaraţii „au avut un efect incendiar asupra reprezentanţei şi a auditoriului" [35]. „Ébredés" critică de asemenea măsurile luate de Poartă şi atrage atenţia asupra „puternicelor demonstraţii" din România, deşi, potrivit orientării sale, adăugă că toate acestea înlesnesc alianţa cu Rusia, ceea ce ar fi — după acest ziar — un fapt foarte regretabil [36]. Oricum însă, ziarul „Ébredés" va califica şi în continuare drept provocare procedeul folosit de Poartă şi găseşte pe deplin justificat protestul parlamentului român [37].

„Erdélyi Híradó" consideră că dintre toate protestele împotriva constituţiei otomane, cea mai caracteristică şi de un ecou mai larg era intervenţia lui Brătianu, deoarece apreciază că în arena politică românească rolul de conducere a trecut în mîna radicalilor : poporul şi îndeosebi tineretul îi ascultă pe radicali şi pe Brătianu. Cît despre un protest în masă, ca acela al românilor, acesta era un factor de care Poarta trebuia să ţină seamă oricum. Interesant că, datorită corespondentului său, ziarul tîrgumureşan se crede în măsură a şti că „Poarta a şi recunoscut că protestul României în privinţa articolelor I, VII şi VIII din constituţie este îndreptăţit". Iar dacă acest lucru s-a întîmplat într-adevăr îşi continuă ziarul „Erdélyi Híradó" raţionamentul de mai sus — „atunci Brătianu va putea afirma într-adevăr că nu degeaba a stat de atîtea ori la închisoare şi în surghiun pentru patria sa". Este un fel de a aprecia strădaniile lui Brătianu — strădanii considerate utile — pentru cauza independenţei [38]. „Noua constituţie otomană a stîrnit frămîntări, cum nu se poate mai mari" — scria şi cotidianul politic „Nagyvárad", la 10 ianuarie 1877, spre a informa apoi cititorii asupra noilor valuri stîrnite de eveniment. De parcă Poarta ar fi ţinut să demonstreze că nu s-a strecurat nici o eroare în formularea articolelor constituţiei, de parcă vroia să-şi exprime intenţia aplicării practice a prevederilor ei, căci, după cum menţionează cu ironie ziarul orădean, sub pretextul „neorînduielilor descoperite în biroul telegrafului din Iţcani", guvernul turc apostrofa cu toată gravitatea direcţia poştelor române [39]. „Iţcani se află în Moldova, iar telegraful de acolo este românesc" — ţine însă să sublinieze în numărul următor, ziarul „Nagyvárad" [40].

Deosebit de interesant — şi deci demn de a fi subliniat — este şi faptul că în disputa stîrnită de constituţia otomană, ziarul „Magyar Polgár" apelează la argumente din cele mai convingătoare şi la metodele din cele mai eficace, confruntînd prezumtivele drepturi „constituţionale" ale Porţii, cu situaţia reală. Sub titlul *România népe, intézményei és hadserege* (Poporul, instituţiile şi armata României) ziarul publică o suită

[34] „Kelet", din 11 şi 16 ian. 1877.
[35] „Erdélyi Híradó", din 9 ian. 1877.
[36] „Ébredés", din 10 ian. 1877.
[37] Ibidem, din 9 şi 20 ian. 1877.
[38] „Erdélyi Híradó", din 9 ian. 1877.
[39] „Nagyvárad", din 10 ian. 1877.
[40] Ibidem, din 11 ian. 1877.

www.dacoromanica.ro

de articole, prezentînd în detalii dezvoltarea remarcabilă a României în ultimul deceniu. Din punctul de vedere al propășirii economice a României, ziarul „Magyar Polgár" îi atribuia un rol de seamă îndeosebi rețelei de căi ferate. Răspîndirea și generalizarea transporturilor feroviare a determinat avîntul comerțului. „Comerțul tot mai înfloritor, îmbinat cu industria în dezvoltare, a sporit importanța orașelor, schimbîndu-le și aspectul exterior" conchide ziarul „Magyar Polgár" referindu-se la viața economică a României [41].

Vorbind despre situația politică a țării, ziarul își reia o afirmație anterioară, și anume constatarea că „România este o țară mai degrabă independentă" și specifică apoi : „... Constituția ei se aseamănă mult cu cea a Belgiei". Cît despre dominația turcească, dintr-însa „n-a rămas decît un neînsemnat impozit anual", spune „Magyar Polgár" și atrage atenția că vaga suzeranitate otomană asupra României rezultă și din faptul că armata română a depășit de mult efectivul și cadrul stabilit ; pe de altă parte, România nu numai că are convenții comerciale proprii cu Austro-Ungaria, Germania, Rusia și Franța, ba, mai mult chiar, reprezentanți în mai toate orașele mari ale Europei, iar la rîndul lor puterile europene întrețin reprezentanți la București. Cît despre cele două camere românești — continuă ziarul — ele au votat la 24 ianuarie 1876 o lege în virtutea căreia guvernul are mandat să bată monedă cu efigia domnitorului. După toate acestea, ziarul „Magyar Polgár" crede de cuviință să mai precizeze o dată că „România poate fi considerată independentă : în fruntea puterii executive se află domnitorul, iar legislația se face în două corporații parlamentare". Apoi, spre a completa imaginea oferită cititorilor despre România, ziarul mai adaugă că acolo „presa liberă, învățămîntul liber și gratuit, precum și obligatoriu pretutindeni unde sînt școli, iar toate confesiunile se exercită liber" [42].

Fără îndoială, autorul suitei de articole din „Magyar Polgár" tindea să fie obiectiv, așa cum o atestă tonul folosit și datele publicate. Reușita sa, în multe privințe, se explică prin sursa la care a apelat ; o bună parte din datele folosite provin din memoriul românesc redactat de către D. Brătianu, ceea ce atestă că, într-o măsură oarecare, autorul articolelor a aderat la punctul de vedere exprimat în acest memoriu. Probabil însă, asupra formării opiniilor sale o influență notabilă a avut și concepția unor politicieni români după care România ar fi fost un stat cu desăvîrșire independent, chiar înainte de proclamarea independenței de stat [43].

Cu toate acestea, argumentația publicistului se confirmă în numeroase privințe. „România nu poate fi considerată cîtuși de puțin ca făcînd parte din Turcia — scrie el și în decembrie 1876 — deoarece în virtutea convențiilor [44] are dreptul la o existență independentă". „E adevărat că România nu poate încheia alianțe ofensive, însă are latitudinea alianțelor menite să-i asigure existența". Nu se contestă că „odinioară ea s-a pus sub protecția imperiului otoman", însă România n-a renunțat niciînd la suveranitatea ei. Singura legătură care o mai ține

[41] „Magyar Polgár" din 29 febr. 1876.
[42] Ibidem, din 6 și 10 febr. 1877.
[43] Cf. *Istoria României*, IV, p. 597.
[44] Prevederile convențiilor din 1856.

www.dacoromanica.ro

legată de Turcia este „plata tributului, dar aceasta nu-i afectează cîtuşi de puţin suveranitatea" [45].

Multă vreme, complicaţiile diplomatice iscate de constituţia otomană şi mişcarea de protest din România au ocupat un loc de seamă în presa maghiară. „Vasánnapi Újság" califică România drept „un stat viguros şi loial" [46] iar ziarul „Kelet" informează pe cititorii săi că în urma vehementelor proteste ale guvernului şi poporului român, Poarta a fost nevoită pînă la urmă să răspundă printr-o notă, într-o oarecare măsură retractivă. Transmisă la 10 ianuarie, aceasta conţine promisiunea că „va da articolelor I, VII şi VIII din constituţie o interpretare menită să risipească confuzia privind legăturile interstatale dintre România şi Turcia". O astfel de promisiune — constată ziarul „Kelet" — „înseamnă, oricum, o victorie pentru România, dar ea nu se mulţumeşte cu atît" [47].

Intenţia Turciei de a-şi valida presupusele drepturi faţă de România (intenţie atestată şi prin incidentul legat de constituţie) a consolidat tabăra celor ce militau pentru încheierea convenţiei cu Rusia. În consfătuirea din 1/13 aprilie, guvernul român se decide definitiv pentru alianţa cu Rusia, drept care, la 4 16 aprilie, se încheie o convenţie semnată din partea României de către Mihail Kogălniceanu.

Convenţia româno-rusă, dezaprobată în presa maghiară (din motivele deja menţionate) încă în faza de proiect, a ajuns astfel în epicentrul atacurilor, rămînînd în această situaţie pînă la sfîrşitul războiului. Nu este însă lipsită de interes precizarea că pînă şi în avalanşa de vehemente critici şi dezaprobări, se pot spicui pe ici pe colo în presa maghiară şi constatări obiective în legătură cu convenţia. Unele comentarii atestă înţelegerea nu lipsită de importanţă a faptului că miezul politicii româneşti şi linia ei directoare a rămas menţionarea autonomiei şi cucerirea independenţei. Printre comentatorii mai bine informaţi, cunoscători ai vieţii politice româneşti şi ai tendinţelor acesteia, s-au găsit cîţiva care — prezentînd chestiunea convenţiei — nu ascund faptul că atît în timpul pregătirii, cît şi în perfectarea acestui act de mare importanţă politico-militară şi diplomatică, România a avut mare grijă de apărarea suveranităţii sale. „România acordă liberă trecere armatei ruse. Ţarul se obligă să respecte drepturile şi integritatea României", spune „Magyar Polgár", rezumînd conţinutul convenţiei [48]. Ocupîndu-se de dezbaterile referitoare la convenţia româno-rusă, desfăşurate în parlament, „Kelet" de pildă arată că atitudinea românilor faţă de Rusia este determinată de faptul că Rusia „îi garantează drepturile şi recunoaşte individualitatea politică a României" [49] şi integritatea ei teritorială.

„Se admite trecerea trupelor ruseşti cu condiţia neamestecului în treburile interne ale ţării şi a respectării stricte a itinerariului fixat pentru trupe" — conchidea ziarul arădean „Alföld" [50]. Ziarul „Magyar Polgár" publică acea parte a cuvîntării rostite de Kogălniceanu în parlament, prin

[45] „Magyar Polgár", din 28 dec. 1876.
[46] „Vasárnapi Újság", din 3 ian. 1877.
[47] „Kelet", din 17 ian. 1877.
[48] „Magyar Polgár", din 3 mai 1877.
[49] „Kelet" din 6 mai 1877.
[50] „Alföld", din 2 febr. 1877. Cf. cu nr. din 6 mai.

www.dacoromanica.ro

care se aduce la cunoștința întregii lumi că, încheind convenția cu Rusia, scopul actual și viitor al românilor este apărarea drepturilor României [51]. Apoi, mai revenind o dată asupra cuvîntării, ziarul citează: „poporul român intenționează să-și apere instituțiile, naționalitatea și individualitatea" [52].

Menționăm că, analizînd convenția româno-rusă și efectele acesteia, „Magyar Polgár" — într-un fel interesant totuși — le atribuie celorlalte puteri răspunderea pentru convenția încheiată de români cu Rusia pe motiv că nu au luat în fondul sau în dezbatere „memoriul românesc" (propunerile lui Kogălniceanu, formulate în șapte puncte) fără a mai pune la socoteală răspunderea Porții, în această privință. Conform opiniei ziarului „Magyar Polgár", Poarta „ar fi trebuit să satisfacă doleanțele României, ridicînd astfel o puternică barieră în calea țarismului" [53] căci masele populare românești sînt îngrijorate de puterea țaristă. România s-a ferit dintotdeauna de abuzurile acestei puteri [54]. Cam în același fel se pronunță și ziarul „Szabadság" din Oradea, opinînd că Monarhia austro-ungară a comis o foarte mare neglijență, prin faptul că nu a făcut tot posibilul spre a realiza relații de alianță cu România, deși acestea ar fi avut o deosebită importanță [55]. În coloanele ziarului orădean poate ca un ecou al evenimentelor din deceniile premergătoare epocii de care ne ocupăm, revine ideea proiectului pentru colaborarea popoarelor mici, căci evocînd vecinătatea nefastă a marilor puteri, ziarul arată că „elementul românesc e tot atît de izolat ca și noi, maghiarii" [56].

Convenția româno-rusă reglementa condițiile colaborării antiotomane a celor două țări, oferindu-i României implicit și posibilitatea de a purta război cu Turcia. În esență, aceasta însemna denunțarea tratatelor de la Paris, survenite în perioada următoare războiului Crimeei. Referitor la problema convenției cu vaste implicații, care depășeau de acum sfera intereselor propriuzise ale celor doi parteneri, unul din corespondenții ziarului „Kelet" îi atribuie lui Kogălniceanu declarația (deja făcută afirmă corespondentul) că nu mai este dispus să recunoască consecințele tratatelor de la Paris [57]. Referindu-se la felul în care marile puteri aveau să primească pretinsa declarație, „Kelet" își exprimă convingerea că „guvernele europene nu vor reacționa cu vehemență", căci în privința României tratatele menționate nu mai aveau consecințe practice [58].

După ce M. Kogălniceanu și baronul Stuart semnară mult pomenita convenție (unul din partea României, iar celălalt în numele Rusiei) s-au luat deîndată cele mai urgente măsuri pentru apărarea granițelor țării: au fost mobilizată armata regulată și unitățile teritoriale, s-au elaborat și reglementat sarcinile unităților populare insurecționale în viitorul război, s-a promulgat legea rechizițiilor militare. Întrunit în ședință la 24 aprilie, parlamentul a dezbătut ratificarea convenției, precum și situația financiară

[51] „Magyar Polgár", 8 mai 1877.
[52] Ibidem, 13 mai 1877.
[53] „Magyar Polgár" din 22 apr. 1877.
[54] Ibidem, din 28 aug. 1877.
[55] „Szabadság" din 6 mai 1877.
[56] Ibidem.
[57] „Kelet", din 3 mai 1877.
[58] Ibidem.

www.dacoromanica.ro

a României aflate în pragul războiului, luînd hotăriri şi în privinţa altor măsuri referitoare la apărarea „drepturilor şi intereselor României". Atmosfera întregii ţări evolua sub semnul unor grabnice, febrile pregătiri.

Avînd în vedere importanţa evenimentelor din România, la sfîrşitul lui aprilie şi începutul lui mai, ziarele publică în mod susţinut ştiri noi şi spicuiri din ziarele bucureştene de diferite nuanţe politice, spre exemplu, „Magyar Polgár" le redă într-o rubrică permanentă: intitulată: *Bukaresti Szemle* (Relatări din Bucureşti) — astfel că cititorii îşi puteau forma o imagine exactă despre evenimentele din România în perioada imediat anterioară proclamării independenţei. Dealtfel, ziarele maghiare din Transilvania considerau că încheierea convenţiei româno-ruse marca nu numai lichidarea relaţiilor de pînă atunci, dar şi începutul propriu-zis al stării de război între Imperiul Otoman şi România: „astfel că foarte curînd ne putem aştepta la proclamaţia de independenţă a României" [59].

Spiritul ce domnea în opinia publică românească se caracteriza printr-o încordată aşteptare, oglindită şi în presa progresistă maghiară, atunci cînd turcii au început bombardamentul de artilerie la Calafat, Bechet, Olteniţa şi celelalte oraşe dunărene, iar trupele otomane comiteau tot mai frecvente călcări ale frontierei române — însăşi armele atestau că, de fapt, războiul a început [60].

Poporul român a primit cu entuziasm războiul menit să consfinţească independenţa României. Cea mai dinamică pătură a societăţii este tineretul, care organiza în Bucureşti, la 25 aprilie, o consfătuire consemnată şi de ziarul „Kelet". Cu această ocazie, cei 3000 de tineri studioşi hotărăsc să înfiinţeze deîndată o legiune a tineretului şcolar [61]. Cu multă fidelitate exprimă corespondentul ziarului „Vasárnapi Újság" atmosfera care domnea în rîndurile poporului român şi hotărîrea acestuia de a lupta, cu arma în mînă, pentru independenţă. După cum se ştie, poporul român a nutrit o permanentă şi accentuată antipatie faţă de Hohenzollernii instalaţi pe tronul ţării: în România au avut loc repetate mişcări antimonarhice [62]. Pînă la acea dată — spune ziarul — Carol I nu era, în ochii poporului, decît ofiţerul străin, venit să ia locul acelui Cuza care împărţise pămînt. Acum însă, în 1877, atitudinea luată faţă de turci legată şi de numele său şi — remarcă „Vasárnapi Újság" — „acum se consideră că el a pornit războiul împotriva turcilor — iar acest război se bucură aici de o mare popularitate" [63], poporul este dispus să-l poarte pînă şi sub comanda lui Carol.

Parlamentul român a fost la înălţimea chemării sale (de menţionat că în concepţia presei burgheze maghiare, parlamentul este principala tribună unde se manifestă voinţa poporului). Oricum, România se afla într-o situaţie pe care numai arareori îi este dat unei ţări cu regim parlamentar, s-o poată trăi — se spune în comentariul din „Magyar Polgár" — întrucît în problemele capitale şi deci şi în chestiunea independenţei, acordul şi armonia dintre parlament şi guvern sînt depline. „Parlamentul

[59] „Magyar Polgár", din 8 mai 1877.
[60] „Kelet" din 10 mai 1877.
[61] Ibidem, din 4 mai 1877.
[62] Cf. *Istoria României*, IV, p. 552 560.
[63] „Vasárnapi Újság", din 24 iunie 1877.

www.dacoromanica.ro

a hotărît ca, în urma provocărilor turcești, guvernul să se străduiască a lua toate măsurile necesare pentru apărarea teritoriului țării" [64]. „Pentru români — se afirmă și în „Kelet" — independența este un țel măreț; atenția concentrată asupra patriei a neutralizat conflictele dintre partide"[65].

Guvernul român atrage atenția puterilor europene, printr-un memoriu, asupra atacurilor turcești la Dunăre, asupra incursiunilor de jaf, din sate și orașe. Concomitent, reprezentanțele românești de la Paris, Viena și Roma, le fac cunoscut cercurilor guvernamentale din Europa, că România a luat măsurile necesare și va acționa cu toată fermitatea împotriva provocărilor turcești. Referindu-se în mod amănunțit la memoriu, „Magyar Polgár" redă astfel declarația lui Kogălniceanu : „Niciodată România nu va permite soldaților turci să pună piciorul pe pămîntul românesc ... Armata va opera cu toate forțele împotriva oricărui plan turcesc de acest fel" [66]. Într-adevăr, de-acum, ziarele aveau să anunțe că apărarea intereselor românești se înfăptuia nu numai prin forurile diplomației, dar și nemijlocit, pe calea armelor. „Rezistența românilor a zădărnicit debarcarea turcilor la Oltenița" [67] comunica ziarul „Kelet", spre a relata a doua zi o nouă operațiune militară : „Unitățile turcești îmbarcate pe șase nave au încercat să treacă Dunărea în apropiere de Giurgiu. După un îndelungat schimb de focuri, turcii au fost siliți să bată în retragere" [68]. Apoi : „turcii au deschis un bombardament de artilerie asupra Calafatului, pentru a distrage atenția de la un vas cu aburi care naviga în aval. Totuși, românii l-au avariat" [69]. „Bateriile artileriei române, « Independențele », au un tir deosebit de precis", constată ziarul „Nagyvárad", făcînd o relatare asupra luptelor de pe Dunăre [70].

Tînăra armată română și corpul său ofițeresc au un înalt spirit și moral de luptă, încă de la începutul evenimentelor de război — constată ziarul „Kelet" [71], care, citînd surse din București, arată că „ținuta armatei este una din cele mai bune ; oștenilor (este vorba de unitățile pornite spre Calafat) li se citește în ochi hotărîrea de a-și face datoria în orice împrejurări. În ciuda mîhnirii însoțitorilor din familie, nu se observa, la soldați, nici urmă de șovăială pentru faptul că trebuiau să meargă acolo unde îi chema datoria. Li s-a pus și rezerviștilor întrebarea dacă pornesc bucuroși la concentrare, sau, în caz de război, în linia de foc ; răspunsul a fost uluitor : « cînd ne cheamă patria — vorbi unul în numele tuturor — noi mergem bucuroși, oriunde »" [72]. Asupra aceleiași însușiri a armatei române insistă un corespondent al ziarului „Erdélyi Híradó", în articolul său din 28 mai, consacrată duelului de artilerie desfășurat între Vidin și Calafat. Ce-i drept, corespondentul începe prin a lăuda curajul și virtuțile militare ale lui Carol I, însă, citindu-i relatarea se poate ușor sesiza că se străduia să-i ofere cititorului o imagine cît mai exactă despre luptele din zona res-

[64] „Magyar Polgár", din 23 mai 1877.
[65] „Kelet" din 29 apr. 1877 și din 26 mai 1877.
[66] „Magyar Polgár", din 9 mai 1877.
[67] „Kelet", din 16 mai 1877.
[68] Ibidem, din 17 mai 1877.
[69] Ibidem, din 23 mai 1877.
[70] „Nagyvarad", din 10 iunie 1877.
[71] „Kelet", din 17 mai 1877.
[72] Ibidem, din 26 aprilie 1877.

www.dacoromanica.ro

pectivă, precum și despre atmosfera ce domnea acolo. „Domnitorul dădea un bun exemplu personal. Stătea — calm și degajat — în punctul cel mai expus, scrutînd Vidinul prin ochean, fără să-i pese de obuzele care sfîrîiau în jurul său. Tunarii făceau față neclintiți, comandanții de baterie reglementau tirul cu calm, fără pic de crispare. Într-o clipă de răgaz, servanții tocmai se apucaseră să rîdă în urma unei remarce batjocoritoare a căruiva dintre ei, cînd, pe neașteptate, un obuz veni să explodeze cu vuiet tocmai în imediata apropiere a parapetului; pămîntul se deschise aidoma unui vulcan, într-o revărsare de foc și nisip; apoi, după dispariția norului de praf, totul reintră în calmul dinainte" [73]. În sfîrșit, este interesant de remarcat că încă de atunci, de pe la jumătatea lunii mai, corespondenții ziarului „Kelet" sînt informați că armata română nu se va limita la apărarea malului stîng al Dunării, ci are să treacă la ofensivă pe țărmul drept [74].

La 9 mai 1877, s-a împlinit lupta multiseculară a poporului român, a avut loc marele eveniment: proclamarea independenței de stat a României.

În cea mai mare parte a sa, presa maghiară din Transilvania considera că proclamarea independenței României constituia o mare, proeminentă schimbare survenită în viața politică a Europei și, în consecință, îi acordă atenția și interesul cuvenit. Ziarele anunță cu litere mari faptul, considerat senzațional chiar la scară europeană. Și — relevînd spiritul de inițiativă al parlamentului român împreună cu capacitatea sa de a călăuzi destinele țării spre drumul independenței totale — adaugă că în zilele ce vor urma „sînt de așteptat și alte hotărîri importante" [75].

Primul comentariu asupra proclamației de independență a României apare în ziarul „Kelet" și conține, în mai multe privințe, o seamă de aprecieri judicioase. Astfel, se arată în acest comentariu că: proclamarea independenței constituie rezultatul firesc al unei evoluții mai îndelungate, putînd fi considerată îndeosebi ca o realizare a obiectivelor politice cu tenacitate urmărite de români încă din anul 1857 [76]. Unul dintre comentatorii de la „Magyar Polgár" emite părerea că independența României este de-a dreptul salutară din punctul de vedere al statornicirii păcii în Europa răsăriteană. Corespunzător acestei opinii, comentatorul arată că „ar fi bine dacă puterile ar garanta solidar independența României". Să adăugăm însă, că pentru „Magyar Polgár" misiunea politică a României independente ar consta în primul rînd în faptul de a constitui o barieră eficientă în fața tendințelor expansioniste ale marilor puteri [77].

Aceste considerente îndemnau redacția ziarului „Kelet" de a lua în dezbatere problema posibilităților de a se încheia o alianță cu România independentă. Ziarul aprecia: este neîndoielnic că — pășind abia de atunci înainte pe drumul adevăratei independențe, și avînd în față pagubele pricinuite de război, ca și dificultățile diplomatice — România, fie și numai din cauza țarismului, va înclina spre această alianță, ba chiar va

[73] „Erdélyi Híradó", din 7 iun. 1877.
[74] „Kelet", din 17 mai 1877.
[75] „Magyar Polgár", din 23 mai 1877.
[76] „Kelet", din 26 mai 1877.
[77] „Magyar Polgár", din 26 mai 1877. Cf. din 3 mai.

www.dacoromanica.ro

căuta-o [78]. În numărul din 27 mai, ziarul „Magyar Polgár" citează un fragment caracteristic dintr-o cuvîntare a lui Carol I: „România revine la vechea sa independență, în calitate de popor liber, ca un membru util, pașnic și evoluat al marii familii a țărilor europene" [79].

Presa maghiară din Transilvania n-a neglijat nici ea să prezinte în mod complet memorabila ședință a parlamentului, de o importanță cu adevărat istorică. Sub titlul *A függetlenség kikiáltása a kepviselőházban* (Proclamarea independenței în Parlament) atît „Kelet", cît și „Magyar Polgár" publică ample relatări bazate pe știri și articole de presă din București. Principala caracteristică a acestor informări este tonul obiectiv și intenția informării precise. Pentru a sugera cît de amănunțită era imaginea oferită spre exemplu de ziarul „Kelet", este suficient să citățm chiar și numai primul rînd din articol: „Ședința s-a deschis sub prezidența lui Costache Rosetti, la orele unu și jumătate, prezenți fiind 88 deputați, iar la galerie lume multă și doamne din elită ..." Urmează apoi, integral, mult-evocata interpelație a deputatului Fleva și răspunsul lui Kogălniceanu. Ziarul citează și cunoscuta frază, intrată în istorie: „Sîntem independenți, sîntem o națiune de sine stătătoare ... în fața reprezentanților națiunii declar fără pic de îndoială sau de teamă că sîntem o națiune liberă și independentă". Mențiunea adăugată la sfîrșitul dării de seamă asupra ședinței parlamentului pătrunde în miezul problemei și este atît de elocventă încît echivalează cu un larg comentariu asupra vieții politice românești. Cucerirea independenței — se remarcă în această mențiune — a pus în mișcare întreaga societate românească — toate clasele, păturile și elementele ei componente, fără deosebire de apartenență politică, iar controversele iscate în această problemă nu s-au referit decît la modalitatea soluționării. „În România, toate partidele s-au contopit în privința proclamării independenței, ba s-a născut chiar o emulație în a se stabili cui îi revine meritul primului cuvînt" [80].

Comentatorul ziarului „Magyar Polgár" nu scapă din vedere nici semnificația internațională a independenței cucerite de România, subliniind că „Proclamarea independenței României marchează începutul dezintegrării imperiului otoman", și că modifică radical relațiile din sud-estul Europei. Declinul imperiului otoman implică eliberarea celorlalte popoare balcanice: „de pildă Sîrbia și-a consolidat independența". Era clar pentru toată lumea că România însă trebuia să-și afirme independența printr-un război, așa cum tot atît de evident devenise și faptul că manevrele marilor puteri îndreptate împotriva României au dat greș — afirmă ziarul „Magyar Polgár". „Independența României a însemnat o formidabilă lovitură pentru combinațiile diplomatice" — precizează apoi ziarul clujean [81].

După proclamarea independenței, paralel cu desfășurarea războiului știrile furnizate de front și comentariile tot mai numeroase conțin și ele, mereu, capitole care prezintă România în culori favorabile. „Magyar Polgár" în legătură cu diferitele poziții adoptate de România consideră

[78] „Kelet" din 9 ian. 1877.
[79] „Magyar Polgár", din 27 mai 1877.
[80] „Kelet", din 31 mai 1877.
[81] „Magyar Polgár", din 5 iunie 1877.

www.dacoromanica.ro

necesar să precizeze că aceasta „a intrat în război deoarece nu-şi putea decide disputa cu Turcia decît pe calea armelor" [82]. Ziarul ţine că sublinieze că România prin participarea sa la război nu netezeşte calea expansiunii ţariste, ci participă activ la război, pentru „a zădărnici, cu mîna armată, trecerea turcilor dincoace de Dunăre" [83]. România voia să evite cu orice preţ desfăşurarea teatrului de operaţiuni militare pe teritoriul ţării. Cît despre marile puteri — deşi ele ar fi fost chemate — n-au făcut nimic întru apărarea teritoriului şi neutralităţii României [84].

Ziarele maghiare din Transilvania iau act cu multă satisfacţie de faptul că, în tot timpul războiului, România s-a străduit să-şi promoveze suveranitatea. „Dintru bun început prinţul Carol şi guvernul român au acceptat colaborarea militară numai cu condiţia ca armata română să acţioneze independent şi ca să nu se intercaleze trupe ruseşti printre cele române" [85]. Şi cu aceeaşi simpatie anunţă ele ştirea că „guvernul român a dezminţit toate zvonurile conform cărora armata română ar urma să-i fie integrată celei ruseşti. Trupele române vor lupta independent, sub comanda lor legitimă" [86]. Ziarul „Magyar Polgár" îl consideră pe generalul de brigadă Manu demn de stimă şi simpatie, „pentru că n-a fost dispus să accepte ordine decît de la propriul său stat major" [87]. Ziarul „Szabadság" subliniază că prinţul Carol a promovat cu consecvenţă drepturile României şi atunci cînd *a permis* trecerea trupelor ruseşti pe la Bucureşti numai pentru ca acestea să nu fie silite a face un ocol. Încă de pe atunci, ziarul orădean pretindea a şti că „în privinţa interpretării convenţiei din aprilie, există o contradicţie radicală între concepţia ruşilor şi cea a românilor" [88]. Din toate acestea rezultă — spune „Magyar Polgár" — că românii sînt conştienţi de ceea ce, pe scurt, se poate exprima şi este obiceiul să se exprime astfel: „pentru noi înşine luptăm" [89]. K. Papp Miklós, editorul şi redactorul ziarului „Magyar Polgár" după ce trece în revistă numeroasele manifestări duşmănoase ale Porţii, evoluţia legăturilor dintre Rusia şi România, eforturile acesteia din urmă în vederea asigurării propriei suveranităţi precum şi împrejurările intrării ei în război, nu ezită să declare faţă de cei care făceau declaraţii duşmănoase la adresa României: „să privim lucrurile ceva mai din aproape şi, de bună seamă, vina României nu ni se va mai părea atît de îngrozitoare!" [90].

Urmărind ştirile publicate zilnic, cititorul putea afla din ziarele maghiare transilvănene că armata română a apărat singură linia Dunării, pînă la sosirea trupelor ruseşti, cînd a început o colaborare mai strînsă între cele două armate [91]. Încă de la începutul războiului, o seamă de acţiuni militare româneşti, executate cu competenţă, au stîrnit admiraţie, ceea ce s-a reflectat şi în coloanele presei maghiare din Transilvania. Monitorul turcesc „Abdul Aziz" „a fost aruncat în aer cu atîta pricepere

[82] Ibidem, din 16 dec. 1877.
[83] Ibidem, din 20 aprilie 1877.
[84] Ibidem. din 24 aprilie 1877.
[85] „Kelet", din 18 mai 1877.
[86] Ibidem, din 16 mai 1877.
[87] „Magyar Polgár", din 11 aug. 1877.
[88] „Szabadság", din 18 mai 1877.
[89] „Magyar Polgár", din 16 dec. 1877.
[90] Ibidem, (ediţia de dimineaţă), din 10 iun. 1877.
[91] „Kelet", din 9 iun. 1877.

www.dacoromanica.ro

încît s-a distrus imediat în întregime. Maiorul de marină Murgescu, comandantul șalupei cu aburi care a efectuat operațiunea, a fost decorat" [92]. Este vorba de acțiunea desfășurată cu succes, la 24 mai, de „Rîndunica", care primise sarcini importante în scoaterea din luptă a flotei dunărene turcești. Numărul din 5 iulie al ziarului „Kelet" precizează că armatei române și navigatorilor români le-a revenit un rol de seamă în reușita traversării de la Zimnicea.

După luptele de pe Dunăre, la sfîrșitul verii 1877, toate forțele românești au fost angajate în război. Între comandamentul suprem rus și cel român a intervenit un amănunțit acord asupra condițiilor participării române la campania din Balcani și ale colaborării cu armata rusă. Acordul recunoștea România drept partener beligerant egal. Așadar, ea pornea în războiul balcanic în calitate de țară independentă, stăpînă pe destinele sale. „Armata română va opera ca formațiune independentă, alături de armata rusă, și rămîne supusă propriului ei regulament. Cele două armate acționează prin consens; generalii ruși nu vor avea dreptul de a se amesteca în conducerea armatei române, și nici să intervină în privința acțiunilor acesteia. Drepturile de comandant suprem ale domnitorului Carol rămîn neștirbite", — informează pe cititorii săi „Magyar Polgár", referindu-se la principiile și conținutul acordului [93].

După încheierea acestei înțelegeri, armata română a fost prezentă în cele mai mari bătălii din Balcani. Trupele ruso-române se grupează în jurul Plevnei unul din cele mai importante sisteme de întărituri turcești din Balcani, apărat cu tenacitate de faimosul Osman-pașa. La 16 august, prințul Carol a fost numit comandant suprem al armatelor de asediu de la Plevna.

Luptele desfășurate aici au fost urmărite cu viu interes de întreaga opinie publică europeană. Atenția ziarelor maghiare din Transilvania se concentrează întîi de toate asupra acestor lupte. În coloanele ziarelor „Kelet", „Magyar Polgár", „Alföld", „Nagyvárad", „Szabadság" și altele, apare o nouă rubrică: titlul scurt, concis, este cules cu litere bine marcate: *Plevna*, *Plevnai harcok* (Luptele de la Plevna) sau *Hírek Plevnáról* (Știri de la Plevna). În afară de aceasta, în pagina întîia se atrage atenția în mod special asupra știrilor privind asediul Plevnei și tot acolo se publică și comentariile mai sintetice. Deosebit de important ni se pare faptul că tocmai scrierile consacrate luptelor de la Plevna conțin poate cele mai numeroase și mai sincere elogii la adresa armatei române, a conducerii ei supreme și, în general, a României. Aici, în aceste rubrici se aduc cele mai frumoase omagii efortului uman cu totul ieșit din comun, pe care soldatul român îl desfășurase pentru binele patriei sale; aici se vorbește cu considerație și respect despre vitejia sa și virtuțile sale ostășești.

„Pozițiile de la Plevna vor putea fi ocupate numai cu maximum de efort. Asaltul trebuie desfășurat din vale, pe coastă, cale de o jumătate de ceas, într-un teren cu desăvîrșire lipsit chiar și de cea mai mică acoperire, în plin foc al inamicului. Turcii au construit aici redute permanente, inaccesibile infanteriei" — spune „Magyar Polgár" într-o descriere a

[92] Ibidem, din 2 iun. 1877.
[93] „Magyar Polgár", din 23 aug. 1877.

www.dacoromanica.ro

cîmpului de bătălie al românilor [94]. „Poziţiile de la Plevna, aflate în faţa românilor, sînt foarte puternice atît ca poziţie, cît şi prin artificiu" — completează „Alföld" [95], iar „Vasárnapi Újság" reproduce desenul făcut de Szathmáry Papp Károly, intitulat *Plevna* — drept ilustraţie menită să arate locul unde se desfăşuraseră luptele [96].

Trupele româneşti alcătuiau aripa dreaptă a armatei de asediu. „Poziţiile româneşti alcătuiesc un mare semicerc a cărui coardă echivalează aproape cu 4 mile geografice", sînt faţă în faţă cu „liniile turceşti cele mai puternice prin condiţiile naturale şi prin meşteşug" [97]. În ciuda terenului nefavorabil, comandamentul suprem românesc „are convingerea — se spune în „Magyar Polgár" — că soldatul român îşi va face datoria cu abnegaţie" [98].

Într-adevăr, de pe fronturile din Balcani soseau neîncetat ştiri despre actele de eroism ale românilor. „Alföld" relatează cu admiraţie marele atac românesc de la 8 septembrie (s.n.). „În ciuda nimicitorului foc de artilerie, românii au asaltat la baionetă, în repetate rînduri, tranşeele turceşti din linia întîia" [99]. O zi mai tîrziu, „Magyar Polgár" anunţă că în mod cert „regimentul 5 infanterie românesc împreună cu unul de dorobanţi au cucerit poziţiile turcilor, iar Carol şi-a mutat cartierul general mai aproape de Plevna, la Vrbiţa" [100]. „Szabadság" scrie că şi divizia 4-a românească a executat mai multe atacuri pricinuind turcilor mari pierderi [101].

În cadrul ofensivei cunoscute sub denumirea de „a treia bătălie de la Plevna" începe, la 11 septembrie, atacul de mare amploare împotriva fortificaţiilor de la Griviţa. Premergător acestuia, trupele româneşti au executat manevre de recunoaştere calificate de „Kelet" drept îndrăzneţe [102]. După părerea exprimată de ziarul citat (părere neimpărtăşită de istoriografia militară" [103]), comandamentul suprem român acorda o mare atenţie pregătirii atacului deoarece „fortificaţiile de la Griviţa sînt în unanimitate considerate a fi cheia Plevnei" [104]. Cît despre armata română, ea a împlinit întru totul aşteptările. „Românii s-au distins în mod strălucit în asaltul redutei de la Griviţa" spune ziarul „Szabádság" din Oradea, tălmăcind opinia susţinută de *Politische Korrespondenz*. „Două asalturi au fost respinse în văzul ţarului; cu ocazia celui de al treilea, soldaţii s-au căţărat pe parapeturile turceşti, folosind scări de asalt. În acest asalt, diviziile a 3-a şi a 4-a româneşti au fost reprezentate în mare măsură de voluntari" [105]. „În lupta fără precedent de ucigătoare, românii au asaltat de trei ori reduta extremă de la Griviţa, căzînd pînă la unul" [106] — spune „Kelet" despre

[94] Ibidem, din 28 aug. 1877.
[95] „Alföld", din 13 sept. 1877.
[96] „Vasárnapi Újság", 1877, p. 549.
[97] „Magyar Polgár", din 14 sept. 1877.
[98] Ibidem, (ediţia de dimineaţă), din 2 sept. 1877.
[99] „Alföld", din 13 sept. 1877.
[100] „Magyar Polgár", din 14 sept. 1877.
[101] „Szabadság", din 14 sept. 1877.
[102] „Kelet", din 25 sept. 1877.
[103] Cf. *Istoria României*, IV, p. 623.
[104] „Kelet", din 25 sept. 1877.
[105] „Szabadság", din 18 sept. 1877.
[106] „Kelet" din 16 şi 18 sept. 1877.

www.dacoromanica.ro

eroica dîrzenie a soldaților, români. Dealtfel, după primele lupte de la Griviţa, corespondentul din Bucureşti al ziarului „Kelet" scria: „Noi le-am arătat de mult cititorilor acestor coloane că armata română (...) se va bate dacă e bine comandată. Toate depeşele sosite de pe cîmpul de bătălie de la Plevna ne-au dat dreptate. Armata română a făcut faţă cu cinste în furtunile bătăliilor — şi nu ea singură este de vină dacă Plevna nu a căzut încă" [107]. În numărul următor al ziarului „Kelet" găsim opinii asemănătoare: „... din spusele unor martori nepărtinitori, rezultă că infanteria şi mai ales artileria română merită cuvinte de laudă" [108]. În acelaşi timp Békésy Károly, redactorul ziarului „Kelet" publică un comentariu de sinteză, atribuind un rol decisiv apariţiei armatei române pe frontul din Balcani. În scrierea sa obiectivă, el arată că „n-a mai existat vreun război care să fi prezentat momente atît de neaşteptate şi o atît de caleidoscopică desfăşurare ca cel de acum, din Balcani. Centrul de greutate al evenimentelor de maximă importanţă e ba la sud, ba în est, ba în vest ... Brusc însă imaginea s-a schimbat, prin intrarea în acţiune a unui nou factor care a readus la Plevna centrul de greutate al campaniei. Acest factor, a cărui importanţă ne-o arată în ce parte va înclina balanţa, este armata română". În încheiere, Békésy precizează că „fără colaborarea acestei armate nu s-ar fi putut trece la atacul împotriva Plevnei— şi nici nu s-ar fi trecut" [109].

Atunci cînd anumite cercuri oficioase ale Monarhiei austro-ungare îşi exprimă zgomotos bucuria că Plevna nu a putut fi cucerită nici în ciuda eforturilor desfăşurate de români, iar turcii au reuşit să-şi păstreze vremelnic forţele, şi cînd menţionatele cercuri perorează nejustificat de mult despre virtuţile militare ale turcilor — au fost de mare efect şi au împlinit o funcţie demascatoare ştirile (deloc rare în unele ziare maghiare) despre atrocităţile comise de turci. Adesea aceste ştiri foarte elocvente ca atare se publică pur şi simplu fără nici-un comentariu. „Kelet", referindu-se la scrisoarea unui corespondent din Bucureşti, informează mai întîi asupra notei adresate marilor puteri de către Kogălniceanu, în această problemă. Ministrul de externe român cerea puterilor europene să facă uz de influenţa lor asupra Porţii spre: „a restrînge războiul în limitele legitimităţii" şi pentru ca „başbuzucii să nu măcelărească nevinovaţi, jefuindu-i" [110]. Într-un articol consacrat marilor sacrificii impuse de luptele de la Plevna, „Magyar Polgár" demască de asemenea atrocităţile turcilor. După ce subliniază că la 6 septembrie, numai într-un singur atac şi-au pierdut capacitatea de luptă peste douăzeci de ofiţeri români, articolul spune că: „... dintre ofiţerii români, ucişi, îl menţionăm pe maiorul Şonţu şi pe căpitanul Walter (Mărăcineanu—Şt. Cs.); colonelul Candiano Popescu a fost grav rănit. În continuare, „Magyar Polgár" arată că „maiorul Nicolae Ioan şi căpitanul Năstase, răniţi în luptă au fost, în toată puterea cuvîntului, tăiaţi în bucăţi de către başbuzuci. Aceştia, urmînd trupelor turceşti regulare, ucid răniţii lovindu-i cu sapa. Românii căzuţi mai zac încă pe cîmpul de luptă, iar turcii trag mereu în cei ce încearcă să adune răniţii. E clar deci că în ciuda dezminţirii date de Savfet-

[107] Ibidem, din 20 sept. 1877.
[108] Ibidem, din 21 sept. 1877.
[109] Ibidem.
[110] Ibidem, din 22 iun. 1877.

www.dacoromanica.ro

paşa, trupele otomane execută riguros ordinul conform căruia nu este îngăduită nici o cruţare pentru ostaşii români" [111].

Încă din ajunul asediului Plevnei, K. Papp Miklós, menţionatul redactor al ziarului „Magyar Polgár" a combătut cu fermitate curentele filoturce, atacînd, în multe din articolele sale, tocmai argumentele lor propagandistice. Sub elocventul titlu „Ne áltassuk magunkat" (Să nu ne amăgim) el scrie, în articolul tipărit în pagina întîia: „încrederea în izbînda armelor turceşti nu prea are temei. Trebuie să ne fie pe deplin clar tot ceea ce se întîmplă în Răsărit". Apoi, atacînd cu vehemenţă răstălmăcirile tendenţioase, continuă în următorii termeni: „Pentru o parte a presei maghiare rostul şi sarcina ce îi revine nu este, pe semne, informarea cît mai nepărtinitoare a publicului. Dimpotrivă, se pare că interesul lor de căpetenie ar fi acela de a zugrăvi cît mai roz situaţia turcilor, chiar dacă în realitate nu este. Unele ziare fac un adevărat sport din a informa publicul la un mod neapărat favorabil treburilor turceşti. Orice informaţie venită de la turci este proclamată sfîntă şi indubitabilă. Cît despre entuziasmul popoarelor din Turcia faţă de război, în majoritatea comunicărilor el apare foarte îndoielnic. Dar aceasta nu ne împiedică pe noi, cei din ţară, să continuăm lupta după convingerile noastre" [112].

Articolele de rezonanţă pozitivă consacrate în presa maghiară României şi războiului ei de independenţă, nu scapă nici atenţiei „Gazetei Transilvaniei". Ziarul braşovean cu mare priză în opinia publică românească din Transilvania se pronunţă cu multă satisfacţie asupra faptului că în o parte din presa maghiară „opinia nu este nefavorabilă" României. În această privinţă, „Gazeta Transilvaniei" citează ziarul „Hon" (Patria), care apreciază atitudinea fermă şi năzuinţa spre independenţă a guvernului român, precum şi ziarul „Alföld" care a publicat un foarte semnificativ „apel de înfrăţire", arătînd într-însul că românii şi maghiarii trebuie să fie în orice împrejurări prieteni sinceri; că şi pînă atunci numai nefasta politică a Vienei a căutat să dezbine prin maşinaţii cele două popoare.[113] Apărut în numărul din 28 august 1877, apelul lansat de „Alföld" a avut un răsunet foarte favorabil şi în alte organe ale presei româneşti. După „Gazeta Transilvaniei" îl salută elogios şi fără întîrziere şi „Telegraful Român" din Sibiu [114]. Dealtfel, menţionatul ziar arădean se pronunţase în acelaşi spirit, chiar înainte de formularea apelului — spre exemplu în numărul din 17 august, număr în care scria că „românii şi maghiarii numai împreună pot avea viitor", şi de aceea „trebuie să dăm mîna; atunci vom putea întîmpina fără teamă multe pericole" [115].

După atacurile de mare anvergură împotriva sistemului de fortificaţii de la Plevna, operaţiunile militare româneşti, menite să stînjenească mişcările de trupe şi aprovizionarea turcilor — împreună cu succesul acestor operaţiuni — nu încetează a rămîne în atenţia ziarelor maghiare din Transilvania. Românii au zădărnicit încercarea de străpungere

---

[111] Magyar Polgár, din 28 sept. 1877; cf. *Docum nte privind istoria României. Războiul pentru Independenţă*, VI, Bucureşti, 1953, p. 140, doc. 259.

[112] „Magyar Polgár", (Ediţie de dimineaţă), din 7 iun. 1877.

[113] „Gazeta Transilvaniei", nr. 67, an XL (1877).

[114] „Telegraful Român", nr. 68, an. XXV (1877).

[115] „Alföld", din 17 aug. 1877.

www.dacoromanica.ro

făcută de turci [116] și, la 19 octombrie a început atacul împotriva Griviței 2. „După o temeinică pregătire făcută de artileria lor, românii s-au apropiat la douăzeci de metri de reduta Griviţa mare, venind dinspre cea mică"[117].

Armata română dăduse nenumărate dovezi ale eroismului și tenacității și deci era firesc ca prințul Carol „să fi pronunțat cu mult optimism asupra noilor operațiuni ce se vor desfășura împotriva Plevnei"[118]. Constatarea făcută de „Magyar Polgár" în sensul că pregătirile ruso-române de la Plevna exclud orice posibilitate de eșec, avea o semnificație deosebit de mare într-un moment cînd adepții turcilor dezlănțuiseră o campanie frenetică în favoarea tezei lor [119]. Dealtfel, „Magyar Polgár" face o amănunțită relatare a pregătirilor de la Plevna. „La români, 2000 de oameni sapă în preajma tranșeelor și a bateriilor". Foarte caracteristic i se pare ziarului clujean că, văzînd pregătirile din sectorul românesc, experimentatul general rus Todleben — apărătorul Sevastopolului în războiul Crimeei — i-a spus doar atît lui Carol: „Așa trebuia să facem și noi, de la bun început". Tranșeele bine consolidate, vastele lucrări de apărare, „sînt, toate, meritul tinerei oști române", precizează ziarul citat. Apoi, „se poate afirma că întru toate se procedează cu prevedere. Bine apărat este și drumul retragerii, iar în cazul că se pun în funcțiune bateriile ce domină valea Osma, turcilor le-ar fi aproape cu neputință să treacă pe acolo spre Dunăre" — încheie „Magyar Polgár" [120] prezentarea pregătirilor făcute de oștirile aflate în ajunul marii ofensive.

Se publică apoi o relatare exactă a atacului început la 19 octombrie. „Două regimente de dorobanți și regimentul 7 de linie au atacat șanțurile redutei turcești, ocupînd prima linie de comunicație, însă ajungînd la fortificații, au găsit noi șanțuri, despre care nu știuseră nimic — și s-au văzut nevoite să se retragă" [121].

Plevna mai cerea noi jertfe și mari sacrificii în vieți omenești devenind teatrul multor altor bătălii crîncene, unde se cerea multă perseverență. Tocmai despre aceasta vorbește un articol din „Erdélyi Híradó", exprimînd solidaritate cu eroii de la Plevna, acești simpli soldați-țărani, oameni suferinzi, extenuați de geruri și zăpezi „care au stat cu săptămînile la Plevna, sub un cer ploios, în noroiul tranșeelor" [122].

Luptele de la Plevna au fost urmărite cu vie atenție, căci — după cum era încredințat și ziarul „Kelet" — ele aveau să exercite o decisivă influență asupra războiului european [123]. Informările se ocupă, în majoritatea lor, de operațiunile executate de români la Plevna, semnalînd că pe frontul de acolo, inițiativa rămîne pe de-a-ntregul de partea lor[124]. Apoi, cînd începu bătălia pentru Rahova, fortificație exterioară din sistemul Plevnei, știrile despre succesele trupelor române, despre acțiunea viguroasă de sub comanda colonelului Slăniceanu se succed în ritm susținut, completate în

[116] „Magyar Polgár", din 11 oct. 1877.
[117] Ibidem, din 22 oct. 1877.
[118] Ibidem din 11 oct. 1877.
[119] Ibidem, (Ediția de dimineață), din 11 oct. 1877.
[120] Ibidem, (Ediția de dimineață), din 25 oct. 1877.
[121] Ibidem, (Ediția de dimineață), din 26 oct. 1877.
[122] Erdélyi Híradó", din 13 mai 1877.
[123] „Kelet", din 7 mai, 1877.
[124] „Erdélyi Híradó", din 29 mai 1877.

www.dacoromanica.ro

urmă prin comentarii mai detaliate. „După mai multe zile de luptă sîngeroasă, românii au ocupat Rahova printr-un atac combinat. În timp ce colonelul Slăniceanu asedia Rahova, românii au trecut Dunărea şi la Bechet. O parte din trupele lor a ocupat Rahova, cealaltă îi urmăreşte pe turcii în marş spre Vidin. Unităţile româneşti au găurit carena unui monitor turcesc şi au ocupat localitatea Libri Palanka. Prin aceasta, comunicarea turcilor este complet blocată între Vidin şi Dunărea de Jos"[125].

Inelul de asediu se strînsese deci şi mai mult. Zi de zi, cinci sute de tunuri băteau Plevna. Resursele trupelor otomane erau complet epuizate; dealtfel, întreaga armată turcă se demoralizase mult. La 10 decembrie Osman-paşa încearcă să străpungă încercuirea, dar fără succes. În aceeaşi zi, românii ocupă Opanezul înaintînd pînă la Vidin. Turcii se predau în masă. Regimentul 5 de linie român, reuşeşte să ajungă primul în Plevna [126]. Osman-paşa îi comunică colonelului Cerchez că se predă; încă în aceeaşi zi, patruzeci şi cinci de mii de soldaţi turci depun armele în faţa armatei ruso-române.

Printre relatările despre festivităţile care au urmat căderii Plevnei găsim scrieri obiective şi în presa maghiară. „Kelet", ca şi „Magyar Polgár" publică integral ordinul de zi dat de Carol după capitularea Plevnei şi mai apoi, răspunsul senatului. „Vitejia şi abnegaţia armatei, incomensurabilele sacrificii aduse de popor, atestă vitalitatea naţiunii" — tălmăceşte ziarul „Kelet". „La încheierea păcii, România va ieşi din acest război cu o situaţie politică bine definită, drept stat independent" [127]. „Plevna a căzut în faţa eroismului vostru — spune ordinul de zi al lui Carol — în ziua cînd cea mai frumoasă armată a sultanului, cel mai viteaz şi mai celebru comandant al său, victoriosul Osman a fost el însuşi învins, iar ei au depus armele în faţa voastră" [128].

„Magyar Polgár" relatează că, în momentul lăsării la vatră a armatei ruso-române care asediase Plevna, însuşi marele duce Nicolae a relevat meritele cîştigate de români în război şi că astfel vitejia trupelor româneşti a căpătat cea mai înaltă conformare [129].

Problema independenţei României continuă să ocupe un loc central în presa maghiară din Transilvania şi după San Stefano şi se poate constata că toate comentariile şi ştirile sînt de rezonanţă pozitivă. Presa maghiară din Transilvania subliniază — în legătură cu luptele abia încheiate — că efortul militar depus de români a fost unul de considerabile proporţii; că armatei române i-a revenit un rol important în victoria repurtată asupra turcilor, şi că întregul popor român a făcut mari sacrificii în interesul propriei sale independenţe. În esenţă tocmai prin aceşti factori demonstrează presa maghiară drepturile ce i se cuvin României în calitate de beligerant victorios. Ziarele în cauză dezaprobă faptul că Rusia a încheiat armistiţiul de la San Stefano fără participarea României, deşi în conformitate cu informaţiile lor, generalul Ion Ghica fusese trimis în Bulgaria tocmai pentru a-şi reprezenta ţara în „eventualele negocieri" [130].

---

[125] „Kelet", din 27 mai 1877.
[126] Ibidem, din 14 dec. 1877.
[127] Ibidem, din 18 dec. 1877.
[128] Ibidem, din 24 dec. 1877.
[129] „Magyar Polgár".
[130] „Kelet", din 12 ian. 1878; „Magyar Polgár", din 12 ian. 1877.

www.dacoromanica.ro

„Magyar Polgár" declară fără înconjur că deoarece colaborarea României a fost neapărat necesară pentru încheierea cu succes a războiului, „dreptatea ar fi impus ca aliatul de pe cîmpul de bătaie să fie luat în seamă și în arena diplomației". Desfășurînd mai departe aceeași idee, „Magyar Polgár" arată că România avea dreptul „la o despăgubire proporțională cu participarea ei la campanie, primind această compensare în forma considerată drept cea mai potrivită". Oricum însă, ea e îndreptățită fără discuție, „să i se consfințească definitiv independența și să se declare neutralitatea teritoriului său" [131].

„Magyar Polgár" publică textul integral al dezbaterii care a avut loc în parlamentul român în ajunul congresului de la Berlin, manifestîndu-și implicit asentimentul față de cele expuse cu acea ocazie. „Pentru țară trebuie să ridici cuvînt cu hotărîre și curaj" citează ziarul, din Ion Ghica, iar mai apoi din declarația lui Brătianu, în care acesta subliniază intenția României de a participa la congres nu numai în calitate de observator. „Noi mergem oficial la Congres, spre a ne apăra cauza în fața marilor puteri și a convinge Congresul (...) să nu aducă o hotărîre fără a ne asculta și pe noi, și să admită justețea cauzei noastre" [132]. După încheierea dezbaterilor din parlamentul român, „Kelet" făcea următoarea remarcă: „... trebuie să recunoaștem că cele două camere românești au avut un comportament minunat" [133]. Același ziar menționa că „nu numai marile puteri care au încheiat convenția dar și statele mici se pregătesc pentru Congres" și că delegația română, după cîte era informată redacția, urma să fie condusă de Brătianu și Kogălniceanu. Bărbații de stat români au pornit spre Berlin cu dorința de a asigura acolo integritatea teritorială a țării, și hotărîrea fermă de a determina Congresul să recunoască România drept țară independentă și neutră [134].

De data aceasta, în drum spre Berlin, Brătianu „n-a mai avut parte de o primire rece, la Viena", constată ziarul „Kelet" [135].

În fine, să consemnăm aici o concluzie pe care o considerăm deosebit de caracteristică și de grăitoare — unul dintre ultimele ecouri de presă ale războiului de independență al României. Ziarul „Kelet" precizează că „politica răsăriteană are totuși consecințe sănătoase: noi recunoaștem că nu este necesar să trăim în dușmănie cu România. În această parte a Europei, românii și maghiarii trebuie să devină aliați" [136].

Aceste manifestări ale presei dezvăluie cu evidență punctul de vedere al ziarelor maghiare din Transilvania și atestă că în aprecierile sale asupra războiului de independență, opinia publică și forțele progresiste maghiare, deși nu au avut întru totul o atitudine justă, se orientau în general în funcție de tradițiile comune româno-maghiare, și adoptau poziții pozitive în privința străduințelor poporului român.

---

131 „Magyar Polgár", din 3 iul. 1878.
132 Ibidem, din 13 iun. 1878.
133 „Kelet", din 5 și 9 iunie 1878.
134 Ibidem.
135 Ibidem.
136 Ibidem.

www.dacoromanica.ro

LA GUERRE D'INDÉPENDANCE DANS L'OPINION PUBLIQUE PROGRESSISTE HONGROISE DE L'ÉPOQUE

RÉSUMÉ

Les masses populaires hongroises de Transylvanie et leurs représentants dévoués, en conservant leurs relations fraternelles avec le peuple roumain même dans les conditions du dualisme réactionnaire austro-hongrois, manifestèrent leur compréhension envers le grand événement de la vie des Roumains la conquête de l'indépendance d'Etat de la Roumanie et la guerre d'indépendance de 1877—1878.

En dépit de graves difficultés, telles que la propagande hostile des classes et des partis dominants et du fait que la guerre de 1877—1878 a constitué de même une confrontation où déploya ses forces également la Russie tsariste qui, en 1849 avait étouffé la révolution et la lutte du peuple hongrois, de nombreux Hongrois ont réussi à saisir le fait que la guerre russo-roumano-turque représentait aussi une lutte des peuples pour la liberté, une lutte pour l'affirmation de l'idéal national.

L'analyse, l'étude approfondie des sources concernant l'opinion des Hongrois de l'époque envers la guerre d'indépendance du peuple roumain révèlent que l'historiographie roumaine et hongroise ancienne a abordé avec des préjugés le problème de l'attitude des Hongrois.

Les relations d'amitié et de solidarité entre les masses populaires roumaines et hongroises nées et trempées dans le travail et la lutte conjointe contre les exploiteurs du pays et les envahisseurs étrangers ont été plus durables, de sorte qu'elles ne pouvaient ne pas se répercuter sur la position des masses hongroises envers la guerre d'indépendance de la Roumanie.

Comme une continuation directe de leur collaboration, mise en évidence également pendant les années du régime dualiste, (comme par exemple lorsque Alexandru Roman fut élu député par les Roumains et les Hongrois et lorsque les paysans hongrois déclarèrent qu',,ils suivront leurs frères roumains aux côtés desquels ils vivent et avec lesquels ils désirent vivre en paix et en bonne entente", ou bien lorsque les habitants de Braşov — Roumains, Hongrois et Saxons — décidèrent en 1870 que dans tous les problèmes locaux ils procéderont de commun accord et respecteront mutuellement leur égalité) les masses hongroises et les démocrates hongrois ont démontré une fois de plus la solidarité avec la cause des Roumains.

L'opinion hongroise progressiste s'est manifestée également dans la presse de l'époque, bien que celle-ci fût dominée dans son ensemble par des courants hostiles. Des journalistes, comme K. Papp Miklós, Békésy Károly on des correspondants tels que Vándori Lajos ou Veress Sándor ont publié des articles où ils ont présenté avec sympathie et de manière juste la cause de la Roumanie et apprécié positivement l'effort fourni par le peuple et surtout par l'armée roumaine pour la conquête de l'indépendance. Maintes relations et commentaires ont fait ressortir l'héroïsme des soldats roumains dans les combats du Danube, à Plevna et à Grivitza.

www.dacoromanica.ro

ATITUDINEA PUTERILOR EUROPENE FAȚĂ DE PROCLAMAREA INDEPENDENȚEI ROMÂNIEI

DE

GR. CHIRIȚĂ

În analele patriei noastre, cucerirea independenței de stat în 1877—1878 se înscrie, neîndoielnic, printre momentele de cea mai mare însemnătate. Și este firesc ca acest lucru să fie așa. În primul rînd, pentru că năzuința seculară spre neatîrnare, a dezvoltării de sine stătătoare a constituit un factor constant care a înrîurit profund istoria poporului român, transmițînd veacului al XIX-lea vigoarea și experiența unor îndelungate tradiții ce se cereau împlinite în condițiile ascensiunii capitalismului. În al doilea rînd, datorită felului cum ea a fost dobîndită, precum și marilor consecințe avute asupra dezvoltării ulterioare a societății românești. Privită din aceste unghiuri de vedere, studierea luptei poporului român pentru independență desfășurată în contextul redeschiderii problemei orientale oferă—pe lîngă o cunoaștere documentară din ce în ce mai bună a proceselor istorice în ceea ce au ele esențial — temeiuri de meditație asupra valorii, sensului și semnificației memorabilelor evenimente săvîrșite în urmă cu o sută de ani.

Așa cum este cunoscut, în lupta pentru cucerirea independenței a fost îmbinată deopotrivă latura politico-diplomatică cu cea armată, războiul din 1877—1878 purtat de poporul român atît prin obiectivele sale cît și prin sprijinul tuturor claselor și păturilor sociale avînd un pronunțat caracter popular. Numeroase lucrări, studii, memorii, publicații documentare apărute de-a lungul anilor au stăruit — și pe drept cuvînt — asupra eroismului și puterii de sacrificiu a tinerei armate române, a contribuției efective pe care aceasta a avut-o la înfrîngerea Imperiului Otoman. În schimb, cercetarea istorică s-a preocupat mai puțin de acțiunea diplomatică a cercurilor conducătoare române pentru recunoașterea independenței proclamate în mai 1877, precum și pentru reglementarea altor probleme care interesau îndeosebi marile puteri vecine. Nu este nici locul și nici cazul să evocăm aci motivele care au generat o atare situație. În dorința de a contribui la înlăturarea într-o oarecare măsură a acestei lacune, vrem ca în rîndurile ce urmează să ne oprim la o etapă suficient de bine conturată a confruntării dintre diplomația română și cea străină și anume asupra modului cum marile puteri europene — care își atribuiseră prin stipulațiile tratatului de la Paris titlul de garante ale Principatelor Unite — au reacționat față de proclamarea independenței, de completa emancipare națională pe care Corpurile Legiuitoare au consacrat-o la

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 30, nr. 4, p. 673—690, 1977

www.dacoromanica.ro

9/21 mai 1877. În acest scop vom utiliza cu precădere documentele diplomatice române, cărora le vom adăuga unele informații culese din surse documentare străine. Am socotit util să reducem atît cît a fost cu putință comentariile și interpretările noastre și, în schimb, să-l punem pe cititor într-un contact nemijlocit cu faptele, cu pasagiile esențiale ale celor mai importante acte diplomatice. În felul acesta sperăm că, stimulîndu-i interesul, să-i oferim posibilitatea de a-și forma un punct de vedere. În sfîrșit, ținem să precizăm că nu ne vom preocupa decît de problematica stabilită prin titlu, toate celelalte aspecte, în măsura în care pot fi despărțite fără a se prejudicia înțelegerea corectă a desfășurării evenimentelor, fiind lăsate la o parte.

★

După cum este bine cunoscut, la 9/21 mai 1877 Adunarea Deputaților și Senatul, în ședințe separate, au proclamat independența de stat a României. Îndelung pregătit, acest act politic de o excepțională însemnătate (consacrat la capătul unei amănunțite analize efectuate de cercurile politice românești asupra situației țării în împrejurările declanșării războiului ruso-turc și după înlăturarea ezitărilor pricinuite de anume atitudini ale marilor puteri în privința viitorului hărăzit noului stat independent [1]) nu a reprezentat nici un act reflex, necugetat, ca răspuns la atitudinea brutală și incorectă din ultima perioadă a Imperiului otoman, și nici un gest spontan, improvizat, răspunzînd vreunei sugestii ori influențe din afară [2]. Dimpotrivă, așa cum sublinia V. Boerescu într-un discurs la 26 noiembrie (st. n.) 1877, relevînd o idee unanim acceptată în epocă, „... proclamarea independenței nu a fost la noi operă improvizată, făcută sub impresiunea unui moment de entuziasm. Sunt ani îndelungați de cînd se lucră în România spre a ajunge la această independență. Proclamarea dară a ei nu a fost decît resultatul final al unei lucrări lungi, decît cea din urmă fază a dezvoltării autonomiei noastre ..." [3].

În dezbaterile din Corpurile Legiuitoare prilejuite de proclamarea independenței, în cuvîntările ținute în acele zile s-au adus numeroase

---

[1] În broșura sa *O cugetare politică* apărută prin februarie 1877, Ion Ghica, dînd expresie îngrijorării ce cuprinsese pe anumiți oameni politici români, îndeosebi pe conservatori, scria (p. 22) : „A dori din inimă și din suflet independența și a lucra pentru dînsa este și drept și patriotic; dar este totodată o datorie sacră și patriotică a oamenilor noștri de stat să cugete și să combine lucrurile astfel ca nu cumva independența ce ar dobîndi România într-un mod precipitat și imtempestiv să înlesnească realizarea proiectelor ambițioase ce se hrănesc în unele locuri în contra noastră". Soluțiile propuse de Ion Ghica erau însă lipsite de realism, cu totul inacceptabile.

[2] În ședința din 30 septembrie (st.n.) 1878 a Adunării Deputaților, M. Kogălniceanu arăta că ei, factorii conducători ai țării, „n-au voit ca această independență să o datorăm străinilor! De aceea am cerut să proclamați Dv. independența României, precum ați și făcut-o în unanimitate". („Monitorul Oficial al României", nr. 220, 4 16 octombrie 1878, p. 5611). Vezi și cele relatate în același sens de Ion C. Brătianu în ședința Senatului din 6/18 decembrie 1878. (*Ibidem*, nr. 274, 10 22 decembrie 1878, p. 7685). La 25 mai (st.n.) 1877 Principele Carol scria tatălui său : „Proclamarea independenței n-a făcut poate impresie plăcută cabinetelor, deoarece noi ne-am luat azi singuri ceea ce probabil voiau alții să ne dea mai tîrziu. Însă tocmai asta voiam și noi să prevenim" (*Memoriile regelui Carol I al României* (De un martor ocular), vol. X, f.a. p. 3.)

[3] „Monitorul Oficial al României", nr. 269, 1/13 decembrie 1877, p. 7034. (Ședința Senatului din 26 noiembrie 1877).

www.dacoromanica.ro

argumente extrase din realitatea istorică mai mult sau mai puţin îndepărtată, menite să fundamenteze justeţea şi oportunitatea hotărîrii luate, să contureze principalele obiective şi sarcini ale politicii externe a statului român independent. Astfel, M. Kogălniceanu, în calitatea sa de ministru al afacerilor străine, răspunzînd interpelării deputatului N. Fleva, declarînd că „sîntem o naţiune liberă şi independentă", spunea în acelaşi timp : „Trebuie să dovedim că reclamăm independenţa pentru că şi noi ca naţiune avem dreptul să trăim cu viaţa noastră ... răspunzînd numai pentru greşelile noastre şi primind chiar pedepse pentru greşelile noastre, iar nu pentru ale altora" [4]. Relevînd, pe bună dreptate, că „nu crez că un singur român va mai consimţi ca România să reintre în poziţiunea ei de mai înainte rău definită, hibridă şi jignitoare", el scotea cu pregnanţă în relief principiul director al noii politici externe astfel formulat: „Aşadar, trebuie să dovedim că dacă voim să fim naţiune liberă şi independentă nu este pentru ca să neliniştim pe vecinii noştri, nu este pentru ca să fim un popor de îngrijiri pentru dînşii; din contra, şi încă mai mult decît pînă acum, să arătăm că sîntem o naţiune hotărîtă să ne ocupăm de noi, să ne ocupăm de naţiunea noastră, să ne ocupăm de dezvoltarea ei ... Noi voim să fim bine cu toate puterile şi cu Rusia şi cu Austria, şi chiar cu Turcia" [5]. Nuanţînd această concepţie politică prin relevarea a noi sensuri, acelaşi ministru declara în faţa Senatului că „de aci încolo ne aşteptăm la o viaţă independentă, la o viaţă de sine stătătoare. Nu înţelegem să facem acte revoluţionare, să ne aruncăm în aventuri; înţelegem însă să punem toată stăruinţa ca să facem ca voturile Dvs., ca glasul ţării să fie prezentate Europei în ziua cînd se va ocupa de subscrierea tratatului. La încheierea tratatului de pace Europa să se găsească înaintea României cu o situaţie creată de ea" [6].

Aceleaşi obiective ale noii noastre politici externe, aceleaşi idei le regăsim şi în alte luări de poziţie. Astfel, cu prilejul festivităţilor care au avut loc a doua zi după proclamarea independenţei, Ion C. Brătianu, Preşedintele Consiliului de Miniştri, ţinea să declare cu toată greutatea funcţiei pe care o deţinea că faptele noastre vor arăta puterilor garante şi „mai ales puternicilor noştri vecini, Rusia şi Austria, că politica noastră este numai o politică de conservaţiune şi că dacă ne deslipim astăzi cu totul şi pentru totdeauna de Turcia, este ca să nu mai resimţim efectele convulsiunilor sale". „În marginile dară ale României actuale — arăta el în încheiere — care de fapt şi de drept public european este patrimoniul nostru, credem că nu vom demerita de solicitudinea şi protecţiunea Puterilor Garante, dacă ne vedem siliţi astăzi a lupta, şi a lupta pînă la extrem, pentru apărarea drepturilor şi independenţei noastre" [7]. La rîndul său, Principele Carol, în cuvîntul de răspuns la alocuţiunea rostită de C. A. Rosetti, (textul îi fusese întocmit de M. Kogălniceanu), referindu-se la „acele legăminte rău definite şi fără temei care se numeau în Constantinopole suzeranitate şi pentru Bucureşti vasalitate", precum şi la faptul

[4] *Ibidem*, nr. 118, 27 mai/8 iunie 1877, p. 3452 (Şedinţa Adunării Deputaţilor din 9/21 mai 1877).

[5] *Ibidem*.

[6] *Ibidem*, nr. 132, 12/24 iunie 1877, p. 3798 (Şedinţa Senatului din 9/21 mai 1877).

[7] *Ion C. Brătianu. Acte şi cuvîntări*. Publicate de C.C. Giurescu, vol. III (1 mai 1877—30 aprilie 1878), Bucureşti, 1930, p. 23.

www.dacoromanica.ro

că România nu solicita de la marile puteri europene „decît ceea ce-i revine ca popol demn de a fi liber", conchidea că „independența României, departe de a fi o îngrijire pentru pacea Europei, pentru liniștea statelor vecine, am ferma convicțiune că va fi nu numai o satisfacțiune dată trebuințelor noastre naționale, dar va îndestula totodată și un mare interes european" [8].

Este interesant de amintit faptul că în domeniul politicii externe, și de această dată ca în atîtea alte rînduri în trecut cînd se lucrase în sensul formării și consolidării statului național modern, forțe politice opoziționiste de nuanță conservatoare ori personalități care nu agreiau pe liberalii radicali, erau de acord cu acțiunea întreprinsă de guvernul român și cu vederile exprimate de cercurile politice conducătoare. Așa, de pildă, „Timpul", constatînd că „cu fumul tunurilor ce devastă malurile noastre au zburat și ultimele urme de datorie din parte-ne către fostul așa-numitul suzeran", considera că „Astăzi României *de sine stătătoare* îi rămîne o sarcină de îndeplinit: aceea de a lucra din toate silințele sale pe lîngă Înaltele Puteri care pînă acum ne-au dat atîtea probe de bunăvoință pentru a obține recunoascerea și garantarea noii stări de lucruri ..." [9]. O opinie similară dezvolta poetul Vasile Alecsandri într-o scrisoare din 16 mai 1877 către Ed. Grenier [10].

Obiectivul principal al politicii externe a statului român în noua fază în care păsise — recunoașterea internațională a independenței sale —, punctele de vedere înfățișate mai sus au fost sintetizate de M. Kogălniceanu în nota circulară adresată (e adevărat, cam tîrziu, la 22 mai/3 iunie 1877) agenților diplomatici români din străinătate. Referitor la independența absolută a României „proclamată de toate vocile autorizate ale țării", în notă se arăta că acestea „au luat hotărîrea nestrămutată de a o apăra cu arma în mînă, ca și integritatea teritoriului cu care ea s-a identificat de acum înainte în ochii întregii populații române". Hotărîrea Corpurilor Legiuitoare din 9 21 mai 1877 „a căpătat în existența noastră națională caracterul unui act sacru". Firește, în împrejurările

[8] „Monitorul Oficial al României", nr. 106, 11 23 mai 1877, p. 3146—3147.

[9] „Timpul", an II, nr. 108, 11 mai 1877, p. 1; sublinierea aparține periodicului. Vezi, în același sens, și declarațiile-program ale Partidului Conservator, ale liberalilor moderați în privința apărării și recunoașterii internaționale a independenței României considerata „dorința și voința nestrămutată a națiunii întregi" publicate în „Pressa", an X, nr. 228 4 noiembrie 1877, p. 1 și dezvoltate de V. Boerescu în ședința Senatului din 26 noiembrie 8 decembrie 1877 („Monitorul Oficial al României", nr. 269, 1 13 decembrie 1877, p. 7036—7037).

[10] „... cînd ești România, adică un pitic ghemuit între trei coloși (citește moloși), ce poți face ca să-ți aperi existența și naționalitatea? Coloșilor li se nazare să-și măsoare puterile la fiecare cincisprezece sau douăzeci de ani; se îngrijesc ei de nenorocitul pitic ce le stă în drum? Firește nu, trec, îl sdrobesc, și cînd pugilatul s-a sfîrșit, se reîntorc acasă lăsîndu-l să se vaite cu labele în vînt. Atunci vin cumetrele diplomației ca să-l îngrijească și să-l acopere cu bandaje ce se schimbă în adevărate lanțuri [...]. Ce e de făcut? Ei bine, în loc de a fi în mod pasiv și prostește striviți între ciocan și nicovală, să ne ridicăm în vîrful picioarelor ... să ne întindem brațele înțepenite de veacuri și să dăm dovadă de vitalitate celor ce ne tratează drept copii. Să strigăm tare ...: «Trăiască independența României» și să intrăm cu bărbăție în viitoare. Vom eși sdrobiți poate, dar cel puțin oțeliți prin foc. Destule umiliri, destule mizerii. Sau stăpîni la noi, sau fără de la noi!" (*Vasile Alecsandri. Scrisori inedite. Corespondența cu Edouard Grenier, 1855 1887.* Traduse și publicate cu o introducere de Alexandrescu-Dorna, București, [1911], p. 60—62).

www.dacoromanica.ro

excepţionale de atunci, „în ciuda dorinţei şi chiar nevoii pe care o simţim de a fi cît mai curînd confirmaţi în noua noastră situaţie politică printr-un act de înţelegere internaţională", guvernul român doreşte să obţină doar o aprobare „a liniei de conduită pe care am urmat-o sub povara unor foarte mari greutăţi şi, lucru pe care ţinem să-l afirmăm sus şi tare, în afara oricărei influenţe străine". De asemenea, el speră să primească promisiunea că „în nici un caz nu se va recurge la violenţă împotriva naţiunii române pentru a o constrînge să-şi reia relaţiile cu Sublima Poartă". Guvernul, se arăta în încheiere, „fiind de acord cu declaraţia de independenţă atît de energic exprimată de Camerele române şi asociindu-se la această declaraţie, a servit nu numai interesele reale ale naţiunii, ci a pregătit, în acelaşi timp, pentru puterile garante un nou teren de înţelegere şi acord în viitor" [11]. Un exemplar din această notă care „exprima limpede voinţa României de a trăi liberă şi de a-şi apăra independenţa deplină" [12], urma să fie remis miniştrilor afacerilor străine ale marilor puteri europene. Nota trebuie privită — aşa cum este normal — ca un document care, făcînd bilanţul acţiunilor diplomatice anterioare, deschidea, în acelaşi timp, o etapă cu alte perspective şi alte probleme. Aşadar ea apare ca o expresie sintetică a unui program nou de politică externă perfect elaborat şi temeinic argumentat, corespunzînd atît voinţei exprimate de poporul nostru de a fi independent cît şi necesităţilor impuse de evoluţia evenimentelor internaţionale. Sau, altfel spus, această notă încheia evoluţia de două decenii a diplomaţiei române întemeiată pe respectarea, mai mult sau mai puţin riguroasă, a actelor internaţionale din perioada Unirii Principatelor, inaugurînd totodată o nouă etapă, superioară, a cărei trăsătură distinctivă constă în promovarea unei concepţii diplomatice proprii, de sine stătătoare, izvorîtă din realităţile româneşti, capabilă să ducă în final la atingerea ţelului urmărit: consacrarea prin noile reglementări internaţionale a situaţiei independente a statului român şi reaşezarea, pe această bază, a relaţiilor lui externe.

Marile puteri europene care erau, în virtutea tratatului de la Paris, şi puteri garante, au reacţionat întrucîtva diferit la primirea ştirii privind proclamarea independenţei României. Atitudinea lor, reflectînd puncte de vedere şi interese proprii în soluţionarea chestiunii orientale, a fost dictată, într-o măsură hotărîtoare, de aceea mai generală a menţinerii sau nu a principiului integrităţii Imperiului otoman, principiu pe care ele, introducîndu-l în 1856 în dreptul public european, se angajase să-l respecte printr-o clauză de solidaritate.

Evident, poziţia cea mai intransigentă a adoptat-o Turcia, puterea suzerană de pînă atunci. Printr-o notă circulară adresată reprezentanţilor diplomatici din străinătate, Savfet-Paşa, ministrul afacerilor străine al Sublimei Porţi, a protestat la 24 mai /5 iunie 1877 „în maniera cea mai formală şi mai energică" împotriva declaraţiei de independenţă a României, încercînd să susţină că Turcia ar fi respectat întotdeauna drepturile consacrate nouă prin tratate (ceea ce nu corespundea decît parţial realităţii), însă noi le-am nesocotit în repetate rînduri. Ca atare, Sublima Poartă

[11] *Mihail Kogălniceanu. Documente diplomatice*, Bucureşti, Edit. politică, 1972, p. 180 182.

[12] *Ibidem*, p. 31.

www.dacoromanica.ro

declara că „înțelege să-și mențină intacte drepturile", rezervîndu-și mijloacele de a le valorifica în folosul propriilor sale interese. Aducînd acest demers la cunoștința statelor semnatare ale tratatului de la Paris, Poarta spera „să vadă Europa asociindu-i-se opiniei sale și protestului său", în speranța că toate Puterile, interesate în menținerea dreptului public european, își vor ridica glasul pentru a condamna asemenea acte [13]. Nesolicitîndu-se un răspuns, principalele state europene s-au mărginit la acceptarea notei [14], fiind în situația avantajoasă de a nu trebui să-și precizeze opiniile în scris. Acest lucru a permis unor guverne, de pildă celui italian, să considere că în fapt nota Turciei „a fost foarte simplu pusă la dosar" [15], gest pe care îl interpreta — prin antiteză — ca un consimțămînt tacit în problema independenței României.

Anglia, a cărei politică avea o influență precumpănitoare la Constantinopol fiind cea mai îndîrjită apărătoare a integrității Imperiului Otoman pentru că astfel își asigura (prin canalul de Suez trecut sub controlul ei) libertatea de navigație prin strîmtori, liniile de legătură cu imensele colonii din Asia, a primit cu vădită dezaprobare independența României ca, de altfel, orice altă mișcare de emancipare națională a popoarelor din sud-estul Europei. Apreciind proclamarea independenței ca un act „contrar tratatelor pe care Anglia pune mare preț" [16], guvernul englez s-a pronunțat în primele momente pentru luarea unor măsuri de pedepsire a țării [17]. Întrebat de N. Callimaki-Catargi, agentul diplomatic român la Paris, dacă trebuie să transmită la București o știre bună sau rea, lordul Lyons, ambasadorul Angliei, a răspuns: „nici bună, nici rea", lăsînd să se înțeleagă că „politica engleză n-are angajate interese particulare" în România [18]. Se înțelege că un asemenea răspuns nu putea mulțumi guvernul român. Comparativ însă cu declarația insolită a ambasadorului A. Buchanan din primele zile ale anului 1876 (potrivit relatării lui G. Costaforu din 23 ianuarie 1876): „Ca parte integrantă a Imperiului Otoman sîntem garantați fiindcă Englitera are interes la existența acestui imperiu, iar ca stat independinte puțin îi importă de este sau nu o Românie" [19], atitudinea Angliei părea a fi în condițiile schimbate din mai 1877 mai prudentă și în tot cazul mai conciliantă. Această concluzie este întărită de constatarea că nici atunci și nici mai tîrziu cercurile diplomatice engleze — recunoscute pentru consecvența cu care-și duceau la bun sfîrșit programele politice de îndată ce erau elaborate și aprobate — nu au insistat să se dea curs amenințării pe care o formulase din proprie inițiativă. Dimpotrivă, contele Derby, ministrul de externe al Marii Britanii, comunica la 27

[13] D. A. Sturdza, *Charles I-er Roi de Roumanie. Chronique. Actes. Documents*, Publiés par ..., tome II, 1876—1877, Bucarest, 1904, p. 807—809.

[14] *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. III, București, 1953, p. 347, 427.

[15] *Ibidem*, p. 420.

[16] *Ibidem*, p. 593.

[17] N. Iorga, *Războiul pentru independența României. Acțiuni diplomatice și stări de spirit*, București, 1927, p. 101.

[18] *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. III, p. 594; vezi și Dumitru P. Ionescu, *Atitudinea Angliei față de independența României*, în „Studii și materiale de istorie modernă", vol. III, București, Edit. Academiei R. P. R., 1963, p. 101—102.

[19] *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. I, partea II-a, p. 82.

www.dacoromanica.ro

mai/8 iunie reprezentanţilor diplomatici englezi acreditaţi la Constantinopol, Roma, Viena şi Berlin că ambasadorul Turciei i-a înmînat o copie de pe depeşa prin care Poarta atrăgea atenţia Puterilor asupra proclamării independenţei României şi protesta împotriva hotărîrii luate de guvernul român. Primind nota, şeful diplomaţiei engleze l-a informat pe Mussurus-Paşa, ambasadorul Sublimei Porţi la Londra, că guvernul englez „nu va propune nici un demers relativ la declaraţia de independenţă a României" [20].

Franţa, care, cu două decenii mai înainte, avusese un rol atît de însemnat în crearea condiţiilor internaţionale favorabile înfăptuirii statului modern român, a adoptat o poziţie ce a dezamăgit pe acei care — mai mult din sentiment decît din raţiune — continuau să creadă în sprijinul ei. Înfrîntă în războiul din 1870, cu prestigiul şi forţa mult diminuate, urmărind refacerea în vederea revanşei cu Germania, Franţa, care nu mai dădea tonul în politica internaţională, se vedea nevoită să abandoneze orice iniţiativă şi să-şi pună de acord opiniile [21] cu acele ale marilor puteri occidentale pentru a nu-şi accentua izolarea diplomatică în care se afla. De aci atitudinea excesiv de rezervată pe care ducele Decazes, ministrul afacerilor străine, a manifestat-o în repetate rînduri. Astfel, la 11/23 mai 1877 el se grăbea să-l informeze pe Fred Débains, şeful Consulatului din Bucureşti, că proclamarea independenţei nu va schimba situaţia de drept a României stabilită prin tratate şi că singurul ei efect ar putea fi ridicarea garanţiilor internaţionale de care se prevalase ţara pînă atunci [22]. În acelaşi timp el îşi făcea cunoscut regretul că România nu s-a menţinut pe „o linie mai prudentă", guvernul român acţionînd independent de sfaturile şi de vederile Europei [23]. De la Paris N. Callimaki-Catargi raporta la 16 28 mai că actul de la Bucureşti „a fost prost primit" [24] iar ducele Decazes — care cîteva zile „a evitat invederat de a mă vedea spre a nu fi obligat să exprime o părere" [25] — a răspuns sentenţios (caracterizarea aparţine lui N. Iorga) că voturile Corpurilor Legiuitoare din 9 21 mai au redat puterilor „libertatea", eliberîndu-le de garanţia acor-

[20] D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 814.

[21] Caracteristic pentru înţelegerea poziţiei Franţei în problema care ne interesează este următorul fapt: la 30 aprilie 12 mai 1877 Wimpffen, ambasadorul Austro-Ungariei la Paris, raporta lui I. Andrássy că ducele Decazes i-a comunicat confidenţial că gen. Cialdini, ambasadorul Italiei, i-a cerut opinia pentru cazul cînd guvernul român va proclama independenţa ţării, eveniment care apărea ca foarte apropiat. Ducele Decazes a răspuns gen. Cialdini că deoarece independenţa României atingea în principal interesele Austro-Ungariei, era indicat „să-şi potrivească eventual comportarea după aceea a cabinetului de la Viena" (Arh. Stat. Buc., Fond Casa Regală, Cabinet, dos. 21 1877, f. 55).

[22] Arhivele Statului Bucureşti, microfilme Franţa (Ministère des Affaires Etrangères, Paris, Archives Diplomatiques, Turquie. Correspondance politique des consuls. Bucharest, tome 41) rola 20, f. 468.

[23] *Ibidem*, f. 469. Este de mirare cum un diplomat cu experienţă ca F. Débains, chiar dacă nu era un bun cunoscător al societăţii româneşti, putea informa Parisul la 12/24 mai 1877 că „declaraţia de independenţă a României nu este unul din acele acte serios gîndite". (Ibidem, f. 481). Avînd în vedere şi alte rapoarte cuprinzînd aprecieri de acelaş gen, reaua voinţă a sa este evidentă. Din parcurgerea documentelor diplomatice franceze se poate constata totuşi că opiniile răuvoitoare ale lui Fr. Débains nu au înrîurit într-o manieră sesizabilă atitudinea generală a Franţei.

[24] *Documente privind istoria României, Războiul pentru independenţă*, vol. III, p. 138.

[25] *Ibidem*, p. 80.

www.dacoromanica.ro

dată României [26]. Încercînd să descifreze motivele care au determinat hotărîrea Franței, agentul diplomatic român telegrafia la 19/31 mai că „am siguranța că această atitudine se datorează nu numai sistemului de abținere pe care și-l impune guvernul francez în ceea ce privește chestiunile externe, dar și unui acord intervenit între cea mai mare parte a puterilor relative la noua noastră situație" [27]. El își exprima totuși convingerea — fără temeiuri reale — că „Franța ne va apăra la momentul oportun" [28]. Este lesne de înțeles că atitudinea Franței a produs decepție la București. Referindu-se la faptul că ducele Decazes a fost singurul dintre miniștrii afacerilor străine ale puterilor garante care nu a primit personal nota sa din 22 mai/3 iunie, M. Kogălniceanu conchidea cu amărăciune: „Ne așteptam la mai multă bunăvoință din partea guvernului francez" [29].

În ceea ce o privea, Austro-Ungaria, deși s-a plasat de la început pe o poziție întrucîtva mai binevoitoare, s-a menținut totuși într-o rezervă care se dorea a avea aceeași semnificație de ne-angajare atît față de România, cît și față de Turcia. Pînă în 1877 Austria parcursese în chestiunea românească un drum sinuos, contradictoriu, nu lipsit de ambiguități: pe de o parte făcuse tot ce-i stătuse în putință pentru a împiedica Unirea Principatelor, constituirea și consolidarea statului național român, temîndu-se că acesta putea favoriza și întări lupta de eliberare a milioanelor de români aflați între granițele ei [30], iar pe de altă parte evaluarea exactă a propriilor ei interese la Dunărea de Jos o determinase să încurajeze aspirațiile României spre independență (între altele, semnarea convenției comerciale din 1875). În condițiile redeschiderii crizei orientale ca urmare atît a declanșării luptei de emancipare națională a popoarelor din Balcani, cît și a exacerbării tendințelor expansioniste exercitate din afară asupra peninsulei Balcanice, vechea rivalitate austro-rusă — atenuată cu prețul unor mari eforturi de cancelarul Bismarck prin stipulațiile acordului de la Reichstadt și convenției de la Budapesta [31] — nu a rămas fără consecințe asupra politicii pe care Austro-Ungaria a dus-o față de noi. Între altele, ea și-a găsit materializarea în încercarea de a apărea în ochii cercurilor guvernante românești ca o putere vecină care — interesată în menținerea individualității statului român, însă nu și a integrității sale — era dispusă, la încheierea războiului, să contribuie la recunoașterea independenței României. Aceste constatări reies limpede din corespondența diplomatică a vremii. Încă de la 1/13 mai 1877 (adică chiar a doua zi după ce Adunarea Deputaților și Senatul adoptaseră moțiunile referitoare la declararea stării de război cu Turcia!) contele I. Andrássy, ministrul de externe al Austro-Ungariei, telegrafia ambasadorilor austrieci de la Londra, Berlin, Paris și Roma că „în urma știrilor potrivit cărora

[26] *Ibidem*, p. 138, 594. Vezi și Dan Berindei, *Cucerirea independenței României (1877—1878)*, București, Edit. științifică, 1967, p. 49.

[27] *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. III, p. 199.

[28] *Ibidem.*

[29] *Ibidem*, p. 494.

[30] La 12 noiembrie 1874 Bismarck mărturisea că el nu înțelege cum Andrássy „poate favoriza independența României cînd elementul român este atît de puternic reprezentat în Ungaria" (*Mémoires du Prince Clovis de Hohenlohe*, vol. III, *L'Unité Allemande et la guerre de 1870. L'Ambassade à Paris. Le Congrés de Berlin*, Paris, 1909, p. 296).

[31] Pentru repercusiunile acestor înțelegeri asupra istoriei noastre, vezi Emil Diaconescu, *Acordul de la Reichstadt (1876) și tratatul de la Budapesta (1877)*, în „Academia Română. Memoriile Secției Istorice", seria III, tom. XXV (1942—1943), p. 1173—1245.

www.dacoromanica.ro

România își propune să-și proclame independența, ni se cere din mai multe părți opina noastră". În consecință, dacă se ivea o asemenea situație să răspundă confidențial că „poziția legală actuală a României este stabilită prin tratate. O declarație de independență a Principatelor nu poate crea decît o schimbare *de facto* însă nu *de jure* și necesită o recunoaștere din partea Puterilor. Acestea trebuie să-și rezerve pentru mai tîrziu hotărîrea lor" [32], pînă la stabilirea unei noi reglementări internaționale rămînînd în vigoare acea veche. Peste zece zile acest punct de vedere — adoptat de toate statele europene implicate în criza declanșată de chestiunea orientală — era comunicat oficial agentului diplomatic român la Viena. Într-adevăr, la 13/25 mai 1877, Ion Bălăceanu telegrafia că în întrevederea avută două zile mai înainte, I. Andrássy „mi-a spus că atîta timp cît nu va fi un drept nou, vechiul drept subsistă pentru el, dar că în fapt Austria nu se va pronunța (în privința recunoașterii independenței — n.n.) decît după război și că a recomandat celorlalte puteri, inclusiv Rusiei, să-și rezerve opinia lor pînă atunci" [33]. De asemenea, el s-a opus „oricărei protestațiuni, rechemări de consuli, trimiteri înapoi a agenților noștri" diplomatici [34], măsuri care fuseseră propuse de Anglia. În raportul înaintat la 14/26 mai lui M. Kogălniceanu găsim detalii interesante despre modul cum a decurs întrevederea. După ce la început a atacat politica guvernului român, Andrássy (pe lîngă cuvintele citate deja mai sus) referindu-se la întrebarea : în ce sens se va pronunța Austria în problema independenței noastre la viitoarea conferință de pace sau congres ?, a răspuns că poziția ei „va depinde în mare parte de atitudinea pe care o veți observa pînă atunci și de măsura în care turcii vor fi bătuți" [35]. În ceea ce privește „hotărîrea ulterioară a puterilor garante" pe care noi „o sperăm favorabilă", I. Bălăceanu a ținut să sublinieze cu energie că „nu sîntem mai puțin decișI de a ne lăsa omorîți pînă la ultimul decît să ne supunem unei hotărîri contrare dorințelor noastre", pentru că : „Nu există două opinii în România în chestiunea independenței, cum nu există forță omenească care ar putea să ne repună sub jugul dezonorant al Turciei" [36]. Într-un alt raport, din 18/30 mai, se relata faptul că contele Andrássy „s-a opus tuturor demersurilor grăbite la care îl invitau ambasadorii Turciei și Angliei", fiindcă el „crede că este dreptul marilor puteri de a se pronunța asupra independenței României" cînd acestea „se vor întruni pentru a cunoaște condițiile de pace" [37]. Totodată, Bălăceanu observa, avînd desigur în vedere aspirațiile naționale firești ale poporului nostru, că România „va putea să devină într-o bună zi" o vecină supărătoare pentru Austro-Ungaria [38]; de aci atitudinea ei care „fără a fi favorabilă independenței noastre, nu-i este nici ostilă; ea îi va deveni ostilă în ziua în care va crede că o Românie independentă este incompatibilă cu liniș-

[32] D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 736. Vezi textul aceleiași telegrame după versiunea în l. germană în *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. II, București, 1952, p. 532.
[33] *Documente privind istoria României. Războiul de independență*, vol. III, p. 78.
[34] *Ibidem*, p. 78—79.
[35] *Ibidem*, p. 106.
[36] *Ibidem*, p. 107.
[37] *Ibidem*, p. 182.
[38] *Ibidem*, p. 183.

www.dacoromanica.ro

tea ei" [39]. În încheiere, agentul diplomatic român considera că ne vom asigura simpatiile Austro-Ungariei și votul ei numai „dovedind puternicei noastre vecine că nu înțelegem să devenim un alt Piemont" [40], adică transpunînd în practică declarațiile primului ministru din 10 22 mai 1877 [41]. Referitor la acest ultim aspect guvernul român, căutînd să atenueze agitația și susceptibilitățile neîntemeiate ale extremiștilor unguri, a dat asigurări în cîteva rînduri că „nu va face nici un act ostil intereselor sale (ale Austro-Ungariei — n.n.), pentru că este în interesul României nu numai de a nu aduce prejudicii Austriei, ci de a-i cîștiga solicitudinea" [42]. Mîhnit că la Viena încă se mai înregistrau rezerve, că nu se avea încredere în sinceritatea politicii și declarațiilor sale, Ion C. Brătianu cerea lui I. Bălăceanu să arate contelui Andrássy că România nu este un Piemont așa cum nici Rusia nu putea fi pentru noi o Franță [43]. În fine, într-o întrevedere din 31 mai/12 iunie 1877 cînd agentul român a insistat ca să obțină măcar o adeziune la lupta poporului nostru pentru recunoașterea independenței sale, ministrul de externe austriac i-a repetat „că puteți conta pe noi, și aceasta independent de orice chestiune de simpatie. Noi vă vom apăra și vă vom susține pentru că noi avem interese s-o facem". „... scrieți la București — a spus în continuare I. Andrássy — că poziția este bună și că dacă numai nu vă veți face plăcerea s-o distrugeți cu mîinile voastre, nu vi se va întîmpla nici un rău" [44]. Aceste declarații, aceste promisiuni formale menite, desigur, să potolească neliniștile guvernului român atrăgîndu-l în sfera de interese a diplomației austriece, conțineau o bună doză de nesinceritate pentru că nu dezvăluiau nimic din situația pe care ne-o destinase deja înțelegerile și acordurile secrete austro-ruse. Cu toate acestea, în ansamblu, atitudinea adoptată de Austro-Ungaria în problema proclamării independenței României poate fi apreciată — comparativ cu a altor state — mai binevoitoare, mai dispusă să înțeleagă necesitățile politice ale țării noastre și să acționeze în sensul satisfacerii lor atît timp cît acestea nu contraveneau vreunui interes major austriac.

Sprijinul pe care numeroși oameni politici români de diverse orientări, în frunte cu principele Carol, sperau să-l obțină din partea Germaniei în soluționarea problemelor legate de proclamarea independenței s-a dovedit a fi iluzoriu. Mai mult chiar, dificultăților existente de ordin general ea le-a adăugat altele, derivînd din interese speciale germane. Cercurile oficiale germane, asociindu-se recomandării Austro-Ungariei din 1/13 mai (a cărei politică agresivă spre Balcani — opusă tendințelor țariste — era puternic sprijinită de cancelarul Otto von Bismarck) au declarat categoric încă de la 15/27 mai 1877 prin von Büllow, secretar de stat la ministerul afacerilor externe, că „chestiunea independenței României nu poate să fie rezolvată decît la pace și că hotărîrea guvernului german în această chestiune depinde de felul cum interesele supușilor și acționa-

[39] *Ibidem.*
[40] *Ibidem.*
[41] Vezi mai sus, p. 675.
[42] *Ion C. Brătianu. Acte și cuvîntări*, vol. III, p. 48.
[43] *Ibidem*, p. 121—122. Compară textul acestei telegrame cu cel din Arh. Stat. Buc., Casa Regală, Cabinet, dos. 22/1877, f. 65.
[44] *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. III, p. 427—428.

www.dacoromanica.ro

rilor germani vor fi regulate în România" [45]. Acest punct de vedere, exprimat cu brutalitatea caracteristică diplomaţiei bismarckiene, a fost reafirmat în săptămînile următoare [46]. Dacă prima parte a declaraţiei (= privitoare la independenţă) era oarecum aşteptată date fiind atitudinile mai mult sau mai puţin similare ale celorlalte mari puteri, în schimb conexarea problemei satisfacerii intereselor capitaliştilor germani de aceea a recunoaşterii independenţei a produs o vie nemulţumire la Bucureşti. Este adevărat că încă la începutul anului 1876 Bismarck, iritat că chestiunea concesiunii căilor ferate nu fusese rezolvată potrivit opiniilor sale şi intereselor bancherilor germani, ameninţa cu ruperea relaţiilor diplomatice [47]. În pofida acestui precedent, cercurile conducătoare româneşti — aşa după cum ne dăm seama din documente — au fost totuşi surprinse constatînd că guvernul german, dînd o dimensiune cu totul exagerată acestui „conflict", a plasat în sfera relaţiilor internaţionale o problemă de ordin secundar care, în fapt, trebuia reglementată direct de cele două state indiferent de statutul internaţional pe care acestea îl aveau (aşa cum, de altfel, se procedase şi atunci cînd se acordase concesiunea consorţiului german). Grav era şi faptul că Bismarck părea hotărît ca ameninţarea lui să nu rămînă o simplă manevră diplomatică. Relevîndu-i la începutul lunii iunie 1877 consulului Franţei din Bucureşti, „asprimea procedeelor diplomaţiei germane şi îndeosebi a prinţului Bismarck" [48] faţă de România, M. Kogălniceanu îşi ilustra aprecierea prin faptul că oficialităţile germane înaintaseră deja guvernului rus o notă în care solicita să-i fie trimise (pentru a despăgubi pe bancherii germani) sumele de bani pe care Rusia le datora României din veniturile mănăstirilor închinate aflate în Basarabia [49], sume care — potrivit reglementărilor financiare din aprilie-mai 1877 — urmau a fi vărsate guvernului român. Reluînd această problemă, la 26 iunie (st. n.) 1877, Fr. Débains credea a şti că Bismarck însuşi a cerut Rusiei să reţină o parte din sumele pe care ea le avea de plătit României şi să le trimită direct la Berlin în contul Societăţii germane a drumurilor de fier române [50]. Cabinetul de la Petersburg a respins acest soi de poprire, cancelarul Gorceakov replicînd că: „Noi vrem să nu fim amestecaţi cu nimic în afacerile acestei ţări (a României — n.n.), nici prin sfaturile noastre, nici prin actele noastre" [51]. Pe lîngă semnificaţia lui în sine, acest episod reprezenta într-un fel un semnal de alarmă, un avertisment asupra procedeelor pe care Germania înţe-

[45] *Ibidem*, p. 124.

[46] *Ibidem*, p. 402, 466—467.

[47] *Memoriile regelui Carol I al României. (De un martor ocular)*, Edit. Universul, (f. an.), vol. VIII, p. 28.

[48] Arh. Stat. Buc., microfilme Franţa (vol. 42), rola 21, f. 28.

[49] *Ibidem*, f. 28—30.

[50] *Ibidem*, f. 82. În raportul său din 17/29 mai 1877, agentul diplomatic al României la Berlin informa guvernul român că într-o convorbire pe care o avusese cu ambasadorul rus de acolo, Bismarck „informîndu-se despre reliquatul veniturilor bunurilor monastireşti din Besarabia la care România are un titlu ... a stăruit să se ţie eventualmente seama de pretenţiile acţionarilor germani". Încercînd să explice această poziţie a cancelariului imperial, agentul diplomatic consemna: „Am avut de repetate ori ocaziune să constat influenţa lui Bleichröder. Invitat la prînz am văzut adunaţi la masa acestui bancher, miniştrii, ambasadori şi toată elita diplomatică". *(Documente privind istoria României. Războiul pentru independenţă*, vol. III, p. p. 168).

[51] Arh. Stat. Buc., microfilme Franţa (vol. 42), rola 21, f. 82; vezi şi f. 326.

www.dacoromanica.ro

legea să le pună în cumpănă pentru a-și satisface interesele. Oricum, departe de a fi un sprijin, Germania se prefigura, dimpotrivă, ca o sursă de îngrijorare.

Atitudinea Rusiei în privința proclamării independenței nu a diferit esențial de a celorlalte state. Deschizînd chestiunea orientală după multe pregătiri mai ales diplomatice, Rusia urmărea pe de o parte ca prin ameliorarea situației populațiilor creștine din Peninsula Balcanică să restrîngă cît mai mult cu putință stăpînirea turcilor în sud-estul Europei, să anihileze influențele exercitate de alte mari puteri în perimetrul strîmtorilor Mării Negre, iar pe de altă parte să înlăture ultimile clauze rămase în vigoare ale tratatului de la Paris. Pentru a declanșa pe frontul principal din Europa războiul împotriva Turciei, armatele ruse trebuiau să treacă pe teritoriul țării noastre. În acest scop, la cererea Rusiei, în cîteva rînduri au fost duse negocieri directe pentru reglementarea trecerii trupelor ruse. Semnînd convenția din 4/16 aprilie 1877 prin care „Guvernul Majestății Sale împeratorul tuturor Rusiilor se obligă a menține și a face a se respecta drepturile politice ale Statului Român, astfel cum rezultă din legile interioare și tractatele existente, precum și a menține și a apăra integritatea actuală a României" [52], Rusia recunoștea în fapt existența și individualitatea statului român ca subiect internațional, la fel cum procedase de altfel cu un an în urmă cînd iscălise o convenție comercială ruso-română asemănătoare celei încheiate în 1875 de statul român cu Austro-Ungaria. Întemeindu-se pe această recunoaștere, guvernul român, apreciind avantajele militare și economice create Rusiei la dimensiunile lor reale, se credea îndreptățit să conteze pe solicitudinea cercurilor oficiale rusești în depășirea anumitor dificultăți. Această impresie era întărită și de asigurarea transmisă Principelui Carol de către țarul Alexandru II care îi scria din Chișinău la 13/25 aprilie — deci a doua zi după declararea războiului, în momentul cînd primele unități ale armatei ruse intraseră din „necesități strategice" pe teritoriul țării noastre fără a fi informate oficialitățile române — că „România poate conta pe interesul tradițional și pe sprijinul constant al Rusiei" [53]. În fapt, diplomația țaristă n-a mai fost tot atît de categorică o lună mai tîrziu, cînd noi ne declarasem independenți, preferînd — desigur și pentru a nu se disocia de celelalte mari puteri — să manifeste o „rezervă extremă" [54]. Așa, de pildă, la 10/22 mai, marele duce Nicolae, comandantul șef al trupelor ruse de pe frontul european, venit din Ploiești în vizită la București, a participat cu un interes destul de viu la festivitățile prilejuite de proclamarea în ajun a independenței, cu toate că se ținea cam rezervat față de proclamarea independenței țării [55]. Consemnînd această impresie, Principelui Carol i se părea că atitudinea mare lui duce Nicolae era dictată de necunoașterea părerilor guvernului său [56]. Peste cîtva timp, agentul diplomatic român la Petersburg informa guver-

[52] *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. II, București, 1952, p. 112.

[53] D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 616.

[54] N. Iorga, *Correspondance diplomatique roumaine sous le Roi Charler I-er (1866—1880)*. Publiées sous les auspices du Ministère des Affaires Etrangères de Roumanie, ed. II, București 1938, p. 267.

[55] *Memoriile regelui Carol I al României. (De un martor ocular)*, vol. IX, p. 85.

[56] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

nul că în cercurile diplomatice ruse proclamarea independenţei era considerată ca „intempestivă", pentru că „ea pune la îndoială politica Rusiei faţă de marile puteri"; de asemenea, „se zice că noi ar fi trebuit să lăsăm soluţionarea acestei chestiuni pentru pace şi să ne încredem în Rusia"[57]. Pe deasupra acestor opinii, punctul de vedere oficial al Rusiei, aşa cum a fost el dezvăluit de cancelarul Gorceakov, era — în fondul său — asemănător celui preconizat de Austro-Ungaria. Răspunzînd întrebării lordului A. Loftus, ambasadorul Marii Britanii la Petersburg, „sub ce aspect priveşte guvernul imperial declaraţia de independenţă a României", cancelarul rus a precizat la 19/31 mai că „el o priveşte ca un «fapt împlinit» *de facto* însă nu *de jure*. Este o chestiune — a adăugat d-sa mai departe — care nu trebuie să fie tratată decît mai tîrziu, de totalitatea Puterilor europene"[58]. Aceeaşi atitudine rezervată a fost menţinută şi după ce ţarul a sosit în ţara noastră. Cu prilejul primei vizite pe care Principele Carol i-a făcut-o la Ploieşti la 26 mai 7 iunie, Alexandru al II-lea a declarat — repetînd asigurările din aprilie 1877 — că „România nu are de aşteptat decît bine de la dînsul" şi că se bucură văzînd „buna înţelegere ce domneşte între armata sa şi populaţiunea română"[59]. Răspunzînd, Principele Carol a ţinut să remarce că „ceea ce aşteaptă de la război este ca el să asigure ţării independenţa şi să dea armatei sale putinţa ca, prin participarea ei la acţiune, să ţină sus onoarea României"[60]. În memoriile sale, Principele Carol a notat că, la spusele lui, „împăratul nu mai zice nimic"[61]. A doua zi, prezentîndu-i ţarului pe o tavă pîinea şi sarea tradiţională, C. A. Rosetti, Preşedintele Adunării Deputaţilor şi în acelaş timp Primar al Capitalei, l-a salutat „pe liberatorul popoarelor din Orient", în numele locuitorilor capitalei „unui stat pe deplin independent", accentuînd, în final, asupra noii faze „ în care a intrat România liberă şi independentă"[62]. Insistenţele sale nu au trezit vreun ecou în mulţumirile ţarului „pentru urările de bună venire"[63]. În schimb, peste alte cîteva zile, la 31 mai/12 iunie, gen. Ignatiev, fostul ambasador al Rusiei la Constantinopol, arăta Principelui Carol că „Rusia n-are intenţia să pună piedici independenţei României", avertizîndu-l, totodată, că „românii sînt deci nedrepţi dacă nu au deplină încredere în ea"[64]. Din luarea în consideraţie a tuturor faptelor şi declaraţiilor înregistrate mai

---

[57] N. Iorga, *Correspondance ...*, p. 269.

[58] D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 794; vezi şi Vasile Maciu, *Comment la Roumanie a conquis son ndépendance*, în volumul *Mouvement nationaux et sociaux roumains au XIX-e siècle*, Bucureşti, Editions de l'Académie de la R.S.R., 1971, p. 299.

[59] *Memoriile regelui Carol I al României. (De un martor ocular)* vol. X, p. 5. În legătură cu relaţiile bune, de cooperare, în pofida unor dificultăţi inerente, ce se stabileau între armata rusă pe de o parte şi autorităţile române, populaţia ţării noastre pe de altă parte, într-un periodic al vremii se scria: „Noi am primit armatele imperiale ca amice, voim a trăi în amiciţie cu dînsele şi a le facilita, fără regret, drumul către lupta de emancipare. Avem dreptul la rîndul nostru de a ne aştepa ca şi ţara noastră, ca şi locuitorii şi interesele noastre să fie tratate tot cu acelaş respect şi iubire cu care tratăm noi armata imperială" („România liberă", an I, nr. 6, 21 mai 1877, p. 1).

[60] *Memoriile regelui Carol I al României*, vol. X, p. 5.

[61] *Ibidem.*

[62] „Monitorul oficial al României", nr. 119, 28 mai/9 iunie 1877, p. 3478.

[63] *Ibidem.*

[64] D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 823.

www.dacoromanica.ro

sus rezultă, prin urmare, că și Rusia — aidoma Austro-Ungariei și altor puteri europene — și-a rezervat dreptul de a se pronunța în problema recunoașterii independenței României la sfîrșitul războiului. Această atitudine prudentă nu era în contradicție cu declarațiile liniștitoare, cu asigurările formale privind interesul și sprijinul pe care putea conta România din partea ei. Abia mai tîrziu, prin noiembrie 1877, după ce armata română, dovedindu-și vitejia pe cîmpul de luptă din Bulgaria, își aducea contribuția la înfrîngerea Porții, diplomația țaristă a ieșit din rezerva pe care și-a impus-o, devenind mai categorică în a releva necesitatea recunoașterii independenței țării noastre [65].

Dintre toate statele europene, Italia a fost aceea care a exprimat în termeni mai categorici simpatia și sprijinul ei față de independența României. Explicațiile acestei atitudini trebui căutate nu numai în comunitatea de origine a celor două popoare care întotdeauna a acționat în sensul statornicirii unor relații amicale, în acel paralelism al proceselor istorice privind aspirațiile și lupta lor pentru unitate și emancipare națională, ci și în faptul că în soluționarea chestiunii orientale Italia nu avea interese proprii de apărat în regiunea Dunării așa cum avea, de pildă, în zonele adiacente ale Mării Adriatice. Încă din aprilie 1877 ziarul „L'Italie" scria: „Cît despre România, Italia nu are decît să-i ureze a ieși din vîrtej mai tare și mai solidă. Legăturile de sînge care ne unesc cu românii, sforțările generoase ale Piemontului în a-i ajuta independența și simpatia care întotdeauna a inspirat politica italiană în raporturile ei cu România, totul concurge pentru a îndreptăți urarea ce am făcut" [66]. Gerantul Agenției diplomatice din Roma, M. Obedenaru, comunicîndu-i la 11 23 mai 1877 contelui Tornielli, secretar general al Ministerului Afacerilor Externe, vestea consacrării independenței României prin voturile Corpurilor Legiuitoare, raporta că acesta a recunoscut că „nu puteați face altfel", deoarece „Trebuia să consultați interesele dv. și să căutați ca să ieșiți cît mai bine dintr-o poziție încurcată care v-a fost creată" [67]. Considerînd declarația de independență ca „ruptura tratatului de la Paris", el ne sfătuia ca — în condițiile în care în România se aflau deja, afluînd spre Balcani, cîteva sute de mii de militari ruși [68] — „să stați în rezervă și să vă pronunțați cînd va veni timpul tratatelor. Totul depinde de soarta armelor" [69]. După

---

[65] La 5 noiembrie (st. n.) 1877 baronul Jomini (consilierul principal al cancelarului rus) declara consulului francez Débains că singuri românii „ne-au adus un ajutor oportun și eficace, care trebuie răsplătit prin recunoașterea independenței lor" (Arh. Stat. Buc., microfilm Franța (vol. 42), rola 21, f. 347) La 17 noiembrie (st. n.) același consul raporta Parisului că prințul Gorceakov considera independența României ca un fapt cîștigat (*Ibidem*, f. 371). De altfel, după bătălia de la Grivița, cancelarul Rusiei spunea consulului francez că „românii luptă bine și actualul război va avea prilejul să arate Europei că ei meritau să conteze ca națiune" (*Ibidem*, f. 262), declarație pe care diplomatul francez o interpreta în sensul că „guvernul de la Petersburg a luat hotărîrea de a recunoaște la încheierea păcii independența României" (*Ibidem*); vezi și N. Adăniloaie, *Cucerirea independenței de stat a României. 1877—1878*, București, Edit. politică, 1973, p. 47.

[66] N. Iorga, *Războiul pentru independența României*, p. 80; D. Berindei, *op. cit.*, p. 50.

[67] *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. III, p. 53.

[68] „Într-o convorbire cu ambasadorul austro-ungar, Tornielli se miră că România și-a proclamat neatîrnarea în mijlocul unei oștiri străine și face rezerva asupra laturii juridice a chestiunii" (R. V. Bossy, *Politica externă a României între anii 1873—1880 privită de la Agenția diplomatică din Roma*, București, 1928, p. 60).

[69] *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. III, p. 53—54.

www.dacoromanica.ro

o nouă întrevedere avută cu Tornielli, Obedenaru telegrafia la 15/27 mai în legătură cu proclamarea independenţei că „guvernul italian păstrează rezerva pînă după război" dar că „independenţa noastră este considerată cu simpatie de lumea politică şi de ziarul oficios Diritto" [70]. Amănunte privind motivele care au determinat atitudinea Italiei, precum şi alte fapte, le găsim în raportul din 30 mai/11 iunie 1877 al gerantului Agenţiei din Roma. Într-o convorbire din 28 mai/9 iunie 1877 Tornielli îi arăta că în ce priveşte „promisiunea de a recunoaşte independenţa Dvs., guvernul italian nu poate să se pronunţe în nici un chip. Stricta rezervă îi este impusă de evenimente. Atîta timp cît nu ştie ce vor face celelalte puteri, îi este imposibil să facă un singur pas în această cale. Nu voieşte să se pronunţe singur şi să rişte astfel a fi izolat" [71]. Relevînd că guvernul şi Parlamentul au declarat solemn că „nu se luptă decît pentru a dobîndi independenţa sa absolută şi existenţa sa proprie", Obedenaru adăuga în continuarea convorbirii: „Poporul român este un popor muncitor care nu are deloc tendinţa a trăi pe spinarea vecinilor săi, dar care este sătul să se vadă legat printr-un lanţ de ocnaş de un stat pe care toată lumea civilizată îl consideră ca putred şi corupt" [72]; de aceea, o eventuală încercare de a constrînge statul român să reia vechile legături cu Poarta nu ar însemna decît „să se facă în mod artificial doi fraţi siamezi dintr-o naţiune tînără, virilă, muncitoare... şi dintr-un stat în descompunere" [73]. Referindu-se la învăţămintele pe care le oferea lupta pentru unitatea şi emanciparea naţională a Italiei, Tornielii, la rîndul său, invocînd principiul că „nu trebuie să se forţeze istoria dacă se vrea ca actele unei naţiuni să fie durabile", remarca semnificativ, avînd în vedere, caracterul ireversibil al actelor săvîrşite la Bucureşti, că „*nimeni nu poate reîntoarce rîurile, în munţii, la izvoarele lor*" [74]. Înmînîndu-i la 30 mai 11 iunie contelui Melegari, ministrul afacerilor externe, nota din 22 mai 3 iunie 1877 a lui M. Kogălniceanu, acesta, aducînd în discuţie sprijinul statornic pe care Italia l-a acordat poporului român în timpul Unirii Principatelor şi a consolidării statului naţional, ţinea să remarce că şi de această dată „simpatia noastră a rămas aceeaşi"; în ce priveşte însă recunoaşterea independenţei „noi sîntem obligaţi, sîntem forţaţi să ne ţinem în rezervă. Poziţia pe care o aveţi este reglementată prin acte internaţionale; şi nu se poate lua nici o hotărîre în privinţa aceasta fără o prealabilă înţelegere cu celelalte Puteri, ceea ce nu va putea fi făcut decît după încetarea războiului" [75]. În legătură cu poziţia Italiei este interesant de observat că la 21 mai/2 iunie 1877 consulul francez Débains informa Parisul că „presa din Bucureşti spune, şi guvernul lasă să se înţeleagă, că Italia ar lua iniţiativa recunoaşterii independenţei României" [76]. Evident, în lumina celor înfăţişate mai sus, era o exagerare, un zvon lipsit de suport real. Însă faptul că el s-a răspîndit în opinia publică din ţară, că a căpătat un asemenea grad de veridicitate încît a putut fi crezut şi înregistrat în cercurile diplomatice

[70] *Ibidem*, p. 124.
[71] *Ibidem*, p. 420.
[72] *Ibidem*, p. 421.
[73] *Ibidem*.
[74] *Ibidem*.
[75] *Ibidem*, p. 422.
[76] Arh. Stat. Buc.,, microfilme Franţa (vol. 41), rola 21, f. 507.

www.dacoromanica.ro

bucureștene, vine să confirme, într-un anume fel, nu numai atitudinea binevoitoare și simpatia Italiei față de independența României, dar și ecourile favorabile pe care poziția ei — în pofida rezervelor formulate — le-a stîrnit printre români.

Dacă se ține seama de totalitatea reacțiilor, a punctelor de vedere exprimate de marile puteri europene față de proclamarea independenței, se constată ca element esențial predominarea opiniei (sugerată inițial de Austro-Ungaria) potrivit căreia problema recunoașterii neatîrnării României trebuia amînată pentru momentul încheierii păcii. O atare poziție era previzibilă, era în logica evenimentelor, date fiind împrejurările excepționale de atunci — războiul ruso-turc, încordarea raporturilor dintre principalele state interesate în soluționarea chestiunii orientale etc. De aceea, nici guvernul român nu solicitase marilor puteri europene recunoașterea *imediată* a independenței. Formal, din acest punct de vedere, se părea că între principalele state europene și România se stabilise spontan un consens, o înțelegere convenabilă tuturor părților.

Examinarea mai atentă a realității arată însă că în pofida acestei situații, cercurile conducătoare române erau profund nemulțumite de atitudinea adoptată de fostele puteri garante. Răspunsurile primite treptat din capitalele europene la nota din 22 mai 3 iunie — așa cum au fost înfățișate mai sus — le-au cauzat o vie decepție, sporindu-le motivele de îngrijorare. Mai întîi, pentru că marile puteri, exceptînd Italia, nu numai că și-au manifestat în chestiunea recunoașterii independenței o rezervă excesivă, descurajantă, dar încă s-au sustras dorinței guvernului român de a-i aproba într-o manieră oarecare, fie ea și neoficială, linia politică urmată în mai 1877. Apoi, deoarece nu s-a primit (excepție făcînd iarăși Italia și pînă la un punct Austro-Ungaria [77]) nici o promisiune, nici o asigurare că nu se va recurge la vreo măsură spre a constrînge statul național român să reia vechile relații cu Sublima Poartă. O primă etapă din lupta pentru consacrarea pe cale diplomatică a independenței se încheia, așadar, fără a se obține rezultatele la care aveam dreptul în temeiul luptei seculare a poporului nostru pentru neatîrnare, a politicii pe care o dusese în chestiunea orientală.

Lipsa de bunăvoință, rezerva, uneori chiar indiferența marilor puteri europene față de proclamarea independenței României a avut ca principal rezultat întărirea curentului de opinie care încă din primele zile ale lunii mai 1877 se pronunțase pentru participarea efectivă a armatei române la războiul ruso-turc [78]. În felul acesta se urmărea ca independența, apă-

[77] Arătînd că guvernul imperial nu se va opune dacă armata română va trece Dunărea, deși el crede că nu trebuie făcut un asemenea pas, I. Andrássy — potrivit telegramei trimise de I. Bălăceanu la 21 iunie 3 iulie 1877 — considera că „independența României este un fapt asupra căruia nu se poate reveni" socotindu-ne „țară emancipată căreia îi revine deja responsabilitatea deplină a actelor sale" (*Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. IV, p. 141—142). După părerea noastră această declarație era menită să releve nu atît ideea recunoașterii independenței cît, mai ales, responsabilitatea statului nostru pentru linia politică urmată.

[78] Th. C. Văcărescu, în *Luptele românilor în resbelul din 1877—1878* (București, 1887), lucrare de un pronunțat caracter memorialistic, consemna : „Nu puteau, fără rușine, a se întoarce românii sub suzeranitatea turcească pînă a nu fi întrebuințat toate mijloacele, pînă a nu fi sleit toate puterile în apărarea dreptului lor. Libertatea și neatîrnarea popoarelor, aceste bunuri prețioase, nu sînt de dar. Ele numai cu mari jertfe se obțin și temelia lor este puternică cînd este stropită cu sîngele eroilor ce-și dau viața pentru patrie. Considerațiile acestea pătrundeau din

www.dacoromanica.ro

rată, întărită şi pecetluită pe cîmpul de luptă să se impună la încheierea războiului ca un drept cîştigat prin voinţa, eforturile şi sacrificiile întregului popor iar nu dăruită la masa tratativelor din cine ştie ce calcule politice de vreo mare putere. Nu rămînea deci altceva de făcut decît — aşa cum scria atît de potrivit N. Iorga — „să ne ajutăm noi singuri, să tragem prin acţiunea noastră însăşi o poliţă asupra viitorului" [79]. De aceea, pe bună dreptate arăta M. Kogălniceanu [80], conducătorul diplomaţiei româneşti, că atunci cînd „am văzut cu ochii şi am auzit cu urechile că este necesitate, că nu putem conta decît pe noi, că nu putem găsi razăm decît la noi şi în soldaţii noştri, atunci am trecut Dunărea" [81]. Iar altădată, într-o expunere retrospectivă asupra evenimentelor din 1877, el adăuga că participarea noastră la luptele de la sudul Dunării devenise necesară „pentru că voiam ca în acest resbel naţiunea română după 200 de ani să-şi afirme pe cîmpul luptelor vitalitatea ei..., ca aşa ea să datorească independenţa sa nu diplomaţiei, ci sîngelui generos al fiilor săi vărsat pe cîmpul de onoare" [82].

Dar acţiunea diplomatică română din vara anului 1877 pentru recunoaşterea independenţei a avut şi o altă semnificaţie. Ea a arătat limpede celor care, privind realitatea în faţă, erau dispuşi să tragă învăţăminte, că drumul pînă la consacrarea printr-o reglementare internaţională a neatîrnării ţării era încă lung, greu, presărat cu multe dificultăţi. Şi, mai ales, că pentru încununarea visului secular de independenţă trebuia să

---

ce în ce mai mult în guvern, opiniune publică, conştiinţă naţională. Ele înmulţeau pe fiecare zi numărul acelora care priveau acţiunea energică şi trecerea Dunării de către armata noastră ca o manifestaţiune necesară a vitalităţii României, ca o îndatorire pentru onoarea şi viitorul ei" (p. 122).

[79] N. Iorga, *Razboiul* ..., p. 101. Încă din 14/24 mai 1877, I. Bălăceanu trimitea dela Viena sfatul: „Să ne luptăm mai întîi vitejeşte; nu vă închipuiţi cît ne-a servit din punct de vedere moral atitudinea atît de hotărîtă a micei noastre armate ... Tunurile Olteniţei şi Calafatului vorbesc mai elocvent, pledează mai bine cauza noastră şi sunt mai ascultate decît orice ar putea să producă mai bine ticluit tribuna noastră, diplomaţia noastră şi presa noastră în momentul de faţă". (*Documente privind istoria României. Războiul pentru independenţă*, vol. III, p. 107—108).

[80] Un timp el se întrebase dacă era sau nu oportună cooperarea armatei noastre cu armata rusă, deoarece aflase că prin acordul de la Reichstadt şi tratatul de la Budapesta cele trei judeţe din sudul Basarabiei urmau a fi încorporate Rusiei la încheierea păcii (Emil Diaconescu, *op. cit.*, p. 1241—1245; gen. R. Rosetti, *Corespondenţa generalului Iancu Ghica. 2 aprilie 1877 — 8 aprilie 1878*. Publicată cu o introducere şi note de ..., Bucureşti, 1930, p. 176—177). Este interesant de amintit aci şi faptul că atît în acordurile sus-menţionate, cît şi în propunerile diplomaţiei ţariste din mai-iunie 1877 înaintate Angliei spre a negocia cu Turcia un armistiţiu, deşi erau consemnate o seamă de schimbări avantajoase în statutul internaţional al statelor din Balcani, despre recunoaşterea independenţei României nu se stipula nimic (vezi D. A. Sturdza, *op. cit.*, p. 815 818, 823—826, 830—835 etc.). Acest lucru pune încă odată în lumină lipsa de realism a acelor oameni politici — puţini la număr, îndeosebi conservatori — care susţineau că şi fără participarea noastră la război puteam căpăta independenţa, mai ales prin concursul puterilor vecine.

[81] „Monitorul Oficial al României", nr. 260, 30 noiembrie/12 decembrie 1877, p. 7008 (Şedinţa Senatului din 26 noiembrie 1877). La 22 iunie (st. n). 1877 Fr. Débains raporta că M. Kogalniceanu, împărtăşindu-i gîndurile în legătură cu participarea armatei române la război, justifica acţiunea militară „prin necesitatea de a demonstra imposibilitatea reîntoarcerei la *statu-quo-ante-bellum*. Europa va fi silită să se închine astfel în faţa chestiunilor cîştigate şi să recunoască o stare de lucruri pe care ea încă nu a voit s-o consacre: ruptura definitivă între Turcia şi România" (Arh. Stat. Buc., microfilme Franţa, (vol. 42), rola 21, f. 72).

[82] „Monitorul Oficial al României", nr. 220, 4/16 octombrie 1878, p. 5612 (Şedinţa Adunării Deputaţilor din 30 septembrie 1878).

www.dacoromanica.ro

ne bizuim în primul rînd pe forța de luptă și puterea de sacrificiu dovedite de poporul nostru în atîtea rînduri, pe unitatea și solidaritatea sa națională, pe conștiința clară a drepturilor lui, într-un cuvînt, pe propriile noastre forțe.

L'ATTITUDE DES PUISSANCES EUROPÉENNES FACE À LA PROCLAMATION DE L'INDÉPENDANCE DE LA ROUMANIE

RÉSUMÉ

L'auteur de la présente étude s'est proposé d'éclaircir la manière dont les grandes puissances européennes qui, conformément aux stipulations du traité de 1856 de Paris étaient garantes des Principautés Unies, ont réagi face à la proclamation de l'indépendnace consacrée par le vote des Corps Législatifs du 9/21 mai 1877.

Dans ce but l'on a ultilisé avec priorité les documents diplomatiques roumains auxquels se sont ajoutées quelques informations provenant de sources documentaires étrangères (notamment françaises). Le principal objectif poursuivi par la diplomatie roumaine dans la nouvelle phase ou elle était entrée consistait à consacrer par de nouvelles réglementations internationales la situation indépendante de l'Etat roumain et de refaire, sur ces bases, ses relations extérieures. Après avoir analysé tour à tour les positions adoptées pendant les mois de mai et de juin 1877 par la Turquie, l'Angleterre, la France, l'Autriche-Hongrie, l'Allemagne, la Russie et l'Italie dans le problème de la proclamation de l'indépendance, l'auteur conclut que les Etats mentionés faisant leur une suggestion de la diplomatie des Habsbourg, se sont prononcés pour l'ajournement de la reconnaissance de l'indépendance de la Roumanie jusqu'au moment de l'achèvement de la guerre russo-turque et de la négociation de la paix. L'attitude prudente, excessivement réservée des puissances garantes (à l'exception de l'Italie) a causé une vive déception aux milieux gouvernants roumains, en aggravant leurs motifs d'inquiétude. Ils ont abouti à la conclusion que dans le problème de la reconnaissance internationale de l'indépendance du pays il leur fallait s'appuyer en premier lieu sur la force du peuple roumain, sur son unité et sa solidarité nationale, sur la conscience claire de ses droits et seulement dans une mesure plus réduite sur le concours, non pas toujours désinteressé, des grandes puissances européennes.

www.dacoromanica.ro

OPINII STRĂINE DESPRE ARMATA ROMÂNĂ ÎN RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚĂ DIN 1877—1878

DE

Colonel VASILE ALEXANDRESCU
Locotenent-colonel CONSTANTIN CĂZĂNIȘTEANU

Aruncată în foc pentru întîia oară după reorganizarea ei structurală, armata română a izbutit să se impună imediat — prin calitățile tactico-operative etalate — atît specialiștilor militari cît și opiniei publice europene. Fără a-i menaja neajunsurile, aceștia nu au putut să nu recunoască și buna instruire a trupelor, nivelul corespunzător al dotării, capacitatea organizatorică și concepțională a comandamentului român. Ceea ce a surprins, în primul rînd, prin originalitatea, adaptabilitatea și supleţea sa a fost sistemul național al organizării puterii armate din țara noastră. Temeinicia sa explică în bună parte, decisiv chiar, succesele noastre militare, de la începutul campaniei — deschisă de acoperirea strategică a Dunării — și pînă la încheierea ei victorioasă — capitularea ultimelor rezistențe otomane de la Vidin.

Dealtfel, lupta multiseculară a poporului român pentru apărarea și recîștigarea neatîrnării sale, amenințată de revărsarea invaziilor străine, generase — încă din secolele XIV—XV — un mod propriu de organizare militară și de purtare a războiului, caracterizat prin mobilizarea la efortul armat a întregului potențial uman al țării și prin folosirea tuturor mijloacelor posibile pentru obținerea înfringerii inamicului. Această experiență militară, fecundă prin rezultatele ei, va fi continuată și, mai tîrziu, va sta la baza organizării armatei române moderne, care prin sacrificiile ei de sînge a pecetluit actul cuceririi neatîrnării depline a României. Principiul ridicării în arme a „oastei celei mari" în calea năvălitorului la care au apelat marii căpitani de oști de la Mircea cel Bătrîn și Iancu de Hunedoara, la Ștefan cel Mare și Vlad Țepeș, îl regăsim în conceptul „națiunii armate" din ideologia gînditorilor pașoptiști și ai unirii, concept semnificînd în esență mobilizarea pentru salvgardarea patriei a unor cît mai largi efective instruite. Întreaga operă de renovare ostășească întreprinsă în special din deceniul șapte al secolului trecut pînă către 1877 a urmărit consecvent concretizarea acestui obiectiv. El era astfel exprimat în revista „România militară" din ianuarie 1864, prima revistă de informare și teorie ostășească a vremii: „Cînd țara va fi în pericol, cînd independența ei va fi amenințată, atunci tot cetățeanul în stare de a purta arme e dator a o apăra și numai acest sprijin al populației poate da unei armate toată

„REVISTA DE ISTORIE". Tom 30, nr. 4, p. 691—708, 1977

www.dacoromanica.ro

tăria și toată puterea morală cuvenită" [1]. Cadrul organizatoric al acestui principiu va fi dat de o legislație deschisă în anul 1864 de politica militară a domnitorului Alexandru Ioan Cuza și continuată apoi de legile adoptate succesiv în anii 1868, 1872 și 1874 [2]. Conform stipulațiilor înscrise în aceste legi de organizare a puterii armate, sistemul militar național românesc era format la începutul anului 1877 din următoarele elemente constitutive : *armata permanentă*, cu rezerva ei, *armata teritorială* (trupele de dorobanți și călărași), cu rezerva ei ; *milițiile ; garda civică* la orașe și *gloatele* la sate.

Armata permanentă, cu rezerva ei, și din 1872 și armata teritorială, cu rezerva ei, alcătuiau laolaltă armata de campanie, denumită și activă sau de întîia linie ; milițiile formau armata de-a doua linie sau de rezervă ; gărzile orășenești erau destinate a asigura ordinea și paza localităților urbane ; îndatoririle gloatelor erau facultative. Garda orășenească și gloatele puteau lua parte însă la manevre sau chiar la un conflict armat, după cum avea să hotărască „comandamentul suprem" și bineînțeles în funcție de necesități. Astfel, în timp de război garda națională era mobilizată „a apăra orașul, fiind pusă sub ordinele comandantului superior al armatei și aplicîndu-se regulile ordinarii militare în privința disciplinei" [3]. La rîndul lor gloatele, în „timp extraordinar" și cînd celelalte elemente ale puterii armate „nu ar fi de ajuns" erau concentrate și organizate „în mici corpuri" pentru „menținerea ordinei în comunele lor respective", o parte din „cei mai valizi" se puteau alătura ca auxiliari pe lîngă „corpurile de miliții" [4].

Prin crearea și dezvoltarea acestor categorii militare distincte — trupe teritoriale, gărzi orășenești, miliții, gloate — la care trebuie adăugată introducerea pregătirii militare în școlile primare prin legea din 1868, se transpunea în practică principiul „națiunii armate", inaugurat de revoluția de la 1848, continuat în timpul Unirii și, în bună parte, finalizat în preajma războiului de independență, realizîndu-se astfel o amplă concentrare de forțe instruite. În anul 1874, cu ocazia înmînării noilor drapele unor unități se putea afirma așadar cu deplin temei : „Ele [drapelele — n.n.] nu mai sînt semnele exclusive ale singurei armate permanente, precum erau cele vechi [...]. Steagurile cele noi înfățișează toate elementele puterii militare, întreaga țară sub arme" [5].

Acest sistem de organizare a puterii militare a permis introducerea în organica armatei a tuturor genurilor de arme cunoscute în epocă (infanterie, cavalerie, artilerie, geniu, flotilă etc.) și a asigurat o pregătire corespunzătoare tuturor categoriilor ce-l compuneau, a îngăduit o judicioasă repartizare a armamentului și cazarmamentului în raport de importanța fiecărui element sau formațiune militară (de exemplu trupele de întîia linie au primit armamentul cel mai modern și mai nou) ; a ușurat procesul instruirii de luptă a trupelor ; a conferit strategiei și tacticii românești un

[1] Căpitan George Anghelescu, *Organizarea sistemului militar al României*, în „România militară", an. I, vol. I din ianuarie—februarie 1864, p. 57—58.

[2] Vezi *Legea orgănisărei puterei armate*, 11 iunie 1868—27 martie 1872—12 martie 1874, Bucuresci, 1874.

[3] *Lege pentru înființarea gardei orășenești*, Bucuresci, 1866, p. 58.

[4] *Legea organisărei puterei armate, 11 iunie 1868 — 27 martie 1872 — 12 martie 1874*, ed. cit., p. 14.

[5] După maiorul Ioan Popovici, *Organisarea armatei române*, Roman, 1902, p. 418—419.

www.dacoromanica.ro

caracter unitar, armonios şi eficient, asigurînd tuturor părţilor sistemului militar naţional randamentul maxim. Aşadar prin valenţele şi rezultatele lui practice, el a făcut din participarea noastră armată factorul principal în înfăptuirea aspiraţiei naţionale de independenţă. Acest lucru fusese remarcat de un observator străin chiar în timpul desfăşurării campaniei. „Lăsaţi-mă—scria la 20 septembrie 1877 trimisul ziarului „La France" — să dau armatei române un meritat tribut de laude. Armata românească nu e o armată în sensul obişnuit al cuvîntului, *e o armată naţională, compusă din toate elementele sociale*" [6]. Iar peste ani, un distins şi erudit ofiţer român, generalul Grigore Crăiniceanu, avea să recunoască şi el, confirmînd cu autoritatea sa subtilitatea intuiţiei înaintaşului străin : „Numai graţie sistemului original armata română putu în 1877 să intre în război şi să cîştige acele nepieritoare victorii care ne-au dat independenţa ţării" [7].

Aşa se explică impresia deosebită pe care o fac trupele noastre încă din perioada cînd aşteptau trecerea Dunării, pentru a ne legitima prin arme un drept sacru. „În general această mică armată românească n-are deloc aspect rău — transmitea corespondentul ziarului „Le Temps" din Calafat — [...] sobri, aspri la osteneală şi la privaţiuni aproape cît şi turcii chiar, resemnaţi mai curînd decît entuziaşti, dar totuşi foarte accesibili sentimentului de amor propriu naţional, soldaţii par tot aşa de în stare să suporte vitejeşte şi serios campania ca şi ai oricărei armate. Instrucţia trupelor de linie trebuie să fie bună, căci de zece ani nu s-a cruţat nimic pentru a le ţinea pe un picior respectabil : cele douăzeci de milioane ale bugetului Războiului [ministerului — n.n.], sarcină foarte grea pentru un buget de mai puţin cu o sută de milioane de franci, fac dovada pe deplin" [8]. Aceleaşi constatări găsim şi într-o corespondenţă din Bucureşti a ziarului „La France". „Cele opt batalioane de infanterie şi două baterii de artilerie pe care le-am văzut defilînd făceau plăcere. Soldaţii, foarte bine echipaţi, sănătoşi, voioşi alergau supt un soare de foc [...] şi nu păreau deloc obosiţi de lunga etapă pe care o făcuseră [...]. Românii sînt oameni [...] cari suportă fără să clipească marşurile şi privaţiunile. Dacă atitudinea lor în luptă corespunde felului lor de a se prezenta, marţial şi hotărît, vor face bună figură alături de noi" [9].

Una dintre importantele misiuni ce i-au revenit armatei române, începută încă înainte de declanşarea oficială a stării conflictuale cu Poarta, a constat în acoperirea strategică a Dunării. Această operaţie, purtată de totalitatea forţelor române mobilizate, a fost apreciată de observatorii străini ai vremii, mai cu seamă de către specialiştii militari, ca hotărîtoare pentru asigurarea deplasării nestingherite a trupelor ruse spre frontul din Balcani. Ea a zădărnicit eventualele acţiuni declanşate pe teritoriul românesc de forţe otomane care ar fi încercat să constituie capete de pod la nord de marele fluviu.

O analiză pertinentă a implicaţiilor militare ale deţinerii malului nordic al Dunării de către armata română a întreprins-o un grup de ofi-

[6] După N. Iorga, *Războiul pentru independenţa României*, Bucureşti, 1927, p. 137.
[7] Gr. Crăiniceanu, *Organizarea rezervelor armatei*, Bucureşti, 1912, p. 12.
[8] N. Iorga, *op. cit.*, p. 138.
[9] *Ibidem*, p. 137.

www.dacoromanica.ro

ţeri şi ingineri austrieci care, în studiul *Mittheilungen über Gegenstände des Artillerie und Genie-Wesens*, publicat în primăvara anului 1877, scriau : „Pierderea malului stîng al Dunării prin desprinderea României [de Poartă — n.n.], diminuează într-adevăr, valoarea ce o reprezintă această linie pentru Turcia. Stabilirea, chiar pasageră, a unor duble capete de pod între Vidin şi Calafat, între Nicopol şi Turnu, între Rusciuk şi Giurgiu, între Silistra şi Hîrşova ar fi făcut linia defensivă şi mai puternică, permiţînd ofensiva" [10]. Acelaşi lucru era remarcat şi de comentatorul ziarului englez „The Times" care, la 23 mai 1877 scria : „Trupele române, protejînd propria lor frontieră pe Dunăre, au făcut un mare serviciu ruşilor, prin faptul că au împiedicat pe turci să ocupe şi să fortifice capete de pod pe malul nordic al Dunării" [11]. Istoricul militar belgian Robert Fisch aprecia că „deşi rolul românilor a fost pasiv la începutul războiului *, atitudinea lor în timpul executării marşului strategic al ruşilor a fost destul de energică pentru a se impune lui Osman paşa şi a-l împiedica să-şi transporte trupele pe malul stîng al fluviului. În timpul acestei mişcări, armata română, era într-un fel avangarda armatei ruse, a cărei aripă dreaptă devenise" [12]. Dealtfel, înfăţişînd dificultăţile ce le comporta trecerea armatei ruse peste Dunărea apărată de puternice forţe otomane, revista militară belgiană reproducea, spre finele lunii iunie 1877, următoarele consideraţii apărute în cotidianul rusesc „Golos" : „A te afla pe malul acestui fluviu nu înseamnă că îl şi poţi trece imediat ; este mai uşor să ajungi de la Dunăre la Constantinopol decît să treci Dunărea avînd în faţă un inamic gata de luptă, care se sprijină pe o întreagă linie de fortăreţe" [13].

Urmărind cu justificat interes marşul de apropiere executat de trupele ruse şi pregătirile acestora pentru forţarea Dunării, atenţiei observatorilor străini nu au scăpat nici acţiunile întreprinse în acest timp de armata română, starea de spirit a efectivelor ei, în ajunul marilor evenimente care aveau să se producă curînd. „De la Dunăre — scria gazeta belgiană „Le Nord" — ni se anunţă că turcii bombardează Calafatul şi că bateriile române ripostează. Turcia şi România se găsesc deci în stare de război. Trebuie să recunoaştem că turcii, bombardînd oraşe româneşti deschise şi trimiţînd detaşamente de başbuzuci să se dedea la crime şi jafuri în satele româneşti inofensive, au făcut totul pentru a atrage România în luptă" [14].

Dorinţa unanimă a poporului român de a rupe definitiv vechile legături de subordonare faţă de Poartă, de a se proclama deplina independenţă statală şi a se consfinţi acest îndrăzneţ fapt naţional pe cîmpul de luptă a fost remarcată — nu fără manifestări de sinceră simpatie — de

[10] După „La Belgique militaire" (Bruxelles), nr. 329 din 13 mai 1877, p. 577.

[11] După General Radu Rosetti, *Cîteva extrase din presa engleză 1877—1878*, în „Anuarul Institutului de istorie naţională", vol. IV (1926—1927), Bucureşti, 1927, p. 369.

* De fapt operaţia de acoperire a fost executată de trupele române concomitent cu afluirea trupelor ruse spre Dunăre, adică din ziua de 11 aprilie 1877, cu o zi mai devreme decît declaraţia oficială de război, încît nu se poate vorbi de rolul „pasiv" al românilor la începutul ostilităţilor ruso-otomane.

[12] Capitaine d'infanterie Fisch, *Guerre d'Orient, 1877—78, Coopération de l'armée roumaine en Bulgarie*, Bruxelles, 1879, p. 91.

[13] „La Belgique militaire" (Bruxelles), nr. 335 din 24 iunie 1877, p. 768.

[14] Ibidem, nr. 329 din 13 mai 1877, p. 581.

www.dacoromanica.ro

majoritatea corespondenţilor de presă aflaţi în acele zile în România. Despre însufleţirea cu care armata română aştepta momentul intrării în acţiune, cunoscutul gazetar francez Camille Farcy, corespondentul ziarului „Le Constitutionnel", nota: „Corpurile principatului, care se află acum în linie, sînt foarte disciplinate, animate de cel mai bun spirit şi gata de cel mai mare sacrificiu. Se află acum la Calafat o artilerie îndestulătoare ca să domine Vidinul sau cel puţin să-l distrugă în întregime" [15]. Aceleaşi constatări le făcea în tabăra de la Calafat şi corespondentul militar al gazetei „La République française", în luna mai 1877: „Moralul trupelor române pare excelent. Soldaţii recruţi au trebuit să se formeze în încăierările din ultimele zile; se simte că au căpătat încredere într-înşii şi în şefii lor, înconjuraţi vizibil de respect. Instrucţia infanteriştilor din armata teritorială se încheie în toate zilele prin exerciţii la care am fost martori în dimineaţa aceasta" [16]. O imagine asemănătoare era înfăţişată, în aceeaşi vreme, de ziarul „Augsburger Allgemeine Zeitung": „În fiecare seară muzicile regimentelor atrag cu cîntecele lor naţionale pe soldaţii liberi de serviciu din întreaga brigadă la un joc voios şi este un tablou fermecător să vezi la lumina lunii batalioane întregi jucînd hora, la care cîteodată iau parte şi ofiţerii, ceea ce înveseleşte şi mai mult pe soldaţi. Adeseori a trecut de mult de miezul nopţii, dar tot se învîrtesc sute de jucători pe iarba verde" [17].

Aceste constatări, aparţinînd unor martori oculari ce cu greu ar putea fi bănuiţi de lipsă de obiectivitate, contrastează şocant cu aprecieri ale unor corespondenţi de presă englezi care — cel puţin pentru faza de debut a campaniei — încercau să pună într-o lumină defavorabilă starea moral-volitivă a armatei române [18]. Astfel, recunoscînd că ostaşii români „sînt bine înarmaţi, bine echipaţi şi par că ar putea servi bine în război", trimisul ziarului „The Times" nota la 4 mai 1877 că „din nefericire soldatul român nu se bucură de reputaţia unei dorinţe aprige de a lupta", că „îi plac mai mult uniformele strălucitoare şi viaţa uşoară decît proiectilele şi lupta corp la corp" [19].

Treptat, acest gen de opinii încep să facă loc unor consideraţii corecte şi, în pofida menţinerii unor rezerve privind legitimitatea intrării României în război, expresie a poziţiei ostile a diplomaţiei engleze, observatorii britanici înfăţişează într-o optică nouă realităţile româneşti, cu nedisimulată admiraţie pentru bravura ostaşilor noştri. „Tot ce pot spune — insera „The Daily News" din 27 mai 1877, din corespondenţa colonelului A. Forbes, care însoţise pe principele Carol I în inspecţia făcută la Calafat — este că am văzut deja de două ori trupele române în foc, fără a fi observat la ele acea emoţie care nu este cu totul nefirească la soldaţii tineri şi lipsiţi

[15] La N. Iorga, *Războiul pentru independenţa României. Acţiuni diplomatice şi stări de spirit*, ed. cit., p. 102.

[16] *Ibidem*, p. 103.

[17] *Ibidem*, p. 105.

[18] Atrăgînd atenţia cititorilor săi asupra lipsei de obiectivitate a comentatorilor britanici şi a caracterului fantezist al ştirilor publicate de aceştia, „La Belgique militaire" din 27 mai 1877 scria: „În actualele circumstanţe presa engleză mai ales se distinge prin acumularea de ştiri false cu care nu se reţine să inunde continentul. Sînt corespondenţi ai jurnalelor engleze care afirmă că ar fi asistat la mari bătălii, care n-au avut loc niciodată, şi unde au văzut căzînd morţi şi răniţi cu miile".

[19] După General Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 367.

www.dacoromanica.ro

de experiență" [20]. Cîteva zile mai tîrziu același ofițer englez scria din Calafat că „a fost impresionat de conduita, în timpul bombardamentului, a tunarilor români care n-au șovăit o clipă în timpul grelei încercări la care au fost supuși" [21].

Colonelul Mansfield, consulul Angliei la București, referindu-se la starea de spirit a ostașilor români, la angajarea lor fermă în luptă de la începutul campaniei antiotomane, la disciplină, expresie a unei temeinice instruiri din timp de pace, arătată încă de la mobilizare de trupele semipermanente, menționa într-un raport adresat, la 13 iunie 1877, ministrului său de externe de la Londra: „După părerea mea, armata română a făcut suficient pentru a-și justifica onoarea militară, că promptitudinea cu care au răspuns la chemare armata teritorială și miliția a fost foarte lăudabilă, iar comportarea trupelor în luptă la Calafat mi-a fost descrisă de colonelul Gaillard, ataşatul militar francez pe lîngă cartierul general rus, ca fiind remarcabil de fermă și întru-totul corespunzătoare nivelului armatelor cu vechi tradiții militare" [22].

Un episod al războiului ruso-româno-turc din 1877—1878 care nu a scăpat atenției observatorilor militari a fost scufundarea pe brațul Măcin, în noaptea de 12 spre 13 mai, a monitorului otoman Hivzi Rahman. Într-o relatare detaliată a acestei acțiuni, la care a luat parte și șalupatorpiloare „Rîndunica", pusă la dispoziția armatei ruse împreună cu alte nave românești, revista militară belgiană citată anterior remarca prezența maiorului Ioan Murgescu, din flotila română, alături de ofițerii ruși și tentativa acestuia de a înșela vigilența otomanilor de pe nava ce trebuia atacată [23].

Este cunoscut faptul că după trecerea Dunării de către trupele ruse — acțiune la care trupele române și-au adus o contribuție notabilă, prin intervenția lor de natură să deruteze pe otomani [24], —armata rusă s-a izbit, în cursul lunii iulie 1877, de puternica rezistență inamică de la Plevna în fața căreia a pierdut două importante bătălii. Aflat într-o situație deosebit de dificilă, comandamentul rus s-a văzut nevoit să accepte cooperarea armatei române, refuzată în etapa inițială a războiului, în condițiile cerute de conducerea supremă română. „Oferta sa de cooperare [a României — n.n.] a fost primită la început în mod rece — nota comentatorul ziarului „The Times", referindu-se la atitudinea diplomației țariste — dar după primele insuccese ale campaniei, ajutorul armatei române fu mai mult ca binevenit și domnitorul Carol, ca conducător a 40 sau 50 mii de oameni, făcu un serviciu folositor puternicului său aliat" [25].

În raportul lui Frédéric Hoorickx, consulul belgian la București, adresat ministrului de externe al țării sale la 15 august 1877, se făcea urmă-

[20] După General Radu Rosetti, *Relații anglo-române în perioada războiului din 1877 — 1878*, Vălenii de Munte, 1928, p. 7.

[21] *Ibidem*.

[22] Arhivele statului București, Microfilme Anglia, rola 106 (Public Record Office, Foreign Office, 78/2609, f. 60—61).

[23] „La Belgique militaire" (Bruxelles), nr. 332 din 3 iunie 1877, p. 665.

[24] Vezi *Istoricul războiului din 1877—1878. Participarea României la acest război*, Lucrare făcută de mai mulți ofițeri, partea I, București, 1887, p. 166—176.

[25] După General Radu Rosetti, *Cîteva extrase din presa engleză 1877—1878*, ed. cit., p. 377.

www.dacoromanica.ro

toarea apreciere „Al doilea eşec al ruşilor în faţa Plevnei a avut drept urmare intrarea imediată a trupelor române în Bulgaria. Nicicînd, poate, Rusia nu ar fi recurs la ajutorul armatei princiare dacă nu ar fi fost această luptă funestă care a relevat neglijenţa şi lipsa de prevedere a generalilor ruşi" [26].

Oportunitatea intervenţiei armatei române a fost remarcată pretutindeni şi comentată viu atît în presa vremii cît şi în lucrările ulterioare consacrate războiului. Generalul de divizie otoman Muzafer paşa scria că după cel de-al doilea asalt nereuşit asupra Plevnei — echivalînd cu un succes al celor din redutele ei — „împăratul Rusiei ceru concursul României. Se ajunsese chiar să se vorbească de un armistiţiu, într-atît se părea că această strălucită victorie [otomană — n.n.] produsese schimbări în situaţia generală" [27]. La rîndul său, un cunoscut teoretician militar austriac, colonelul Anton Springer, consemna într-o lucrare de la finele secolului trecut: „Dacă ajutorul nu venea repede, ruşii ar fi fost nevoiţi probabil să părăsească Bulgaria, retrăgîndu-se peste Dunăre. În acest caz, turcii învingători ar fi încercat să mute teatrul de război în România; ţara ar fi fost expusă celui mai mare pericol, nenorocirii celei mai cumplite a unei invazii turce" [28]. Acelaşi punct de vedere îl exprimase şi generalul britanic V. Baker care servise, în vremea războiului, în armata otomană: „Nu poate fi îndoială pentru orice istoric militar imparţial că, dacă nu veneau forţele române în ajutor, toată armata rusă care lupta la nord de Balcani ar fi fost inevitabil aruncată în Dunăre" [29].

Menţionînd că după cel de-al doilea insucces de la Plevna, ţarul Alexandru ordonase mobilizarea totală a armatei ruse, istoricul militar belgian Robert Fisch considera şi el că: „În acelaşi timp fură chemate cele două corpuri române ce se menţinuseră în defensivă pe malul stîng al Dunării; [...] ajutorul lor imediat era de natură să salveze sau cel puţin să prelungească rezistenţa pe aripa dreaptă rusă pînă la sosirea unor ajutoare mai considerabile care se aflau încă în inima Rusiei" [30].

Comportarea armatei române pe timpul desfăşurării luptelor propriu-zise, fie în cadrul cooperării cu forţele ruse, fie atunci cînd acţiona independent, a fost urmărită cu viu interes de opinia publică internaţională. Ştirile şi comentariile trimise direct de pe teatrul de acţiuni militare de către numeroşii observatori şi corespondenţi de presă, publicate în periodice de largă răspîndire, au determinat însemnate mutaţii şi reconsiderări de opinii asupra valorii şi rolului jucat de oştirea română pe frontul din Balcani. Reproducem în continuare cîteva din frecventele aprecieri ale celor ce au cunoscut de aproape armata noastră şi şi-au expus cu obiectivitate părerile asupra organizării nivelului de instruire, armamentului şi echipamentului din dotare, capacităţii cadrelor de comandament etc.

---

[26] Arhivele statului Bucureşti, Microfilme Belgia, rola 4, f. 770—771.

[27] *Guerre d'Orient 1877—1878. Défense de Plevna*, d'après les documents officiels et privés réunis sous la direction du Muchir Ghazi Osman pacha par le Général de division Mouzaffer pacha, Paris, 1889, p. 47.

[28] Anton Springer, *Der Russisch-türkische Krieg 1877—1878 in Europa*. Dritte Operations-Periode, Wien, 1892, vol. 2, p. 82.

[29] După General Radu Rosetti, *Relaţii anglo-române în perioada războiului din 1877—1878*, ed. cit., p. 9.

[30] Le capitaine d'infanterie Fisch, *op. cit.*, p. 59.

www.dacoromanica.ro

„Am fost foarte surprins — nota corespondentul cotidianului englez „The Times" — de frumoasa înfățișare a acestor trupe. Sînt excelent echipate, din toate privințele, caii sînt de prima calitate iar instrucția diferitelor unități bună și arătînd o pregătire îngrijită. [...] Bateriile călărețe române sînt înarmate cu tunuri Krupp și au cai de toată frumusețea. Harnașamentul este bun, oamenii sînt chipeși și bine îmbrăcați și întregul se înfățișează în chip cu totul deosebit" [31].

Corespondentul de front al ziarului spaniol „Imparcial", marchizul del Valle de Tojo, care a căutat să ilustreze în corespondențele sale titlul gazetei ce o reprezenta, făcea următoarele constatări: „Ca toate armatele de formație mai recentă, armata română oferă materie largă la critică; fără îndoială că a progresat de ajuns de doi ani în această privință și mai ales în rîndurile ofițerilor, cărora nu li se poate reproșa decît o deosebită încredere în persoana lor. Soldații au o bună înfățișare, sînt viguroși, sobri și disciplinați. Armamentul lasă ceva de dorit, mai ales cel al rezervelor și miliților care, în general, se compune din puști cu piston" [32]. Prințul Don Carlos, prezent la Grivița în ziua de 30 august, scria contelui francez Monserat: „Românii aceștia merg în foc cu aceeași mîndrie ca și spaniolii mei. Ei sînt cu adevărat frați de un sînge cu noi" [33].

În privința diferitelor genuri de arme din compunerea armatei române constatările observatorilor străini conțin unele elemente comune. De regulă, infanteriei i se recunoaște unanim bravura și impetuozitatea cu care execută atacurile. Artileria este elogiată fără rezerve pentru calitatea materialului, precizia tirului și efectele loviturilor. Cavaleria, pentru manevrabilitatea și repeziciunea în executarea misiunilor de luptă.

„Infanteria [română — n.n.] — scria la 3 octombrie 1877 The Daily Telegraph — a arătat o desăvîrșită dorință de a intra în foc și chiar un deosebit elan în împrejurări foarte grele pentru trupe tinere [...]. Că nu s-a dat înapoi și că nu a stat la îndoială de a se expune, e adeverit de faptul că din 7 000 de oameni angajați efectiv, ea a pierdut 2 000 în luptă sau aproape 30% din totalul forțelor angajate" [34].

Despre artileria română, mai întîi impresia bună pe care o făcea materialul din dotare: „Artileria e superb înhămată [...]. Chesoanele bine suspendate, par a fi mai bine înzestrate decît ale celor mai multe armate europene" [35]. În altă ordine de idei un corespondent de presă rus nota la 4 septembrie 1877 că artileria română „s-a arătat a fi magnifică chiar de la începutul operațiilor" [36], apreciere care, alături de multe altele de acest gen, îndreptățea pe trimisul lui „Daily Telegraph" să remarce: „Chiar rușii [...] vorbesc în termeni de nestînjenită laudă despre artileria românilor" [37]. Relatînd un episod din lupta pentru cucerirea Nicopolului, presa militară belgiană scotea în evidență contribuția bateriilor de artilerie române care, „la căderea serii, deschizînd un foc violent", au

[31] După General Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 368.

[32] După N. Iorga, *Citeva informații spaniole despre războiul nostru pentru independență*, București, 1928, p. 4.

[33] Victor Lazăr, *Războiul româno-ruso-turc din 1877—1878*, Sibiu, 1928, p. 12.

[34] După General Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 380.

[35] N. Iorga, *Războiul pentru independența României*, ed. cit., p. 138.

[36] V. I. Nemirovici-Dancenco, *God voini, 1877—78*, vol. I, Petersburg, 1879, p. 118.

[37] După General R. Rosetti, *op. cit.*, p. 380.

www.dacoromanica.ro

respins un batalion otoman ce se pregătea să atace trupele ruse repliate pe platoul din apropierea cetății producîndu-le „mari pierderi" [38]. „Armata română — scria un corespondent al agenției „Havas" — prin isteţimea tirului artileriei sale, mulţumită dibaciului şi energicului concurs al tiraliorilor săi, a contribuit în mod simţitor la împresurarea Nicopolului şi a hotărît astfel capitularea acestei cetăţi unde s-au luat mai bine de şapte mii de prizonieri" [39]. Aprecierea este susţinută, printre altele, şi de lucrarea unui specialist militar francez din acea vreme: „Bateriile româneşti au avut o mare contribuţie în capitularea Nicopolului" [40].

Cavaleriei române — roşiori şi călăraşi, deopotrivă — i-au fost recunoscute calităţile combative deosebite, probate în condiţiile atît de dificile ale campaniei antiotomane. Generalul rus E.T. Krîlov, care comandase cavaleria Armatei de vest avînd în subordine şi trupe române, menţiona în ordinul de zi dat în octombrie 1877, cu ocazia trecerii sale într-o altă funcţie: „Luptele de la Teliş, Gorni Dubnik, Semeret Trestenik, precum şi diferitele expediţii încredinţate de mine cavaleriei române au dovedit în mod strălucit bravura, ţinuta perfectă şi exactitudinea în serviciu a brigadelor de roşiori şi de călăraşi, precum şi a bateriei de artilerie călăreaţă română" [41].

Activitatea trupelor de geniu — armă ce fusese relativ recent cooptată în organica militară românească — a făcut obiectul a numeroase elogii din partea observatorilor străini. Îndeosebi construirea podului de peste Dunăre de la Siliştioara-Măgura, acţiune la care pontonierii români, alături de ostaşii din flotilă, au avut un rol hotărîtor, a cucerit admiraţia contemporanilor. Ziaristul italian Marc Antonio Canini remarca justeţea opţiunii comandamentului român în stabilirea celei mai indicate zone de forţare a fluviului [42], în vreme ce un maior englez din arma geniului considera podul construit de români ca „un splendid efort de inginerie de război" [43].

Lucrările de sapă executate de trupele române în vederea asedierii Plevnei au făcut de asemenea obiectul observaţiilor comentatorilor prezenţi la faţa locului. Unul dintre aceştia, colonelul finlandez Teodor Fritiof Bläfield, considera că: „În timpul asediului, românii au lucrat cu un zel admirabil. Li s-ar fi putut imputa mai de grabă belşugul de fortificaţii decît lipsa lor. Deosebit de remarcabil a fost numărul fortificaţiilor închise pe care le-au construit în spatele lor" [44]. În acelaşi sens era redactată relatarea din 8 octombrie 1877 a corespondentului ziarului „The Times": „Am vizitat astăzi marea redută de la Griviţa şi am fost martor ocular al chipului cum se pregăteşte cucerirea celeilalte redute turceşti care domină poziţia. Lucrul se conduce foarte bine de ofiţerii români de stat major

[38] „La Belgique militaire", nr. 339, 22 iulie 1877, p. 114.

[39] Prof. dr. D. P. Alessi şi prof. Massimu Popu, *Resbelulu Orientale Ilustratu*, Graz, 1878, p. 461.

[40] *La Guerre en Orient (1875—1878)*. Par un officier supérieur, Paris, 1878, p. 206—207.

[41] „Resboiul", 17 octombrie 1877.

[42] „Una din raţiunile pentru care românii au ales Siliştioara pentru a-şi face un cap de pod — scria Canini — a fost aceea că pe malul opus nu sînt înălţimi decît la 9 kilometri depărtare de fluviu; de acolo turcii, chiar de ar vrea, nu vor putea stabili baterii care să dăuneze prea mult" („România literară", an X, nr. 4, 27 ianuarie 1977).

[43] După General Radu Rosetti, *Relaţii anglo-române în perioada războiului din 1877—1878*, ed. cit., p. 7.

[44] R. V. Bossy, *Mărturii finlandeze despre România*, Bucureşti, 1937, p. 106.

www.dacoromanica.ro

și de artilerie" [45]. „Prin retranșamentele ce le-au executat — observa un specialist militar francez — românii au făcut dovada unei mari inițiative; ei s-au distins de asemenea prin organizarea inteligentă a pozițiilor și executarea rapidă și judicioasă a acoperirilor artificiale și a lucrărilor de orice fel" [46].

Deși lipsit de experiența campaniilor, corpul de comandă al armatei române a dovedit pe timpul războiului, cu rare excepții, capacitate în organizarea și conducerea operațiilor, spirit de inițiativă în luarea hotărîrilor de luptă și tenacitate în executarea acestora, suplețe în acțiunile de cooperare cu aliații etc. Maiorul austriac Filek von Wittinghause înțelesese corect relația de reciprocitate dintre conducerea competentă a ostașului român și reacția favorabilă a acestuia în executarea celor mai dificile mișcări de luptă. „Bine condus [românul — n.n.] — spunea observatorul austriac — s-a dovedit întotdeauna un bun soldat, pentru care fapt istoria războaielor aduce destule dovezi" [47]. Corespondentul gazetei vieneze „Die Presse" care, urmărise de aproape activitatea comandamentului român pe frontul de la Plevna, scria referitor la individualitatea distinctă a acestuia: „Deși armata română este o parte din armata rusă *, totuși ea are propriul ei cartier general. Da! Trebuie să spun categoric: ea are o astfel de poziție încît în realitate este o armată care operează cu totul independent" [48].

Strădaniile corpului ofițeresc român de a depăși limitele vechilor concepții tactice cuprinse în regulamentele epocii, concepții infirmate uneori de realitatea cîmpului de luptă, nu au fost lipsite de reușite sesizabile. Referindu-se la cel de-al doilea asalt împotriva redutei Griviția nr. 2, un istoric străin sublinia „ordinea perfectă ce domnea în timpul efectuării manevrei. De asemenea a existat un mare spirit de organizare, asaltul fiind executat absolut în spiritul armatelor moderne" [49]. O impresie apropiată fusese produsă și asupra comentatorului ziarului austriac „Die Presse" care declara în septembrie 1877 „Luptele de la Plevna au fost pentru întreaga lume un șir de surprinderi, dar cea mai mare surprindere este atitudinea românilor, organizați europenește și conduși după principiile tactice moderne" [50]. După cucerirea Rahovei, corespondentul gazetei „Le Nord" afirma că armata română probase încă o dată că se situează „la înălțimea armatelor celor mai experimentate" [51].

---

[45] După General Radu Rosetti, *Cîteva extrase din presa engleză 1877—1878*, ed. cit., p. 376. Realizînd o comparație nu lipsită de competență în materie, între lucrările genistice ale celor trei armate ce se confruntau la Plevna, același observator nota că „lucrările de pămînt ale românilor prezintă o înfățișare tehnică mult mai corectă decît acelea ale rușilor. Parapetele lor [ale românilor — n.n.] au de asemenea o înălțime superioară celor ale aliaților" *(ibidem)*.

[46] Capitaine J. Borneque, *Rôle de la fortification dans la dernière guerre d'Orient*, Paris, 1881, p. 208.

[47] N. Iorga, *Opinia publică germană și România lui Carol I^iu^ înainte și după independență*, în „Memoriile secțiunii istorice", seria III, tom XIV (1933), p. 8.

* Eroare evidentă întîlnită la mai mulți observatori străini care nu sesizaseră corect natura raporturilor de cooperare militară între cele două state aliate.

[48] După „Resboiul", nr. 54, 15 septembrie 1877.

[49] Marquis van de Woestyne de Grommez de Wardes, *La Guerre russo-turque 1877—1878*, Paris, 1903, p. 181.

[50] După „Telegraful", 14 septembrie 1877.

[51] După „Românul", 29 noiembrie 1877.

www.dacoromanica.ro

Rezultat al preocupărilor anterioare manifestate constant de conducerea superioară pentru o cît mai bună instruire și dotare a tuturor genurilor de arme existente în acea epocă, oștirea română, în totalitatea ei, a demonstrat pe cîmpul de luptă o deosebită capacitate combativă și iscusință militară, făcînd să dispară repede neîncrederea cu care era privită la început, inclusiv de către aliatul său. „Rușii — nota un analist al războiului — nu păreau să acorde o încredere prea mare în valoarea armatei române, care era în acest timp bine recrutată, bine organizată, bine înarmată, bine echipată și bine instruită. Era o idee preconceptă, departe de a fi justificată" [52]. La scurtă vreme după cea de-a treia bătălie de la Plevna, din august 1877, comandamentul suprem rus avea să declare că „tînăra armată română luptă minunat" [53], în timp ce generalul rus A. I. Arnoldi îi scria domnitorului Carol I că „toate părțile armatei române, infanterie, cavalerie și artilerie, și-au îndeplinit datoria cu conștiință și cu multă abnegație, dovedindu-se de mare folos" [54]. Un martor ocular își amintea retrospectiv însemnătatea contribuției românești: „Nu este nimic mai ușor decît a dovedi că succesele realizate de către Rusia sînt a se mulțumi pe de o parte ținutei politice a României, iar pe de altă parte intervențiunei armatei acesteia" [55]. Însuși Fr. Engels a subliniat importanța intervenției militare românești pentru deznodămîntul victorios de la Plevna: „Fără români — scria clasicul marxism-leninismului — rușii ar fi fost neputincioși în fața Plevnei [...]" [56].

Ceea ce a frapat într-o măsură considerabilă pe contemporani, fie că era vorba de aliații alături de care lupta, de adversarii direcți sau de observatorii neutri, simpatizanți sau nu ai cauzei noastre naționale, a fost curajul, vitejia și abnegația ostașilor ei, trăsături materializate în numeroase fapte eroice de arme.

Departe de a reprezenta simple gesturi de amabilitate și curtoazie, obișnuite dealtminteri în asemenea împrejurări, numeroasele aprecieri laudative existente în corespondența curții imperiale ruse cu principele Carol I, comandantul suprem al Armatei de vest, se constituie în tot atîtea recunoașteri ale temerității și spiritului de sacrificiu manifestate de ostașul român, de la soldat la general. „Trupele române — scria la 5 septembrie 1877 țarul Alexandru al II-lea lui Carol I — reunite cu cele ale armatei mele și puse sub comanda alteței voastre serenisime, au dat dovadă în zilele de 30 și 31 august de un curaj eroic, luptînd sub unul dintre cele mai nimicitoare focuri ale inamicului" [57]. La sfîrșitul campaniei antiotomane, împăratul Rusiei îl anunța pe domnitor că a decernat 25 000 de medalii generalilor, ofițerilor și soldaților români „drept recunoștință pentru faptele vitejești ale armatei române care s-a luptat curajos alături de armatele mele în timpul războiului din 1877—1878" [58]. La rîndul său,

[52] Capitaine d'infanterie Fisch, *op. cit.*, p. 90.

[53] *Sbornik materialov po rusko-turețkoi voine*, St. Petersburg, 1911, vol. 45, p. 64.

[54] După T. C. Văcărescu, *Luptele românilor în resbelul din 1877—1878*, București, 1887, p. 456—457.

[55] Ludovic Lakos, *Amintiri despre Turcia (1875, 1876, 1877)*, Bucuresci, 1896, p. 193.

[56] Friedrich Engels, Paul et Laura Lafargue, *Correspondance*, Paris, 1959, p. 423.

[57] *Sbornik materialov po rusko-turețkoi voine*, vol. 15, p. 67.

[58] *Documente privind istoria militară a poporului român, iulie 1878 — noiembrie 1882*, Editura militară, București, 1974

www.dacoromanica.ro

într-o felicitare adresată domnitorului român, marele duce Nicolae, după căderea Plevnei, declara: „Rezultatele strălucite care s-au dobîndit la Plevna sînt datorate în mare parte cooperațiunei bravei armate române, precum și imboldului pe care trupele aliate îl primeau de la comandantul lor imediat, în care au admirat activitatea, curajul și devotamentul la datoria sa de soldat" [59]. Aceleași cuvinte de înaltă prețuire la adresa armatei române au exprimat cu diverse prilejuri și generalii ruși care au cunoscut nemijlocit faptele de arme ale ostașilor ei. Generalul D. A. Miliutin, ministrul de război al Rusiei, remarca după cucerirea redutei Grivița nr. 1 „acțiunile reușite" ale trupelor române care „ne-au trezit noi speranțe și încredere" [60]. Generalul E. I. Totleben, locțiitor al principelui Carol I la comanda Armatei de vest, felicita armata română „a cărei comportare, indiferent de grad, de la general și pînă la soldat, a fost mai presus de orice laudă" [61]. Relevînd caracterul deosebit de sîngeros al luptelor pentru cucerirea redutei Grivița nr. 2, un comunicat al comandamentului rus consemna că „românii au dat dovadă de o bărbăție fără seamăn" [62], iar generalul I. V. Gurko, care a avut în compunerea corpului ce-l comanda și unități de cavalerie română, vorbea într-unul din rapoartele sale despre „armata română, viteaza noastră aliată" [63]. Și generalul Meyendorf, care cooperase la atacul Rahovei, cu un detașament mixt ruso-român, descria astfel acțiunea dorobanților de sub comanda sa „Ei înaintară cu cea mai mare tărie și cu un curaj care întrece orice laudă" [64].

O confirmare de prestigiu a veridicității constatărilor pozitive făcute la adresa vitejiei și eroismului armatei române în războiul pentru independență a venit și din partea istoriografiei otomane de după război, iar mai recent a celei turce moderne. Astfel, generalul Muzafer, într-o lucrare consacrată luptelor de la Plevna, descria atacul din ziua de 30 august în acești termeni: „Coloanele inamice, formate din ruși și români, demonstraseră atîta înflăcărare, căutînd să se întreacă reciproc și făcuseră eforturi atît de energice încît reușiră să ajungă pînă la reduta nr. 8 [65], ale cărei tranșee le-au cucerit la căderea serii, în ciuda intensității canonadei și a împușcăturilor ce plecau din reduta nr. 7" [66]. Într-un studiu datorat generalului Izzet Fuad, ce conține o analiză pertinentă a cauzelor înfrîngerii suferite de armata Imperiului otoman în războiul din 1877—1878, momentul cuceririi redutei Grivița nr. 1 este astfel înfățișat și apreciat: „La aripa dreaptă, românii dovediseră, de asemenea, multă bravură și atacul lor reușise; ei cuceriseră faimoasa redută de la Grivița pe care au păstrat-o cu ajutorul rușilor. Era o treabă foarte frumoasă din partea unor trupe cărora, nu știu din ce motive, nu se voise a li se recunoaște pînă atunci nici o valoare militară" [67].

---

[59] *Memoriile regelui Carol I al României*, vol. XII, p. 39.

[60] *Dnevnik D. A. Miliutina 1876—1877*, tom 2, Moskva, 1949, p. 213—214.

[61] *Sbornik materialov po rusko-turețkoi voine*, vol. 55, p. 278—279.

[62] *Ibidem*, vol. 52, p. 425.

[63] *Ibidem*, vol. 53, p. 27.

[64] După T. C. Văcărescu, *op. cit.*, p. 466.

[65] În sistemul defensiv otoman reduta Grivița nr. 1 purta numărul 8, iar Grivița nr. 2 avea numărul 7.

[66] Général de division Mouzaffer pacha, *op. cit.*, p. 96.

[67] Général Izzet Fuad-Pacha, *Les occasions perdues ...*, étude stratégique et critique sur la campagne turco-russe de 1877—1878, Paris, 1900, p. 166.

www.dacoromanica.ro

Cu acelaşi spirit de obiectivitate prezintă comportarea armatei române şi istoricul turc contemporan T. Yılmaz Öztuna într-o amplă „Istorie a Turciei": „Tînăra, curajoasa şi neobosita armată română a început să lupte cot la cot cu ruşii [...] şi a cîştigat astfel independenţa la sfîrşitul războiului. Fără armata română, inamicul nu ar fi putut cîştiga bătălia de la Plevna" [68].

Puternicul ecou internaţional al faptelor de vitejie săvîrşite de ostaşii români s-a datorat în cea mai largă măsură activităţii publicistice a corespondenţilor de presă, ca şi rapoartelor ataşaţilor militari străini de pe lîngă cartierele generale ale armatelor aliate. Scrise sub puternica emoţie provocată de scenele la care au fost martori, relatările acestora şi-au păstrat nealterate reverberaţiile de-a lungul vremii, găsindu-şi oglindirea şi în studiile sau în lucrările de erudiţie publicate în diverse ţări de istorici şi specialişti militari.

O impresionantă frescă a asalturilor eroice date de ostaşii români asupra redutelor de la Griviţa realiza cunoscutul corespondent al ziarelor „Le Siècle" şi „L'Indépendance Belge", Fr. Kohn Abrest, într-un reportaj din septembrie 1877, inclus ulterior într-o lucrare de largă răspîndire. „În acest moment mi-am putut da seama de curajul de care e capabil soldatul român. Se aruncau înainte cu o ardoare irezistibilă pe cînd focul turcilor devenea din ce în ce mai intens. Ei bine, aceşti ţărani români simpli, cu mantăile lor uzate şi căciulile lor împodobite cu pene de curcan, au dovedit că ştiu să moară sau să învingă şi că în venele lor curge sîngele vechilor daci. Cu o îndîrjire de necrezut s-au avîntat în această vale a morţii, respinşi, striviţi, decimaţi de focul ucigător al unui duşman adăpostit, dar fără să dea înapoi nici un pas, fără să şovăie o clipă, înaintînd mereu, revenind fără încetare la atac pentru a lăsa, vai ! în urma lor un şir de morţi şi muribunzi" [69].

Opinia publică italiană urmărea şi ea cu vizibilă emoţie comportarea oştirii noastre. „Intraţi în luptă, românii au dat dovadă de o vitejie singulară, de o valoare tactică puţin comună şi noi, italienii — scria ziarul „Il Dovere" — trebuie să salutăm cu sinceră bucurie redeşteptarea unui popor de care sîntem legaţi prin legături de rudenie atît de strînse" [70]. La Roma, „Gazetta de la Capitale" publica, în octombrie 1877, scrisoarea adresată poporului român de Giuseppe Garibaldi în care septuagenarul patriot italian spunea: „Descendenţii vechilor noastre legiuni, românii, se luptă cu eroism pe ţărmurile Dunării pentru independenţa lor; îmi pare că este bine a face să se audă o aplaudare din partea capitalei vechii lumi şi a Italiei întregi îndreptată valoroasei noastre rude" [71].

Martor ocular al luptelor de la Plevna, colonelul francez L. Gaillard, ataşat militar pe lîngă cartierul general rus, scria la 31 august 1877 lui I. C. Brătianu: „Armata română s-a acoperit de glorie. Dealtfel, aici sînt mult lăudate, în afară de bravura sa, ţinuta, maniera sa de a sluji în condiţiuni atît de noi şi modul în care a fost prevăzută cu toate lucrurile

[68] T. Yılmaz Öztuna, *Başlangıcından zamanımıza kadar Türkiye Tarihi* (Istoria Turciei de la început pînă în vremea noastră), vol. 12, Istanbul, p. 113—114.
[69] Fr. Kohn Abrest, *Zigzags en Bulgarie*, 1879, p. 279—280.
[70] După „Românul", 30 septembrie 1877.
[71] Ibidem, 13 octombrie 1877.

www.dacoromanica.ro

pînă în cele mai mici amănunte [...] nimeni nu va putea aplauda mai cordial decît mine succesele ei viitoare" [72]. Presa spaniolă, prezentă în zona luptelor prin mai mulți ziariști și ilustratori, a difuzat în rîndurile cititorilor săi numeroase știri și comentarii însoțite de imagini ce înfățișau chipuri de ostași români. Descriind însuflețirea ce domnea în rîndul trupelor în ajunul atacului de la Grivița, ziarul „Imparcial" relata: „Încrederea în triumf e mare. Unele batalioane românești la trecerea, astăzi, a principelui prin fața lor, au strigat: Asaltul! Asaltul!" [73]. După cucerirea redutei Grivița nr. 1, același ziar madrilen consemna: „Efectul moral produs în sufletul trupelor române de ultimele operații e excelent. Soldații aceștia începători se cred acum soldați deprinși cu războiul și ard de dorința gloriei militare. Toată lumea recunoaște că armata română știe să se bată. Sîngele vărsat n-a fost deci neroditor" [74].

Faptele de arme săvîrșite de trupele române în confruntările cu redutabilul lor adversar au determinat o substanțială modificare în atitudinea presei engleze și de pe alte meridiane, reticentă, dacă nu chiar ostilă, la începutul războiului la adresa României și a armatei sale. Astfel, după luptele de la Plevna din august 1877, „The Times" scria cu nedisimulată admirație: „Trupele române au dezmințit în mod efectiv toate bîrfelile pe care criticii străini le-au afirmat în privința capacității lor de a sta sub foc și au demonstrat încă o dată faptul că curajul fizic nu aparține numai cîtorva naționalități favorizate [...]. Dacă rușii vor reuși să ia Plevna, ei vor datora o parte, nu mică, a izbîndei lor, cooperării aliaților români" [75]. Descriind eforturile neizbutite ale forțelor noastre de a cuceri și reduta Grivița nr. 2, în lunile septembrie și octombrie, același ziar afirma că „românii au fost respinși după ce au suferit pierderi ale căror cifre sînt singure îndeajuns pentru a proba cu cită bravură s-au luptat. Ei au căzut într-un mod foarte onorabil acolo unde era aproape imposibil de a reuși" [76]. Gazeta londoneză „The Daily Telegraph", recunoscută pentru parcimonia aprecierilor sale la adresa românilor [77], nu își mai drămuia, după luptele de la Plevna, constatările admirative: „Tinerii soldați români — nota ziarul la 17 septembrie — se luptă în chip admirabil" [78], iar la 3 octombrie: „Trupele [române—n.n.] s-au purtat cu un curaj lăudabil și au pornit de repetate ori la asalt, deși respinse de focul zdrobitor al infanteriei turcești [...]. În rezumat, s-au purtat minunat de bine, mai ales avînd în vedere că era prima lor încercare și că era îndreptată contra pozițiilor puternic fortificate și apărate de o armată de temut" [79]. Trimisul ziarului „The Daily News" transmitea cititorilor săi știrea că „reduta Grivița a căzut aseară în fața vitejiei hotărîte a românilor" [80] și dădea o descriere detaliată a luptei. „Spre surprinderea mea —

---

[72] *Pagini din lupta poporului român pentru independență națională 1877—1878*, Editura politică, București, 1969, p. 194.

[73] După N. Iorga, *Informații spaniole despre războiul nostru pentru independență*, ed. cit., p. 7.

[74] *Ibidem.*

[75] După General Radu Rosetti, *Cîteva extrase din presa engleză 1877—1878*, ed. cit., p. 375.

[76] După „Românul", 23 octombrie 1877.

[77] După General Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 379.

[78] *Ibidem*, p. 380.

[79] *Ibidem.*

[80] *Ibidem*, p. 388.

www.dacoromanica.ro

îşi încheia el reportajul — cînd am sosit astăzi dimineaţa în valea Plevnei, am văzut fluturînd sfidător [sic] steagul românesc deasupra temutei redute Griviţa" [81]. „Este mult dor de luptă în brava tînără armată a domnitorului Carol — scria acelaşi comentator englez după ce asistase la asaltul ostaşilor români asupra redutei Griviţa nr. 2 — spiritul lor combativ şi vesela lor îndurare a greutăţilor este admirabilă" [82].

Respingînd în termeni categorici aprecierile nedrepte şi ofensatoare la adresa armatei noastre puse în circulaţie de unele oficine ostile României, cotidianul „The Morning Post" scria la 1 octombrie 1877 : „În faţa Plevnei brigăzile române au repurtat singurul succes al zilei pentru forţele atacatoare şi în întîlnirile următoare presupuşii indolenţi şi „jouisseurs" de pe moşiile domnitorului Carol s-au arătat cu totul egali cu cele mai bune trupe ale Rusiei. [...] S-a uitat că numele poporului român este acela al unui neam vînjos şi voinic" [83]. O entuziastă apreciere a vitejiei ostaşilor români publica şi „Londoner Journal" curînd după încheierea ostilităţilor : „La Plevna românii s-au bătut ca leii şi au cîştigat lauri de glorie. Cu toate grelele sacrificii pe care i le-au impus războiul [România — n.n.] a ştiut să-şi îndeplinească îndatoririle sale internaţionale din toate punctele de vedere" [84].

Aflat în apropierea coloanelor de atac române la asaltul asupra redutelor de la Griviţa, cunoscutul gazetar Feodor Lachman, corespondent al ziarelor „Bund" din Berna şi „Gazeta de Chicago", relata într-o scrisoare adresată ziarului „Românul" scenele de luptă pe care le asemuia celor de la Solferino şi Custozza. „Niciodată — declara el — n-aş fi crezut să văd atîta bravură la o trupă care pînă atunci n-a cunoscut focul. [...] Armata română merită a fi pusă lîngă orice altă armată a Europei şi oricine poate fi mîndru de soldaţii şi ofiţerii ei care au dat probe atît de strălucite de vitejie" [85].

Informaţii şi relatări elogioase asupra luptelor purtate de armata română erau difuzate în diverse ţări ale lumii şi pe calea rapoartelor diplomatice. Astfel, consulul american la Bucureşti Adolf Stern adresa, la 17 septembrie 1877, secretarului de stat al S.U.A., William Evarts, un raport ce conţinea o expunere detaliată a confruntărilor armate de la Plevna. „Pentru prima dată după 200 (?) de ani — scria el — românii au intrat în război şi luptă cu vitejie [...]. Trupele române au luptat splendid, chiar şi miliţia [dorobanţii — n.n.] care s-au aflat în prima linie de atac, întrecîndu-se în vitejie cu ruşii" [86].

Recunoaşterea eroismului trupelor române pe cîmpurile de bătălie, şi-a găsit oglindirea şi în publicistica austriacă. „Am văzut cu ochii mei — scria corespondentul ziarului vienez „Die Presse" — cum se bate soldatul român şi pot atesta că el e neînfricat, curajos şi iscusit în luptă" [87]. O altă gazetă austriacă, „Le Messager de Vienne" declara la 7 decembrie 1877 : „Noi nu sîntem nicidecum nesimţitori la dovezile de vitejie pe care

[81] *Ibidem*, p. 389.
[82] *Ibidem*.
[83] *Ibidem*, p. 385.
[84] După „Românul", 25 martie 1878.
[85] „Românul", 3 septembrie 1877.
[86] Arhivele statului Bucureşti, Microfilme S.U.A., rola 18, raport nr. 124.
[87] După prof. dr. A. P. Alessi, prof. Massimu Popu, *op. cit.*, p. 500.

www.dacoromanica.ro

le dă jună națiune română. [...] Nimic nu putea asigura mai bine, în condițiile Europei, triumful independenței României" [88]. Periodicul „Mémorial diplomatique", editat de legația Austriei la Paris, releva că „în numeroasele lupte care au inundat cu sînge vecinătățile Plevnei, românii s-au condus cu un eroism căruia Europa întreagă îi aduce omagiu" [89]. De asemenea, presa elenă, în același spirit de obiectivitate și admirație, socotea armata română ca „model demn de imitat de către popoarele orientale" [90].

Cucerirea Rahovei de către trupele române a avut o puternică rezonanță în rîndurile opiniei publice internaționale pentru consecințele militare ce le implica. Ziarul „Politik" din Praga scria că „românii, prin luarea Rahovei, au săvîrșit un act important ale cărui consecințe n-au să fie disprețuite [...] deoarece în felul acesta cercul de înconjurare se închide și mai mult în jurul Plevnei. Este incontestabil că armata română a dat o nouă dovadă despre vitejia ei" [91].

Specialiștii militari germani au avut și ei cuvinte de bine asupra valorii armatei române despre care corespondentul revistei „Militär Wochenblatt" declara că i-a plăcut mult „din toate punctele de vedere" [92]. Un ofițer superior german făcea o comparație între asaltul românilor la Plevna și cel al prusienilor în războiul cu danezii (1864) și, deși critica planul de ansamblu al operației din august 1877, remarca virtuțile morale ale armatei noastre. „Trupa românească — scria el — a fost în general bravă; ea avea chiar la începutul activității sale de război să treacă o probă foarte aspră; pierderile lor au fost foarte mari" [93]. Felicitîndu-l pe domnitorul Carol I, pe care-l decora cu ordinul „Pour le Mérite", împăratul Germaniei, Wilhelm I, îi scria acestuia, la 6 decembrie 1877: „Cu cel mai mare interes am urmărit operațiunile tale și bravura armatei române. Nu pot să-ți exprim îndeajuns bucuria de care îmi e cuprinsă inima pentru aceste fapte mari de arme" [94].

Căderea Plevnei a avut o înrîurire hotărîtoare asupra desfășurării ulterioare a războiului, grăbindu-i în chip decisiv sfîrșitul. Așa cum aprecia istoricul francez Amédée Le Faure, acest mare succes „a dat un nou impuls operațiilor și a marcat sfîrșitul rezistenței serioase a armatelor turce" [95]. „Indiscutabil — scria F. V. Green — căderea Plevnei a fost un mare dezastru pentru turci, deoarece au pierdut cea mai bună din armatele lor și, poate, pe cel mai bun general" [96].

---

[88] „Românul", 2 decembrie 1877.

[89] Ibidem, 24 septembrie 1877.

[90] „Familia", an XIII, nr. 42, 16 octombrie 1877.

[91] După „Românul", 16 decembrie 1877.

[92] „Militär Wochenblatt", nr. 56, 14 iulie 1877, p. 989, după N.Z. Muntcanu, *Mărturii ale unor corespondenți de presă și observatori militari străini despre eroismul Armatei române în războiul de independență*, în „Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.", anul XIII, nr. 2, 1967, p. 48.

[93] După N. Iorga, *Războiul pentru independența României*, ed. cit., p. 137.

[94] *Memoriile regelui Carol I al României*, vol. XIII, p. 44.

[95] Amédée Le Faure, *Histoire de la guerre d'Orient (1877—1878)*, tom II, Paris, 1878, p. 229.

[96] F. V. Green, *Report on the Russian Army and its Campaigns in Turkey in 1877—1878*, New York, 1879, p. 321.

www.dacoromanica.ro

Contribuţia armatei române la victoria finală asupra forţelor Imperiului otoman s-a bucurat de un larg şi meritat ecou internaţional. Ea a fost reliefată în publicistica străină de toţi acei care, din diverse motive, manifestau simpatie pentru cauza naţiunii române şi o considerau ca un puternic argument în lupta diplomatică postbelică pentru recunoaşterea de către marile puteri a independenţei sale de stat. „Românii — scria gazeta „Le Bien Public" — s-au purtat cu vitejie ; ei au luat parte la împresurarea Plevnei şi la înfrîngerea definitivă a lui Osman paşa, care a hotărît rezultatul campaniei ; ei şi-au dovedit, în război ca şi în timp de pace, dreptul de a exista ca naţiune independentă" [97]. Aceeaşi idee o exprima şi comentatorul revistei „La ilustración española y americana" care, referindu-se la rolul românilor în cucerirea Plevnei şi a victoriei depline asupra Porţii, spunea despre ei că reprezintă „o naţiune tînără care cu eroismul său a cîştigat şi a meritat să fie liberă şi independentă. Noi, latinii din Occident — conchidea autorul — trebuie să salutăm cu mîndrie pe latinii de la Dunăre care s-au bătut ca nişte eroi. Trebuie să salutăm pe dorobanţii care au asaltat la baionetă formidabilele redute de la Griviţa" [98].

Într-un ciclu de conferinţe ţinute în ianuarie 1878 la Şcoala de Război din Bruxelles, căpitanul belgian Gilet reţinea atenţia auditoriului său asupra „rolului strălucit al armatei române, acest extrem de preţios sprijin pentru armata rusă. Împăratul Alexandru, marele duce Nicolae şi ceilalţi generali ruşi au fost unanimi în a recunoaşte deschis cutezanţa şi bravura tinerei armate române ; ea s-a dovedit în toate împrejurările la înălţimea celor mai bune trupe ale marelui său aliat" [99]. Totodată, ofiţerul belgian recomanda ca obiect de studiu experienţa cîştigată de armata română, subliniind eventualitatea unor situaţii de natură să impună ridicarea la lupta de apărare a libertăţii patriei. „Apropierea dintre rolul vitezei armate române — afirma el — şi misiunea ce ne-ar putea reveni atunci, se impune de la sine" [100].

Pe spirala istoriei, din perspectiva celor o sută de ani ce s-au scurs de atunci, putem aprecia că prin lupta sa eroică poporul român a confirmat întrutotul previziunile făcute de gazeta austriacă „Der Osten" care, cu un secol în urmă, scria : „Bărbătească păşire a României pe cîmpul de război a schimbat cu o singură lovitură situaţia statului român [...]. România liberă şi independentă va ocupa cu mîndrie un loc în concertul european şi măreaţa ei faptă împreună cu numele ei vor fi imprimate în inimile generaţiilor viitoare" [101].

---

[97] După „Românul", 19 februarie 1878.

[98] „La ilustración española y americana", 8 ianuarie 1878.

[99] „La Belgique militaire" (Bruxelles), nr. 367, 3 februarie 1878, p. 155.

[100] Ibidem.

[101] După „Românul", 14 octombrie 1877.

www.dacoromanica.ro

OPINIONS ÉTRANGÈRES SUR L'ARMÉE ROUMAINE PENDANT LA GUERRE POUR L'INDÉPENDANCE DE 1877—1878

RÉSUMÉ

Les auteurs présentent des témoignages d'observateurs étrangers — militaires, correspondants de presse, attachés auprès de commandements etc. — sur la capacité organisationnelle et de lutte de l'armée roumaine pendant la guerre pour l'indépendance de 1877—1878. Recueillis dans la presse de l'époque et les ouvrages de spécialistes de nombreux pays européens — alliés, adversaires et neutres — les appréciations jettent une lumière objective sur la contribution militaire de la Roumanie dans la conflagration roumano-russo-turque, de même que sur le degré d'instruction militaire des troupes roumaines qui ont lutté sur le front des Balkans, sur leur formation morale et politique, sur leur dotation en armement et équipement, sur le rôle des soldats, dont l'héroisme et l'esprit de sacrifice ont scellé sur le champ de bataille l'indépendance nationale de la Roumanie.

www.dacoromanica.ro

URMĂRILE ECONOMICE ŞI SOCIALE ALE DOBÎNDIRII INDEPENDENŢEI DE STAT A ROMÂNIEI

DE

MIRCEA IOSA

Proclamarea independenţei de stat a României, la 9 mai 1877, a constituit un moment crucial în istoria poporului nostru, încununînd luptele seculare purtate de masele largi populare pentru libertate şi neatîrnare, pentru apărarea şi afirmarea fiinţei naţionale.

Dobîndită prin jertfa de sînge a poporului român, prin eroismul maselor populare, independenţa a constituit un puternic factor de progres, de dinamizare a întregului proces al dezvoltării social-economice, politice şi culturale a ţării. Odată cu cucerirea independenţei, România înlătura ultimul impediment pe calea afirmării sale, care o împiedica să-şi ocupe locul ce i se cuvenea în rîndurile celorlalte state europene.

Cucerirea independenţei a permis transformări importante în întreaga viaţă socială şi politică a ţării, a creat condiţii favorabile dezvoltării capitalismului, extinderii şi adîncirii lui în toate sectoarele de activitate. Cu deplin temei, în *Programul Partidului Comunist Român* se subliniază faptul că „dobîndirea independenţei naţionale a dat un nou şi puternic imbold dezvoltării economice şi sociale a ţării, a exercitat o profundă înrîurire asupra întregii evoluţii istorice a României pe drumul progresului social, a permis afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca naţiune de sine stătătoare" [1].

În urma cuceririi independenţei, în faţa României se deschideau noi perspective privind modernizarea ţării, organizarea ei pe temelii trainice, înlăturarea barierelor impuse de Poarta Otomană constituind un puternic stimulent pentru înviorarea activităţii economice, pentru avîntul forţelor de producţie şi dezvoltarea relaţiilor capitaliste. Întreaga perioadă de după dobîndirea independenţei este marcată de preocuparea forţelor înaintate ale societăţii de a asigura progresul economic al ţării în toate domeniile. Un contemporan, referindu-se la principalele probleme cu care se confrunta societatea din vremea lui, considera că în prim planul preocupărilor se cereau a fi rezolvate următoarele: „Amelioraţiunea agriculturii, creaţiunea unei industrii naţionale potrivită cu trebuinţele noastre şi cu împrejurările în care ne aflăm, dezvoltarea comerţului, sînt lucrările care de acum înainte trebuie să ne preocupe pe toţi de la mare

[1] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism*, Bucureşti, Edit. politică, 1975, p. 34.

„REVISTA DE ISTORIE", Tom. 30, nr. 4, p. 709–732, 1977

www.dacoromanica.ro

pînă la mic ... Guvernul, oricare ar fi, este dator să se pătrundă de rolul cel mare ce are de îndeplinit în această direcţiune, să cuprindă cu o singură ochire toate nevoile ţării, să le coordoneze, să-şi aştearnă un program şi să stea pe lucru..." [2].

Mesajul domnesc pentru deschiderea sesiunii ordinare a Corpurilor legiuitoare din 1880—1881 avea în vedere tocmai astfel de probleme. „Pe tărîmul economic — se arăta în mesaj, n.n. — România trebuie să intre pe o cale mai largă, pe care o reclama atît poziţiunea cît şi interesul ei" [3]. Urmărind aplicarea în practică a problemelor impuse de mersul ascendent al societăţii româneşti, în mesaj se înfăţişa un amplu program de activitate privind: dezvoltarea industriei, agriculturii, creditului, transporturilor, administrarea căilor ferate, completarea reţelei de şosele, amenajarea porturilor, exploatarea minelor, conservarea pădurilor etc.[4].

Factorii de răspundere ai ţării, conştienţi de necesitatea consolidării independenţei şi pe plan economic, înţelegeau să-şi însuşească programul înfăţişat. În adresa de răspuns a senatorilor la mesajul domnesc se arăta: „Ştim şi recunoaştem că, pentru ca o naţiune să-şi menţie independenţa, ea trebuie să se ridice la un nivel moral înalt, care singur dă impulsiunea puternică în toate ramurile activităţii omeneşti şi puterea de rezistenţă în timpuri grele: ea trebuie să lucreze cu seriozitate şi fără contenire pe tărîmul economic şi ştiinţific" [5].

În noile condiţii create de dobîndirea independenţei politice s-a impus cu necesitate imperioasă consolidarea economică, la baza căreia stătea dezvoltarea industriei naţionale.

Lupta pentru afirmarea României ca stat suveran în relaţiile economice internaţionale a fost stimulată de puternicul curent de gîndire care a inspirat într-o mare măsură politica statului din ultimul pătrar al secolului trecut. Această luptă a devenit deosebit de acută tocmai în legătură cu convenţia comercială încheiată cu Austro-Ungaria, care a dăinuit pînă în iunie 1886. Cercurile politice şi economice interesate în progresul ţării au folosit toate mijloacele pentru a stăvili consecinţele acesteia [6]. Forţa principală care milita în direcţia consolidării economice era burghezia, — în special acea parte a ei legată de industrie şi care se pronunţase încă din anii 1876, în mod ferm, pentru independenţă. Prin influenţa ei politică, burghezia a reuşit să ralieze de partea sa puternice forţe care militau, alături de ea, pentru încurajarea industriei.

Curentul în apărarea mişcării industriale din România creştea şi se întărea cu atît mai mult cu cît criza agrară, care s-a prelungit ani de-a rîndul, evidenţia că limitarea politicii economice numai la agricultură, fără o dezvoltare corespunzătoare şi a industriei nu putea să aibe decît urmări negative pentru economia ţării în general. Pentru protejarea industriei militau numeroşi gînditori şi oameni politici ca: Mihail Kogălniceanu, P. S. Aurelian, A. D. Xenopol, B. P. Haşdeu şi alţii, care, prin cuvîntări

---

[2] Dr. C. I. Istrati, *O pagină din istoria contemporană*, Bucureşti, 1880, p. 490.

[3] „Monitorul Oficial", nr. 257 din 15/27 noiembrie 1880, p. 7 514.

[4] *Ibidem*, din 19/21 decembrie 1880, p. 7 954.

[5] *Ibidem*, din 3/15 decembrie 1880, p. 7 827.

[6] Tranzacţiile economice ale României au înregistrat în 1875 un deficit de 1 470 573 lei, pentru ca în 1877 deficitul să ajungă la 89 648 544 lei (vezi Dr. C. I. Istrati, *op. cit.*, p. 477).

www.dacoromanica.ro

şi scris, au militat consecvent în favoarea adoptării de măsuri privind încurajarea industriei. Fără o politică de încurajare şi protejare a industriei naţionale, arăta Mihail Kogălniceanu — ne osîndim a fi alt nimic decît o populaţiune producătoare de grîu şi materii brute. „Industria naţională însă — arăta el — pretutindeni s-au considerat ca o mare necesitate pentru fiecare ţară, ca cel mai puternic ram al avuţiei ţării şi că de aceea toate guvernele luminate s-au silit a o dezvolta în toate ţările încredinţate lor" [7].

Pe linia încercărilor de a anihila consecinţele negative ale convenţiei cu Austro-Ungaria, încă în iulie 1878 Parlamentul avea să adopte un proiect de lege potrivit căruia tarifarea din convenţie era majorată cu 15%, abrogîndu-se, în felul acesta, tarifarea din 1876.

Acţiunea de dezvoltare şi de încurajare a industriei naţionale avea să fie stimulată şi de înfiinţarea în 1880 a Băncii Naţionale a României, instituţie financiară ce avea să pună la dispoziţia celor ce doreau să înfiinţeze fabrici importante credite băneşti.

Unele măsuri parţiale, referitoare la încurajarea industriei naţionale, au fost luate încă din 1881, parlamentul adoptînd legea pentru încurajarea industriei hîrtiei [8]; în acelaşi sens era adus în discuţie proiectul de lege pentru încurajarea industriei îmbrăcămintei, potrivit căruia, începînd din 1884, toate obiectele de îmbrăcăminte pentru armată, ca şi pentru „stabilimentele de binefacere" etc., urmau a fi confecţionate din stofe, piei şi alte materii prime fabricate în ţară. „Pentru a da în viitor o direcţiune industriei naţionale şi pentru a deştepta iniţiativa privată — se arată în expunerea de motive — se va înfiinţa în Capitala ţării o societate centrală pentru încurajarea industriei naţionale, guvernul urmînd să acorde acestei societăţi o subvenţie anuală de 30 000 lei" [9]. Faţă de prevederile acestui proiect de lege, delegaţii secţiilor (Pantazi Ghika, Emanuil Morţun, Dimitrie Moruzi, P. S. Aurelian, Chenciu Panaitov, Mihail Burileanu şi Grigore Bălănescu) s-au pronunţat în unanimitate în favoarea necesităţii înfiinţării unei industrii naţionale, văzînd în aceasta „o cestiune vitală pentru ţara noastră".

P. S. Aurelian, raportorul proiectului de lege pentru încurajarea industriei îmbrăcămintei, făcea cu acest prilej un judicios istoric al împrejurărilor ce au determinat România să rămînă, din punct de vedere industrial, în urma ţărilor înaintate: „Nevoită să-şi apere naţionalitatea şi existenţa ei — arăta el — n.n. — România a trebuit să sacrifice acestor două bunuri supreme toată activitatea şi toată inteligenţa sa. De altă parte, legată economiceşte prin atotputernicia Europei de imperiul otoman, ţara noastră nefiind stăpînă desăvîrşită la sine, a trebuit să îndure, cu voie, fără voie, tractatele încheiate de Puterile europene cu Turcia.

---

[7] *Procesele-verbale ale Adunării elective din Moldova*, Iaşi, 1860—1861, proces-verbal nr. VII, şedinţa din 17 decembrie 1860, p. 72. Vezi şi Virgil Ionescu, *Mihail Kogălniceanu*, Bucureşti, Edit. ştiinţifică, p. 253.

[8] Încă la începutul anului 1880 — nota un memorialist — un comitet format din C. Porumbaru, V. I. Socec, P. S. Aurelian, G. Dem. Teodorescu, dr. Carol Davilla, Teodor Ştefănescu şi I. P. Balanolu lansează o chemare către public spre o subscrie pentru înfiinţarea unei atari fabrici" (C. Bacalbaşa, *Bucureştii de altădată*, vol. I, Bucureşti, 1927, p. 302).

[9] Dezbaterile Adunării Deputaţilor (în continuare D.A.D.) 1881—1882, nr. 32, şedinţa din 19 ianuarie/1 februarie 1882, p. 405.

www.dacoromanica.ro

Încercările făcute, după timp, pentru a întemeia fabrici, au fost lovite şi strivite de concurenţa necruţătoare din afară" [10]. Acelaşi P. S. Aurelian, referindu-se în raportul său la mijloacele necesare dezvoltării industriei naţionale (care, după părerea lui erau: a) protecţiunea industriei prin tarife; b) introducerea industriilor prin şcoli practice şi fabrici model, precum şi încurajarea consumării obiectelor fabricate în ţară"), pleda pentru înfiinţarea de şcoli [11], în care elevii să înveţe modul în care se fabricau pînzeturile, stofele tricotate, tăbăcăria şi confecţionarea obiectelor de piele, olane şi cărămidă [12]. De altfel, încă din 1877, în calitate de ministru al Agriculturii, comerţului şi lucrărilor publice, P. S. Aurelian, într-o circulară adresată prefecţilor, constata că s-a stabilit „de la un capăt al ţării la celălalt un curent cît se poate de favorabil..., că românii s-au convins cum că crearea şi dezvoltarea diferitelor industrii este o chestiune vitală pentru ţara noastră, că a mai amîna crearea stabilimentelor de învăţămînt profesional-industrial este a ne expune de bună voie a rămîne în mijlocul Europei industriale o naţiune numai agricolă" [13].

Iniţial, el propunea înfiinţarea a numai cinci şcoli profesionale, dintre care: două pentru Moldova, două pentru Muntenia şi una pentru Dobrogea, precum şi înfiinţarea unei *Societăţi centrale pentru încurajarea industriei naţionale şi a societăţii industriale din judeţe* (acestea avînd caracter de instituţiuni private). În încheierea raportului său, el arăta că Comitetul delegaţilor a propus să se îndatoreze guvernul ca, începînd din 1884, toate obiectele de îmbrăcăminte pentru armată, pentru stabilimentele de binefacere, pentru toţi impiegaţii şi agenţii publici îndatoraţi a purta veşminte de uniformă, pentru persoanele întreţinute în internatele statului să se confecţioneze din materii prime existente în ţară, să trateze guvernul cu industriaşii români.

În 1882, o nouă lege de încurajare oferea fabricilor de zahăr existente cît şi celor ce aveau a se înfiinţa în decurs de 15 ani o primă de 16 bani pentru fiecare kg de zahăr produs; pentru zahărul exportat prima de fabricaţie era de 20 de bani de kg. În acelaşi scop, la începutul anului 1885 era prezentat Parlamentului „Proiectul de lege pentru încurajarea fabricaţiunei ţesăturilor, sforilor, corderiei şi sacilor de iută", care era apreciat ca fiind de natură să contribuie la dezvoltarea economică a ţării. Cu prilejul discuţiilor, Emil Costinescu arăta că statului îi erau încă necesare măsuri de amploare pentru încurajarea industriei naţionale, în ansamblul său [14]. Numărul mare de voturi acordat de Cameră proiectului 61 pentru din 70 votanţi — reflecta interesul burgheziei pentru măsurile legislative referitoare la dezvoltarea industriei. Ulterior, parlamentul

---

[10] D.A.D., 1881—1882, nr. 49, şedinţa din 10/22 februarie 1882, p. 671.

[11] Încă în octombrie 1877, pe cînd era ministrul agriculturii, comerţului şi lucrărilor publcic, P. S. Aurelian, în circulara nr. 10 895 adresată prefecţilor spunea:„Sînt cîţiva ani de cînd mai toate judeţele ţării au manifestat dorinţa de a înfiinţa şcoli de meserii; uncle dintre consiliile generale, pentru a satisface, întru cît este cu putinţă, o trebuinţă atît de simţită de ţara întreagă, au pus la cale înfiinţarea de asemenea şcoli. Între acestea pot cita judeţele: Dolj, Mehedinţi, Romanaţi, Prahova, Buzău şi Bacău. Alte judeţe sînt pecalc a imita exemplul dat ..." („Monitorul Oficial", nr. 235, din 19/31 octombrie 1877, p. 5 991).

[12] D.A.D., 1881—1882, nr. 49, şedinţa din 10/22 februarie 1882, p. 671.

[13] „Monitorul Oficial", nr. 235 din 19/31 octombrie 1877, p. 5 991.

[14] *Ibidem*, 1884—1885, nr. 36, şedinţa din 19 ianuarie 1885, p. 590.

www.dacoromanica.ro

acorda scutire de vamă pentru importul de tananţi necesari industriei pielăriei.

Aceste încurajări parţiale nu erau de natură să satisfacă necesităţile societăţii româneşti şi cu atît mai mult nu puteau să mulţumească noua clasă socială în plină ascensiune — burghezia — interesată în promovarea unei politici protecţioniste pentru toate ramurile industriale. În legătură cu încurajarea industriei între reprezentanţii burgheziei existau chiar unele deosebiri. Astfel, în timp ce P. S. Aurelian cerea ca accentul să cadă pe încurajarea industriei casnice şi a meseriilor, A. D. Xenopol opina ca sprijinul esenţial să fie acordat industriei de fabrică. „Industria mare — spunea el — n.n. — este ceea ce trebuie să căutăm a dezvolta mai întîi în România" [15].

Deşi limitate, concepţiile lui P. S. Aurelian şi A. D. Xenopol îşi aveau importanţa lor în orientarea opiniei româneşti spre necesitatea încurajării industriei naţionale. Curentul în favoarea adoptării de măsuri care să permită crearea unei industrii naţionale, apte să contribuie la consolidarea independenţei politice a României, avea să cuprindă, în scurt timp, mase tot mai largi. Numeroşi gînditori şi oameni politici cer cu insistenţă un tarif vamal avantajos. Încă în şedinţa Camerei din 10/22 februarie 1882, deputatul I. C. Codrescu, referindu-se la situaţia cu totul defavorabilă activităţii economice a ţării, arăta că a sosit momentul ca încă de pe acum şi Camera şi Guvernul să înceapă a studia bazele generale ale unui tarif vamal care să fie cît se va putea mai avantajos pentru protejarea comerţului şi a industriei [16]. Dealtfel, la puţin timp, Emil Costinescu propunea corpurilor legiuitoare, în numele unui grup de deputaţi liberali, discutarea proiectului „Măsuri generale spre a veni în ajutorul industriei naţionale" care, pînă va căpăta putere de lege, va fi supus dezbaterii opiniei publice unde i se vor face multiple modificări.

Concomitent, îndată după expirarea convenţiei cu Austro-Ungaria, burghezia cere cu insistenţă şi obţine un nou tarif al drepturilor de vamă, care avea să fie votat cu unanimitate de voturi, la 9 mai 1886, de Cameră, iar ulterior şi de Senat [17].

Noul tarif autonom contribuia într-o măsură mai mare la dezvoltarea economiei naţionale, bineînţeles de efectele binefăcătoare ale acestuia profitau în primul rînd burghezia [18]. Tarifarea avea ca principale obiective următoarele: a) regim vamal protecţionist pentru materiile prime existente în ţară şi pentru produsele care se fabricau sau se puteau fabrica prin întreprinderi deci autohtone; b) scutirea de taxe la export pentru materiile prime pe care România le avea în cantităţi suficiente; c) taxe de import reduse pentru materiile prime sau produsele industriale de care era nevoie şi nu existau în ţară în cantităţi suficiente. Pentru materiile prime existente în ţară şi pentru produsele care erau sau ar fi putut fi fabricate în ţară, în cazul unor taxe vamale protectoare, se aplica un regim vamal

---

[15] A. D. Xenopol, *Studii economice*, Craiova, 1880, p. 235.

[16] D.A.D., 1881—1882, nr. 49, şedinţa din 10/22 februarie 1882, p. 606.

[17] D.S., 1885 1886, nr. 82, şedinţa din 16 mai 1886, p. 923.

[18] Vezi Anastasie Iordache, *Primele măsuri legislative pentru protejarea şi încurajarea industriei naţionale. Legea din 1887*, în „Studii", tom. 25 (1972), nr. 1, p. 90.

www.dacoromanica.ro

protecționist. Tariful cuprindea 590 de articole, din care: pentru 22 se prevedea o protecție vamală variind între 50—180%; pentru 31 între 40—50%; pentru 43 între 30—40%; pentru 113 între 20—30%, iar pentru 53 între 10—20% [19].

Deși regimul vamal protecționist, adoptat în mai 1886, avea o aplicare parțială, o mare parte din importul și exportul României fiind reglementat prin convențiile comerciale aflate în curs cu Germania și Anglia, care expirau abia în 1891, cu toate acestea, el avea să impulsioneze, într-o anumită măsură, acțiunea de dezvoltare a industriei autohtone. Protecționismul — așa cum preciza K. Marx — nu era altceva decît „un mijloc de a face să se dezvolte marea industrie" [20]. Măsurile vamale protecționiste, deși aveau în vedere obținerea unei independențe economice, erau totuși insuficiente pentru a asigura dezvoltarea industriei, a cărei lipsă era din plin resimțită. Asupra industriei erau îndreptate toate privirile, tariful vamal protecționist nefiind un scop ci o condiție esențială pentru dezvoltarea industriei naționale.

Precum s-a menționat, încă în februarie 1885 Emil Costinescu prezenta în Cameră proiectul de lege pentru încurajarea industriei naționale. În expunerea de motive, relevîndu-se importanța deosebită a creării în România a unei industrii proprii, se arăta: „Astăzi nu mai este de trebuință de a dovedi că dacă ne vom mărgini toată activitatea economică numai la agricultură, poziținea noastră va fi în curînd cu desăvîrșire compromisă... Trebuie cu orice preț să creem o industrie națională. Numai cu acest preț vom scăpa de ruina economică care aduce în genere și ruina politică" [21]. Și în continuare: „Trebuie a se crea o atmosferă priincioasă dezvoltării acestei ramuri (industriei — n.n.), de activitate economică. Trebuie ca oricine are capitaluri și specialitate să fie îndemnat a deschide o nouă ramură de industrie avînd perspectiva de a fi susținut în concurență, pe de o parte, și ajutat prin oarecare măsuri generale, pe de altă parte" [22]. Din acest îndemn și chemare se desprind limpede interesele burgheziei de a dezvolta, pe toate căile posibile, industria autohtonă. Emil Costinescu aducea argumente dintre cele mai variate privind importanța deosebită pe care o avea industria în ridicarea economică a țării și rolul ei în înaintarea spre civilizație. „Țara aceasta — arăta el — n.n. — trebuie să aibă odată suveranitatea și a intereselor sale economice; ea trebuie să fie stăpînă la ea acasă, să arate că și ea are puterea ei... și cînd vom fi pe tărîmul industriei și al agriculturii destul de tari, vom arăta că putem fi darnici și vom zice: „ne dați, vă dăm, nu ne dați, cale bună, noi trăim și fără dumneavoastră" [23].

Proiectul de lege prevedea o serie de înlesniri pentru cei care se angajau să înființeze fabrici: cedarea unui teren pentru instalarea fabricei, scutirea de impozite pe timp de 15 ani, scutirea de taxe vamale pentru mașinile importate sau materiile prime care nu se găseau în țară în mare cantitate, acordarea unor prime de export pentru o mare producție

[19] C. I. Băicoianu, *Cîteva cuvinte asupra politicii noastre vamale și comerciale de la 1875 pînă în prezent*, București, 1901, p. 36.

[20] Marx-Engels, *Opere*, vol. 4, București, Edit. politică, 1958, p. 460.

[21] Desbaterile Corpurilor legiuitoare, 1884—1885, nr. 66, ședința din 26 februarie 1885, p. 1 106.

[22] *Ibidem*, 1885 1886, nr. 111, ședința din 12 iunie 1886, p. 1 834.

[23] Arh. Ist. Centrală, fond Parlament, dos. 123/1886—1887, p. 510.

www.dacoromanica.ro

de peste 600 000 lei anual [24]. Proiectul era semnat, printre alţii, în afară de Emil Costinescu, de deputaţii liberali D. Butculescu, C. C. Arion, Take Ionescu. Pe de altă parte, raportorul asupra legii de încurajare a industriei naţionale, avînd în vedere faptul că România — stat care-şi cîştigase de curînd independenţa — era lipsită de capitaluri şi de experienţă, sublinia că înfiinţarea marii industrii nu era posibilă numai prin „concepţia şi forţa de muncă românească", că era necesară colaborarea cu capitalurile străine, care dispuneau şi de o experienţă bogată în această direcţie. Ca atare, Emil Costinescu sublinia în raportul său că era nevoie să fie atrase aceste capitaluri prin crearea condiţiilor optime în vederea desfăşurării activităţii industriale. „Nimeni nu va veni din străinătate — arăta el — n.n. — spre a ne ajuta să înfiinţăm industrii, dacă nu va fi atras de sistema de stat în acest scop în ţara noastră", adăugînd că „nu este stat în lume care să nu-şi fi creat industria sa cu ajutorul capitalurilor împrumutate de la ţări mai înaintate decît dînsul în industrie" [25].

Proiectul revenea în discuţia Corpurilor Legiuitoare în şedinţa din 10 iunie 1886, cînd Emil Costinescu avea să arate că, după consultarea unui mare număr de industriaşi, s-a ajuns la concluzia extinderii avantajelor de încurajare şi asupra întreprinderilor mijlocii. În dezbaterile din secţiile Adunării Deputaţilor, cît şi în Comitetul de delegaţi ai secţiilor, proiectul legii de încurajare a industriei naţionale avea să fie succesiv modificat, avantajele fiind extinse, în urma intervenţiei deputaţilor conservatori şi asupra întreprinderilor avînd un capital minim de 25 000 de lei sau, în lipsa acestuia, întrebuinţarea a 12 lucrători timp de minimum 5 luni pe an. În intervenţiile lor, reprezentanţi ai moşierimii liberale (I. Codrescu, N. Ionescu, Al. Djuvara, G. D. Pallade etc.) cereau limitarea posibilităţilor pătrunderii capitalurilor străine. Totodată, exponenţii moşierimii au adus în discuţie concepţii învechite, dăunătoare progresului economic şi social, concepţii care aveau să fie viu combătute de Ion C. Brătianu, iniţiatorul dezvoltării şi încurajării industriei naţionale. În pledoaria sa, el a demonstrat faptul că industria mare înlătura pe cea mică, că ea avea viitorul în faţă. I. C. Brătianu s-a pronunţat, totodată, pentru acordarea avantajelor industriei şi capitaliştilor străini, arătînd că „străinii chiar dacă vin în România, nu pot trăi decît în legătură cu românii, folosind mai întîi braţele şi apoi şi mintea lor" [26]. Recunoscînd faptul că, în toate ţările, dezvoltarea industriei autohtone a implicat anumite greutăţi şi sacrificii iniţiale, în dauna altor domenii de producţie, Ion C. Brătianu îşi exprima speranţa că, întocmai ca şi în alte ţări, realizările vor depăşi sacrificiile [27]. Cu unele modificări minime, proiectul de lege era admis în Cameră cu 58 voturi pentru, contra 14 şi înaintat spre aprobare senatului; menţinerea acestuia în secţii vreme mai îndelungată (cîteva luni) a oferit prilej unor opozanţi să critice lipsa de solicitudine a guvernului pentru încurajarea industriei. „Se vorbeşte mult de industria naţională, se fac mereu proiecte pentru încurajare ... — arăta Dimitrie Brătianu — dar, numai cu proiecte ne-am ales". În continuare, el releva

[24] Dezbaterile Corpurilor Legiuitoare, 1884—1885, nr. 66, şedinţa din 26 februarie 1885, p. 1 107.

[25] D.A.D., 1885—1886, nr. 111, şedinţa din 10 iunie 1886, p. 1 831.

[26] Ibidem, p. 1 835.

[27] Ibidem, p. 1 845—1 846; vezi şi Paraschiva Cîncea, *Viaţa politică din România în primul deceniu al independenţei de stat*, Bucureşti, Edit. Ştiinţifică, 1974, p. 249.

www.dacoromanica.ro

faptul că pînă la crearea de noi industrii „cele ce avem au dispărut mai toate şi cîte au mai rămas trec pe toată ziua în mîinile străinilor" [28].

În secţiile Senatului proiectul de lege avea să sufere o nouă modificare restrictivă în sensul că pentru a putea beneficia de înlesnirile acordate de lege, o întreprindere industrială trebuia să îndeplinească atît condiţia minimului de capital, cît şi pe aceea a numărului minim de lucrători, deşi în formularea de la Cameră se admisese fie una din condiţii, fie cealaltă. Revenit în Adunarea Deputaţilor, proiectul nu era admis, fiind modificat din nou în forma iniţială votată de Cameră [29]. La Senat însă proiectul era acceptat în forma votată de Cameră.

Legea „Măsuri generale pentru a veni în ajutorul industriei naţionale" a fost promulgată la 12 mai 1887. La adăpostul prevederilor ei, industria din România se dezvoltă, atît cantitativ cît şi calitativ. Astfel, dacă în 1887 îndeplineau condiţiile legii de încurajare un număr de 153 fabrici, dintre care 70 erau mori, velniţe şi braserii (industria făinei, a alcoolului şi a berei fiind exceptate de la încurajare), în 1893, cînd intră în vigoare tariful general vamal, se constată că beneficiau de încurajare 146 fabrici, reprezentînd o medie de 24,3 pe an, pentru ca la sfîrşitul anului 1905 să îndeplinească condiţiile de încurajare 281 de întreprinderi, reprezentînd o medie de 11,1 întreprinderi pe an.

Măsurile pentru încurajarea industriei naţionale au dat — în ciuda imperfecţiunilor legii şi inegalităţilor pe care le creea termenul fix de 15 ani între fabricile al căror termen expira şi cele nou înfiinţate [30], a concurenţei dintre ele — un impuls rapid dezvoltării industriei. Graţie măsurilor adoptate, a tarifului vamal protecţionist din 1886 şi a legii de încurajare a industriei — industria a făcut un salt rapid. *Ancheta Industrială din 1901—1902* constata existenţa a 62 188 întreprinderi industriale, iar totalul persoanelor ocupate în ele era de 169 198. Industria mare, prelucrătoare — în care intrau întreprinderi avînd minimum 10 000 lei capital, folosind forţă motrică şi utilizînd cel puţin 5 lucrători, — era reprezentată doar prin 625 de stabilimente (în care lucrau un număr de 37 325 de muncitori); 502 dintre acestea, dispunînd de o forţă motrică de 45 211 C.P., puteau fi socotite fabrici. În general, cu toată creşterea înregistrată, industria ocupa totuşi o pondere redusă în ansamblul producţiei materiale a ţării.

Dezvoltarea diferitelor ramuri ale industriei s-a făcut în mod inegal, ramura alimentară dezvoltîndu-se, datorită materiei prime abandonate în ţară, într-un ritm mai rapid. Ea era reprezentată prin 191 între-

[28] D.S., 1886—1887, nr. 15, şedinţa din 9 decembrie 1886, p. 78.

[29] D.A.D., 1886—1887, nr. 86, şedinţa din 31 martie 1887, p. 1 364—1 358 vezi şi Paraschiva Cîncea, *op. cit.*, p. 249—250.

[30] În anul 1903, legea pentru încurajarea industriei naţionale a suferit unele modificări prevăzîndu-se prelungirea termenului statuat la art. 4. În expunerea de motive la proiectul de lege relativ la prelungirea termenului prevăzut se arăta: „Din faptul că încurajările s-au acordat pe individualităţi industriale, iar nu pe categorii de industrii şi prin urmare pe termene care variază de la o fabrică la alta, după data cererii sau acordarea încurajării, rezultă anomalia că într-un număr oarecare de ani unele fabrici pentru o industrie încetează de a mai fi încurajate, iar altele pentru aceeaşi industrie continuă de a se bucura mai departe de avantajele legii. Această concurenţă, păgubitoare pentru cele dintîi ar aduce ruina lor şi la multe ar avea ca rezultat închiderea lor ... Interesul nostru economic nu este ca să facem să dispară unele fabrici ... spunea ministrul Agriculturii, Industriei, Comerţului şi Domeniilor C. I. Stoicescu (Arh. Ist. Centrală, fond Parlament, dos. 1306/1902—1903, f. 109).

www.dacoromanica.ro

prinderi, între care fabrici de făină, alcool, bere, conserve, zahăr etc., 108 fiind înfiinţate după 1887; în multe dintre acestea capitalul străin găsindu-şi un plasament avantajos. Creşteri însemnate au înregistrat şi industria textilă, hîrtiei, lemnului, unde, mai ales în aceasta din urmă, capitalul străin deţinea poziţii preponderente. Aşa cum se specifică în Programul Partidului Comunist — „la sfîrşitul secolului al XIX-lea în principalele ramuri industriale Puterile imperialiste deţin cea mai mare parte a capitalului, transformînd România într-o ţară dependentă" [31].

Industria metalurgică era, la finele secolului trecut şi la începutul secolului nostru, slab dezvoltată, limitîndu-se la unele fabrici de sîrmă, bidoane, cuie şi piese pentru repararea maşinilor agricole. Potrivit datelor *Anchetei Industriale din 1901—1902*, valoarea producţiei industriale metalurgice reprezenta doar 7,55% din valoarea totală a producţiei, utilizînd o forţă motrice de numai 6,4% din forţa motrice folosită în marea industrie prelucrătoare. Acest nivel industrial scăzut, în comparaţie cu cel al altor ţări, asigura capitaliştilor străini atît o piaţă de desfacere pentru produsele lor, cît şi dependenţa economică şi politică a ţării.

O dezvoltare rapidă a cunoscut în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea industria petrolului, ramură în care capitalul străin, graţie condiţiilor avantajoase ce-i fuseseră create atît prin legea de încurajare a industriei cît, mai ales prin legea minelor din 1895 adoptată de guvernul conservator [32], deţinea poziţii importante. În urma adoptării legii minelor în România s-au înfiinţat mari întreprinderi petroliere cu capital străin. Dintre acestea amintim întreprinderea „Steaua română", care şi-a început activitatea cu un capital de 2 400 000 lei, ajungînd în scurt timp, în 1898, datorită rentabilităţii mari obţinute, la 10 000 000 lei. Ea a acaparat numeroase terenuri petrolifere în regiunea Cîmpinei, Băicoilor, Buştenilor etc. „Steaua română" producea aproape jumătate din cantitatea de ţiţei ce se extrăgea în întreaga ţară. La sfîrşitul secolului al XIX-lea s-au înfiinţat şi alte societăţi cu capital olandez şi englez.

În cadrul industriei extractive, alături de petrol, un alt principal izvor al avuţiei ţării îl constituiau salinele. Exploatate încă de la începutul secolului al XIX-lea prin concesionare, salinele iau o mare dezvoltare după războiul de independenţă. Datorită activităţii intense desfăşurate de inginerii români, precum şi înzestrării lor cu utilaj tehnic modern, în mai puţin de doi ani producţia salinelor creşte de la 79 029 560 kg în anii 1881/1882 la 86 644 728 kg în 1883/1884 [33]. Cea mai mare cantitate o dădeau salinele: Doftana, Slănicul, Slănicul-Mare şi Tg. Ocna.

În general, după războiul de independenţă, deşi ritmul de dezvoltare a industriei capitaliste a fost mai rapid, comparativ cu perioada anterioară, totuşi economia românească era predominant agrară; rămăşiţele relaţiilor feudale erau încă puternice, România aflîndu-se de fapt abia în prima fază a dezvoltării capitaliste.

★

[31] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism*, p. 34.

[32] Legea prevedea separarea dreptului de proprietate a subsolului de cel al solului, statul rezervîndu-şi dreptul asupra minereurilor din subsol, cu excepţia ţiţeiului, ozocheritei şi asfaltului, care rămîneau în proprietate particulară, putînd fi vîndute sau concesionate oricui.

[33] Cifrele sînt reproduse după C. I. Băicoianu, *Istoria politicii noastre monetare şi a Băncii Naţionale 1914—1920*, vol. II, Partea I, Bucureşti, 1935, p. 41.

www.dacoromanica.ro

Consecinţe însemnate a avut dobîndirea independenţei asupra agriculturii — principala ramură a economiei ţării şi care ocupa majoritatea populaţiei, avînd în vedere şi faptul că şi o parte a populaţiei urbane, mai ales din oraşele nereşedinţă de judeţe, se ocupa tot cu agricultura.

Îndată după 1878 se pune problema înzestrării agriculturii în pas cu cerinţele progresului. „Agricultura — arăta un reputat economist al vremii — este şi va mai rămînea, multe decenii, şi de aici înainte, principala sorginte a avuţiei noastre naţionale. Ea este astăzi singurul mijloc de vieţuire al marei majorităţi a naţiunii" [34]. Importanţa acestei ramuri a economiei româneşti era puternic reliefată de dr. C. I. Istrati, care arăta: „Agricultura ca industrie şi ţăranii ca populaţiune sînt temelia acestei ţări; în viitor, ca şi în trecut, de la cultura pămîntului şi de la vîrtoşia agricultorilor atîrnă puterea acestei ţări" [35].

Suprafaţa agricolă a ţării s-a extins după războiul de independenţă, prin defrişări treptate. Pe domeniile statului, de pildă, suprafaţa cultivată a crescut de la 3 333 454 ha în 1877 la 5 005 076 ha, în 1887 [36], deşi, între timp, suprafaţa lor totală se diminuase prin vînzările prilejuite de legile emise succesiv în acest interval şi prin crearea domeniilor coroanei.

Producţia agricolă a înregistrat creşteri nu atît datorită înzestrării agriculturii cu unelte perfecţionate şi maşini unelte, cît intensificării exploatării ţărănimii. Apariţia cerealelor ieftine din America, Rusia şi India pe piaţa europeană a avut efecte negative asupra producţiei cerealiere româneşti, a cărei sferă de plasament s-a restrîns tot mai mult, odată cu aceasta înregistrîndu-se şi o scădere accentuată a preţurilor acestora, avînd drept urmare o înrăutăţire a situaţiei maselor largi ale ţărănimii [37].

Nevoia de pămînt a ţărănimii rămînea însă problema cea mai arzătoare. Repartiţia pămîntului dezavantaja o bună parte a ţărănimii care sperase, odată cu dobîndirea independenţei, să capete pămîntul mult aşteptat, promis ei încă pe cîmpul de luptă. Pe de altă parte, o mare parte a ţărănimii, datorită multiplelor nevoi, îngreuierii sarcinilor, obligaţiilor de a achita ratele despăgubirii pămîntului, îşi înstrăinase terenurile primite în august 1864. Folosind această situaţie, burghezia satelor, vechili şi vătafi în disponibilitate sau în activitate, arendaşi de mîna a patra, cîrciumari, dar mai cu deosebire primari, notari şi perceptori [38] au pus mîna pe pămînturile celor împroprietăriţi, încercînd să eludeze interzicerea de înstrăinare cuprinsă în art. 7. În scopul îmbunătăţirii situaţiei ţărănimii C. A. Rosetti prezenta în Cameră, la 19 septembrie 1878, proiectul de lege referitor la neînstrăinarea pămînturilor ţărăneşti primite la 1864. Iniţial, potrivit prevederilor proiectului, deţinătorii pămînturilor ţărăneşti erau obligaţi să le restituie fără despăgubire, deoarece încălcaseră dispoziţiile legii din 1864. Proiectul a suscitat dezbateri furtunoase,

[34] „Românul", XXIV (1880), din 20 ianuarie, p. 1.
[35] C. I. Istrati, *op. cit.*, p. 490.
[36] C. I. Băicoianu, *op. cit.*, vol. II, p. I, p. 6.
[37] Dată fiind această situaţie, în 1878 deputatul G. Missail propunea, în Adunarea Deputaţilor, elaborarea unei legislaţii care să contribuie la îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă ale ţărănimii. El cerea adoptarea unui proiect de lege prin care ţăranilor care-şi pierduseră vitele prin epizotii sau război să li se creeze înlesniri pentru a şi le putea procura şi un altul prin care ţăranii participanţi pe front să fie scutiţi temporar de plata impozitului.
[38] Radu Rosetti, *Pentru ce s-au răsculat ţăranii*, Bucureşti, 1907, p. 470.

www.dacoromanica.ro

susţinătorii elementelor burgheziei reuşind în Cameră şi în Senat să impună un contraproiect de lege în care se includea principiul despăgubirii [39], astfel că legea promulgată la 9 februarie 1879 dispunea restituirea pămînturilor ţărăneşti, dar incluzînd obligaţia despăgubirii [40].

Ca rezultat al presiunii maselor ţărăneşti, care-şi vărsaseră sîngele pe cîmpul de luptă, guvernul liberal, în scopul îmbunătăţirii situaţiei acestora, va proceda la împroprietărirea însurăţeilor. Măsura corespundea întru totul intereselor burgheziei, împroprietărirea familiilor însurăţeilor asigurînd o lărgire a pieţii interne. În acest scop, pentru a pune în aplicare art. 5 şi 6 ale legii rurale, guvernul a alcătuit un regulament, precizînd, între altele, căror locuitori urma să li se dea preferinţă. Potrivit regulamentului, pe moşiile mai puţin întinse şi mai populate aceste întinderi se reduceau la 1/2 pogon în vatra satului şi 6 pogoane „în ţarină"; se rezervau 17 pogoane pentru preot şi 17 pentru învăţătorul sătesc. Dacă un împroprietărit nu venea să-şi ia în primire pămîntul primit în timp de 2 ani, el pierdea orice drept şi statul putea dispune de el în folosul altui locuitor. Dispoziţiile regulamentului, favorizînd elementele înstărite de la sate, pe preoţi şi învăţători mai ales, au creat mari nemulţumiri în lumea satelor. În Cameră, mai mulţi deputaţi au cerut să se aplice întocmai Constituţia şi instrucţiunile legii rurale, dîndu-se pămînt însurăţeilor. Deputatul N. Ionescu, referindu-se la modul cum s-au aplicat prevederile legii rurale, cerea în şedinţa Adunării Deputaţilor din 13 decembrie 1880 să se dea ţăranilor care au lucrat cu clacă, iar nu preoţilor, aceştia trebuind să-şi cumpere dacă aveau trebuinţă [41].

După 1878, deci la puţin timp de la reforma agrară, începuse să se resimtă din nou dificultăţile problemei agrare. Împroprietărirea însurăţeilor din 1878, care completa legea rurală din 1864, era departe de a satisface trebuinţele ţărănimii, nu putea menţine pacea socială deplină în lumea satelor, unde problema ţărănească se punea din nou cu acuitate. Deputatul N. Ionescu, făcîndu-se interpretul unei cereri semnată de un număr de 8 000 ţărani propunea modificarea legii pentru vînzarea pămîntului de muncă ţăranilor, în sensul ca un număr mai mare dintre aceştia să poată cumpăra pămînt, văzînd în aceasta o consolidare a statului român. „Cu cît vom avea mai mulţi ţărani proprietari cultivatori de pămînt, — arăta el — n.n. — cu atît va fi ţara aceasta mai prosperă şi proprietatea privată va fi aşezată pe temelii mai solide" [42].

Pentru a asigura cît de cît liniştea în lumea satelor, statul a inaugurat, începînd din 1881, sistemul de vînzare a pămîntului de muncă aflat în posesia lui. Legea pentru vînzarea bunurilor statului din 12 aprilie 1881 autoriza vînzarea tuturor moşiilor al căror venit nu trecea peste 20 000 de lei pe an (fără dările accesorii) şi nu aveau pe ele la un loc păduri de o întindere mai mare de 100 ha. Moşiile situate în jurul oraşelor aveau a se vinde în loturi mici de 4, 6 şi 8 ha ţăranilor mărginaşi, „lucrătorilor manuali de pămînt". Pe de altă parte, moşiile mici se puteau vinde şi în

[39] „Monitorul oficial" nr. 221, Adunarea Deputaţilor, şedinţa din 4/16 octombrie 1878, p. 5 631—5 636.

[40] „Monitorul oficial" nr. 34, din 13/25 februarie 1879, p. 825—826.

[41] „Monitorul oficial", nr. 280 din 14/26 decembrie 1880, p. 8 113.

[42] Desbaterile Corpurilor legiuitoare, 1881—1882, sesiunea prelungită, nr. 112, din 8/20 mai 1882, p. 1 991.

www.dacoromanica.ro

loturi de 25, 50, 100 pînă la 150 ha după cerere, dacă se făceau astfel de cereri pentru toată moşia. Preţul evaluării avea să fie arenda medie a trei perioade înmulţite cu 15.[43] În baza acestei legi statul a vîndut 31 297 ha la 6 686 familii ţărăneşti.

La 28 martie 1884 Parlamentul a modificat legea pentru vînzarea bunurilor statului, adoptînd măsura de a vinde pămînt ţăranilor numai în loturi mici. De prevederile legii beneficiau şi învăţătorii şi preoţii sătesti, care, de asemenea, puteau cumpăra un lot de 5 ha cel mult, neputînd nimeni să cumpere mai mult de două loturi[44]. Cu banii încasaţi pe aceste terenuri statul urmărea, pe de o parte, să cumpere alte moşii, ca astfel domeniile statului să rămîie intacte pentru a constitui totdeauna o rezervă pentru împroprietărirea generaţiilor viitoare[45], pe de altă parte să-şi echilibreze bugetul, plătind dobînzi la împrumuturile contractate în străinătate.

Aceste vînzări nu puteau să rezolve lipsa acută de pămînt de care sufereau masele ţărăneşti. Răscoala din 1888 a silit guvernul conservator aflat la conducerea ţării să adopte noi măsuri pentru liniştirea spiritelor[46]. Legea pentru înstrăinarea bunurilor statului din 6 aprilie 1889 prevedea că moşiile statului se puteau vinde locuitorilor în total sau în parte, însă numai în loturi de 5, 10 şi 25 ha, rezervîndu-se pe seama statului pădurile întrecînd 25 de ha. În baza legii, Ministerul domeniilor putea impune cumpărătorilor cu loturi de 5 ha obligaţia de a se stabili cu locuinţele pe moşia cumpărată în termen de 3 ani. Loturile de 5 ha se vindeau fără licitaţie, iar cele de 10 şi 25 ha cu licitaţie. Loturile de 5 ha nu se puteau înstrăina timp de 30 de ani, cele de 10 şi 25 se puteau înstrăina după terminarea achitării lor. Ulterior, în mai 1896, legea asupra vînzării bunurilor statului avea să sufere noi modificări în sensul că moşiile statului să nu se poată vinde decît în loturi de 5 ha[47].

Împroprietăririle parţiale de după 1878 ca şi vînzările de terenuri ţăranilor dovedeau, mai mult decît oricînd, caracterul limitat al reformei agrare din 1864, faptul că o mare parte a maselor de ţărani continuau să fie lipsite de pămînt, deşi, între 1864—1889, potrivit statisticilor timpului, un număr de 625 548 de ţărani au primit peste 2 578 380 de ha pămînt.

Cu toate acestea, un reprezentant al burgheziei,[48] referindu-se la vînzările de pămînt ce s-au efectuat din moşiile statului, constata că măsurile luate nu au compensat nevoia izvorîtă din sporirea populaţiei şi din parcelarea pămînturilor date foştilor clăcaşi în 1864. Deschiderea de debuşeuri pe pieţele străine şi căile ferate au adus — remarca el — o ridicare a valorii proprietăţii rurale şi tendinţa proprietarilor mari să cultive ei înşişi ori să arendeze; de aci şi reducerea întinderii păşunilor şi terenurilor cultivate de săteni; de aci şi condiţiile de muncă tot mai înrobitoare şi specularea ţărănimii de către proprietari şi arendaşi. Graţie acestor circumstanţe, masele largi ale ţărănimii au rămas înapoia

[43] Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 472.
[44] *Ibidem*, p. 473.
[45] D. S. 1886—1887, nr. 25, şedinţa din 9 decembrie 1886, p. 78.
[46] C. Corbu, A. Deac, *Mişcări şi frămîntări ţărăneşti în România la sfîrşitul secolului al XIX-lea* (1889—1900), Bucureşti, Edit. ştiinţifică, 1965, p. 20—23.
[47] Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 480.
[48] V. Brătianu, *Scrieri politice şi literare*, [illegible], 1937, p. 380.

www.dacoromanica.ro

propăşirii care s-a manifestat, ca urmare a dobîndirii independenţei României, la sfîrşitul secolului trecut. În toată această perioadă — aprecia Vintilă Brătianu — n.n. — „valoarea pămîntului a crescut şi prin urmare a crescut şi chiria bucăţii de pămînt pe care erau nevoiţi să o ia ţăranii de la proprietari şi arendaşi; impozitele, de asemenea, au sporit fără ca peticul de pămînt ce-l aveau să dea mai mult". În consecinţă, negăsind în industria înfiinţată la oraşe un mijloc de trai, ţăranul a rămas legat de sfertul sau jumătatea de pogon ce moştenise, fiind nevoit, totodată, pentru a-şi asigura existenţa, să se împrumute la cămătarii satului. În astfel de condiţii, antagonismul dintre masa ţărănimii şi deţinătorii pămîntului s-a adîncit tot mai mult, manifestîndu-se cu vigoare deosebită la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi mai ales în primul deceniu al secolului al XX-lea.

★

Consecinţe importante a avut dobîndirea independenţei şi asupra dezvoltării transporturilor şi telecomunicaţiilor, căile ferate, în primul rînd, avînd menirea nu numai de a contribui la valorificarea bogăţiilor ţării, dar şi să activizeze întreaga mişcare în ordinea intensificării producţiei ţării.

Construirea căilor ferate, începută încă din 1868, era, după cum se ştie, în mare parte concesionată diferitelor societăţi străine, care aveau dreptul să le exploateze un anumit număr de ani hotărîţi prin contract. După această perioadă ele urmau să treacă în posesia statului. La intrarea României în război, numai 262 342 km (respectiv 8,7 %) erau proprietate a statului român; restul de 1 145,165 km adică mai bine de 90 %, aparţinea societăţii române a drumurilor de fier şi societăţii Lemberg-Cernăuţi-Iaşi. Îndată după independenţă, s-a pus problema răscumpărării căilor ferate. Dată fiind manifestarea oficială a guvernului român, Bismark „ne-a cerut în schimbul sprijinului său — arăta I. G. Duca — n.n. — să răscumpărăm căile ferate" [49], operaţie care a reuşit bine pînă la urmă şi a fost de un mare folos pentru ţară şi din punctul de vedere politic şi chiar din punct de vedere financiar, dar care în momentul în care ni se impunea, adică în situaţia grea financiară în care se afla România a doua zi după război — era o operaţiune plătită scump. La sfîrşitul anului 1879 guvernul german declara că era hotărît să rupă relaţiile diplomatice cu România dacă nu erau satisfăcute interesele concensionarilor germani. Dealtfel, independenţa ţării avea să fie recunoscută de Germania abia după realizarea înţelegerii în vederea efectuării răscumpărării căilor ferate. În noiembrie 1879 în Parlament era adus un proiect de lege potrivit căruia statul urma să ia asupra sa exploatarea şi administraţia acestora. În Cameră şi în Senat au avut loc discuţii ample, unii deputaţi şi senatori acuzînd guvernul că, în loc de o răscumpărare reală, lăsa să i se impuie de la Berlin o convenţie prin care — fără a zdruncina cu nimic situaţia şi organizarea societăţii concesionare — asigura bancherilor beneficii imediate de zeci de milioane. Unii deputaţi caracterizau convenţia ce se propunea drept „un fel de regie cointeresată, care, în fapt, însemna jaf, ruină, umi-

[49] *Războiul Neatîrnării 1877—1878*, conferinţe ţinute la Ateneu, Bucureşti, 1927, p. 137.

www.dacoromanica.ro

linţă" [50]. Vasile Conta, P. P. Carp, Nicolae Blaremberg, Alex. Lahovary, Gh. Vernescu şi alţi deputaţi liberalo-independenţi au atacat modul de răscumpărarea căilor ferate. În urma intervenţiei acestora, guvernul a introdus în convenţie unele modificări ca: a) menţinerea şi consacrarea dreptului rezervat guvernului, prin actele concesiunii, de a cere desfiinţarea societăţii la împlinirea termenului de 30 de ani; b) declararea transferării sediului societăţii la Bucureşti; c) suprimarea dispoziţiei tranzitorii prin care se lăsa judecătorului comercial din Berlin dreptul de a face orice modificări în statutele adoptate de corpurile legiuitoare.

După dobîndirea independenţei, reţeaua de cale ferată a fost completată cu noi linii. În 1886 a fost deschisă linia ferată Bîrlad-Vaslui, Bucureşti-Călăraşi-Feteşti şi Făurei-Ţăndărei [51]. Alte linii erau în construcţie, lungimea căilor ferate înregistrînd creşteri de la an la an. Dacă în 1880 statul dispunea de o reţea de căi ferate de 1 313 km, în 1887 de 1 931 km, iar în 1901 de 3 171 km pentru ca în 1914 să dispună de 3 588 km [52].

Avîntul pe care l-au luat căile ferate se reflecta şi în creşterea tonajului mărfurilor. Astfel, dacă în 1876 greutatea mărfurilor transportate pe căile ferate era de 574 000 tone în 1905 se ridică la 6 723 000 tone, o creştere deci de 1 000 %. În acelaşi timp, traficul de călători care în 1876 era de 742 000 persoane, în 1905/1906 ajunge la 6 590 000, ceea ce reprezintă o creştere de 880 % [53].

În atenţia guvernelor care s-au perindat la conducerea ţării după dobîndirea independenţei, a stat, paralel cu construcţia căilor ferate, şi construcţia podurilor şi şoselelor. Ţara trebuia înzestrată cu mijloace de transport, căi ferate, drumuri, şosele care să o lege de la un capăt la altul cu punctele de frontieră, inclusiv cu Dunărea, principala arteră de navigaţie prin care se scurgeau produsele agricole spre largul Mării Negre şi de aici către pieţe occidentale. În 1895 a fost terminat marele pod de la Cernavodă — încredinţat inginerului Anghel Saligny şi altor ingineri absolvenţi ai Şcolii naţionale de poduri şi şosele — care lega ţara cu Dobrogea şi cu Marea Neagră.

În urma înzestrării ţării cu căi ferate, comerţul de cereale a putut să se dezvolte, el găsind în calea ferată una din condiţiile esenţiale de natură să-i asigure prosperitatea. La rîndul său, industria de toate categoriile, prin uşurinţa de a se alimenta cu materii prime cerute de procesul producţiei, ca şi lesniciosul transport al fabricatelor, a aflat în căile ferate un auxiliar, indispensabil propăşirii sale, fără a mai aminti aici avantajele create traficului de persoane.

Grija faţă de dezvoltarea căilor de comunicaţie s-a manifestat şi în direcţia navigaţiei. În anul 1887 se pun bazele serviciului naţional de navigaţie pe Dunăre şi pe mare, corpurile legiuitoare votînd în acest sens un credit de 6 milioane lei pentru cumpărare de vase fluviale. Deşi legea a

[50] Nicolae Nicorescu, *Nerescumpărarea drumurilor de fier*, Discurs rostit în şedinţa Adunării Deputaţilor din 21—22 noiembrie, Bucureşti, 1879, p. V; vezi şi „Monitorul oficial" nr. 265 din 24 noiembrie/6 decembrie 1879, p. 7 311—7 314.

[51] D.A.D. 1886—1887, nr. 1, şedinţa din 18 noiembrie 1886, p. 7.

[52] Tabloul complet al lungimii căilor ferate în C. I. Băicoianu, *Istoria politicii noastre monetare* ..., vol. III, p. 5—6.

[53] Ibidem, p. 6.

www.dacoromanica.ro

fost promulgată la 12 ianuarie 1888, totuşi ea nu a fost aplicată decît în 1890, cînd Regia Monopolurilor Statului, simţind nevoia de remorchere şi şlepuri pentru a putea exporta în Serbia, a intervenit pentru înfiinţarea unui serviciu de transporturi pe Dunăre, care a şi luat fiinţă la 1 noiembrie 1890, punîndu-i-se la dispoziţie un milion lei pentru cumpărarea vaselor. Regia Monopolurilor Statului, care administra serviciul de navigaţie fluvială, a fost însărcinată să organizeze şi serviciul de navigaţie maritimă, punîndu-i-se la dispoziţie un credit de 2 1/2 milioane lei cu care, pe lîngă că şi-a făcut magaziile şi instalaţiile necesare, a cumpărat şi primele vapoare pe mare : Meteor şi Medeea. La 3 mai 1896 a fost creată Direcţia generală a C.F.R. şi direcţia serviciului maritim, căreia i s-a deschis un nou credit de 10 milioane. Prin legea din 12 ianuarie 1906, Direcţia serviciului maritim a trecut la Ministerul Lucrărilor Publice, în scurt timp, în 1894, ajungînd să posede 6 remorchere şi 45 de şlepuri. La dezvoltarea navigaţiei pe Dunăre au contribuit şi operaţiile de dragare făcute pe braţul Sulina, care au dat posibilitatea vaselor de mare tonaj să pătrundă pînă la Galaţi şi Brăila. De asemenea, navigaţia în susul Dunării a fost uşurată prin terminarea în 1899 a canalului de la Porţile de Fier.

Sporirea transportului vamal impunea şi reorganizarea porturilor dunărene : Brăila, Galaţi, Tr. Severin şi în special Constanţa. Conştienţi de acest lucru, reprezentanţii burgheziei profitînd de faptul că la conducerea ţării se afla, îndată după obţinerea independenţei, un guvern liberal, acţionează în direcţia dezvoltării oraşelor dunărene, considerînd că „de menţinerea porturilor franco la Galaţi şi Brăila atîrnă toată dezvoltarea comerţului şi prosperitatea economică a ţării" [54].

La puţin timp după recunoaşterea independenţei, guvernul Brătianu prezenta Parlamentului un proiect de lege prin care se prelungea privilegiul de porto-franco pentru oraşele Brăila şi Galaţi pe termen de 10 ani. N-au trecut însă decît doi ani şi la 1 aprilie 1883 porturile franco au fost din nou desfiinţate, ceea ce a avut consecinţe negative asupra comerţului ţării. „Desfiinţarea acestor porturi — spunea Mihail Kogălniceanu — slujea Austro-Ungariei care dispunea de 3 linii ferate spre a dirija produsele sale în România, şi care ar monopoliza, împreună cu Germania comerţul acestei ţări, dacă ar putea distruge traficul care se face la Galaţi şi la Brăila cu naţiunile occidentale" [55].

În afară de amenajarea cheiurilor şi bazinelor se simţea nevoia construirii în porturi a unor instalaţii pentru depozitarea mărfurilor. Pentru construcţia magaziilor corpurile legiuitoare au votat un credit în valoare de 17 milioane de lei. Deşi legea a fost votată încă în 1880, construcţia acestora a întîrziat foarte mult. Deputatul G. Mihăilescu — interpelînd pe ministrul lucrărilor publice în legătură cu această întîrziere — spunea în Cameră : „Importă dar pe ţară a şti pozitiv cînd guvernul va pune în practică construcţiunea acestor magazine, pentru că condiţiunea în care se face astăzi comerţul pe pieţele principale ale ţării atîrnă foarte

---

[54] *Porturile Franco Galaţi şi Brăila*, f.a., p. 16.

[55] Mihail Kogălniceanu, *Raportul privitor la proiectul de lege* pentru reînfiinţarea porturilor franco Galaţi şi Brăila prezentat în numele Comisiunii delegaţilor, Camera Deputaţilor, sesiunea 1884—1885, Bucureşti, 1885, p. 5—6.

www.dacoromanica.ro

mult de la dezvoltarea lor... Din cauza docurilor operaţiunile vamale sînt grele pentru comercianţi şi interesele comerciale suferă într-un mod simţitor" [56]. Dezvoltarea comerţului, prosperarea lui impunea ca porturile dunărene, inclusiv Sulina, Tulcea şi Constanţa, să-şi menţină dreptul de porturi franco. În acest sens, în 1889 guvernul junimist, condus de Theodor Rosetti, prezenta în Cameră proiectul de lege pentru reafirmarea sistemului de porto-franco porturilor dunărene în special Brăila şi Galaţi. În expunerea de motive erau prezentate suficiente argumente în acest sens : a) reînnoirea activităţii comerciale a celor două oraşe, în decădere din acest punct de vedere ; b) deschiderea unei posibilităţi de scădere a agiului, prin introducerea în ţară a aurului, pe care se bazau tranzacţiile comerciale din cele două porturi dunărene în cauză ; c) reluarea relaţiilor comerciale în porturile dunărene [57]. Susţinătorii reafirmării sistemului de porto-franco porturilor dunărene considerau că „Numai astfel vom atrage comerţul spre noi, numai astfel printr-un comerţ mai activ, resursele noastre vor putea fi apreciate, cunoscute şi exploatate. Aceste porturi franco vor deveni plămînii întregii noastre mişcări economice şi comerciale a României. Galaţii şi Brăila sînt stîlpii comerţului ţării" [58].

Odată cu terminarea construcţiei liniei ferate Bucureşti-Constanţa şi răscumpărarea celei care lega Cernavodă de Constanţa, se impunea şi reorganizarea serviciului de navigaţie maritimă, precum şi amenajarea portului Constanţa. Efectuarea lucrărilor de organizare a portului a fost concesionată iniţial antreprenorului francez Hallier care a întîrziat mult lucrările, acestea fiind ulterior încredinţate, în 1899, inginerilor români.

Dar, perioada de după cucerirea independenţei este caracterizată nu numai printr-o febrilă activitate în domeniul construcţiilor de căi ferate, ci şi al şoselelor. Cîteva cifre sînt elocvente în acest domeniu. Lungimea drumurilor creşte de la 5 165 km în 1876, la 12 931 km în 1887 şi la 24 823 km în 1900 [59].

Progresul materializat în dezvoltarea producţiei industriale şi agricole, în extinderea mijloacelor de transport a determinat şi o creştere accentuată a populaţiei ocupate în comerţ şi industrie şi, implicit, a pieţii interne. Spre exemplificare semnalăm faptul că populaţia Bucureştilor a sporit cu 127 %, a Galaţilor cu 140 %, a Brăilei cu 257 %, a Craiovei cu 112 %, a Turnu-Severinului cu 575 % [60] etc. Piaţa internă era frînată în dezvoltarea ei şi de rămăşiţele relaţiilor feudale menţinute în agricultura ţării şi care îngustau mult puterea de cumpărare a maselor largi populare, a ţărănimii, mai ales, exploatată de moşieri, arendaşi şi cămătari.

Ca urmare, schimbul dintre sat şi oraş deşi a înregistrat o oarecare creştere, era totuşi scăzut.

În ceea ce priveşte comerţul exterior, acesta a marcat progrese simţitoare în perioada care a urmat independenţei ţării, el era însă dominat mai ales în ultimul deceniu al secolului trecut, de marile concerne şi

---

[56] Dezbaterile Corpurilor legiuitoare, 1881—1882. Sesiunea prelungită nr. 108, din 4 16 mai 1882, p. 1 922.

[57] D.A.D., 1888 1889, nr. 24, şedinţa din 14 ianuarie 1889, p. 443.

[58] *Porturile franco Galaţi şi Brăila* ..., p. 25.

[59] C. I. Băicoianu, *op. cit.*, vol. III, p. 5.

[60] L. Colescu, *Recensămîntul general al populaţiei României*, Bucureşti, 1905, p. 5—20.

www.dacoromanica.ro

trusturi internaţionale care, avînd sprijinul cercurilor conducătoare, au aservit din punct de vedere economic România.

La puţin timp după dobîndirea independenţei, în condiţiile lipsei unei organizări a creditului privat, reprezentanţi de frunte ai burgheziei, printre care Ion Ghica, Ion C. Brătianu şi alţii agită cu stăruinţă ideea creării unui aşezămînt de credit naţional. Încercări în vederea înfiinţării unei bănci de scont şi circulaţie, care să îndeplinească şi funcţia de credit ipotecar atît de necesar moşierimii se făcuseră şi în perioada 1860—1873, mai ales din partea cercurilor financiare străine [61].

Necesitatea creării unei atari instituţii financiare se impunea cu atît mai mult cu cît lipsa ei stingherea în bună măsură dezvoltarea economică generală a ţării, interesele întregului popor român. La rîndul său statul, nevoit să facă mai tot timpul apel la capitalul străin, resimţea şi el din plin lipsa unui organism bancar care să-i servească în mod dezinteresat şi de mijlocitor între acest capital şi piaţa internă, fără a mai aminti aici de sprijinul ce putea să-l dea un astfel de aşezămînt statului. De aceea, cînd, la 27 februarie 1880, guvernul prezidat de Ion C. Brătianu depunea în Cameră proiectul de lege pentru înfiinţarea unei bănci naţionale, se înfăptuia un punct important din programul de guvernare al Partidului liberal, se puneau bazele unei instituţii financiare menită să pună în mişcare întreaga activitate economică a ţării. „Necesitatea înfiinţării unei bănci de scont şi circulaţiune simţită de societatea noastră într-un mod atît de intensiv de mai mulţi ani încoace — arăta, în numele comitetului de delegaţi ai secţiilor, deputatul Gh. Chiţu — n.n. — nu provine numai din cauza legitimei dorinţe ce are fiecare om de a afla, cu înlesnire şi cu cît mai mică dobîndă, un capital necesar spre a pune în mişcare activitatea sa comercială şi industrială; ea este mai ales efectul dezvoltării ce au luat în ţară tranzacţiunile comerciale şi industriale, mijloacele de comunicaţie şi în fine deşteptarea intelectuală în genere care, nemaiputînd sta în nelucrare şi paralizare, caută în toate părţile şi prin toate modurile a-şi satisface spiritul de întreprindere, a multiplica necontenit ceea ce are deja, a se mişca în fine mai liber şi cu puteri mai mari pe calea cea largă a progresului şi a bunăstării" [62].

Reprezentanţii conservatorilor în Parlament nu erau însă convinşi de necesitatea înfiinţării unei bănci de emisiune. Theodor Rosetti, de pildă, acredita ideea neoportunităţii înfiinţării Băncii Naţionale, considerînd-o „creată înaintea timpului şi pentru care nu există elementele necesare ale vieţii sale economice" ... În continuare, el arăta: „...nu cred că timpul să fie oportun pentru introducerea la noi a acestei instituţiuni atît de delicată, atît de provocantă cum este banca" [63].

În privinţa modului de organizare a Băncii Naţionale se iviseră două curente: unul care cerea înfiinţarea acesteia prin mijloace proprii; cel de-al doilea, neîncrezător, în forţele interne ale ţării, preconiza înfiinţarea acesteia cu sprijinul bancherilor străini. Discuţii s-au ivit şi în pri-

---

[61] V. Slăvescu, *Istoricul Băncii Naţionale a României (1880—1924)*, Bucureşti, 1925, p. 14.

[62] „Monitorul oficial" nr. 48, din 28 februarie/11 martie 1880, Adunarea Deputaţilor din 27 februarie, p. 1276.

[63] „Monitorul oficial" nr. 70 din 25 martie 6 aprilie 1880, Senatul, şedinţa din 21 martie p. 2063.

www.dacoromanica.ro

vinţa organizării tipului de bancă, unii deputaţi declarîndu-se pentru tipul de bancă de stat, alţii pentru tipul de bancă particulară. Pe de altă parte, unii cereau o singură bancă de emisiune cu monopol exclusiv, alţii însă se pronunţau pentru privilegiul pluralităţii. În cele din urmă s-a adoptat sistemul mixt de colaborare a capitalurilor particulare cu cel al statului.

Înfiinţarea Băncii Naţionale a României a dat un puternic stimulent activităţii economice în următorii ani. Avînd privilegiul de a emite, în schimbul stocului ei de argint, bilete, adică seme de valoare, în cantitate de 3 ori cît acel stoc, ea, din primul moment al funcţionării sale a fost în putinţă de a reduce dobînda, ceea ce a avut ca efect încurajarea întreprinderilor existente şi totodată crearea altora. Aceasta îl făcea pe un economist să remarce „Dacă, doar comercianţii puteau lua de la Bancă bani cu dobîndă mai mică decît aceea pe care o plătea statul şi... luau în mod normal cine oare se poate mira că ei s-au silit a da o dezvoltare întreprinderilor ce aveau" [64].

În general, Banca Naţională a sprijinit nevoile de credit ale burgheziei comerciale şi industriale, oferind posibilităţi unui grup restrîns de financiari să-şi creeze poziţii dominante în domeniul bancar, în industrie şi în comerţ. Ea a dat un puternic impuls înfiinţării de bănci comerciale şi bănci speciale. Cu ajutorul ei au fost create, pînă în anul 1900, un număr de 24 de bănci noi. Printre acestea, merită a fi amintită aci Banca agricolă, fondată în 1894, Banca de scont din Bucureşti, creată în anul 1898 şi Banca Comerţului din Craiova, înfiinţată, de asemenea, în 1898.

În afara băncilor cu capital românesc, s-au înfiinţat şi bănci cu capital străin, dintre acestea cea mai însemnată fiind Banca generală română, înfiinţată în anul 1897, cu un capital de 10 000 000 lei, aparţinînd în întregime capitaliştilor germani.

În completarea programului de organizare a creditului, în 1881 guvernul a înfiinţat Casele de credit agricol, menite să contribuie la dezvoltarea agriculturii, principala ramură a economiei ţării — asupra căreia apăsau dobînzi exorbitante, — sprijinind în acest sens întărirea elementelor înstărite de la sate.

În discursul său asupra proiectului de lege la Casele de credit agricol, primul-ministru reliefa importanţa deosebită pe care o avea agricultura „industria fundamentală" cum o denumea el, în viaţa economică a ţării. „Oricît ar progresa comerţul nostru, oricît de mare avînt ar lua industria naţională — arăta el — n.n. — totuşi producţiunea agricolă va fi temelia edificiului nostru economic, cel mai sigur şi cel mai productiv izvor de bogăţie al ţării". „Astăzi — arăta el în continuare — n.n. — chiar dacă avem o mişcare economică de oarecare importanţă, dacă avem un comerţ mai mult sau mai puţin înfloritor, o datorăm tot agriculturii, căci numai prin-trînsa există comerţul român. Aceasta fiind importanţa agriculturii în economia generală a ţării, urmează de la sine că sîntem datori a înzestra cu toate instituţiunile care pot contribui la înflorirea sa. Între acestea, înfiinţarea stabilimentelor de credit agricol ni se impun în rangul întîi" [65].

---

[64] I. G. Bibicescu, *Cercetări asupra crizei şi cauzele ei*, Bucureşti, 1885, p. 55.

[65] D.A.D. 1880—1881, nr. ... şedinţa din 25 mai 1881, p. 1318; vezi C. I. Băicoianu, *Istoria politicii noastre monetare*, vol. II, partea I, p. 182—183.

www.dacoromanica.ro

Potrivit prevederilor proiectului, împrumuturile urmau să fie acordate ţăranilor nu prin ipotecarea pămîntului, ci contra amanetării vitelor, uneltelor agricole şi recoltei. Termenul pe care se acorda creditul era socotit la maximum nouă luni. În afara ţăranilor propriu zişi, Casele de credit agricol puteau acorda împrumuturi şi proprietarilor de pămînt, ca şi arendaşilor, fapt combătut de unii deputaţi [66]. Alţi deputaţi socoteau că proiectul de lege neglija masa ţărănimii. N. Ionescu, de pildă, subliniind că instituţia caselor de credit trebuia să fie utilă mai ales ţărănimii, aceasta resimţind mai mult decît alte pături sociale lipsa creditului — considera că tocmai ea nu putea beneficia de prevederile legii.

În baza legii din 18 iunie 1881 se creau Case de credit agricol în fiecare judeţ, prin asocierea de capitaluri ale agricultorilor şi „industriaşilor agricoli", precum şi ale statului, cu scopul de a acorda ţăranilor mici proprietari, împrumuturi de 1 000—5 000 lei pe gaj de produse şi unelte agricole, pe seminţe, vite, etc., care puteau fi transmise prin gir şi scontate ca efecte comerciale.

Deşi Casele de credit agricol au luat o mare dezvoltare — capitalul lor crescînd de la 486 000 lei în 1882, la peste 50 000 000 lei în 1892 [67] — ceea ce arată nevoia mare de credit, în special de credit ieftin, solicitat de ţărănimea înstărită [68], ele nu şi-au justificat întru totul menirea pentru care fuseseră create. Dimitrie Brătianu, într-un discurs ţinut la Senat, la 9 decembrie 1886, arăta că „Creditul agricol în loc să ajute pe ţărani, le grăbeşte ruina; cu banii împrumutaţi de cele mai multe ori îşi plăteşte birul, şi neputînd întoarce banii exact la termen, creditul agricol cu privilegiul său îi vinde tot, şi uneltele şi vitele de muncă ce-i creease legea de urmărire" [69].

Casele de credit agricol au funcţionat în forma aceasta pînă în 1892, deşi durata lor fusese fixată prin lege pe 20 de ani. În 1892 ele au fost desfiinţate şi înlocuite prin Creditul agricol, organizat numai de stat şi funcţionînd pe lîngă Ministerul de finanţe, şi avînd ca sucursale casele de credit.

Împrumuturile acordate de Creditul agricol nu puteau depăşi suma de 1 000 lei, procentul de împrumut fiind fixat la 10%, creditul mai putînd percepe 1% pentru cheltuielile de administraţie.

În scurt timp, în 1894, s-a înfiinţat, pentru nevoile moşierimii, Banca Agricolă, căreia statul îi va acorda privilegii destul de mari. Dar, în timp ce Creditul agricol se silea să vină în ajutorul ţărănimii, sub forma creditelor pe termene scurte, din însăşi iniţiativa sătească se porneşte, începînd de pe la 1893, mişcarea cooperatistă a Băncilor Populare, de la început îndrumate de Spiru Haret şi mai apoi organizate de Emil Costinescu prin legea din martie 1903. Izvorîte din nevoile reale ale ţărănimii înstărite, în lupta împotriva moşierimii şi arendăşimii, Băncile populare aveau să contribuie într-o măsură mai mare la întărirea acesteia, rezolvînd în mod satisfăcător problemele ei de credit.

---

[66] D.A.D. 1880—1881, şedinţa din 25 mai 1881, p. 1323—1324.

[67] C. I. Băicoianu, *op. cit.*, vol. II, partea I, p. 188.

[68] I. G. Bibicescu, *Rectificări şi constatări cu privire la B.N.R.*, Bucureşti, 1914, p. 62.

[69] Sumele scontate la B.N.R. în decursul celor 12 ani au crescut la 444 790 088 lei sau în medie 40 435 462 lei pe an.

www.dacoromanica.ro

Sistemul bancar care s-a dezvoltat, după cîştigarea independenţei ţării era reprezentat, la sfîrşitul secolului al XIX-lea prin 27 de societăţi, însumînd un capital de 91 148 782 lei. Prin împrumuturile convenabile ce acorda burgheziei şi moşierimii, el satisfăcea interesele acestora. Nu acelaşi lucru se poate spune de masele largi ale ţărănimii, nevoite să apeleze la cămătari de unde lua împrumuturi cu dobînzi exorbitante de 2—4 ori mai mari decît sumele împrumutate.

Urmarea firească a organizării şi consolidării ţării în toate domeniile de activitate şi în primul rînd a dezvoltării industriei din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea a fost dezvoltarea şi afirmarea burgheziei şi a proletariatului în viaţa social-politică a ţării.

Deşi în structura socială moşierimea, ca deţinătoare a majorităţii pămîntului, continua să fie o forţă economică şi politică, e drept, în descreştere, totuşi *burghezia* capătă în perioada ce a urmat cîştigării independenţei o oarecare întîietate în viaţa politică, impunîndu-se treptat şi în viaţa economică. La sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea burghezia se situează în prim planul forţelor sociale, ca adoptînd o serie de măsuri care, în general, au contribuit la progresul social al ţării *.

Odată cu dezvoltarea industriei şi a burgheziei se afirmă proletariatul industrial care devine, treptat, forţa înnoitoare a societăţii româneşti, „purtătorul idealurilor celor mai revoluţionare ale maselor populare, exponentul aspiraţiilor vitale ale întregului popor muncitor spre dezvoltarea patriei pe calea progresului, spre o viaţă liberă şi demnă, spre făurirea unităţii naţionale..." [70].

Dezvoltarea mai accentuată a producţiei capitaliste în România după cucerirea independenţei a avut drept consecinţă o creştere mai rapidă a numărului muncitorilor salariaţi. Aşa, în 1890, în cele 30 judeţe ale ţării, existau aproximativ 500 000 muncitori în industrie, agricultură, transporturi, comerţ etc. Centrele cu cei mai mulţi muncitori erau Bucureşti, Galaţi, Ploieşti, Brăila, Craiova, ş.a. Un deceniu mai tîrziu *Ancheta Industrială* din 1901—1902 consemna numai în *industria prelucrătoare* 107 010 de muncitori, la aceasta adăugîndu-se muncitorii din industria extractivă, de la căile ferate, din petrol etc.

În condiţiile dezvoltării în ansamblu a clasei muncitoare se afirmă proletariatul — „clasa muncitorilor salariaţi moderni, care neposedînd mijloace de producţie proprii, sînt nevoiţi să-şi vîndă forţa lor de muncă pentru a putea trăi" [71]. Dezvoltarea proletariatului — clasa fundamentală a societăţii capitaliste — a constituit un factor de cea mai mare importanţă pentru destinele istorice ale ţării noastre. De altfel, aşa cum arăta Engels, referindu-se la formarea proletariatului ca clasă, „numai dezvoltarea pe scară largă a producţiei capitaliste, a industriei moderne, şi a agriculturii a făcut ca existenţa sa să aibă un caracter permanent, i-a

* Asupra ponderii şi rolului burgheziei în cadrul forţelor sociale vezi: Mircea Iosa, *Clasele şi păturile sociale din România la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea*, în „Studii", tom 24 (1971), nr. 2, p. 290—295.

[70] *Programul Partidului Comunist de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism*, p. 32.

[71] K. Marx şi Fr. Engels, *Opere*, vol. [illegible], Ed. politică, 1958, p. 466.

www.dacoromanica.ro

sporit rîndurile şi l-a format ca o clasă deosebită, cu interese deosebite şi o misiune istorică deosebită" [72].

Sursele principale de formare şi de creştere a rîndurilor proletariatului industrial au fost ţărănimea, meseriaşii ruinaţi şi, într-o oarecare măsură, lucrătorii aduşi de peste hotare.

În perioada războiului de independenţă, ţărănimea, datorită rechiziţiilor, impozitelor, obligaţiilor şi prestaţiilor de tot felul, a cunoscut un puternic proces de ruinare. Un contemporan referindu-se la situaţia de fapt a majorităţii ţărănimii, scria: „În România există proletariat! proletari sînt cea mai mare parte din locuitorii poporaţiunii rurale! Şi nu proletari de aceia pe care-i cunoaşte Europa apuseană, ci proletari de 5 sau 10 ori mai înaintaţi în mizerie" [73]. În continuare el remarca faptul că un proletar, în Europa, nu-şi are munca vîndută cu cinci ani înainte. „La noi, enorma majoritate, 90% din împroprietăriţi, şi-au vîndut pe 4—5 ani toată munca, cît o pot face în timpul priincios al agriculturii" [74]. El arăta că dintr-o sută gospodari ţărani, mai ales ca împroprietăriţi, abia 15 îşi plătesc dările fără a fi siliţi sau să-şi vîndă pămîntul cu care au fost împroprietăriţi sau vitele trebuincioase agriculturii, sau munca mîinilor pe cîte 4—5 ani înainte. Pe urmă, „nici o ţară din Europa muncitoare nu-şi vinde munca cu preţuri aşa de barbar scăzute ca la noi" [75].

Ţărănimea, deşi reprezenta numericeşte peste 81% din totalul populaţiei ţării, se afla, în raport cu celelalte clase şi pături sociale, în completă stare de inferioritate. În mare parte lipsită de mijloace de producţie, de pămînt, de unelte de muncă etc., ţărănimea era supusă, unei adînci exploatări din partea moşierilor, arendaşilor, cămătarilor, etc. Către sfîrşitul secolului al XIX-lea o parte mereu crescîndă a ţărănimii rămasă complet fără pămînt, sau posedînd fîşii cu totul insuficiente pentru a-şi asigura existenţa, se angajează ca muncitori salariaţi în industrie, în construcţii etc.

Într-adevăr, o dată cu dezvoltarea capitalismului în agricultură, în perioada de după dobîndirea independenţei, are loc un proces de diferenţiere a ţărănimii. Astfel, potrivit datelor statisticii din 1896, dintre ţăranii care aveau gospodărie proprie, numai 19,15% posedau între 5 şi 10 h; 45,97% dintre ei posedau pînă la 3 ha fiecare, iar 34,98% între 3 şi 5 ha, ceea ce înseamnă că 80% din ţărani nu aveau pămînt suficient fără a socoti aci pe cei 300 000 ţărani care erau complet lipsiţi de pămînt. Caracterizînd situaţia ţărănimii din România de la sfîrşitul secolului al XIX-lea, Programul P.S.D.M.R. sublinia că „la ţară exista un proletariat agricol, dar cea mai mare parte a ţărănimii e semiproletară; ea are un simulacru de proprietate: o bucăţică de pămînt care nu-i ajunge de fel pentru viaţă, aşa că trebuie să ia cu chirie pămînt sau să-şi închirieze braţele. Proletariatul şi semiproletariatul nostru agricol alcătuiesc imensa majoritate a ţărănimii şi o mare majoritate a locuitorilor acestei ţări" [76]. În anul 1900 existau în mediul rural aproximativ 156 000 de locuitori capi

---

[72] Ibidem, ... vol. XVI, partea I, p. 287.
[73] Dr. C. I. Istrati, *op. cit.*, *p. 368 — 369.*
[74] Ibidem.
[75] Ibidem.
[76] *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România, 1893—1900,* Bucureşti, Edit. politică, 1969, p. 17.

www.dacoromanica.ro

de familie care trăiau exclusiv din vînzarea forţei de muncă. În plus, deşi Constituţia şi legile ţării prevedeau unele libertăţi, de pildă, drept de vot, masele ţărăneşti erau, în mod practic, lipsite de drepturi politice. Gh. Panu, relevînd faptul că „ceea ce dă acestei ţări caracterul de stat, de naţie ca expresie politică este mulţimea, sînt milioanele de ţărani şi de suflete din masa populară", făcea constatarea că „este revoltător ca tocmai aceia care justifică existenţa noastră de popor cu numărul lor cel mare şi cu interesele lor legate de acest pămînt, tocmai aceia să fie sacrificaţi politiceşte în profitul unei pături subţiri sociale, oricît de bogată şi de cultă ar fi ea" [77]. Lipsa de pămînt, învoielile agricole înrobitoare, care legiferau constrîngerea economică, au accelerat procesul de radicalizare a ţărănimii. Răscoala din 1888 a marcat un moment al tensiunii sociale la sate, în anii următori izbucnind un şir de alte răscoale. Flacăra luptei revoluţionare a ţărănimii a atins punctul culminant cu marea răscoală a ţărănimii din primăvara anului 1907. Nu este lipsit de importanţă faptul că în multe comune ţăranii răsculaţi în martie 1907 aveau în primele lor rînduri gornişti care sunaseră asalturile la Plevna şi Griviţa, veterani cu decoraţiile pe piept din războiul de independenţă.

La rîndul lor, mulţi meseriaşi ruinaţi de concurenţa fabricilor erau nevoiţi să îngroaşe rîndurile proletariatului. Meseriaşii alcătuiau o pătură însemnată a populaţiei ţării. Existenţa unui mare număr de meseriaşi (aproximativ 166 000 la începutul secolului al XX-lea), se datora faptului că industria era încă slab dezvoltată, astfel că o serie de necesităţi ale pieţii interne erau satisfăcute de aceştia. Lipsiţi de magazine de desfacere, de materii prime suficiente şi de unelte perfecţionate, de credite ieftine, meseriaşii suportau o puternică concurenţă, mulţi dintre ei ruinîndu-se şi intrînd în rîndurile proletariatului industrial.

În sfîrşit, un alt izvor al creşterii numerice a rîndurilor proletariatului l-au constituit muncitorii străini aduşi fie ca specialişti pentru diverse maşini folosite în industrie, fie ca muncitori salariaţi în agricultură, în construcţii etc.

La sfîrşitul secolului al XIX-lea şi la începutul secolului al XX-lea din cei 107 010 muncitori din industria prelucrătoare, 37 325 muncitori, reprezentînd aproximativ 30% din numărul total, lucrau în „marea industrie", constituind proletariatul industrial. În categoria proletariatului industrial modern de fabrică intrau, de asemenea, muncitorii din industria carboniferă, din prelucrarea ţiţeiului, de la căile ferate, din porturi, etc. În comparaţie cu ţările din Apusul Europei, mai dezvoltate din punct de vedere capitalist şi unde proletariatul industrial de fabrică rupsese orice legătură cu satul, în România el păstra încă puternice legături cu masa ţărănimii ruinate din rîndurile căruia provenea. La căile ferate, în întreprinderile petroliere, pe şantierele de construcţii, în porturi, precum şi în industria forestieră, muncitorii păstrau încă legături cu satul respectiv unde posedau mici întinderi de pămînt.

O trăsătură de evidenţiat în legătură cu proletariatul industrial din România este şi aceea că, deşi în ansamblu numărul muncitorilor de fabrică era relativ scăzut, totuşi concentrarea lor atinsese un nivel ridicat.

---

[77] Gh. Panu, *Chestiuni politice. Sufragiul universal*, Bucureşti, 1893, p. 44.

www.dacoromanica.ro

Astfel, întreprinderile avînd pînă la 50 de muncitori, reprezentînd 70,7%, concentrau 24,9% din numărul total al muncitorilor din industria mare prelucrătoare, iar întreprinderile cu peste 100 de muncitori, deşi reprezentau doar 13,4% din totalul întreprinderilor „marii industrii", concentrau 56,5% din totalul muncitorilor de fabrică" [78]. Aproape 40% din numărul muncitorilor din industria mare se aflau în judeţul Ilfov şi în mod deosebit în Bucureşti, care era nu numai centrul administrativ şi cultural cel mai însemnat al ţării, dar, în acelaşi timp, şi centrul industrial şi politic cel mai puternic. De asemenea, proletariatul era concentrat în mare măsură şi în judeţul Prahova, unde erau 3770 de muncitori, precum şi în porturile Galaţi şi Brăila, care concentrau un mare număr de muncitori folosiţi atît în întreprinderile industriale, cît mai ales în comerţul intens de cereale ce se efectua aici. Numai în întreprinderile „marii industrii" din oraşul Galaţi lucrau 2 325 de muncitori [79].

În rîndurile clasei muncitoare, alături de bărbaţi, capătă o mare importanţă femeile şi copiii. Din cei 37 325 muncitori înregistraţi de statistica oficială din 1901—1902 ca lucrînd în industria mare, 6 170 respectiv 17% erau femei, iar circa 20% din totalul muncitorilor marii industrii prelucrătoare erau copii între 14 şi 16 ani.

Situaţia muncitorilor era grea, deşi reprezentanţi de seamă ai burgheziei încercau să demonstreze că, datorită slabei dezvoltări a industriei şi implicit şi a proletariatului, în România de la sfîrşitul secolului al XIX-lea nu se puneau probleme muncitoreşti stringente [80]. În realitate, clasa muncitoare suferea de pe urma întregului cortegiu de consecinţe decurgînd din dezvoltarea capitalismului.

★

În general, în urma dobîndirii independenţei de stat, s-au pus temeliile României moderne, realizîndu-se o operă constructivă în toate domeniile vieţii sociale şi ale vieţii de stat, inclusiv în organizarea armatei şi a finanţelor ţării, astfel că, timp de mai bine de 20 de ani, nu s-au ivit greutăţi financiare, exceptînd anii 1899—1902.

Dobîndirea independenţei şi cîştigurile morale obţinute în urma acesteia au creat premise pentru viitoarele cuceriri ale poporului român materializate 40 de ani mai tîrziu în desăvîrşirea procesului de încheiere a statului naţional unitar, cerinţă legică a dezvoltării istorice, prin Unirea Transilvaniei cu România la 1 decembrie 1918, fapt ce a permis accelerarea propăşirii economice şi sociale a ţării. „Fără unire, fără proclamarea independenţei de stat — aprecia Secretarul General al Partidului Comunist Român, Nicolae Ceauşescu, la Plenara C. C. al P.C.R. din aprilie 1976 — însăşi fiinţa naţională şi dezvoltarea poporului român, a naţiunii noastre, nu ar fi fost posibilă".

---

[78] Ibidem, vezi şi *Din istoricul formării şi dezvoltării clasei muncitoare din România. Pînă la primul război mondial*. Sub redacţia lui N. N. Constantinescu, Bucureşti, Edit. politică, 1959, p. 230.

[79] Ibidem, p. 39.

[80] D.A.D. 1901—1902, nr. 43, ed. din 16 februarie 1902, p. 634.

www.dacoromanica.ro

LES EFFETS ÉCONOMIQUES ET SOCIAUX DE LA CONQUÊTE DE L'INDÉPENDANCE D'ETAT DE LA ROUMANIE

RÉSUMÉ

La conquête de l'indépendance d'Etat a ouvert à la Roumanie de lumineuses perspectives de modernisation et d'organisation dans la voie du développement du capitalisme. Toute la période qui a suivi la conquête de l'indépendance est marquée de la préoccupation des forces progressistes de la société d'assurer le progrès économique du pays dans tous les domaines: l'encouragement de l'industrie, la dotation de l'agriculture, le développement des banques, des transports et des voies de communication, du réseau routier, du commerce etc.

L'évolution économique de la Roumanie sur la voie du capitalisme a déterminé de profondes mutations dans la structure sociale et la disposition des forces de classe, ayant pour résultat essentiel l'affirmation de la bourgeoisie et du prolétariat, ce dernier devenant „le porte-drapeau des idéaux les plus révolutionnaires des masses populaires, les représentant des aspirations vitales du peuple travailleur tout entier au développement de la patrie dans la voie du progrès, à une vie libre et digne".

La conquête de l'indépendance a créé les prémisses requises pour le parachèvement du processus d'édification de l'Etat national unitaire — expérience objective et nécessaire de l'évolution historique — par l'Union de la Transylvanie à la Roumanie, le 1-er décembre 1918, ce qui a permis l'accélération du progrès économique et social du pays.

www.dacoromanica.ro

CONSOLIDAREA INDEPENDENȚEI NAȚIONALE — FACTOR DE BAZĂ ÎN DEZVOLTAREA ROMÂNIEI

DE

ARON PETRIC

Proclamarea independenței de stat a României la 9 mai 1877, pecetluită prin lupta eroică și jertfa de sînge a armatei noastre sprijinită cu entuziasm de întregul popor, a constituit un eveniment de însemnătate majoră în viața poporului român, consecințele sale resimțindu-se asupra dezvoltării societății noastre în întreaga perioadă ce a urmat.

Referindu-se la acest moment de însemnătate istorică, Programul Partidului Comunist Român subliniază faptul că „... dobîndirea independenței naționale a dat un nou și puternic imbold dezvoltării economice și sociale a țării, a exercitat o profundă înrîurire asupra întregii evoluții istorice a României pe drumul progresului social, a permis afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca națiune de sine stătătoare" [1].

Prilejuind o profundă satisfacție în rîndurile maselor, exprimată în ample manifestații populare pe întreg cuprinsul României, obținerea independenței a avut un puternic ecou și în teritoriile naționale care se mai aflau în acea vreme sub stăpînire străină, însuflețind și mai mult lupta pentru libertate și neatîrnare. Totodată, acest important eveniment a fost întîmpinat cu satisfacție de către forțele progresiste din alte țări, îndeosebi de acele popoare care, ca și românii, se aflau angajate în lupta de eliberare națională.

Dar, deși dobîndirea independenței naționale reprezenta un drept legitim al poporului nostru, recunoașterea ei pe plan internațional a fost obținută numai prin înlăturarea unor dificultăți ridicate de unele puteri europene care urmăreau să-și extindă sau să-și consolideze influența lor în această zonă și care condiționau acest act de acceptarea unor clauze ce afectau drepturile suverane ale guvernului român. Recunoașterea independenței României mai întîi prin tratatul de pace semnat de Rusia și Turcia la San Stefano, la 3 martie 1878, apoi și prin Congresul de la Berlin al marilor puteri europene, din iunie—iulie 1878, a conferit țării noastre un statut nou în cadrul relațiilor internaționale, ea devenind un stat suveran, egal sub raport juridic cu toate celelalte state, cu care putea încheia de acum înainte tratate, acorduri și convenții de orice natură. În acest sens au și fost întreprinse demersurile necesare soldate

[1] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, București, Edit. politică, 1975, p. 34.

„REVISTA DE ISTORIE". Tom 30, nr. 4, p. 733—748, 1977

www.dacoromanica.ro

cu stabilirea treptată a relaţiilor diplomatice cu alte ţări [2], acţiune care a însemnat o consolidare a poziţiei statului naţional român, afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca naţiune de sine stătătoare, şi a creat premise mai favorabile desăvîrşirii unităţii acestuia, prin unirea şi a celorlalte teritorii româneşti aflate încă în afara graniţelor sale.

În noile condiţii, a devenit posibilă dezvoltarea mai rapidă a societăţii noastre, valorificarea mai uşoară a bogăţiilor naturale de care dispunea ţara şi a capacităţilor creatoare ale poporului.

În acest scop a fost introdus în anul 1886 un nou tarif vamal, avînd un caracter protecţionist, potrivit căruia se reduceau taxele la import pentru materiile prime şi produsele necesare industriei indigene şi erau scutite de taxe de export materiile prime excedentare, în schimbul cărora se puteau obţine utilaje sau materii prime necesare economiei naţionale. Urmări pozitive în această direcţie a avut şi legea adoptată în 1887, intitulată „Măsuri generale pentru a veni în ajutorul industriei naţionale", prin care se acordau o serie de facilităţi pentru înfiinţarea de noi întreprinderi, precum şi pentru introducerea unor maşini şi tehnologii perfecţionate în procesul de fabricaţie.

În aceeaşi perioadă, România a încheiat tratate comerciale şi convenţii vamale cu diferite ţări, cum a fost cazul celor semnate cu Rusia, Franţa şi Turcia, în perioada 1886—1891, şi a trecut la revizuirea celor semnate cu Anglia şi Germania, la baza acestora fiind aşezate unele clauze de natură să favorizeze dezvoltarea industriei autohtone.

Din păcate, însă, această politică cu caracter protecţionist, care stimula dezvoltarea industriei autohtone, nu a fost urmată cu consecvenţă. În adevăr, moşierimea conservatoare, interesată în obţinerea unui tarif vamal avantajos exportului de cereale şi dînd curs şi presiunilor exercitate de capitaliştii din Germania şi Austro-Ungaria, a determinat adoptarea unui nou tarif vamal, în baza căruia se reduceau taxele de import la o serie de produse — ceea ce a fost de natură să acţioneze negativ asupra procesului de industrializare, căruia i-a imprimat un ritm lent şi un caracter inegal.

Orientarea spre dezvoltarea mai rapidă a forţelor de producţie autohtone, de natură să asigure şi o mai reală independenţă statului român, a fost sprijinită pe plan teoretic de o serie de ideologi, economişti, oameni politici şi istorici cu concepţii progresiste, ca Dionisie Pop-Marţian, P. S. Aurelian, Mihail Kogălniceanu, A. D. Xenopol etc. Astfel P. S. Aurelian sublinia faptul că „existenţa României nu va fi asigurată pre cît timp pe lîngă independinţa politică nu va cuceri şi independinţa economică (...) Astăzi ca şi acum douăzeci şi unu de ani susţin acelaşi lucru : întemeierea unei industrii naţionale este o condiţie de viaţă pentru statul român..." [3]. El combătea, alături de A. D. Xenopol, concepţia liber-schimbistă susţinută de moşierime şi burghezia comercială, ca şi teza potrivit căreia România trebuia să rămînă o ţară „eminamente agricolă". Poziţia de sprijinire a industrializării avea, însă, unele limite;

[2] A se vedea, pe larg, în *Reprezentanţele diplomatice ale României*, vol. I, *1859—1917*, Bucureşti, Edit. politică, 1967.

[3] P. S. Aurelian, *Politica noastră comercială faţă cu convenţiunile de comerciu*, Bucureşti, 1885, p. 2.

www.dacoromanica.ro

astfel, P. S. Aurelian pleda pentru dezvoltarea industriei casnice și a meseriilor, urmînd ca abia ulterior să se ajungă la producția de fabrică.

Spre deosebire de acesta, A. D. Xenopol considera că o astfel de producție de fabrică era nu numai posibilă, ci chiar necesară, că ea trebuia sprijinită de către stat, dar o limita la acele ramuri industriale care țineau de agricultură.

În orientarea dezvoltării economice și politice a României un loc important l-a ocupat, încă de la început, problema raporturilor dintre capitalul autohton și cel străin, a necesității încurajării industriei naționale, problemă care afecta însăși independența țării. Astfel Ion Ghica avertizase, încă în 1870, că adevăratul patriotism „ar fi a ne lupta cu străinii în activitate, în învățătură și în aplicare la lucru; a-i egala și a-i întrece în arte, în meșteșuguri și în știință..." [4]. În același sens, Dionisie Pop-Marțian pleda pentru o „politică națională", care, numai ea „ne va da moravuri bune, finanțe bune, administrațiune bună, armată valoroasă și bine ținută, agricultură și industrie înflorită; numai ea ne va da încredere în noi, care ne lipsește; ne va ridica în ochii noștri proprii și în considerațiunea străinilor; numai ea va da oamenilor noștri politici valoarea și demnitate către străini, avînd țara cu dînșii" [5]. Avertizînd asupra pericolului înstrăinării avuțiilor naționale, P. S. Aurelian se pronunțase cu hotărîre: „Scutească-ne dară de atîtea întreprinderi pretinșii capitaliști străini; iubească-ne mai puțin; lasă-ne să răsuflăm, să cugetăm, să alcătuim cu maturitate planul ameliorațiunilor economice de care are nevoie țara...". Și, adresîndu-se românilor, el reamintea faptul că „la noi cestiunile economice sînt strîns legate cu politica generală a țării, cu viitorul său, cu existența sa" și că „țara aceasta nu este făcută numai pentru generațiunea de astăzi, ci și pentru cele viitoare; și, astfel fiind, nu ne este permis nouă celor de astăzi ca din neștiință să potolim orice progres economic național, să înlănțuim viitorul, să lăsăm drept moștenire o țară ale cărei întreprinderi economice fundamentale sînt în mîini străine" [6].

În problema căilor de dezvoltare a României, pe pozițiile cele mai înaintate s-a situat mișcarea muncitorească și socialistă, care a militat pentru crearea în România a unei industrii proprii, în principal a marii industrii mecanizate, singura capabilă să facă față concurenței economice externe, să realizeze o micșorare a decalajului existent între țara noastră și statele dezvoltate din punct de vedere industrial ale Europei și să asigure, astfel, apărarea și consolidarea independenței naționale. Ceea ce deosebea, însă, concepția mișcării muncitorești de cea a gînditorilor și oamenilor politici burghezi era faptul că cea dintîi vedea procesul industrializării și, prin acesta, procesul creării unui real suport al independenței economice, în strînsă împletire cu factorii de ordin social, respectiv cu creșterea pe plan numeric și politic a clasei muncitoare, principala forță a progresului societății noastre, progres văzut nu numai în direcția economică, ci și social-politică, prin înlăturarea exploatării și asupririi de orice fel. În această privință, Constantin

[4] Ion Ghica, *Opere*, vol. II, București, Edit. Minerva, 1970, p. 214.
[5] Dionisie Pop-Marțian, *Coloniștii germani și România*, București, 1871, p. XXIX.
[6] P. S. Aurelian, *Opere economice*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1967, p. 77—78.

www.dacoromanica.ro

Dobrogeanu-Gherea afirma, combătînd concepţia poporanistă, că „dezvoltarea capitalisto-industrială ni se impune, că trebuie să o dorim ca pe un mare progres asupra stării noastre înapoiate, că o dezvoltare capitalistă industrială e posibilă, şi nu numai posibilă, dar şi necesară, şi nu numai necesară, dar e chiar o condiţie de existenţă în viitor a ţării, condiţie de a fi ori a nu fi . . .” [7].

În acelaşi sens, Programul Partidului Social-Democrat din România menţiona că „Dezvoltarea României în direcţia capitalismului e deci o necesitate politică, economică şi socială, pe care nimic nu mai e în stare să o înlăture;” că dezvoltarea „formelor economico-sociale capitaliste se operează la noi vrînd-nevrînd, sub impulsul diferitelor clase interesate într-un fel sau altul la această dezvoltare”, dar că, pe cînd toate celelalte clase împing la dezvoltarea formelor capitaliste numai în vederea satisfacerii intereselor proprii ale clasei lor, nesocotind interesele generale ale naţiunii, clasa proletară e singura care, apărînd interesele ei particulare, apără totodată şi pe cele ale tuturor claselor apăsate, cum şi interesele generale ale ţării de dezvoltare pe calea progresului şi a civilizaţiei” [8].

Consolidarea independenţei pe plan economic se lovea de o serie de piedici, printre care menţinerea unor rămăşiţe feudale în agricultură şi, mai ales, pătrunderea tot mai accentuată a capitalului străin în economie. Într-adevăr, faptul că în România capitalul autohton era redus, iar materiile prime şi forţa de muncă erau ieftine, a atras de timpuriu capitalul străin care s-a infiltrat pe calea investiţiilor în industrie, în comerţ şi în bănci, ca şi pe calea împrumuturilor externe contractate de stat. Deţinînd în mîinile sale o serie de poziţii-cheie, capitalul străin a făcut să se scurgă peste graniţă însemnate profituri care au diminuat posibilităţile de dezvoltare a economiei naţionale, imprimîndu-i totodată un caracter unilateral, în funcţie de interesele acestui capital. De altfel, politica protecţionistă şi de asigurare a unei reale independenţe economice s-a lovit şi de împotrivirea brutală a cercurilor conducătoare ale unor mari puteri, ca şi în cazul „războiului vamal” cu Austro-Ungaria, în cadrul căruia comerţul României a fost supus unui adevărat boicot.

Toate acestea au determinat un ritm lent de dezvoltare capitalistă a României şi o situare a ei în sfera de dominaţie a marilor puteri imperialiste, ceea ce i-a ştirbit independenţa nu numai pe plan economic, ci şi politic.

Eforturile susţinute de masele largi populare în direcţia consolidării independenţei s-au împletit strîns cu lupta pentru eliberarea teritoriilor naţionale care se mai aflau încă sub stăpînire străină şi desăvîrşirea, pe această cale, a statului naţional unitar român. Desfăşurarea acestui proces legic, care se înscria pe linia mişcării generale a popoarelor europene de autodeterminare naţională — proces stimulat de victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie care a proclamat în mod solemn dreptul naţiunilor de a-şi hotărî singure soarta lor — a fost sprijinit cu energie de forţele înaintate ale societăţii, în primul rînd de mişcarea muncitorească şi socia-

[7] C. Dobrogeanu-Gherea, *Post-scriptum sau cuvinte uitate*, în „Viitorul social”, mai 1908, p. 263.

[8] *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România, 1910—1915*, Bucureşti, Edit. politică, 1968, p. 16.

www.dacoromanica.ro

listă. Explicînd rațiunea poziției socialiștilor în această problemă, Constantin Dobrogeanu-Gherea arăta, încă înainte de izbucnirea primului război mondial, că „O țară cu un organism social trebuie să se dezvolte ca un organism întreg, în marginile sale etnice. Împărțită în mai multe părți, cum e Polonia sau cum e în parte România, dezvoltarea sa devine anormală și nesănătoasă în cel mai înalt grad... Social-democrația deci din lumea întreagă, care luptă împotriva oricărei nedreptăți, oricărei apăsări și robiri a omului prin om, luptă și cu cea din urmă energie împotriva tuturor banditismelor politice din societatea capitalistă, împotriva tuturor acaparărilor naționale, luptă pentru liberarea națiunilor de sub jugul străin..." [9]. Reluînd ideea, în condițiile desfășurării primului război mondial, care a accelerat procesul destrămării imperiilor bazate pe asuprirea popoarelor și a ușurat lupta pentru constituirea sau desăvîrșirea statelor naționale, M. Gh. Bujor sublinia că „Patriile sînt cadre naturale și istorice de dezvoltare a popoarelor. În aceste cadre s-a întemeiat pentru fiecare națiune o existență proprie, cu tradițiile ei, cu viața ei sufletească, cu idealurile ei, cu civilizația ei, element prețios și indispensabil în concertul civilizației generale. În acest înțeles patriile sînt *necesare*, căci în regimul actual numai înlăuntrul acestor cadre popoarele și-ar putea dezvolta în voie și pe deplin toată originalitatea și toată puterea lor de creațiune. Acesta e unul — evident, nu singurul — din motivele pentru care social-democrația se ridică împotriva ciuntirii țărilor constituite, împotriva frîngerii popoarelor în bucăți, împotriva suprimării vieții naționale a popoarelor. Ea a proclamat întotdeauna dreptul imprescriptibil și inviolabil al *tuturor* națiunilor la viață liberă și integrală" [10]. În același sens, din cealaltă parte a Carpaților, glasul unui alt militant socialist, Emil Isac, venea să precizeze poziția socialiștilor români față de hotărîrea de unire a Transilvaniei cu vechea Românie, precum și legătura indisolubilă dintre desăvîrșirea statului național și independența acestuia. „Independența noastră — arăta el în articolul „Alba Iulia socialiștilor romîni" — este o condițiе sine qua non a viitorului nostru și independența nu ne poate fi asigurată, decît atunci cînd nu vor mai exista provincii românești, ci dacă toată românimea va trăi o singură viață de stat. Acesta-i argumentul suprem pentru care socialismul român s-a declarat în Alba Iulia pentru idealul unirii tuturor românilor" [11].

În adevăr, desăvîrșirea unității statale a României, în 1918, ca rezultat al necesităților obiective de dezvoltare a poporului român și ca rod al luptei maselor largi populare de pe întreg cuprinsul țării, a creat condiții mai favorabile luptei forțelor revoluționare, progresului general al societății noastre, a contribuit la consolidarea independenței naționale.

Și în acea perioadă, în gîndirea social-politică și în acțiunile practice, problema căilor de dezvoltare a societății noastre, îndeosebi pe plan economic, a ocupat un loc important. Astfel, a avut loc o vie dispută

[9] C. Dobrogeanu-Gherea, *Asupra socialismului în țările înapoiate*. București, Cercul de editură socialistă, 1911, p. 264.

[10] Vezi *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. II (1900—1921), partea a II-a (1907—1916), Editura politică, București, 1968, p. 155.

[11] *Documente din istoria mișcării muncitorești din România*, 1916—1921, Editura politică, București, 1966, p. 142.

www.dacoromanica.ro

între concepţia „tradiţionalistă" a rămînerii României într-un stadiu agrar şi cea care preconiza evoluţia spre o civilizaţie de tip industrial. Prima cale a fost îmbrăţişată, îndeosebi, de Partidul Naţional-Ţărănesc şi a avut drept corespondent, în planul acţiunii practice, politica „porţilor deschise", cu consecinţe negative dintre cele mai serioase asupra economiei naţionale, dezarmată, în faţa capitalului străin care a pătruns tot mai mult pe piaţa României, îndeosebi în perioada crizei din anii 1929—1933, cînd s-a ajuns chiar la elaborarea faimosului „plan de la Geneva", cu dăunătoare implicaţii şi consecinţe asupra însăşi independenţei noastre. Acestei orientări i-a fost opusă cea privind necesitatea unei industrializări a ţării, poziţie îmbrăţişată cu precădere de Partidul Naţional-Liberal şi cunoscută, îndeobşte, sub formula politicii „prin noi înşine". Susţinută în plan teoretic de economişti, filozofi şi sociologi ca D. Drăghicescu, Şt. Zeletin, E. Lovinescu, H. Sanielevici, P. P. Negulescu, etc. această poziţie corespundea, în mod obiectiv, într-o mai mare măsură intereselor naţionale; din păcate, însă, ea nu şi-a găsit decît o aplicare parţială, determinată şi limitată de interesele burgheziei „liberale", ceea ce s-a reflectat în păstrarea de către capitalul străin a unor poziţii puternice în economia României şi în încălcarea unor atribute ale suveranităţii naţionale, inclusiv în anii guvernărilor Partidului Naţional-Liberal.

În ansamblu, ţara noastră a continuat să fie, şi în perioada interbelică, importatoare de capital şi, ca atare, obiect al luptei marilor monopoluri internaţionale pentru reîmpărţirea lumii. În diviziunea capitalistă a muncii şi în relaţiile economice internaţionale, România a rămas în mare măsură o sursă de materii prime, agro-alimentare şi de combustibil pentru piaţa mondială, căreia îi oferea posibilităţi avantajoase de desfacere a fabricatelor, în special a maşinilor şi utilajelor, situaţie dezavantajoasă pentru ţara noastră — şi aceasta nu numai în plan economic, ci şi politic.

În domeniul relaţiilor externe, în perioada interbelică statul român a dus, în general, o politică de apărare a integrităţii teritoriale şi a suveranităţii naţionale, opunîndu-se încercărilor de revizuire a frontierelor ţării şi a revanşismului războinic, promovate de forţele fasciste, în frunte cu Germania hitleristă. În acest sens au fost întreprinse o serie de acţiuni vizînd păstrarea statu-quo-ului teritorial, crearea unui sistem de securitate colectivă şi de apărare a păcii — unele din ele secondînd iniţiativele rodnice ale Uniunii Sovietice, ca în cazul „protocolului Litvinov", semnat la Moscova, prin care se condamna războiul ca mijloc de rezolvare a diferendelor, sau în problema definirii agresorului.

Aceste acţiuni pozitive au întîmpinat, însă, o serie de dificultăţi şi adversităţi, atît de ordin extern, cît şi intern. În adevăr, politica duplicitară şi „conciliatoristă" a unor cercuri politice occidentale care au cedat în faţa agresivităţii hitleriste, precum şi poziţia anticomunistă a claselor dominante din România care au încurajat, în scop de diversiune, organizaţiile fasciste, au avut drept rezultat creşterea pericolului fascist, cu toate consecinţele nefaste ce decurgeau din această situaţie, inclusiv pentru independenţa şi integritatea statelor, pentru securitatea şi pacea lumii. Desigur, o astfel de situaţie nu putea să nu trezească nelinişte şi îngrijorare în opinia publică mondială, îndeosebi în acele ţări care, ca şi România, reuşiseră, la capătul unei îndelungate lupte de eliberare naţională, să-şi desăvîrşească unitatea statală. În acele împrejurări, forţele democra-

www.dacoromanica.ro

tice din țara noastră, reprezentînd imensa majoritate a poporului, au întrevăzut pericolul grav care amenința libertatea și independența națională, ceea ce a fost de natură să mobilizeze forțele vii ale națiunii în jurul stindardului purtat cu hotărîre și eroism de Partidul Comunist Român. Depășind unele neclarități care se manifestă în poziția sa față de problema caracterului și rolului statului național român, Partidul comunist a dat semnalul de alarmă față de primejdia în care se găsea țara, și-a exprimat hotărîrea de a se afla în primele rînduri ale luptei pentru apărarea integrității teritoriale și independenței naționale. Încă în decembrie 1935, P.C.R. se adresa poporului prin paginile ziarului „Scînteia", în cuvinte pline de gravitate : „Existența neamului românesc, ca națiune, existența României ca țară independentă sînt în joc. Poporul român trebuie să se decidă dacă înțelege să-și apere existența și independența. Iar poporul român nu poate da decît un singur răspuns. Cu toată energia, la nevoie cu arma în mînă, poporul român își va apăra existența contra banditilor hitlerişti care vor să ne răpească independența națională" [12].

În același sens, Plenara a V-a lărgită a C.C. al P.C.R. din august 1936 înscria în Rezoluția sa : „În caz dacă Germania hitleristă, dezlănțuind războiul în Europa în contra U.R.S.S. va ataca România cu ajutorul Ungariei hortyste, comuniștii vor considera necesară apărarea fiecărei palme de pămînt al țării noastre" [13]. Cînd, mai tîrziu, armatele hitleriste au cotropit pămîntul Cehoslovaciei, amenințînd în mod direct și teritoriul României, Partidul Comunist Român, a sprijinit mobilizarea generală din martie 1939, adresîndu-se poporului printr-o broșură-manifest intitulată sugestiv : *După Austria, Cehoslovacia*, în care își exprima solidaritatea cu popoarele acestei țări prietene și dădea alarma împotriva pericolului grav ce plana și asupra țării noastre, chemînd la luptă întregul popor „pentru apărarea țării, împotriva cotropitorilor fasciști", luptă în care comuniștii se vor afla „cu arma în mînă în primele rînduri". Totodată, Partidul Comunist Român a militat cu hotărîre pentru o politică de strînsă prietenie cu Uniunea Sovietică, forța politică și militară cea mai hotărîtă să respingă pe agresorii fasciști, după cum a sprijinit și strîngerea alianțelor în cadrul Micii Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice.

Dar trădarea intereselor naționale de către cercurile politice cele mai reacționare, în frunte cu organizațiile fasciste, și presiunile brutale ale hitleriștilor au dus la instaurarea dictaturii militaro-fasciste, deschizînd calea sacrificării intereselor vitale ale țării față de Germania nazistă și marcînd, astfel, o gravă știrbire a suveranității și neatîrnării României. Așa cum se subliniază în Programul Partidului Comunist Român, „Politica de cedare și capitulare în fața Germaniei pe plan internațional, cît și politica antinațională a cercurilor celor mai reacționare din România, instaurarea dictaturii militaro-fasciste, în septembrie 1940, au deschis calea aservirii complete a țării noastre de către Germania hitleristă" [14]. Lipsită de o independență reală, România a fost împinsă, împotriva

[12] „Scînteia", an V, nr. 27—28 din decembrie 1935.

[13] *Documente din istoria Partidului Comunist Român*, 1934—1937, E.S.P.L.P., București, 1957, p. 440.

[14] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, 1975, p. 45.

www.dacoromanica.ro

voinţei poporului, în războiul antisovietic — ceea ce a constituit perioada cea mai neagră din întreaga noastră istorie. În acele dramatice împrejurări, clasa muncitoare, în frunte cu Partidul Comunist Român, s-a dovedit din nou a fi la înălţimea misiunii sale, ridicînd steagul luptei pentru ieşirea din acest război, din alianţa nefastă cu Germania nazistă şi pentru alăturarea României forţelor coaliţiei antihitleriste — acţiune de natură să asigure restabilirea suveranităţii şi independenţei naţionale.

Grupînd în jurul proletariatului toate forţele sociale şi politice interesate în răsturnarea dictaturii militaro-fasciste şi în eliberarea ţării de sub ocupaţia hitleristă, Partidul Comunist Român a pregătit şi înfăptuit insurecţia naţională armată antifascistă şi antiimperialistă din august 1944, în condiţiile favorabile create de victoriile strălucite ale armatelor sovietice, — care au adus contribuţia hotărîtoare la înfrîngerea Germaniei — şi ale celorlalte forţe ale coaliţiei antihitleriste. Semnificativ este faptul că în documentele programatice care au stat la baza organizării şi desfăşurării insurecţiei — ca Platforma P.C.R. din 6 septembrie 1941 intitulată sugestiv *Lupta poporului pentru libertate şi independenţă naţională*, Hotărîrea C.C. al P.C.R. din iunie 1943 privind încheierea Frontului Patriotic Antihitlerist, Manifestul Frontului Unic Muncitoresc, din 1 mai 1944, Declaraţia Blocului Naţional Democrat din 20 iunie 1944 şi Declaraţia Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 24 august 1944 — a fost prezentă, în mod constant şi ca un obiectiv de prim ordin, ideea restabilirii independenţei şi suveranităţii naţionale, factor de natură să asigure, prin adeziunea largă pe care o întrunea în rîndurile întregului popor, unirea tuturor forţelor interesate în dobîndirea dictaturii fasciste, pe deasupra poziţiei şi intereselor lor de clasă.

Marcînd începutul unor profunde transformări revoluţionare în viaţa poporului român, insurecţia din august 1944 a constituit, totodată, un moment hotărîtor în lupta pentru redobîndirea independenţei naţionale, a unei independenţe şi suveranităţi reale, nu numai în raport cu Germania nazistă, ci cu toate forţele imperialiste. Aşa cum subliniază tovarăşul Nicolae Ceauşescu, insurecţia din august 1944 „a inaugurat o eră nouă în istoria milenară a patriei noastre, a deschis calea eliberării definitive a României de sub dominaţia imperialistă, a înfăptuirii năzuinţelor poporului român de a fi liber şi stăpîn pe bogăţiile şi pe munca sa, pe propriul său destin" [15].

O coincidenţă istorică a făcut ca, aşa cum se petrecuseră lucrurile cu aproape un secol în urmă, cînd proclamarea independenţei de stat fusese pecetluită prin sîngele vărsat pe cîmpul de luptă de armata română alături de cea rusă şi de patrioţii bulgari, tot aşa şi redobîndirea independenţei ca urmare a victoriei insurecţiei a fost consolidată prin lupta eroică a armatei române, alături de glorioasele armate sovietice şi de celelalte forţe ale Naţiunilor Unite, pentru înfrîngerea definitivă a Germaniei hitleriste, pentru zdrobirea fascismului. După cum a subliniat tovarăşul Nicolae Ceauşescu în cuvîntarea rostită cu prilejul aniversării a 30 de ani de la victoria asupra fascismului, în cartea de aur a istoriei vor rămîne

[15] Nicolae Ceauşescu, *Expunere prezentată la Congresul educaţiei politice şi al culturii socialiste*, 2 iunie 1976, Editura politică, 1976, p. 23.

www.dacoromanica.ro

„înscrise de-a pururi luptele comune ale armatelor române și sovietice, jertfele și sîngele vărsat în comun atît pentru eliberarea deplină a României, cît și pentru înfrîngerea definitivă a fascismului. În această luptă s-au pus bazele trainicei și indestructibilei prietenii dintre poporul român și popoarele Uniunii Sovietice, care, în noile condiții istorice ale edificării societății socialiste și comuniste, s-au ridicat pe o treaptă superioară, transformîndu-se într-o puternică alianță și rodnică colaborare în toate domeniile de activitate".

Anii revoluției democrat-populare, caracterizați prin tumultul luptei maselor largi populare chemate la creație istorică conștientă, au marcat totodată o etapă nouă în consolidarea independenței naționale. Acționînd în această direcție, forțele democrate și patriotice conduse de Partidul Comunist Român au făcut mari eforturi pentru obținerea unui nou statut internațional al României, care să anuleze condiția de fost „satelit" al Germaniei naziste și să consacre noua calitate a țării noastre, de partener al statelor din coaliția antihitleristă. Ca urmare, un prim pas a fost făcut prin semnarea, la 12 septembrie 1944, a Convenției de armistițiu dintre România și Națiunile Unite, Convenție care consfințea, pe plan juridic, starea de fapt a ieșirii țării noastre, încă din dimineața de 24 august 1944, din războiul antisovietic și întoarcerea armelor împotriva Germaniei.

Înființarea Comisiei Aliate de Control — organ cu largi împuterniciri reprezentînd Puterile Aliate — a creat un cadru nou de exercitare a atributelor statului român, limitîndu-i, în mod inevitabil, libertatea de acțiune independentă îndeosebi pe plan extern. În schimb, prezența și activitatea acesteia au fost de natură să frîneze manevrele reacțiunii interne și încercările unor cercuri imperialiste occidentale de a împiedica procesul de transformare revoluționară a țării, ceea ce a constituit, fără îndoială, un stimulent în lupta forțelor progresiste ale societății noastre. Un moment semnificativ sub acest raport l-a constituit încercarea reacțiunii de a sprijini prin toate mijloacele guvernul prezidat de generalul Rădescu și a împiedica formarea unui guvern democratic. În acele împrejurări de aspră încleștare politică, reprezentanții Uniunii Sovietice în Comisia Aliată de Control și primul locțiitor al Comisarului poporului pentru Afacerile Externe al U.R.S.S., Andrei Vîșinski, trimis special în România cu această misiune, au intervenit în mod energic, respingînd încercările de amestec ale cercurilor imperialiste occidentale și ușurînd, prin aceasta, lupta maselor populare de formare a unui guvern revoluționar-democratic.

Rod al voinței și luptei forțelor democrate, organizate și conduse de Partidul Comunist Român, victoria de la 6 martie 1945 a marcat un moment de cotitură în desfășurarea procesului revoluționar. Faptul că ea a fost obținută prin înfrîngerea reacțiunii interne, dar totodată și prin respingerea încercărilor de sprijinire a acesteia de către forțe imperialiste din afară, i-a conferit o valoare deosebită și în planul luptei pentru independență. Așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, actul de la 6 martie 1945 „a avut, totodată, prin consecințele și implicațiile sale, un profund caracter antiimperialist; el a scos definitiv țara de sub orice dominație imperialistă, a pus bazele dezvoltării libere și independente a României, ale consolidării independenței naționale,

www.dacoromanica.ro

ale manifestării suverane a patriei noastre atît pe plan intern cît şi internaţional" [16].

În adevăr, în perioada ce a urmat s-a acordat o atenţie deosebită nu numai dezvoltării economiei şi vieţii social-politice a României, ci şi consolidării poziţiei ei în relaţiile internaţionale. Această preocupare era cu atît mai necesară, cu cît o serie de cercuri imperialiste — inclusiv unele guverne ale statelor occidentale — refuzau să recunoască guvernul democrat prezidat de dr. Petru Groza, pe care îl declarau ca „nereprezentativ", întrucît nu cuprindea şi reprezentanţi ai partidelor „istorice".

Astfel, încă la 14 martie 1945, ambasadorul extraordinar şi plenipotenţiar al S.U.A. la Moscova, W. A. Harriman, invocînd hotărîrile Conferinţei de la Ialta, propunea comisarului pentru Afacerile Externe al U.R.S.S. ca cele trei mari puteri „să discute situaţia din România" în scopul rezolvării „problemelor politice imediate ale românilor". Aceeaşi propunere a fost reluată la sfîrşitul lui martie [17], ea fiind însuşită şi de guvernul Marii Britanii. Aceste încercări de amestec in treburile interne ale României exprimau sprijinul pe care cercurile imperialiste din afară îl acordau forţelor reacţionare din ţara noastră, creînd o falsă „problemă românească", cu scopul de a împiedica masele largi populare de a-şi hotărî singure regimul pe care-l doreau. Poziţia ostilă a cercurilor imperialiste faţă de transformările revoluţionare ce se înfăptuiau în România s-a manifestat şi cu prilejul Conferinţei de la Postdam (17 iulie—2 august 1945) [18]. În cele din urmă, obstrucţia întreprinsă de monarhie, cu sprijinul şi a unor forţe reacţionare din afară, a eşuat, însăşi Conferinţa Miniştrilor Afacerilor Externe ai Marilor Puteri, întrunită la Moscova între 16—26 decembrie 1945, adoptînd hotărîrea ca S.U.A. şi Anglia să recunoască guvernul român după reorganizarea acestuia prin includerea a cîte unui reprezentant al P.N.Ţ. şi P.N.L. ca miniştri de stat şi după adoptarea hotărîrii de a se organiza alegeri generale.

Ca urmare a îndeplinirii acestor condiţii, regele s-a văzut nevoit să reia legăturile cu guvernul, la 8 ianuarie 1946, iar S.U.A. şi Anglia au recunoscut şi ele, în februarie 1946, guvernul democrat, trecînd la reluarea relaţiilor diplomatice cu România.

Eşuarea încercărilor reacţiunii de a răsturna regimul instaurat prin voinţa maselor şi stabilirea relaţiilor diplomatice cu Marile Puteri ale coaliţiei antihitleriste au reprezentat un important succes al forţelor democratice şi o întărire a poziţiilor lui pe plan internaţional prin paşii făcuţi în direcţia consolidării independenţei şi suveranităţii naţionale a României.

În obţinerea acestor succese un rol deosebit l-a jucat poziţia fermă a Uniunii Sovietice, care a sprijinit regimul democrat-popular şi l-a apărat

[16] Nicolae Ceauşescu, *Cuvîntare la Adunarea festivă cu prilejul celei de a 25-a aniversări a instaurării guvernului democratic de la 6 martie 1945*. Editura politică, Bucureşti, 1970, p. 20—21.

[17] *Corespondenţa preşedintelui Consiliului de Miniştri al U.R.S.S. cu preşedintele Statelor Unite şi primii miniştri ai Marii Britanii din timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei 1944—1945*, vol. II, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1958, p. 244 sq.

[18] „Scînteia", 5 septembrie 1945. A se vedea, pe larg, la Aron Petric — coordonator —, Traian Caraciuc, Ştefan Lache, Nicolae Petreanu, *Pentru republică în România*, Bucureşti, Editura politică, 1972, pp. 160—167.

www.dacoromanica.ro

față de încercările cercurilor imperialiste occidentale de a-l submina, inclusiv prin imixtiuni în afacerile noastre interne. O expresie a acestui sprijin a constituit-o și semnarea acordului comercial dintre România și Uniunea Sovietică, la 8 mai 1945, acord în care erau specificate principiile relațiilor economice dintre cele două țări și domeniile de colaborare „... în sensul cel mai favorabil intereselor reciproce ale părților", avînd în vedere, „... nevoia de refacere și consolidare a economiei și în special a industriei românești", iar pe de altă parte „interesul comercial al Uniunii Sovietice" [19].

În condițiile dificultăților economice deosebite în fața cărora se găsea țara noastră, ale blocării valutei și devizelor românești în statele capitaliste occidentale, acordul semnat cu U.R.S.S. și schimburile de produse efectuate în baza acestuia au constituit un sprijin substanțial în opera de refacere a economiei naționale, de situare a României în noul cadru al relațiilor internaționale postbelice. În același sens au acționat și acordurile economice încheiate în anul 1945 cu Polonia, Bulgaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, iar în 1946 cu Ungaria, Elveția și Franța. Sprijinul acordat țării noastre de către U.R.S.S. s-a manifestat și pe plan politico-diplomatic. Astfel, după ce la 9 martie 1945 guvernul sovietic și-a dat acordul la integrarea Nordului Transilvaniei în granițele firești, ale României, la 6 august 1945 au fost restabilite relațiile diplomatice între cele două țări, act de o deosebită importanță politică, cu atît mai mult cu cît el se petrecea într-o perioadă în care Marile Puteri occidentale agitau problema pretinsului caracter „nereprezentativ" al guvernului român. Acțiunea guvernului sovietic a stimulat hotărîrea și a altor țări de a restabili relații diplomatice cu România; astfel de legături au fost reluate, în cursul anului 1945, cu Cehoslovacia și Polonia, iar în 1946 cu Iugoslavia, Anglia, Austria, Norvegia etc.

Relațiile economice și diplomatice stabilite de țara noastră într-o perioadă de mari dificultăți sub raportul capacității productive a industriei și agriculturii — aceasta din urmă lovită și de efectele pustiitoare ale unei secete prelungite — , de adevărată blocadă întreprinsă de o serie de cercuri monopoliste externe și de ostilitate politică a reacțiunii față de transformările înnoitoare care se petreceau în societatea noastră, au exprimat voința poporului român de a se înscrie tot mai activ în circuitul mondial de valori, pe plan material și spiritual, relațiile externe constituind una din pîrghiile de consolidare a regimului democrat-popular, de afirmare independentă a națiunii noastre. Manifestînd dorința extinderii colaborării internaționale, statul nostru a avut în vedere ca aceasta să nu afecteze interesele fundamentale ale țării și să nu știrbească drepturile sale suverane. În acest sens, Conferința Națională a Partidului Comunist Român din octombrie 1945 a marcat un moment hotărîtor de definire a poziției noastre față de căile de dezvoltare a țării în perioada respectivă și în perspectivă, subliniind rolul primordial al factorilor interni, respectiv bizuirea în primul rînd pe forțele proprii, pe bogățiile naturale, energia,

[19] Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 14 mai 1945, în *România în anii revoluției democrat-populare. 1944—1947*, autori: Gheorghe Zaharia (coordonator), Ion Alexandrescu, dr. Mihai Fătu, Paraschiva Nichita, dr. Constantin Olteanu, Gheorghe Țuțui, Vladimir Zaharescu, București. Editura politică, 1971, p. 164.

www.dacoromanica.ro

munca și capacitățile creatoare ale poporului român. Pornind de la analiza situației concrete a economiei naționale, de la starea de înapoiere sub raport tehnic pe care o moștenisem de la regimul burghezo-moșieresc — ceea ce ne situase pe o poziție de inferioritate și chiar de subordonare față de țările dezvoltate sub raport industrial, Conferința Națională a P.C.R. a subliniat necesitatea industrializării, ca singura cale de învingere a înapoierii economice, a asigurării progresului material al societății și al consolidării independenței naționale, în așa fel încît „bogățiile să fie ale țării și de ele să aibă parte întreg poporul" [20].

Demascînd teoria de esență reacționară privind România ca o țară „eminamente agrară", care trebuia să pună accentul „pe producția agricolă și pe exportul cerealelor" — teorie ale cărei efecte duceau la rămînerea țării noastre în situație de tributară față de țările puternic industrializate, Partidul Comunist Român dădea o direcție clară politicii economice a statului, situînd în centrul acesteia procesul de industrializare, avînd la bază dezvoltarea industriei grele, precum și electrificarea țării, forțe productive capabile să determine progresul și al celorlalte ramuri ale economiei, să ridice nivelul de trai material și spiritual al poporului, să asigure o reală independență națională. În acest spirit, Partidul Comunist Român a făcut un apel fierbinte la „tot ce este activ, energic și competent în țara noastră", pentru a se încadra în marea operă de făurire a unei Românii libere, puternice și independente [21].

În desfășurarea revoluției democrat-populare și în consolidarea poziției țării noastre pe plan internațional, un moment important l-a constituit încheierea Tratatului de pace cu Națiunile Unite.

Dezbaterile care au avut loc în cadrul numeroaselor comisii, secții și ședințe au pus în evidență o serie de poziții neconcordante și chiar contradictorii ale statelor participante — în deosebi ale Marilor Puteri, expresie a „războiului rece" și adeseori ale unor interese acaparatoare din partea statelor imperialiste. În acele condiții, susținerea drepturilor legitime ale României s-a dovedit dificilă, în deosebi în legătură cu recunoașterea pentru țara noastră a statutului de cobeligerantă, ceea ce avea repercursiuni atît de ordin politic și moral, cît și economic, ținînd de stabilirea obligațiilor materiale ce reveneau României. Referindu-se la aceste aspecte, Gheorghe Gheorghiu-Dej, secretarul general al P.C.R. și membru al delegației române la Conferința de pace, arăta într-un interviu : „Calitatea de cobeligerantă, rezultînd pentru România din participarea ei la lichidarea forțelor hitleriste, este o problemă care interesează nu numai România, ci în egală măsură toate popoarele lumii, pentru că reprezintă, fără îndoială, adevărul istoric" [22]. În ceea ce privește obligațiile economice, secretarul general al P.C.R. sublinia că acestea erau în unele cazuri exagerate, iar impunerea clauzei națiunii celei mai favorizate aducea o știrbire gravă suveranității naționale.

Cererile României erau pe deplin îndreptățite, fapt subliniat în cadrul Conferinței și de delegatul Uniunii Sovietice, A. I. Vîșinski, care menționa că la 23 August 1944 „politica externă a României a luat

[20] „Scînteia" ; 28 octombrie 1945.
[21] „Scînteia", 21 octombrie 1945.
[22] „Scînteia", 21 septembrie 1946.

www.dacoromanica.ro

o întorsătură hotărîtoare. România a încetat complet operațiile militare împotriva Uniunii Sovietice pe toate teatrele de război, a ieșit din războiul împotriva Națiunilor Unite, a rupt legăturile cu Germania și sateliții ei, a intrat în război de partea Națiunilor Unite, împotriva Germaniei și Ungariei... Prin aceasta, România a acordat ajutor Națiunilor Unite și în primul rînd Uniunii Sovietice, care, mai mult decît celelalte țări, a suportat greutățile atacurilor militare din partea Germaniei și sateliților ei" [23].

În ciuda acestei realități, în Protocolul final s-a consemnat doar faptul că încă de la 24 august 1944 România „a încetat toate operațiile militare împotriva U.R.S.S., s-a retras din războiul contra Națiunilor Unite și a rupt relațiile cu Germania și sateliții săi", dar data la care a început războiul împotriva trupelor naziste a fost fixată — contrar realităților — ca fiind ziua de 12 septembrie 1944, cînd s-a semnat Convenția de armistițiu.

În ansamblu, însă, Tratatul de pace a cuprins prevederi de maximă importanță și cu urmări pozitive pentru țara noastră, ca cea referitoare la anularea definitivă a Dictatului de la Viena, declarat ca „nul și neavenit", ceea ce a consfințit, și pe plan juridic, reintegrarea în hotarele firești ale României a părții de nord a Transilvaniei, eliberată, de altfel, de sub ocupația hitleristo-horthystă prin lupta armatelor română și sovietică, încă în toamna anului 1944.

Semnat la Paris în ziua de 10 februarie 1947, Tratatul de pace a pus capăt regimului statornicit prin Convenția de armistițiu, așezînd țara noastră în rîndul statelor suverane și independente, ceea ce îi oferea posibilitatea afirmării depline pe planul relațiilor internaționale. Reprezentînd o cucerire importantă a poporului nostru, a forțelor sale democrate conduse de Partidul Comunist Român, încheierea tratatului de pace cu Națiunile Unite s-a situat ca un eveniment remarcabil pe drumul consolidării independenței și suveranității naționale, al posibilității afirmării noastre ca forță activă în rezolvarea marilor probleme ale contemporaneității.

Independența și suveranitatea națională — forță mobilizatoare și factor activ în dezvoltarea societății — au devenit o realitate deplină, punîndu-și pe de-a-ntregul în valoare valențele de care dispun, numai în condițiile socialismului, ale deținerii întregii puteri de către clasa muncitoare și aliații săi, ale lichidării exploatării omului de către om și ale făuririi unei economii socialiste puternice, ceea ce a pus capăt stării de înapoiere tehnică și de dependență față de statele capitaliste mai dezvoltate, în care s-a aflat România în anii regimului politic burghezo-moșieresc. Problemelor legate de căile de dezvoltare a României, care au frămîntat multă vreme gîndirea social-politică din țara noastră, Congresele Partidului Comunist Român — cu deosebire Congresele al IX-lea, al X-lea și al XI-lea — și Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism le dă o deslegare clară: „Călăuzindu-se după învățătura marxist-leninistă, pornind de la realitățile țării noastre și sprijinindu-se

[23] „Scînteia", 16 august 1946.

www.dacoromanica.ro

pe forţele poporului român, Partidul Comunist a pus în centrul politicii sale industrializarea ţării ca bază a progresului economiei şi culturii, ridicării nivelului de viaţă al poporului, dezvoltării multilaterale a societăţii, asigurării independenţei şi suveranităţii naţionale" [24]. Alături de aceasta, un obiectiv central al partidului a fost aşezarea pe baze noi, socialiste, a agriculturii, ţărănimea fiind astfel eliberată de povara exploatării şi devenind stăpînă pe roadele muncii sale şi pe propria soartă.

Dezvoltarea forţelor de producţie şi transformările radicale produse în economie au fost însoţite de schimbări fundamentale în structura societăţii noastre. Victoria deplină a socialismului, la oraşe şi sate, a însemnat lichidarea definitivă a vechilor relaţii de producţie bazate pe exploatare şi făurirea unei noi orînduiri — socialiste — cucerire fundamentală obţinută de oamenii muncii sub conducerea Partidului Comunist Român. Astăzi, societatea noastră este formată din clase şi categorii sociale care participă activ, într-un efort comun, la înfăptuirea marilor ţeluri pe care şi le propune societatea socialistă multilateral dezvoltată şi înaintarea ţării spre comunism.

Lărgirea şi modernizarea bazei tehnico-materiale a societăţii, transformările petrecute în structura de clasă a ţării noastre au fost însoţite de perfecţionarea continuă a relaţiilor sociale, de adîncirea continuă a democraţiei socialiste.

Pornind tocmai de la această trăsătură caracteristică a societăţii socialiste, Partidul Comunist Român a desfăşurat şi desfăşoară o amplă activitate cultural-educativă, de făurire a omului nou, de ridicare continuă a nivelului general de cultură — politic, ştiinţific, profesional — al maselor largi populare, de formare şi dezvoltare a concepţiei revoluţionare, marxist-leniniste, despre lume şi viaţă.

Congresul educaţiei politice şi al culturii socialiste a făcut, recent, bilanţul vastei opere cultural-educative desfăşurate în ţara noastră în anii construcţiei socialiste, adoptînd totodată un amplu plan de măsuri — pe baza hotărîrilor Congresului al XI-lea al P.C.R., — menite să asigure intensificarea activităţii ideologice, politice şi cultural-educative în rîndurile întregului nostru popor. Realizînd o deplină concordanţă între politica internă şi cea externă, Partidul Comunist Român şi statul nostru socialist situează respectul independenţei naţionale, neamestecul în treburile interne, printre principiile de bază care trebuie să guverneze relaţiile dintre ţări — şi aceasta atît în sensul asigurării propriei independenţe, cît şi al respectării independenţei tuturor statelor. În acest context şi în spiritul îmbinării strînse a patriotismului socialist şi al internaţionalismului, ţara noastră situează pe primul plan dezvoltarea prieteniei frăţeşti şi a colaborării multilaterale cu toate statele socialiste, de care ne leagă comunitatea de orînduire şi identitatea ţelurilor de făurire a societăţii socialiste şi comuniste. În acelaşi timp, amplificarea legăturilor de prietenie şi solidaritate cu ţările de curînd eliberate şi care păşesc pe calea dezvoltării libere, de sine stătătoare, constituie expresia aceleiaşi politici internaţionaliste, de sprijinire a luptei de emancipare economică şi politică a tuturor popoarelor. O astfel de politică este pe deplin firească în cazul

[24] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism*, Editura politică, Bucureşti 1975, p. 57.

www.dacoromanica.ro

unui popor, ca cel român, care secole de-a rîndul a cunoscut povara grea a dominației străine și a trebuit să lupte pentru cucerirea libertății și independenței. Pe aceleași coordonate și izvorînd din realitățile istoriei noastre — în care marile puteri capitaliste au căutat să ne țină la periferia vieții internaționale și în situația de țară dependentă — se situează și lupta consecventă pe care partidul și statul nostru o duc pentru statornicirea unei noi ordini economice și politice internaționale, bazate pe relații de egalitate, interes și avantaj reciproc, ferite de orice ingerințe, de presiuni bazate pe forță sau pe amenințare cu forța. Această politică reprezintă nu numai corolarul legic al dezvoltării istorice a poporului nostru, în care lupta pentru independență a constituit o trăsătură definitorie, ci totodată o cerință presantă a lumii contemporane, în care popoarele reclamă în mod imperios dreptul la o viață liberă, la făurirea propriilor destine.

LA CONSOLIDATION DE L'INDÉPENDANCE NATIONALE — FACTEUR FONDAMENTAL DU DÉVELOPPEMENT DE LA ROUMANIE

RÉSUMÉ

La proclamation de l'indépendance nationale de la Roumanie, le 9 mai 1877, scellée par la lutte héroïque de l'armée roumaine et appuyée avec enthousiasme par le peuple tout entier, a constitué un moment crucial dans l'histoire du pays, ses conséquences se répercutant sur le développement de la société roumaine dans son ensemble.

Résultat d'un long processus historique, cet important acte a permis de réaliser les aspirations du peuple roumain à la liquidation de la domination étrangère, à l'affirmation souveraine de l'Etat roumain sur la scène internationale.

Les effets de l'indépendance ont opéré aussi dans la vie économique, déterminant le développement plus rapide des forces productives, la progression du pays dans la vie de l'industrialisation ; une conséquence positive à cet égard ont eu aussi les mesures à caractère protectionniste adoptées vers la fin du XIX-siècle.

Ce cours ascendant de la société roumaine a été accéléré et consolidé en même temps avec le parachèvement de l'unité de l'Etat nationale roumain, en 1918.

Mais en dépit de ces succès, la Roumanie est demeurée dans un stade de relatif retard économique où prédominait la production agricole caractérisé par un bas niveau de l'équipement technique et une faible productivité. La présence du capital étranger a contribué elle aussi à freiner le progrès, à limiter les attributs d'un Etat pleinement souverain.

La véritable indépendance de la Roumanie a été obtenue seulement après le renversement de la dictature militaro-fasciste par voie insurrectionnelle, dans les années de la révolution démocratique-populaire et plus particulièrement dans l'étape d'édification du socialisme. Elle s'est forgée et se consolide sur la base de la création d'une économie prospère, fondée

www.dacoromanica.ro

sur l'industrialisation socialiste qui détermine également l'essor des autres branches de l'économie nationale et, en premier lieu, de l'agriculture socialiste.

Les rapides progrès obtenus dans l'économie ont exercé une profonde influence sur les mutations révolutionnaires enregistrées dans la vie sociale, politique et culturelle, permettant à la Roumanie, de se situer à une place d'honneur dans la hiérarchie internationale. La Roumanie s'est acquise un réel prestige sur le plan mondial où elle se manifeste comme une force active dans l'action visant à l'établissement d'un nouvel ordre économique et politique, basé sur le respect de l'indépendance et de la souveraineté de tous les Etats, indépendamment de leur étendue territoriale et de leur force, sur des rapports de coopération et sur la réciprocité des avantages, sur la création d'un climat de confiance et de paix dans le monde entier.

www.dacoromanica.ro

CONCEPTUL DE INDEPENDENȚĂ NAȚIONALĂ ÎN POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI SOCIALISTE

DE

ALEXANDRU BOLINTINEANU

1. *Formarea unei baze materiale pentru efectiva independență a României socialiste, prin dezvoltarea economică a țării.* Este un adevăr verificat de experiența istorică mai îndelungată și de cea mai recentă că independența unei țări nu are un conținut real, deplin și efectiv dacă independența politică nu este dublată de independența ei economică. Acum o sută de ani, poporul român și-a cîștigat independența sa politică. Dar o adevărată independență corespunzînd năzuințelor de veacuri ale acestui popor nu și-a găsit deplina ei realizare decît după actul istoric de la 23 August 1944. Deschizînd o nouă eră în istoria poporului nostru — era socialismului, — eliberarea României de sub dominația fascistă a constituit premisa pentru făurirea României socialiste în care poporul român devine, pentru prima dată în istoria sa, stăpîn pe destinele sale.

Partidul Comunist Român, clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare au început de la 23 August 1944 concomitent lupta pentru recîștigarea independenței politice a României și pentru crearea bazei materiale a independenței sale economice. Prin ieșirea din războiul hitlerist, prin intrarea în luptă a armatelor române alături de armatele sovietice împotriva dușmanului libertății popoarelor — hitlerismul —, prin jertfele aduse pentru zdrobirea acestuia, România apare din nou pe harta lumii ca un stat independent.

Epoca ce a urmat după răsturnarea dictaturii militaro-fasciste care a deschis calea eliberării definitive a României de sub dominația imperialistă „a marcat începutul unei noi istorii a patriei noastre — istoria împlinirii idealurilor de dreptate socială și națională, pentru care au luptat nenumărate generații de înaintași, a cuceririi depline a independenței și suveranității naționale a României, a dreptului sacru al poporului român de a fi stăpîn în propria sa țară" [1].

În cadrul acestei evocări cu caracter general a premiselor independenței depline a României socialiste, se cuvine subliniat faptul că mobilizarea forțelor pentru redresarea și dezvoltarea economiei naționale, avînd ca obiectiv principal trecerea la industrializarea țării a figurat pe primul

[1] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism*, în *Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român*, București, Edit. politică, 1975, p. 635.

www.dacoromanica.ro

plan la Conferința Națională a Partidului Comunist Român din octombrie 1945.

Stabilirea ca obiectiv major al dezvoltării economice a țării și apoi a construirii socialismului a industrializării țării, realizarea acesteia în ritmuri tot mai accelerate a reprezentat și reprezintă cheia de boltă a independenței politice și economice a României. Faptul că menținerea României ca țară agricolă echivala cu dependența ei față de alte state a fost scos în evidență, în mod pregnant de către A. D. Xenopol : „A rămânea dedați numai agriculturii este a ne osîndi pe noi înșine la producerea numai de lucruri brute, care sub un volum mare reprezintă o valoare foarte mică ; este a ne constitui pentru totdeauna robii străinătății" [2].

Mișcarea muncitorească și socialistă din România, încă de la primele sale începuturi, a văzut în industrie condiția vitală a dezvoltării țării noastre. Pentru C. Dobrogeanu-Gherea, transformarea țării dintr-o țară agricolă într-o țară industrială reprezenta o problemă vitală, punînd în discuție însăși existența materială, culturală și națională a poporului român [3].

Întemeiată pe concepția marxist-leninistă și punînd-o în aplicare în condițiile lumii contemporane, politica Partidului Comunist Român de industrializare a țării urmărește realizarea unității de nedespărțit între progresul și propășirea materială a poporului român și împlinirea milenarelor sale năzuințe de a trăi în libertate și independență. După cum a subliniat tovarășul Nicolae Ceaușescu : „Fără o industrie puternică nu poate fi vorba de o economie înfloritoare, nu poate fi vorba de construcția socialismului și comunismului. Industria este astăzi unul din factorii determinanți ai progresului societății omenești. Fără aceasta nici un popor, nici o țară, fie capitalistă sau socialistă, nu va putea să progreseze, să ajungă la un grad înalt de civilizație — nemaivorbind că fără o industrie puternică, fără o economie dezvoltată, sînt de neconceput independența și suveranitatea națională. Iată de ce considerăm că avem datoria și că trebuie să facem totul pentru a dezvolta industria, pentru progresul întregii economii naționale, al culturii, științei, spre a face din țara noastră o țară puternică din punct de vedere economic, căci numai așa vom avea garanția independenței și suveranității patriei noastre, a desăvîrșirii construcției socialiste și trecerii la comunism" [4].

Bilanțul politicii de industrializare a țării înfăptuite cu însuflețire neprecupețită și totală dăruire de poporul român, sub conducerea Partidului, înfățișează ritmul înalt și parametrii tot mai largi obținuți în dezvoltarea economică a țării. În perioada de 30 de ani de la eliberare—1944—1974 — producția industrială a crescut de circa 30 de ori. Estimată în prețuri comparabile, producția industrială a fost în 1938 de circa 18 miliarde de lei, în 1950 de 26 miliarde, în 1955 de 53 miliarde lei, în 1960 de

---

[2] A. D. Xenopol, *Opere economice*, București, Edit. Academiei R. S. România, 1967, p. 180.
[3] C. Dobrogeanu Gherea, *Neoiobăgia*, București, 1910, p. 488—489.
[4] Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la întîlnirea cu activul de Partid din regiunea Bacău*, 10 septembrie 1966, în *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, București, Edit. politică, 1968, p. 609.

www.dacoromanica.ro

89 miliarde, în 1965 de 170 miliarde, în 1970 de peste 300 miliarde lei, dublîndu-se aproape în anul 1975 [5].

Transformată dintr-o țară agricolă într-un puternic stat industrial-agrar, Republica Socialistă România, pe baza impetuoasei sale dezvoltări economice a devenit, treptat și îndeosebi în ultimii zece ani, o țară care participă deosebit de activ la circuitul mondial al valorilor materiale și spirituale, la promovarea unor noi relații între state, întemeiate pe principiile suveranității și independenței naționale, ale egalității în drepturi, avantajului reciproc, neamestecului în treburile interne. Sînt principii care formează un tot unitar și au finalitatea comună de a asigura dezvoltarea liberă și independentă a tuturor popoarelor.

Rolul pe care România îl joacă astăzi pe arena internațională reprezintă o elocventă ilustrare a rezultatelor aplicării conceptului de independență în politica sa internă și externă. Și această aplicare a fost desigur posibilă datorită dezvoltării sale economice, sociale și culturale în anii construcției socialiste și de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate.

Îmbinarea eforturilor și realizărilor în construcția economică și culturală a țării cu o politică externă care, bazată pe o independență reală și deplină, promovează principiile independenței naționale în relațiile cu celelalte țări, în viața internațională în general, constituie o latură însemnată a unității dialectice dintre politica internă și externă a țării noastre.

Acțiunea pe plan internațional a României socialiste pentru aplicarea conceptului de independență națională prezintă astfel multiple aspecte: configurarea relațiilor sale de colaborare bilaterală cu toate țările lumii în așa fel ca acestea să se dezvolte în avantajul fiecărei țări, cu stricta respectare a suveranității și independenței naționale; așezarea colaborării în cadrul organizațiilor internaționale pe baza promovării independenței naționale a statelor membre și orientarea acestei colaborări în vederea asigurării unei dezvoltări libere și independente pentru toate popoarele; elaborarea unei concepții despre independența națională corespunzătoare realităților lumii contemporane, tendințelor ei obiective de dezvoltare, procesului de edificare a unei noi ordini economice și politice internaționale.

2. *Asigurarea independenței naționale în colaborarea bilaterală cu toate statele lumii.* Una dintre caracteristicile esențiale ale politicii externe a României socialiste constă în așezarea la baza colaborării sale cu celelalte state, în continuă ascensiune, atît prin sporirea numărului statelor cu care-și dezvoltă relațiile, cît și prin diversificarea acestora, a unor norme și principii. Acestea constituie un tot unitar și sînt axate pe promovarea suveranității și independenței naționale, corespunzător cu aspirațiile de libertate ale tuturor popoarelor.

Semnificația deosebită acordată încadrării politicii externe a țării noastre într-un ansamblu de norme și principii este exprimată și de înscrierea acestora în Constituția Republicii Socialiste România din 1965.

[5] Nicolae Ceaușescu, *Raportul C.C. al P.C.R. la cel de al XI-lea Congres al Partidului*, în *Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român*, p. 17.

www.dacoromanica.ro

„Relaţiile externe ale Republicii Socialiste România — se prevede în articolul 14 — se bazează pe principiile respectării suveranităţii şi independenţei naţionale, egalităţii în drepturi şi avantajului reciproc, neamestecului în treburile interne". Promovarea consecventă a acestor principii în politica externă a României porneşte tocmai de la faptul că respectarea lor este o condiţie esenţială atît pentru dezvoltarea colaborării între state cît şi pentru afirmarea dreptului inalienabil al fiecărui popor de a-şi hotărî singur soarta, de a se dezvolta liber şi independent [6].

Principiile pe care se întemeiază politica externă a României socialiste îşi găsesc o aplicare consecventă în sfera relaţiilor bilaterale cu celelalte state, şi dobîndesc valenţe mereu sporite pe măsura dezvoltării continue a cooperării cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială, în cele mai variate domenii de activitate.

Cursul ascendent al acestei cooperări poate fi ilustrat în primul rînd cu creşterea numerică a relaţiilor diplomatice şi economice ale statului român cu celelalte state. Astfel, în 1950, România avea relaţii diplomatice cu 32 de state şi legături economice cu numai 39 de ţări, pentru ca în prezent să întreţină relaţii diplomatice şi consulare cu un număr de 129 de state şi legături oficiale de colaborare economică, tehnică şi ştiinţifică cu un număr de peste 140 de state de pe toate continentele [7].

Varietatea şi amploarea domeniilor în care se dezvoltă această colaborare poate fi ilustrată de creşterea numărului şi diversificarea tratatelor, acordurilor, convenţiilor şi altor înţelegeri internaţionale. Astfel, în prezent, România este parte la aproape 4000 de acorduri bilaterale şi la aproape 500 de acorduri cu caracter multilateral, tratate de prietenie, colaborare şi asistenţă mutuală, de prietenie şi cooperare, acorduri generale de cooperare, convenţii reglementînd probleme consulare, acorduri comerciale de plăţi şi credite, de cooperare economică, tehnico-ştiinţifică şi industrială, privind turismul, transporturile şi telecomunicaţiile şi altele [8].

Evoluţia cooperării României cu celelalte state şi în special a cooperării economice, în condiţiile strictei respectări a principiilor fundamentale ale dreptului internaţional contemporan menite să asigure dezvoltarea liberă şi independentă a popoarelor, contribuie în mod esenţial la consolidarea neîncetată a independenţei naţionale a ţării noastre. Experienţa României socialiste şi îndeosebi experienţa din ultimii zece ani, ai făuririi societăţii socialiste multilateral dezvoltate, demonstrează în modul cel mai pregnant, ca o realitate istorică, importanţa vitală pe care o prezintă pentru întărirea continuă a independenţei naţionale, conjugarea eforturilor proprii de dezvoltare economică, prin mobilizarea tuturor resurselor

---

[6] Sublinieri în acest sens au fost făcute în repetate rînduri de tovarăşul Nicolae Ceauşescu, ca de exemplu, în anul 1965, în *Raportul Comitetului Central al Partidului Comunist Român cu privire la activitatea partidului în perioada dintre Congresul al VIII-lea şi Congresul al IX-lea al P.C.R.*, 19 iulie 1965, în *România pe drumul desăvîrşirii construcţiei socialiste*, vol. 1, Bucureşti, Edit. politică, 1968, p. 101.

[7] Nicolae Ecobescu, Ioan Voicu, *Politica externă a României socialiste*, în *Probleme internaţionale, Agendă*, Bucureşti, Edit. politică, 1976, p. 7 8.

[8] N. Ecobescu, S. Celac, *Principiile politicii externe a României socialiste*, Bucureşti, Edit. politică, 1974, p. 26—27 şi N. Ecobescu, I. Voicu, *op. cit.*, p. 9.

www.dacoromanica.ro

interne, cu extinderea și diversificarea raporturilor de cooperare cu celelalte state, în sprijinul și avantajul acestei dezvoltări [9].

Aceeași experiență dovedește totodată că: „*Dezvoltarea independentă a fiecărei economii naționale nu duce la izolare, ci dimpotrivă, înflorirea fiecărei țări libere și suverane, permite extinderea continuă a colaborării și cooperării economice*" [10].

O examinare, fie ea și sumară, a evoluției relațiilor de colaborare bilaterală ale României cu celelalte țări ilustrează concludent aplicarea și rezultatele aplicării sub aspectele înfățișate mai sus, a conceptului de independență națională în politica externă românească.

După cum este bine cunoscut, în întreaga sa activitate internațională România a acordat și acordă o atenție de prim ordin dezvoltării relațiilor de prietenie, colaborare multilaterală și solidaritate cu țările socialiste. Colaborarea cu toate statele sistemului mondial socialist, sistem de state independente care se dezvoltă de sine stătător și își organizează relațiile dintre ele pe principiile noi ale marxism-leninismului, au o însemnătate deosebită pentru edificarea noii orînduiri sociale în fiecare țară, pentru întărirea independenței și suveranității naționale a fiecărui stat socialist.

Această însemnătate decurge din faptul că esența relațiilor dintre țările socialiste, conținutul lor fundamental îl constituie principiile marxism-leninismului, ale respectării suveranității și independenței naționale, deplinei egalități în drepturi, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc și întrajutorării tovărășești, solidarității internaționale. Favorizînd afirmarea celor mai importante năzuințe ale popoarelor, a potențialului de creație materială și spirituală a fiecărei națiuni, aplicarea strictă a acestor principii contribuie la înfăptuirea operei de mare amploare și profunzime de transformare socialistă a societății, la valorificarea tuturor resurselor în vederea avîntului economic și progresului multilateral, ceea ce postulează deplina realizare și întărire a atributelor independenței și egalității popoarelor.

Numai prin relații avînd acest profund conținut principial, socialismul demonstrează pe scară mondială că trăsăturile esențiale ale lumii noi pe care o clădește — eliberarea de exploatare, lichidarea inegalității, colaborarea tovărășească, condiții de nestînjenită afirmare creatoare — sînt valabile nu numai pe plan intern, ci se exprimă în mod consecvent și în raporturile dintre state.

În promovarea principiilor marxism-leninismului în relațiile dintre statele socialiste rezidă tocmai caracterul calitativ nou, superior, al aces-

[9] „România consideră, pe baza propriei sale experiențe, că dezvoltarea forțelor de producție trebuie să se bazeze în primul rînd *pe eforturile fiecărui popor*, pe mobilizarea întregului său potențial material și uman ... În același timp, *un rol deosebit de important revine colaborării economice internaționale* întemeiate pe egalitate în drepturi și avantaj reciproc, menite să potențeze aceste eforturi ..." (*Poziția României cu privire la instaurarea unei noi ordine economice internaționale*, Declarație difuzată la a VII-a sesiune extraordinară a Adunării Generale a O.N.U., septembrie 1975, în *Contribuții ale României la soluționarea marilor probleme ale lumii contemporane*, București, Edit. politică, 1975, p. 10 11).

[10] Nicolae Ceaușescu, *Raportul cu privire la măsurile de perfecționare a conducerii și planificării economiei naționale și la îmbunătățirea organizării administrativ-teritoriale a României*, prezentat la Conferința Națională a P.C.R., 6 decembrie 1967, în *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 2, București, Edit. politică, 1968, p. 569.

www.dacoromanica.ro

tor relații, constînd în înlăturarea dominației, inegalității și dictatului, specifice sistemului de raporturi internaționale anterioare și care lipseau de conținut independența națională, în promovarea deplină a independenței naționale și egalității în drepturi. Socialismul este chemat astfel să ofere modelul unor raporturi interstatale care în viitor să se universalizeze, să contribuie la instaurarea noului sistem de relații internaționale de natură să asigure afirmarea liberă a fiecărei națiuni [11].

În asemenea coordonate principiale, întemeiate pe unitatea dialectică între independența națională și solidaritatea între țările socialiste, țara noastră a dezvoltat și dezvoltă necontenit, în toate domeniile relațiile sale cu toate țările socialiste. Cadrul general, principiile și obiectivele acestor relații au fost statuate în tratatele de prietenie, colaborare și asistență mutuală. Tratatele încheiate în anii 1948—1949 au fost reînnoite și actualizate în ultimul deceniu și anume cu: R. S. Cehoslovacă (1968), U.R.S.S. (1970), R. P. Polonă (1971), R. P. Bulgaria (1971) și R. P. Ungară (1972). În 1971 s-a încheiat primul tratat de acest fel cu Republica Democrată Germană, iar în 1975 tratatul de prietenie și colaborare cu R.P.D. Coreeană. Cu prilejul vizitelor întreprinse în aceeași perioadă de tovarășul Nicolae Ceaușescu în R. P. Chineză, R. S. Vietnam, R. P. Mongolă și Cuba au fost semnate importante documente politice; asemenea documente au fost încheiate și cu R. S. F. Iugoslavia.

În toate aceste documente sînt înscrise angajamente ale statelor de a înfăptui colaborarea între ele, în toate domeniile, pe baza principiilor marxism-leninismului, ale suveranității și independenței naționale și celorlalte principii formînd un tot unitar și de a contribui la întărirea păcii și securității internaționale și la asigurarea libertății popoarelor.

Ca factor deosebit de important pentru întărirea continuă a fiecărui stat socialist, pentru egalizarea nivelurilor de dezvoltare și promovarea unor raporturi echitabile între state libere și suverane [12], cooperarea economică și tehnico-științifică, care ocupă un loc central în colaborarea dintre România și celelalte țări socialiste s-a amplificat și diversificat continuu, îndeosebi în ultimii zece ani.

Ca țară socialistă și în același timp ca țară în curs de dezvoltare, România extinde necontenit relațiile sale cu țările în curs de dezvoltare, cu țările nealiniate. Temeiul acestor relații îl constituie sprijinul permanent și multilateral dat de țara noastră luptei popoarelor pentru înlăturarea dominației coloniale, pentru cucerirea și consolidarea independenței lor politice și economice. „România a cunoscut ea însăși mult timp dominația străină, a dus lupte grele pentru a-și cîștiga independența națională. De aceea, întotdeauna a sprijinit și sprijină lupta de eliberare națională, lupta fiecărui popor de a fi stăpîn pe destinele sale" [13].

---

[11] Cf. N. Ecobescu, I. Voicu, *op. cit.*, p. 10; A. Bolintineanu, *Activitatea externă*, în *Organizarea și activitatea de stat în Republica Socialistă România* (Culegere de studii de Ioan Ceterchi și alții, coordonator Ion Vîntu) București, Edit. Academiei Republicii Socialiste România, 1974, p. 195—197.

[12] *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism*, în *Congresul al XI-lea al P.C.R.*, p. 722—723.

[13] Nicolae Ceaușescu, *Toast la dineul oferit în onoarea primului ministru al statului Trinidad Tobago, Eric Euslace Williams* în *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 11, București, Edit. politică, 1975, p. 892.

www.dacoromanica.ro

Relațiile de colaborare ale României cu țările în curs de dezvoltare urmăresc să contribuie la eforturile lor proprii pentru promovarea progresului economic, modernizarea economiei, temelia trainică a unei depline și efective independențe. Ele se constituie totodată ca o formă de ajutor mutual în lupta popoarelor pentru consolidarea independenței naționale, împotriva politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste, se înscriu în procesul de făurire a unor raporturi noi între state, a unei noi ordini economice și politice internaționale. Esența colaborării dintre România și țările în curs de dezvoltare rezidă așadar în solidaritatea și conjugarea eforturilor lor în vederea promovării procesului de afirmare pe toate meridianele globului a suveranității naționale și propășirii independente a popoarelor, în clădirea cadrului internațional de natură să asigure împlinirea acestor năzuințe ale lor.

În acest cadru, colaborarea în forme tot mai variate și pe multiple planuri între România și țările în curs de dezvoltare cunoaște un curs ascendent imprimat în ultimii ani datorită în primul rînd vizitelor oficiale întreprinse de tovarășul Nicolae Ceaușescu în aceste țări după Congresul al X-lea al Partidului [14].

Cu aceste țări au fost încheiate Declarații solemne comune care stabilesc cadrul principial și finalitatea cooperării între România și țările în curs de dezvoltare [15] precum și tratate de prietenie și cooperare [16]. În aceste documente, un loc central îl ocupă proclamarea principiilor, drepturilor și obligațiilor fundamentale ale statelor care sînt concentrate în jurul dreptului sacru al fiecărui stat la independență și suveranitate națională cum sînt: dreptul inalienabil al fiecărui popor de a-și decide de sine stătător soarta, de a-și alege și dezvolta liber sistemul politic, economic și social corespunzător voinței și intereselor proprii, fără nici un amestec din exterior; obligația fiecărui stat de a milita pentru lichidarea totală a colonialismului; egalitatea deplină în drepturi a tuturor statelor, indiferent de mărime, situație geografică, nivel de dezvoltare, orînduire socială, apartenența sau neapartenența la alianțele militare; dreptul suveran al fiecărui popor la dezvoltare și progres, la exercitarea suveranității depline asupra resurselor sale naturale; dreptul imprescriptibil al fiecărui stat de a se apăra cu toate mijloacele împotriva oricărui atentat

---

[14] Maroc (decembrie 1970, septembrie 1973), Algeria (martie 1972, decembrie 1973), Imperiul Centro-African, Republica Populară Congo, Zair, Zambia, Tanzania, Sudan (martie-aprilie 1972), Egipt (aprilie 1972, aprilie 1975), Senegal (septembrie 1973), Liberia, Liban, Irak (februarie 1974), Siria (februarie 1974, aprilie 1975), Liberia, Guineea (martie 1974), Iordania, Tunisia (aprilie 1975), Iran (septembrie 1969, octombrie 1971, ianuarie 1973, noiembrie—decembrie 1975), India (octombrie 1969), Pakistan (ianuarie 1973, aprilie 1975), Filipine (aprilie 1975), Costa Rica, Venezuela, Columbia, Ecuador, Peru (august, septembrie 1973), Argentina (martie 1974), Brazilia, Mexic (iulie 1975), Kuweit (martie 1976), Mauritania, Ghana, Senegal, Coasta de Fildeș, Nigeria (februarie—martie 1977). În perioada 1970—1975, șefii a 24 state în curs de dezvoltare au vizitat Republica Socialistă România.

[15] Declarații solemne comune au fost încheiate cu: Algeria, Imperiul Centro African, Zair, Cambodgia (1972), Pakistan, Sudan, Iran, Volta Superioară, Republica Populară Congo, Venezuela, Columbia, Ecuador, Peru (1973), Liberia, Mauritania, Egipt, Sierra Leone, Siria, Zambia (1974), Filipine, Iordania, Tunis, Tanzania, Brazilia, Mexic, Gabon, Sao Tomé și Principe (1975), Guineea Bissau, Senegal și Benin (1976), Ghana (1977).

[16] Tratatele de prietenie și cooperare încheiate cu Costa Rica (1973), cu Argentina (1974) și Republica Guineea (1974).

www.dacoromanica.ro

la adresa suveranității și independenței sale naționale. Aceste principii fundamentale ale dreptului internațional vor fi aplicate atît în relațiile dintre statele semnatare cît și în relațiile lor cu celelalte state.

Toate aceste documente încheiate, modul în care se desfășoară relațiile de colaborare între România și țările în curs de dezvoltare și nealiniate reprezintă un puternic sprijin pentru cauza libertății popoarelor și înlăturarea oricăror forme de dominație și asuprire. Aceste relații dobîndesc un conținut și mai larg și mai bogat prin participarea ca invitată a țării noastre la reuniunile și conferințele țărilor nealiniate [17], precum și prin primirea ei ca membră a „Grupului celor 77" [18]. După cum a subliniat Comitetul politic executiv al C. C. al P.C.R., participarea României cît și a altor state socialiste „servește unității tuturor forțelor antiimperialiste, progresiste și democratice, este în folosul luptei împotriva politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste de agresiune și dictat politic și economic, pentru democratizarea vieții internaționale, pentru afirmarea dreptului fiecărui popor de a se angaja pe calea progresului economic și social, de a fi stăpîn pe soarta sa, pentru făurirea unei lumi mai drepte și mai bune" [19].

Subliniind că participarea țării noastre la activitatea „Grupului celor 77", constituie o expresie a relațiilor tot mai strînse, de solidaritate și cooperare existente între România și țările în curs de dezvoltare, Comitetul Politic Executiv în ședința din 12 februarie 1976 aprecia că acest act „constituie o nouă și pregnantă recunoaștere a justeței politicii externe a țării noastre, a fermității și consecvenței cu care România socialistă acționează pentru afirmarea dreptului popoarelor la libertate și independență națională ..." [20].

Aplicînd principiile coexistenței pașnice, România socialistă dezvoltă relațiile sale cu statele capitaliste dezvoltate pe baza egalității în drepturi și respectului reciproc al suveranității și independenței naționale și celorlalte principii destinate să asigure cadrul unor raporturi de colaborare între state suverane și independente. Acest cadru își găsește expresia și într-o serie de declarații solemne comune și declarații comune încheiate între România și aceste țări [21]. Cursul ascendent și îndeosebi în domeniul cooperării economice și tehnico-științifice, al relațiilor dintre țara noastră și statele capitaliste dezvoltate ilustrează în mod elocvent că deosebirile dintre apartenența la sisteme social-politice, mărimea și potențialul statelor nu constituie o piedică în conlucrarea pe plan bilateral, ci dimpotrivă între ele se poate desfășura o rodnică și multilaterală colaborare cu condiția ca aceasta să se integreze în stricta respectare a princi-

---

[17] Această invitare s-a făcut prin hotărîrea unanimă a Conferinței miniștrilor de externe ai țărilor nealiniate, în august 1975 și în această calitate de invitată România a participat și la cea de a V-a Conferință a țărilor nealiniate care a avut loc la Colombo (Sri Lanka) între 16 și 19 august 1976.

[18] Primirea României ca membră a „Grupului celor 77" a fost hotărîtă în unanimitate de cea de a III-a Conferință ministerială de la Manila (2—6 februarie 1976).

[19] „Scînteia" nr. 10293 din 24 septembrie 1975.

[20] „Scînteia" nr. 10413 din 13 februarie 1976. Cu privire la participarea României la activitatea țărilor nealiniate și a „Grupului celor 77" a se vedea și Ștefan Năstăsescu, *Suveranitatea și dinamica relațiilor internaționale*, București, Edit. politică, 1976, p. 157—164.

[21] Astfel sînt de exemplu declarațiile încheiate de România cu Belgia și Luxemburg (1972), Olanda, Italia, R. F. Germania, S.U.A. (1973), Grecia, Turcia și Marea Britanie (1975).

www.dacoromanica.ro

piilor fundamentale ale dreptului internațional menite să promoveze dezvoltarea liberă și independentă a popoarelor.

Importanța deosebită acordată de România în relațiile ei de colaborare cu toate statele lumii, cooperării economice și tehnico-științifice este legată de consolidarea necontenită a independenței sale naționale. Acest fapt își găsește expresia și în sublinierile făcute în documentele de partid. Astfel tovarășul Nicolae Ceaușescu, referindu-se la formele cooperării internaționale, arăta că: „Viața demonstrează că încă pentru multă vreme de aici înainte cooperarea între state trebuie să se bazeze pe principiul dezvoltării independente a fiecărei economii naționale și că nici o formă care duce la încălcarea acestui principiu nu este și nu poate fi viabilă" [22]. În Programul Partidului Comunist Român adoptat de cel de-al XI-lea Congres al Partidului se învederează că, acordîndu-se o importanță deosebită extinderii relațiilor economice și tehnico-științifice ale României cu toate țările: „La baza relațiilor economice externe ale României vor sta principiile deplinei egalități în drepturi, avantajului reciproc, neamestecului în treburile interne, respectului riguros al independenței și suveranității fiecărui stat. România va milita pentru dezvoltarea neîngrădită a colaborării și cooperării internaționale, pentru schimbul liber și echitabil de valori care să nu ducă sub nici o formă la subordonarea economiei unui stat de către altul..." [23].

În același context se cuvin menționate și acte legislative interne importante care creează cadrul cooperării economice și tehnico-științifice a României cu celelalte state. Astfel în Legea cu privire la activitatea de comerț exterior, de cooperare economică și tehnico-științifică a Republicii Socialiste România din 17 martie 1971 se precizează că activitatea de comerț exterior se desfășoară în raport cu toate țările pe baza respectării suveranității și independenței naționale, egalității în drepturi și avantajului reciproc, neamestecului în treburile interne. Semnificative sînt de asemenea prevederile cuprinse în Decretul pentru constituirea, organizarea și funcționarea societăților mixte în Republica Socialistă România din 4 noiembrie 1972 în care se arată că: în determinarea obiectului de activitate a acestor societăți urmează a fi avute în vedere orientările și direcțiile dezvoltării economico-sociale ale României; societățile sînt persoane juridice române și își desfășoară activitatea în conformitate cu legislația statului român; participarea părții române la capitalul social trebuie să fie de cel puțin 51% [24].

3. *Activitatea României în cadrul organizațiilor și conferințelor internaționale în scopul promovării principiilor suveranității și independenței naționale.* Din momentul admiterii sale în Organizația Națiunilor Unite (decembrie 1955), una dintre orientările fundamentale ale participării deosebit de susținute a țării noastre la activitatea O.N.U. a constituit-o și o constituie promovarea, cu mijloacele oferite de organizație, a concep-

[22] Nicolae Ceaușescu, *Raportul cu privire la măsurile de perfecționare a conducerii și planificării economiei naționale și la îmbunătățirea organizării administrativ-teritoriale a României*. Prezentat la Conferința Națională a P.C.R. — 6 decembrie 1967. În *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 2, București, Edit. politică, 1968, p. 569.

[23] *Programul Partidului Comunist Român* ..., în *Congresul al XI-lea al P.C.R.*, p. 722—723.

[24] Vezi și A. Bolintineanu, *op. cit.*, p. 218—219.

www.dacoromanica.ro

tului de independență națională, asigurarea unei contribuții sporite din partea Națiunilor Unite la înfăptuirea în viața internațională a principiilor garantînd existența de sine stătătoare a fiecărui popor. [25] Acțiunile României în această direcție s-au manifestat în : a) dezvoltarea și aplicarea principiului suveranității și independenței naționale ; b) sprijinirea luptei popoarelor pentru cucerirea și apărarea independenței naționale ; c) așezarea la baza cooperării internaționale și în deosebi în domeniul economic și tehnico-științific a principiilor independenței naționale și dezvoltării de sine stătătoare a fiecărui popor și, în primul rînd în ceea ce privește țările în curs de dezvoltare. [26]

a) Dintre numeroasele acțiuni ale României în vederea înscrierii, definirii și dezvoltării în documente ale O.N.U. a principiilor suveranității și independenței naționale și a celorlalte principii legate de acestea [27], acțiuni concretizate fie în inițiative proprii sau în sprijinirea altor inițiative, evocăm propunerile făcute de România în 1960 în scopul de a se examina problema unor acțiuni pe plan regional în vederea îmbunătățirii relațiilor de bună vecinătate dintre state europene aparținînd unor sisteme social-politice diferite. Inițiativa țării noastre și-a găsit concretizarea în rezoluția cu același titlu adoptată de Adunarea Generală a O.N.U. la 21 decembrie 1965 (rezoluția 2029/XX). Din punctul de vedere al acestui studiu reținem ideea necesității de a pune la baza relațiilor de bună vecinătate principii care să asigure independența națională, și anume egalitate în drepturi, respectul reciproc. Este astfel exprimată ideea necesității de a se instaura noi relații între statele continentului european, în cooperarea dintre ele, care, pînă la urmă, va fi pe larg consacrată cu un deceniu mai tîrziu în Actul final al conferinței pentru securitate și cooperare în Europa.

Un sprijin activ a fost acordat de România elaborării Declarației asupra principiilor dreptului internațional referitoare la relațiile prietenești și cooperarea între state în conformitate cu Carta O.N.U. [28], aducînd o contribuție importantă la definirea elementelor componente ale principiilor egalității suverane și egalității în drepturi a popoarelor și al dreptului popoarelor de a dispune de ele înseși [29].

O semnificație definitorie deosebită pentru acțiunile României în scopul includerii în documente fundamentale ale O.N.U. și aplicării în practică a principiilor suveranității și independenței naționale o prezintă propunerile cuprinse în documentul prezentat în 1975 cu privire la îmbu-

[25] Încă la prima participare a României la sesiunile Adunării Generale a O.N.U., în 1956, Grigore Preoteasa, șeful delegației române sublinia că politica externă a României se inspiră din principiile „... egalității dintre state, ale respectului independenței și suveranității internaționale ale tuturor popoarelor, ale neimixtiunii în treburile altor țări ... Datorită întăririi forțelor păcii în lume ele au devenit ... o lege a dezvoltării societății contemporane" (citat după T. Negulescu, *România la Organizația Națiunilor Unite*, București, Edit. politică, 1975, p. 21—22).

[26] În cadrul studiului de față nu pot fi, desigur, evocate decît unele aspecte ale acestor acțiuni. Pentru o expunere de ansamblu și documentele pertinente, a se vedea *România în sistemul Națiunilor Unite*, coordonator principal N. Ecobescu, studiul introductiv la acest volum de N. Ecobescu și Ioan Voicu, București, Edit. politică, 1974. Vezi și A. Bolintineanu, M. Malița, *Carta O.N.U. document al erei noastre*, București, Edit. politică, 1970, p. 276—311.

[27] Pentru detalii a se vedea T. Negulescu, *op. cit.*, p. 19—29.

[28] Rezoluția 2625 (XXV) a Adunării Generale a O.N.U. din 24 octombrie 1970.

[29] A se vedea pentru detalii T. Negulescu, *op. cit.*, p. 24 și urm.

www.dacoromanica.ro

nătățirea și democratizarea activității Organizației Națiunilor Unite [30]. Menționăm astfel propunerea ca în Carta Națiunilor Unite să se afirme cu toată tăria dreptul fundamental al fiecărui popor de a fi stăpîn pe destinele sale, abolirea deplină și definitivă a colonialismului, înlăturîndu-se orice prevederi în contradicție cu cerința dezvoltării libere și independente a popoarelor. În acest fel, Carta va deveni un instrument al lichidării colonialismului, a oricăror forme de dominație și asuprire, care să asigure afirmarea multilaterală și nestingherită a fiecărui popor.

Totodată, țara noastră a propus elaborarea și adoptarea în cadrul O.N.U. a unui Cod de conduită cu caracter universal în care să fie statuate drepturile și îndatoririle fundamentale ale statelor, în care să fie înscrise pe primul plan dreptul sacru al fiecărui stat la existență liberă, la independență și suveranitate națională, dreptul inalienabil al fiecărui popor de a-și decide de sine stătător soarta precum și la exercitarea suveranității depline asupra resurselor sale naturale.

b) Printre contribuțiile României la activitatea Organizației Națiunilor Unite în afirmarea independenței popoarelor se înscrie cu o pondere deosebită, sprijinul activ, constant și multilateral acordat acțiunilor vizînd lichidarea colonialismului, rasismului și apartheid-ului, generate de acesta, exercitării de către fiecare popor a dreptului său de a-și decide singur destinele. Astfel țara noastră și-a adus o contribuție de substanță la elaborarea Declarației cu privire la acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale [31] adoptată de Adunarea Generală a O.N.U. din 1960 și a susținut în mod stăruitor la toate sesiunile următoare necesitatea luării de măsuri pentru transpunerea în realitate a prevederilor acesteia, pentru lichidarea totală și în termen cît mai scurt a colonialismului, participînd la elaborarea și redactarea rezoluțiilor legate de atingerea unui asemenea obiectiv [32].

Consecvența acestor acțiuni ale României se exprimă și în sublinierile făcute în documentul cu privire la îmbunătățirea și democratizarea activității O.N.U. asupra necesității ca Organizația Națiunilor Unite să întreprindă acțiuni hotărîte și să ia măsuri ferme pentru a asigura eliberarea neîntîrziată și completă a tuturor popoarelor de sub dominația colonială sau neocolonială, pentru a aboli cu desăvîrșire orice formă de dominație a unui stat de către altul. România s-a pronunțat și se pronunță pentru acțiuni practice în vederea sprijinirii mișcărilor de eliberare a popoarelor, prin reprezentarea lor adecvată la O.N.U. și elaborarea unor programe concrete de asistență multilaterală pentru aceste mișcări.

În același document România și-a reînnoit propunerea privind convocarea unei sesiuni speciale a Adunării Generale a O.N.U. în care să se dezbată și să se adopte măsuri efective pentru acordarea independenței

---

[30] *Poziția României cu privire la îmbunătățirea și democratizarea activității Organizației Națiunilor Unite, la întărirea rolului său în realizarea colaborării între toate statele, fără deosebire de orînduire socială, a unei lumi mai bune și mai drepte, a unei păci trainice*, document prezentat la 12 noiembrie 1975 la cea de-a XXX-a sesiune O.N.U. în *Contribuții ale României la soluționarea marilor probleme ale lumii contemporane*, București, Edit. politică, 1975, p. 41—46.

[31] Rezoluția 1514 (XV) a Adunării Generale a O.N.U. din 14 decembrie 1960.

[32] Vezi T. Negulescu, *op. cit.*, p. 88 și urm.

www.dacoromanica.ro

teritoriilor aflate încă sub dominație colonială și stabilirea în acest scop a unor termene cît mai apropiate [33].

Nu a existat situație specifică privind decolonizarea, încălcarea dreptului popoarelor de a dispune de ele însile, la regimurile rasiste din Africa australă în care Adunarea Generală a O.N.U. sau alte organe ale acesteia să fi adoptat recomandarea unor măsuri destinate să asigure eliberarea popoarelor în cauză de sub dominație străină, la care România, prin reprezentanții săi, să nu-și fi exprimat cu fermitate sprijinul său, să nu fi contribuit la procesul de elaborare a hotărîrilor care au fost luate.

c) Numeroase sînt și contribuțiile aduse de țara noastră la formularea ca bază a relațiilor economice între state a principiilor legate de suveranitate și independența națională, la elaborarea concepțiilor care prevalează în cadrul Organizației Națiunilor Unite asupra modului în care cooperarea economică și tehnico-științifică trebuie să sprijine eforturile popoarelor spre progres economic și social și în primul rînd ale țărilor în curs de dezvoltare.

Printre aceste contribuții se înscriu propunerile făcute de România în 1957, la un an după participarea ei la sesiunea Adunării Generale a O.N.U. în scopul adoptării unei declarații care să cuprindă principiile fundamentale ale colaborării economice internaționale cum sînt: respectul reciproc al independenței economice a fiecărui stat; respectul integral al dreptului suveran al fiecărui stat de a dispune de bogățiile și de resursele naturale; respectarea în relațiile economice internaționale a egalității, schimburilor echivalente și avantajelor reciproce; acordarea de ajutor economic și asistență tehnică țărilor în curs de dezvoltare, nelegat de condiții care ar putea fi dăunătoare independenței economice și politice a acestor țări [34].

În același context al formulării principiilor care trebuie așezate la baza colaborării economice internaționale pentru asigurarea independenței statelor, se înscrie și contribuția activă a României la elaborarea Cartei drepturilor și îndatoririlor economice ale statelor [35], în care principiile egalității suverane și independenței naționale, precum și dreptul la suveranitatea permanentă asupra bogățiilor naționale figurează pe primul plan.

Important este și aportul României prin propuneri proprii și asocierea la inițiativele altor state, în primul rînd ale țărilor în curs de dezvoltare — la concentrarea activităților O.N.U. spre elemente fundamentale ale dezvoltării: industrializarea, planificarea, reforma agrară, asigurarea suveranității permanente asupra resurselor naturale și valorificării

---

[33] *Contribuții ale României la soluționarea marilor probleme ale lumii contemporane* p. 51, 52.

[34] Ideile promovate de inițiativa română desfășurată și la sesiunile ulterioare ale Adunării Generale a O.N.U. și au găsit expresia în principiile incluse în Actul final al primei Conferințe a Națiunilor Unite pentru Comerț și dezvoltare (UNCTAD, Geneva 1964) și în rezoluții adoptate de sesiuni ulterioare ale UNCTAD.

[35] Adoptată prin Rezoluția Adunării Generale a O.N.U. 3288 (XXIX) din 12 decembrie 1974.

www.dacoromanica.ro

lor, aplicarea științei și tehnicii în folosul dezvoltării, utilizarea rațională a resurselor umane [36].

În cadrul regional european România, membră în C.A.E.R. încă de la înființarea acestei organizații a unor țări socialiste (1949) și-a extins necontenit colaborarea cu țările membre pe baza principiilor înscrise în statutul organizației (din 1960) și în „Programul complex" (adoptat la cea de-a XXV-a sesiune a C.A.E.R., București, 1971). Sînt principii destinate să asigure suveranitatea în domeniul economiei a fiecărei țări membre, dezvoltarea tot mai puternică a economiei naționale a fiecărei țări, accelerarea procesului de egalizare a nivelului de dezvoltare economică, sporirea rolului planului național în dezvoltarea economică și socială, a rolului conducător al Partidului, al clasei muncitoare în fiecare țară membră a organizației.

Un aport de o deosebită importanță a fost adus în ultimii zece ani de România socialistă la făurirea unui nou concept de securitate și cooperare în Europa, care are la bază edificarea unor relații noi între țările europene, de natură să asigure dezvoltarea nestingherită a fiecărui popor, crearea unei Europe unite, bazată pe națiuni independente, pe colaborarea pașnică și egală în drepturi între toate țările. În această direcție țara noastră a acționat cu deosebită perseverență la Conferința pentru securitate și cooperare în Europa, aducînd contribuții decisive la organizarea lucrărilor Conferinței pe baze democratice, potrivit principiului consensului și altor norme care să asigure participarea liberă și egală a tuturor la elaborarea deciziilor, precum și la afirmarea clară și completă în Actul final a principiilor egalității suverane, dreptului popoarelor de a dispune de ele însele, inviolabilitatea frontierelor, interzicerea amenințării sau folosirii forței împotriva independenței politice a altor state și altor principii menite să apere suveranitatea și independența statului [37].

4. Contribuții la fundamentarea caracterului de legitate al dezvoltării istorice al independenței naționale în lumea contemporană, în edificarea unei noi ordini internaționale. Promovarea conceptului de independență națională în politica externă a României socialiste constituie expresia — ca și această politică în ansamblul ei — a concepției științifice marxist-leniniste a Partidului Comunist Român despre dezvoltarea istorică a lumii contemporane, a tendințelor ei obiective, izvorînd din transformările și realitățile acestei lumi. Concepția asupra rolului suveranității și independenței naționale în societatea contemporană făurită de partid, cu contribuția decisivă a secretarului general al P.C.R, tovarășul Nicolae Ceaușescu reprezintă una dintre contribuțiile de seamă la îmbogățirea tezaurului

---

[36] De exemplu, rezoluțiile privind activitatea O.N.U. în domeniul dezvoltării industriale (1962), planificarea în vederea dezvoltării economice (1963), știința și tehnica în folosul dezvoltării (1965) precum și inițiativa română de mare amploare din 1970 în același domeniu care a impulsionat dezbateri, studii și organizarea unei Conferințe mondiale a O.N.U. în 1978 cu privire la știință și tehnică (Vezi pentru detalii T. Negulescu, *op. cit.*, p. 192—210).

[37] Romulus Neagu, *Securitatea europeană. Afirmarea unui nou concept*, București, Edit. politică, 1976, p. 61 și urm., 74 și urm., 102—125 și 152; Ion Diaconu, *Principalele aspecte ale edificării securității și dezvoltării cooperării în Europa. Contribuția României la stabilirea elementelor esențiale și la promovarea procesului de instaurare a unor relații mai bune pe continent*, în *Probleme internaționale*, p. 244—267.

www.dacoromanica.ro

marxism-leninismului, a științelor istorice, sociologice și politologice în general, a teoriei și practicii relațiilor internaționale în special.

Suportul material al suveranității și independenței, realitatea fundamentală din care-și extrag vitalitatea constă în rolul primordial în progresul societății și colaborării internaționale pe care națiunile și statul național îl îndeplinesc și-l vor îndeplini încă o lungă perioadă de timp, în afirmarea impetuoasă și pe scară planetară a voinței popoarelor de a trăi în libertate [38]. Iată de ce, după cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu: „În lumea de astăzi, în care se afirmă tot mai viguros dorința popoarelor de a trăi libere, în care pe arena mondială se manifestă cu putere noi state independente, problema autonomiei și neatîrnării fiecărei națiuni, a dreptului suveran al fiecărui popor de a fi stăpîn în propria țară constituie o legitate obiectivă a însăși dezvoltării social-istorice" [39].

Formarea sistemului socialist mondial, ca sistem de state independente, realitate majoră a epocii noastre, exercitînd o influență tot mai mare asupra vieții internaționale, acționează cu putere în afirmarea suveranității și independenței popoarelor, în lupta împotriva politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste.

În acest fel țările socialiste, partidele comuniste și muncitorești îndeplinesc una dintre misiunile esențiale ale clasei muncitoare puse în lumină de întemeietorii socialismului științific. După cum scria Fr. Engels, dreptul la independență națională al statelor europene „nu putea, firește, să nu se bucure de aceeași recunoaștere mai ales din partea clasei muncitoare" [40]. Și tot Engels sublinia că: „O mișcare internațională a proletariatului este în general posibilă numai între națiuni independente" [41].

Dezvoltînd aceste concepții, documentele Partidului Comunist Român subliniază că în actuala perioadă istorică de dezvoltare a societății omenești pe o treaptă superioară, întărirea națiunii și a statelor naționale independente — necesitate legică, obiectivă — constituie un factor primordial al făuririi cu succes a socialismului și comunismului. „Națiunea și statul național independent, pe de o parte, și solidaritatea și colaborarea dintre țările socialiste, sînt două laturi ale construcției socialismului care nu numai că nu se exclud, ci, dimpotrivă, se află într-o strînsă unitate dialectică" [42].

Printre forțele care impulsionează dezvoltarea istorică în direcția sporirii necontenite a rolului suveranității și independenței naționale se manifestă cu o deosebită vigoare cele peste 100 de tinere state independente, prin eforturile perseverente de afirmare națională de sine stătătoare, prin lupta lor pentru instaurarea unor noi relații internaționale din care să fie eliminate inegalitatea și dependența, corolare a imperialismului, colonialismului și neocolonialismului.

---

[38] Nicolae Dinuț, *Națiunea factor de progres social și de colaborare internațională*, *Ibidem*, p. 152—175.

[39] Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Marea Adunare Națională cu privire la mărețele realizări ale poporului român în cincinalul 1971—1975, la politica externă a României pusă în slujba păcii și colaborării internaționale*, 8 decembrie 1975, București, Edit. politică 1975, p. 25.

[40] Fr. Engels, *De ce poartă clasa muncitoare interes Polonia?* în Marx, Engels, Lenin, *Despre raportul național—internațional în revoluția și construcția socialistă*, București, Edit. politică, 1976, p. 16.

[41] Fr. Engels, *Scrisoarea către Karl Kautsky*, *Ibidem*, p. 33.

[42] *Programul Partidului Comunist Român în Congresul al XI-lea al P.C.R.*, p. 702.

www.dacoromanica.ro

Realitățile contemporane converg, în perspectivă istorică spre intensificarea procesului de lichidare a oricăror forme de exploatare și asuprire a altor națiuni, pentru dobîndirea independenței naționale de către toate popoarele lumii, pentru dezvoltarea lor economico-socială suverană, de afirmare plenară a principiilor respectului independenței și suveranității naționale, a celorlalte principii legate de acestea.

O contribuție deosebită la fundamentarea necesității obiective a afirmării de sine stătătoare a popoarelor ca o componentă a procesului istoric o constituie demonstrația teoretică și practică de către România socialistă a faptului că suveranitatea și independența națională constituie pilonii dezvoltării, adîncirii și diversificării cooperării internaționale între statele lumii, în condițiile actuale de creștere a interdependențelor și ale caracterului global al problemelor care confruntă omenirea.

Rod al experienței României în acțiunea sa constantă pentru făurirea unor noi relații internaționale, suveranitatea și independența națională sînt postulate fundamentale ale concepției și activității de largă rezonanță ale României și președintelui ei Nicolae Ceaușescu, în ceea ce privește edificarea unei noi ordine economice și politice internaționale, căile și modalitățile de realizare a acestei noi ordini.

Potrivit acestei concepții, noua ordine internațională nu are numai o dimensiune economică, ci, inseparabil legată de aceasta, și o dimensiune politică, al cărei obiectiv esențial îl constituie instaurarea unui nou sistem de relații internaționale întemeiat pe respectarea dreptului la dezvoltare liberă și independentă a fiecărui popor, pe dreptul său de a-și decide de sine stătător destinele. În aceasta rezidă caracterul revoluționar al procesului de făurire a unei noi ordini internaționale care să înlocuiască cu conținutul nou al afirmării depline a libertății tuturor popoarelor conținutul vechii ordini caracterizat prin încălcarea suveranității și independenței naționale, intervenții și războaie de cotropire, crearea împărțirii lumii în țări sărace și țări bogate [43].

Cele cîteva elemente înfățișate aici dintr-o evoluție extrem de bogată de fapte, acțiuni și contribuții legate de aplicarea conceptului de independență în politica externă a României socialiste învederează grăitor că în perioada scurtă de 33 de ani din secolul care s-a scurs de la proclamarea independenței României, orînduirea nouă, superioară, orînduirea socialistă a înscris printre realizările ei de frunte afirmarea, pentru prima oară în istoria României, a unei efective și reale suveranități și independențe naționale.

Acest proces istoric declanșat și impulsionat de politica internă și externă a partidului și statului nostru, în concordanță cu condițiile obiective ale epocii contemporane, a însemnat și înseamnă lărgirea de la an la an, de la etapă la etapă de dezvoltare economică, socială și culturală a

[43] Gh. Dolgu, *Independență și interdependență, obiective și căi ale edificării unei noi ordini economice internaționale*, în *Concepția președintelui Nicolae Ceaușescu despre noua ordine economică internațională*, București, Edit. politică, 1976, p. 77—86; N. Ecobescu și V. Duculescu, *Premise și coordonate ale noii ordini internaționale*, în *Către o nouă ordine*, București, Edit. politică, 1976, p. 26—32; I. Cloșcă, *Coordonate ale noii ordini internaționale*, în *Probleme internaționale*, p. 181—188; St. Năstăsescu, *op. cit.*, p. 41—53.

www.dacoromanica.ro

țării, a ariei de acțiune a României în promovarea independenței naționale de la relațiile bilaterale la dimensiunile cooperării internaționale în ansamblul ei, ale edificării unei noi ordini internaționale. Este rezultatul unor acțiuni consecvente, constante și continue. Legitățile dezvoltării istorice nu sînt transpuse automat în viață ci prin eforturi conștiente și neîntrerupte ale popoarelor, într-o permanentă confruntare între vechi și nou. Este ceea ce caracterizează lupta neabătută, revoluționară a Partidului Comunist Român, a întregului popor, pentru triumful noului, pentru asigurarea unei afirmări tot mai depline în concertul popoarelor, a personalității națiunii noastre socialiste.

LE CONCEPT D'INDÉPENDANCE NATIONALE DANS LA POLITIQUE EXTÉRIEURE DE LA ROUMANIE SOCIALISTE

RÉSUMÉ

Pour démontrer la manière dont le concept d'indépendance nationale est accompli dans la politique extérieure de l'Etat socialiste roumain, l'auteur de l'étude aborde aussi bien le domaine de la collaboration multiforme de la Roumanie avec tous les Etats du monde, que l'activité qu'elle déploie dans différentes organisations et conférences internationales. Pour ce qui est des relations bilatérales de la Roumanie, on relève l'esprit de suite et la fermeté avec lesquels elle fonde ses relations sur le respect de la souveraineté et de l'indépendance nationale, sur l'égalité de droits, la réciprocité des avantages et la nonimmixtion dans les affaires intérieures. On souligne que ce cadre principiel de la politique extérieure a permis à notre pays d'élargir et de diversifier constamment ses rapports avec 129 pays, sur le plan diplomatique et avec plus de 130 pays sur celui économique. On présente également les aspects caractéristiques de la coopération économique et technico-scientifique internationale de la Roumanie, qui la configurent comme un important instrument dans le développement économique du pays, base durable de son indépendance nationale. Se référant aux contributions de la Roumanie dans le cadre des organisations internationales visant à promouvoir et à défendre les principes de la souveraineté et de l'indépendance nationale, l'étude concentre son attention sur la participation de la Roumanie aux actions de l'Organisation des Nations Unies et sur ses initiatives à cet égard. La collaboration de la Roumanie avec les autres pays socialistes dans le cadre du Conseil d'Entraide Economique, organisation économique des pays socialistes, ainsi que les contributions de la Roumanie à la Conférence sur la sécurité et la coopération en Europe sont présentées en tant qu'exemples, sous l'aspect qui fait l'objet de l'étude de l'activité deployée par la Roumanie sur le plan multilatéral régional.

En conclusion de l'article sont synthétisées les contributions de la Roumanie à l'établissement sur des bases scientifiques du concept d'indépendance nationale, loi du développement historique contemporain, clef de voûte de l'édification d'un nouvel ordre économique et politique international.

www.dacoromanica.ro

SESIUNEA ŞTIINŢIFICĂ DAMASCHIN BOJINCĂ

Împlinindu-se 175 ani de la naşterea istoricului şi luptătorului unionist Damaschin Bojincă, Comitetul judeţean de cultură şi educaţie socialistă Caraş-Severin a organizat în zilele de 11—12 decembrie 1976 o sesiune de comunicări care s-a ţinut în comuna Girliştе, locul de naştere al celui comemorat.

În cele opt comunicări s-au analizat diferitele aspecte ale activităţii multilaterale a lui Damaschin Bojincă, precum şi epoca în care a trăit, adică condiţiile istorice din Banatul de acum un veac jumătate.

I. D. Suciu a scos în evidenţă activitatea lui Bojincă pentru realizarea unităţii poporului român. El este printre primii istorici care încă din 1830 publică *Vestitele fapte şi perirea lui Mihai Viteazul*, refăcînd cu elan şi patriotism viaţa domnului unităţii româneşti. În acelaşi sens se analizează Petiţia românilor din ţinutul Timişoarei adresată împăratului Francisc I la 20 septembrie 1831. Se dovedeşte că autorul acestei petiţii, prin care se cerea unirea tuturor românilor din imperiul austriac într-o singură naţiune desine stătătoare cu un cap bisericesc care să aibă limba română ca oficială, este Damaschin Bojincă, secondat de Ştefan P. Niagoe. Pentru paternitatea lui Bojincă, autorul aduce numeroase dovezi care rezultă din contextul petiţiei. Numai după ce Bojincă se convinge că din cauza oprimării naţionale şi sociale nu se putea face nimic, se va hotărî să plece în Moldova.

Damaschin Bojincă, pedagog iluminist se intitulează comunicarea susţinută de prof. Victor Ţîrcovnicu. Ideile pedagogice ale lui Damaschin Bojincă sînt cuprinse în lucrările *Diregătoriul bunei creştere* (Buda, 1830) şi *Memoriu privitor la starea şi organizarea învăţămîntului public în Moldova la 1845*.

În prima lucrare, în spiritul filozofiei iluministe, Bojincă lămureşte pe părinţi asupra necesităţii instruirii copiilor, cultivării minţii, după firea, capacitatea şi puterea de înţelegere a copiilor. În educaţia copiilor să nu se folosească pedepsele fizice. El combate memorarea mecanică şi recomandă învăţarea meşteşugurilor, precum şi respectarea drepturilor naturale ale omului şi acordarea de drepturi egale tuturor naţionalităţilor.

În Memoriu, Bojincă propune să nu se schimbe atît de des planurile şi programele şcolare şi să se pună la îndemîna elevilor cărţi tipărite. Toate cursurile, pe toate treptele învăţămîntului să fie predate în limba română care e destul de bogată şi „îndemînatecă" să exprime toate noţiunile oricît de abstracte.

De la idealul luminării la idealul naţional, Damaschin Bojincă în cultura românească este titlul comunicării lui Nicolae Bocşan care fixează contribuţia lui Damaschin Bojincă, atît în mişcarea iluministă a timpului cît şi în ansamblul culturii române din acea vreme.

Gîndirea social-politică a lui Damaschin Bojincă a fost examinată de Gh. Ciulei. Din analiza operelor lui juridice ca „Dritul ţivil roman" şi „Dritul ţivil al Moldovei împreună cu proţedura" se desprind idei progresiste valabile şi azi.

Cultura românească din Banat în epoca Şcolii latiniste se intitulează comunicarea profesorului Petru Oallde. Autorul propune o nouă perspectivă pentru înţelegerea mişcării culturale româneşti din Banat în epoca Şcolii latiniste, avînd în vedere atît unitatea curentului cît şi condiţiile specifice Banatului. Mişcarea culturală românească din Banat de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui de al XIX-lea n-a fost doar un „ecou", un produs epigonic, minor, comparativ cu Şcoala latinistă. Banatul a îmbogăţit cu idei, cu lucrări, cu manifestări remarcabile zestrea Şcolii ardelene. În domeniul limbii, Paul Iorgovici şi Eftimie Murgu au marcat cote superioare în dovedirea caracterului latin al limbii române. O altă direcţie a constat în culturalizarea maselor. Programul bănăţean de culturalizare a fost expus în cîteva lucrări de largă circulaţie, nu numai în Banat, ci şi în Ardeal. Damaschin Bojincă, Dimitrie Ţichindeal, C. Diaconovici-Loga, Nicolae Stoica de Haţeg, Ioan Tomici şi numeroşi alţii au slujit cu devoţiune această idee. Autorul ajunge la concluzia că în timp ce ardelenii au mers pe linia justificării drepturilor naţionale ale românilor, în Banat s-a dat lupta pentru conservarea elementului naţional.

„REVISTA DE ISTORIE", tom. 30, nr. 4, p. 765—768, 1977

www.dacoromanica.ro

Date noi despre familia Bojincă a adus în comunicarea sa Valeriu Leu de la Muzeul din Reșița. În scrisorile sale inedite, Damaschin Bojincă se arată permanent interesat de situația familiei din Gîrliște, mai ales de situația școlară a nepoților de frate, Nicolae și Axentie. Comunicarea subliniază rolul important ce l-a avut Bojincă în formarea personalităților lui Nicolae și Axentie Bojincă, figuri remarcabile ale revoluției de la 1848—1849 din Banat și colaboratori apropiați ai lui Eftimie Murgu.

Date noi despre Damaschin Bojincă cuprinde comunicarea lui George Chiriac de la Biblioteca județeană din Reșița. Întrucît biografii de pînă acum dau date diferite, 1801, 1802, 1803, privitoare la nașterea lui Bojincă, autorul comunicării, bazat pe „Conscripția familiilor din Girșliște", precum și pe o scrisoare a lui Damaschin Bojincă din 1 mai 1862 stabilește ca dată a nașterii „primele patru luni ale anului 1801".

Un cuprinzător eseu asupra lui Bojincă a dat scriitorul Pavel Bellu.

Sesiunea a fost însoțită de o interesantă expoziție de documente, dintre care multe inedite, privitoare la membrii familiei Bojincă, care au avut un rol important în mișcarea de emancipare a poporului român din Banat din veacul al XIX-lea.

I.D.S.

A DOUA ÎNTÎLNIRE ÎNTRE SPECIALIȘTI ROMÂNI ȘI SOVIETICI, AUTORI DE MANUALE DE ISTORIE*

În conformitate cu planul de colaborare culturală și științifică dintre România și U.R.S.S., în zilele de 24—28 ianuarie 1977, s-a desfășurat la Moscova cea de-a doua întîlnire a specialiștilor din cele două țări pe problemele tratării reciproce în manualele școlare a istoriei celor două popoare.

Delegația română la întîlnire a fost alcătuită din tovarășii: Ștefan Ștefănescu, membru corespondent al Academiei R. S. România, directorul Institutului de istorie „Nicolae Iorga", decanul facultării de istorie a Universității București, conducătorul delegației, Dumitru Berciu, profesor universitar, doctor docent, șeful catedrei de istorie a României a Universității București, membru al Academiei de Științe Sociale și Politice a R. S. România; Gheorghe I. Ioniță, conferențiar universitar doctor la Universitatea București; Ilie Sârzea, conferențiar universitar, inspector general în Ministerul Educației și Învățămîntului, Vasilica Neagu, profesoară, redactor la Editura didactică și pedagogică; Leontin Pastor, secretar II la Ambasada R. S. România la Moscova.

Delegația sovietică a fost alcătuită din: acad. I. I. Minț, conducătorul delegației; N. P. Kuzin, membru al Academiei de științe pedagogice a U.R.S.S., adjunctul șefului delegației; N. V. Vinogradov, director adjunct al Institutului de slavistică și balcanistică; A. G. Kolosov, șeful laboratorului predarea istoriei al Institutului de cercetări științifice privind conținutul și metodele predării al Academiei de științe pedagogice a U.R.S.S.; F. P. Korovkin, cercetător științific principal la Institutul de cercetări științifice privind conținutul și metodele predării al Academiei de științe pedagogice din U.R.S.S., autor de manuale școlare; I. P. Rahmanova, cercetător științific principal al Institutului de cercetări științifice privind conținutul și metodele predării al Academiei pedagogice din U.R.S.S.; A. A. Iazkova, cercetător științific principal la Institutul de economie mondială a sistemului mondial socialist.

La întîlnire au mai participat următorii tovarăși, reprezentînd partea sovietică: M. I. Kondakov, prim-vicepreședinte al Academiei de științe pedagogice a U.R.S.S.; I. B. Berhin, doctor docent, cercetător principal la Institutul de istorie a U.R.S.S., autor de manuale școlare; V. I. Grosul, cercetător științific principal la Institutul de istorie a U.R.S.S.; M. M. Zaliș-kin, profesor universitar la Facultatea de istorie a Universității „Lomonosov" din Moscova; I. D. Zverev, academician, secretar al Academiei de științe pedagogice din U.R.S.S; V. A. Orlov, cercetător principal la Institutul de cercetări științifice privind conținutul și metodele predării al Academiei de științe pedagogice din U.R.S.S.; B. S. Popov, șef de catedră la Școala superioară de partid de pe lîngă C.C. al P.C.U.S.; L. E. Semionova, cercetător științific principal la Institutul de slavistică și balcanistică al Academiei de științe a U.R.S.S.; G. M. Karopov,

* Cu privire la desfășurarea primei întîlniri am informat în „Revista de istorie", nr. 12/1975, p. 1938—1939.

www.dacoromanica.ro

metodist principal în Ministerul Învăţământului de cultură generală al U.R.S.S.; V. E. Stepanova, redactor principal al redacţiei „Istorie" din Editura „Prosveşcenie".

Discuţiile, desfăşurate într-o atmosferă de conlucrare tovărăşească, au dat posibilitatea dezbaterii unor probleme fundamentale ale istoriei celor două ţări şi au conturat concluzii menite să contribuie la îmbunătăţirea prezentării istoriei României şi U.R.S.S. în manualele şcolare. Delegaţiile şi-au făcut propuneri de care să se ţină cont în activitatea viitoare de elaborare a manualelor şcolare.

La sfîrşitul dezbaterilor a fost încheiat protocolul întîlnirii, prevăzîndu-se ca cea de-a treia dezbatere pe problemele manualelor şcolare de istorie să se desfăşoare la Bucureşti la finele acestui an, cu acest prilej urmînd să se analizeze stadiul îndeplinirii prevederilor protocolului semnat la Moscova.

În ziua de 27 ianuarie, delegaţia română a fost primită de M. A.Prokofiev, ministrul învăţământului de cultură generală al U.R.S.S., care a apreciat utilitatea lărgirii contactelor şi a colaborării dintre cele două ţări în problemele învăţământului şi a subliniat interesul părţii sovietice pentru lărgirea conlucrării şi în alte domenii ale instrucţiei şi educaţiei tineretului şcolar. În acest context a fost acceptată invitaţia părţii române ca viitoarea întîlnire de la Bucureşti să dezbată tema: „Manualul de istorie — mijloc important de educare patriotică, revoluţionară, internaţionalistă a tineretului".

Gh. I. Ioniţă

CRONICA

În ziua de 7 februarie 1977 la Piteşti s-au desfăşurat lucrările unui simpozion cu tema „Viaţa şi activitatea lui Dinicu Golescu" organizat de Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice a Republicii Socialiste România, Ministerul Educaţiei şi Învăţământului şi Comitetul judeţean de cultură şi educaţie socialistă Argeş, prilejuit de împlinirea a 200 de ani de la naşterea marelui cărturar şi patriot. După cuvîntul de deschidere rostit de Ionel Dicu, secretar al Comitetului Judeţean Argeş al P.C.R., vicepreşedinte al Consiliului Popular Judeţean Argeş, în continuare au fost prezentate comunicările: *Tradiţia culturală şi imaginea Europei iluministe la Dinicu Golescu*, de dr. Alexandru Duţu, redactor şef adjunct la „Revista de studii sud-est europene"; *Dinicu Golescu, cărturar, patriot şi promotor al iluminismului românesc*, de dr. Anastasie Iordache, cercetător ştiinţific principal la Institutul de Istorie „N. Iorga" Bucureşti; *Importanţa memorialului „Însemnare a călătoriei mele" în literatura română a sec. XIX*, de dr. Mihai Diaconescu, lector univ. la Institutul de învăţămînt superior Piteşti; *Dinicu Golescu în viaţa politică a Ţării Româneşti. Poziţia sa faţă de Revoluţia din 1821* — dr. Constantin Dinu, cercetător principal la Institutul de cercetări pedagogice şi psihologice Bucureşti; *Concepţia lui Dinicu Golescu despre progresul social*, de Vasile Novac, directorul Muzeului Goleşti; *Idei pedagogice progresiste în opera şi activitatea lui Dinicu Golescu*, de dr. Octavian Ionescu, cercetător principal la Institutul de cercetări pedagogice şi psihologice Bucureşti; *Rolul Goleştilor în istoria Ţării Româneşti*, de prof. univ. dr. doc. Mihail Berza, directorul Institutului de studii sud-est europene.

★

În ziua de 18 februarie 1977, la Curtea de Argeş au avut loc lucrările unui simpozion organizat în comun de Comitetul Orăşenesc de Cultură şi Educaţie Socialistă Curtea de Argeş şi Institutul de istorie „N. Iorga" din Bucureşti, cu ocazia împlinirii a 70 de ani de la răscoala ţăranilor din 1907. În cadrul simpozionului au luat cuvîntul: prof. univ. dr. Ştefan Ştefănescu, directorul Institutului de istorie „N. Iorga", decan al Facultăţii de istorie din Bucureşti, dr. Mircea Iosa, cercetător ştiinţific principal la Institutul de istorie „N. Iorga", Coralia Fotino şi Nicolae Liu cercetători la acelaşi Institut.

★

În ziua de 26 februarie 1977, în faţa Comisiei de doctorat a Facultăţii de istorie din Bucureşti a avut loc susţinerea publică a tezei de doctorat „Relaţii între România şi Statele Unite ale Americii pînă în 1914", elaborată de *Stelian Popescu*. Lucrarea cuprinde următoarele capitole: Cap. I „Din începuturile legăturilor între români şi America de Nord"; Cap. II „Relaţii

www.dacoromanica.ro

diplomatice"; Cap. III „Relații economice"; Cap. IV „Relații cultural-științifice"; Cap. V „Emigrația română în America de Nord pînă la începutul primului război mondial"; Cap. VI „Participări românești la viața Americii de Nord pînă la primul război mondial"; În afară de capitolele menționate lucrarea mai conține „Introducere", „Bibliografie" și o „Anexă".

Comisia de doctorat a fost compusă din; prof. univ. dr. Ștefan Stefănescu, decanul Facultății de istorie din București, președinte; acad. Constantin C. Giurescu — conducător științific; prof. univ. dr. Gheorghe Platon, conf. univ. dr. Gheorghe Ioniță, dr. Sergiu Columbeanu — membri.

Comisia de doctorat a hotărît în unanimitate să acorde lui *Stelian Popescu* titlul științific de *doctor în istorie*.

www.dacoromanica.ro

R E C E N Z I I

MARIA TOTU, *Garda civică din România 1848—1884*, Edit. militară, Bucureşti, 1976, 300 p.

Cartea la care ne referim este o cercetare vastă şi profundă a unei instituţii politico-militare făurită în România modernă. Creaţie a revoluţiei de la 1848, a unor împrejurări în care vechile instituţii erau dizolvate şi transformate fundamental mai ales prin rolul atribuit maselor populare în mecanismul lor funcţional, garda civică a devenit în anii constituirii şi organizării statului naţional român un element esenţial al articulaţiilor lui politico-militare. Este, deci, legitim interesul cu care autoarea s-a aplecat asupra unui asemenea subiect, dezvoltîndu-l sub multiplele lui ipostaze în cartea recent publicată de Editura militară. Importanţa acestei cercetări rezidă nu numai în preocuparea de aprofundare a trecutului istoric, ci şi în necesitatea de a folosi învăţămintele acestuia în înzestrarea României de astăzi cu cele mai eficace mijloace de apărare.

Specialistului şi, în general, cititorului îi se oferă o carte bazată pe o bogată şi complexă informaţie documentară, în care ineditele ocupă un loc deosebit. Izvoarele edite, presa vremii mai ales în care sînt consemnate diferite texte politice şi dezbaterile parlamentare au procurat autoarei un volum de informaţie apreciabil. Sprijinită pe un material documentar vast şi variat, cartea Mariei Totu se impune prin temeinicia aprecierilor, nuanţa interpretărilor şi precizia concluziilor.

Abordarea unei problematici cu caracter instituţional poate, uneori, să pună pe autor în situaţia dificilă de a realiza o tratare din unghiul prea strîmt al specialistului, de a aduce contribuţii neîndoielenic preţioase, dar interesante doar pentru un cerc mai restrîns de cititori. Fără însă de a abdica de la imperativul unei monografii instituţionale, de a-i pune în lumină totalitatea implicaţiilor şi faţetelor, avantajată şi de subiect, autoarea tratează garda civică printr-o prismă mai largă, care satisface atît interesele unei stricte cercetări de specialitate cît şi pe acelea ale unei lucrări cu un mai larg orizont istoric, în speţă politico-militar.

Originile gărzii civice sînt, în mod firesc plasate de autoare în evenimentele revoluţionare de la 1848. Sub acest raport, ea face o sistematică expunere a împrejurărilor în care a apărut şi s-a concretizat conceptul de gardă naţională, o instituţie specifică deopotrivă tuturor revoluţiilor burghezo-democratice din secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea. Este interesant de remarcat că, în societatea românească o încercare de făurire a unei asemenea instituţii o făcea, în Bucureşti, N. Mavrogheni, la finele secolului al XVIII-lea, influenţat desigur de evenimentele revoluţionare din Franţa. Preocupîndu-se de alcătuirea unei oştiri naţionale, domnitorul Ţării Româneşti dispusese înrolarea unor elemente ale burgheziei orăşeneşti în formaţiuni de pază a ordinei din interiorul capitalei, idee repede însă abandonată tocmai din cauză că o asemenea instituţie nu putea fi aplicată decît în anumite condiţii social-politice. Or acestea erau indisolubil legate de o schimbare revoluţionar-democratică, cum a fost aceea realizată de români la 1848.

Instituţia gărzii naţionale este pentru autoare un element important în definirea revoluţiei române de la 1848 ca fenomen unitar. În acest scop, se compară realizările românilor din Transilvania şi Ţara Românească, unde gărzile naţionale s-au constituit în timpul desfăşurărilor revoluţionare şi s-au impus ca instrument de apărare a ordinii noi create în fiecare din cele două provincii istorice. Împrejurările concrete în care apar gărzile naţionale, eforturile depuse de autorităţi în vederea întemeierii acestora, dificultăţile înfruntate pentru recrutarea, echiparea şi mobilizarea elementelor populare în apărarea revoluţiei sînt amplu reflectate într-un capitol special dedicat. Din aprecierile autoarei rezultă ideea că în Ţara Românească instituţia gărzii naţionale s-a generalizat îndeosebi la oraşe. Satele nu sînt antrenate decît în mică măsură în asemenea formaţiuni. Este drept că, spre deosebire de oraşe, satele, mai ales acelea din Oltenia, furnizau principalele cadre ale oştirii revoluţionare alcătuită pe bază de voluntariat de Gheorghe Magheru.

www.dacoromanica.ro

Sătenii cu o anumită experiență militară sau cu aptitudini în mînuirea armelor erau mobilizați în detașamentele din nord-vestul Olteniei, care reprezentau principala forță de descurajare a reacțiunii interne.

Prin realizările remarcabile sub raportul folosirii maselor populare în organizarea forței de apărare împotriva dușmanilor interni și externi, revoluția română de la 1848 reprezintă un moment de răscruce, ale cărei realizări își vor pune adînc pecetea asupra transformărilor ulterioare survenite după constituirea statului național român. Remarcăm, de aceea, expunerea autoarei asupra împrejurărilor speciale în care creații ale revoluției — ca aceea a gărzii naționale — reapăreau în conștiința și practica politică românească. În acest context sînt discutate și evidențiate conceptele de înarmarea generală a poporului elaborate în anii luptei pentru formarea statului național român, subliniindu-se prețul pus de gîndirea înaintată asupra găsirii celor mai adecvate modalități de utilizare a maselor populare în lupta de emancipare de sub dominație străină.

Concepția românească asupra înarmării întregului popor și a folosirii întregii energii și capacități naționale în lupta împotriva dominației străine s-a impus cu precădere în gîndirea politică și din cauza unor condiții particulare. Moldova și Țara Românească, cele două state românești în jurul cărora se desfășura lupta de emancipare politică, nu puteau triumfa în confruntarea cu puterile suzerană și protectoare — care dispuneau de armate permanente numeroase, bine echipate și înzestrate — decît recurgînd la singura modalitate posibilă spre a contrabalansa într-o anumită măsură marele decalaj de forțe, anume înarmarea masivă a elementului popular. De aceea, din această expunere a conceptelor anilor de luptă pentru formarea și organizarea statului național român — bine conturată de autoare — n-am fi exclus ideile aceloraşi exilați referitoare la constituirea unui corp militar românesc bazat pe voluntariat, apărute în anii războiului Crimeii. Desigur că corpul acesta de voluntari preconizat a se crea nu era sinonim cu gărzile naționale din 1848, dar avea în comun accentul pus pe masele populare ca forțe de bază în formarea unor unități militare.

Într-un capitol special, autoarea realizează un tablou complex și veridic al confruntărilor politice privitoare la renașterea instituției gărzii naționale, în împrejurările noi create de după 1859. În acest cadru sînt surprinse tendințele divergente ale celor două curente politice ale epocii: liberalismul și conservatorismul și sînt înfățișate cauzele reale care generau o asemenea regrupare politică. Liberalismul radical, un curent politic deosebit de activ cu precădere în Muntenia, apare în chip îndreptățit drept elementul principal în lupta pentru reînființarea gărzilor naționale. Este demn de reținut ideea — subliniată de autoare — că acest curent politic încerca să facă dintr-o asemenea instituție nu numai o forță de apărare a ordinei interne, ci și un veritabil instrument politic. Realitățile românești din primii ani de după Unire, în condițiile existenței unei legislații electorale restrictive favorabilă moșierimii conservatoare, impuneau liberalilor radicali necesitatea de a organiza o forță socială și de a o înzestra cu atribuții administrative, pe care s-o folosească în lupta pentru contrabalansarea poziției dominante deținută de conservatori în corpurile legiuitoare.

Autoarea relevă cu deplin temei controversele iscate de lupta pentru reînvierea gărzilor naționale în chiar sînul grupărilor liberale, care principial se pronunțau în consens, dar acționau discordant atunci cînd era vorba de concretizarea unui anumit proiect. Oameni politici cu vederi liberale, printre care chiar Cuza Vodă și M. Kogălniceanu, adepți ai principiului organizării maselor populare în formațiuni menite a apăra ordinea internă, se opuneau înfăptuirii unor asemenea proiecte conștienți că puteau deveni un instrument în mîna liberalilor radicali, pe care-i dezaprobau. Prin prisma unor asemenea realități politice înțelegem clar factorii care au contribuit la tergiversarea reînvierii gărzilor naționale. Căci nu numai condițiile externe, îndeosebi adversitatea puterii suzerane, erau vitrege, ci și puternica opoziție internă, cu precădere a conservatorilor, au aminat înfăptuirea acestui ideal al revoluției române de la 1848.

Instituția aceasta a revoluției pașoptiste, apărută sub numele de gardă civică, se impunea definitiv în conjunctura creată de lupta pentru consolidarea autonomiei statale prin intermediul instalării în fruntea României a unei dinastii străine. Tocmai în perioada aceasta a vacanței tronului, liberalii radicali își intensifică activitatea politică în scopul constituirii gărzii civice, reușind să determine grupările de nuanță conservatoare să accepte o lege specială în această privință. Considerăm, de aceea, că autoarea apreciază corect considerentele de politică internă și externă în care s-a impus o asemenea instituție. Forțele conservatoare au fost nevoite să facă o asemenea concesie conștiente că în situația politică creată în țară prin vacanța prelungită a tronului, armata singură n-ar fi fost capabilă să apere autonomia țării amenințată îndeosebi de puterea suzerană. Numai o înarmare populară, în genul aceleia din timpul evenimentelor de la 1848, putea să contribuie rapid la sporirea capacității de apărare a țării. Am mai adăuga la aceste considerente faptul

www.dacoromanica.ro

că în anii 1866—1868 proiectele românești de cucerire a independenței statale erau revitalizate într-o conjunctură de mișcări insurecționale în Peninsula Balcanică, care contribuiau la slăbirea Imperiului otoman și la transformarea idealului independenței într-un obiectiv al practicii politice nemijlocite. Tocmai o asemenea situație a permis liberalilor radicali să instituționalizeze garda națională sub denumirea de gardă civică.

În paginile cărții își găsesc o amplă reflectare o serie de aspecte privitoare la organizarea unităților de gardă civică, în București, mai întîi, și în restul țării, apoi. Constituirea unor asemenea unități a început înainte de promulgarea legii speciale de organizare, înfățișîndu-se ca rezultat al activității liberalilor radicali în rîndul elementelor burgheziei orășenești. După apariția legii, unitățile de gardă civică s-au alcătuit prin confruntare cu unele elemente conservatoare care urmăreau restrîngerea bazei sociale a acestei instituții. În Moldova, în cîteva orașe, închegarea acestor formațiuni s-a izbit de ostilitatea nu numai a conservatorilor, ci și a liberalilor fracționiști de sub conducerea lui N. Ionescu.

Cu ocazia înființării acestor unități înarmate aparținînd burgheziei orășenești apar în calitate de comandanți o serie de oameni care figuraseră printre elementele ostășești, în timpul revoluției de la 1848. George Adrian, Pavel Zăgănescu, dar mai ales N. Golescu au un rol deosebit în organizarea unităților de gardă civică și, mai ales, în inaugurarea activității acestora în principalele orașe ale României. Este neîndoielnic că numai guvernarea liberală avînd în frunte pe radicalii munteni, din anii 1867—1868, dădea conturi definitive acestei instituții, reușind să înfrîngă prin măsuri energice atît împotrivirea conservatoare pe plan local, cît și reticența unor grupuri liberale îndeosebi din Moldova.

Un loc deosebit în expunerea autoarei îl reprezintă un alt grup de probleme referitoare la înarmarea și echiparea unităților de gardă civică. Pentru strîngerea fondurilor necesare, liberalii radicali au inițiat o largă activitate de colectare a unor donații publice. În acest sens, autoarea invocă o serie de mărturii documentare din care rezultă ecoul stîrnit de o asemenea activitate în rîndul maselor populare, care la apelul comitetelor cetățenești făceau subscripții în folosul înarmării gărzilor civice. Chiar românii din Transilvania au considerat indicat să facă asemenea donații bănești. Pe baza acestor fonduri procurate printr-o largă contribuție populară — cum se remarcă încarte — s-au cumpărat arme din străinătate, înarmîndu-se astfel garda civică și sporindu-se, totodată, capacitatea de apărare a țării.

Autoarea acordă o atenție specială prezentării rolului gărzii civice în menținerea ordinei interne. În acest sens, ea precizează că misiunea principală a gardiștilor era de a organiza în orașe posturi de pază și patrule. În cazuri excepționale, aceleași elemente gardiste substituiau armata în efectuarea unor atribuții, atunci cînd aceasta era chemată să îndeplinească misiuni de importanță națională. Este evident deci faptul că nu numai în teorie, ci și în practică, garda civică îndeplinește și misiunea de compliment al armatei naționale, mai ales în anumite momente dificile prin care trecea țara. Paza instituțiilor publice și a sediilor administrative din capitala țării și din principalele orașe ale României era înfăptuită de aceste unități ale gărzii civice, prin numeroasele posturi de pază instalate și prin efectuarea de patrulări pretutindeni unde liniștea publică era afectată.

Un mare interes suscită comentariile și aprecierile din carte privitoare la contribuția gărzii civice la constituirea unor unități de voluntari, în primăvara și vara anului 1866, cînd se părea că o acțiune de eliberare a Transilvaniei devenise iminentă. Din inițiativa lui N. Golescu, șeful suprem al acestei instituții, în rîndul membrilor gărzii naționale s-a produs o acțiune de consolidare a armatei naționale și în general a forțelor de apărare ale țării, creîndu-se în mai multe localități detașamente de voluntari care ar fi trebuit să participe la eliberarea românilor aflați sub dominația habsburgică.

Anii 1869—1876, în condițiile unei instabilități guvernamentale și apoi ale instalării în fruntea țării a unei administrații conservatoare cunosc — cum se desprinde din carte — schimbări, dacă nu de esență, cel puțin parțiale în sistemul de organizare și în atribuțiile oferite gărzii civice. În general, conservatorii, tocmai pentru că gărzile civice reprezentau principalul reazem al liberalilor radicali din centrele urbane, prin măsuri speciale tind să le știrbească unele atribuții. Socotim, de aceea, că legea organizării serviciului militar obligatoriu din 1872 nu poate fi interpretată numai ca o încercare conservatoare de restrîngere a bazei populare, în speță burgheze, a acestei instituții. Ea este, totodată, o acțiune de neutralizare a formațiunilor populare de tipul gărzilor civice, de scoatere deci a acestora de sub influența exclusivă a liberalilor radicali. Conservatorii care nu se bucurau de aderență politică în rîndul burgheziei orășenești decît în slabă măsură, neputînd desființa această instituție, încearcă s-o subordoneze prin trecerea ei sub dependența Ministerului de război, al cărui șef era o personalitate din rîndurile lor. De fapt, conservatorii, prin tendința de îngustare a bazei ei sociale și prin dispoziția de a o

www.dacoromanica.ro

subordona ministrului de resort, voiau să facă din garda civică, în afară de instrumentul obişnuit de apărare a ordinei publice, o bază de sprijin politic. Într-o asemenea perspectivă înţelegem mai clar că, după înfiinţare, ambele curente politice: conservatorismul şi liberalismul au încercat să facă din această instituţie o forţă de sprijin în lupta pentru cucerirea puterii politice.

Funcţia gărzilor civice de compliment al armatei naţionale în împrejurări dificile pentru ţară este amplu reflectat în carte în capitolul special dedicat războiului pentru cucerirea independenţei. În acest context sînt prezentate măsurile de reorganizare a instituţiei, spre a o face mai aptă de noile misiuni, în condiţiile pregătirilor făcute în ţară în vederea cuceririi independenţei politice. Reorganizată şi pregătită în această direcţie, garda civică are de îndeplinit un rol important pe măsură ce armata naţională era implicată cu întregul ei efectiv în războiul antiotoman. În această situaţie, autoarea arată multiplele sarcini îndeplinite în interiorul ţării de gărzile civice, antrenate atît în activitatea de asigurare a pazei şi securităţii oraşelor, cît şi în efectuarea serviciului de garnizoană.

Capitolul final privitor la ultimii ani de existenţă ai gărzii civice — care au culminat cu desfiinţarea ei în 1884 — cuprinde interesante observaţii şi aprecieri despre declinul unei instituţii, precum şi despre dezinteresul faţă de ea manifestat de aceiaşi oameni politici care o constituiseră. Printre cauzele care au condus la suprimarea ei — bine conturate de autoare — s-ar mai putea adăuga şi faptul că în noile condiţii de după cucerirea independenţei instituţia ca atare nu-şi mai găsea locul. Se ştie că raţiunea primordială care o impusese—atît în 1848 cît şi în 1866 — era insuficienţa forţelor armate ale ţării şi incapacitatea de a le spori rîndurile prin măsuri rapide de recrutare. Instituţionalizarea ei, în 1866, fusese opera liberalilor radicali, dornici — în situaţia cînd nu erau fortificaţi politic — s-o utilizeze în lupta electorală, cînd înfruntările cu adversarii lor conservatori erau atît de dure. După constituirea Partidului naţional liberal, dar mai ales după triumful politicii acestuia în lupta pentru cucerirea independenţei, precum şi după fortificarea armatei naţionale tocmai în viitorile războiului antiotoman, garda naţională apărea aceloraşi oameni care o întemeiaseră o instituţie de prisos. Şi aceasta cu atît mai mult cu cît în ultimii ei ani de existenţă — cum demonstrează autoarea — fusese deposedată de cele mai multe atribuţii, rezervîndu-i-se mai ales funcţii de ceremonial.

În lumina considerentelor şi aprecierilor menţionate, cartea Mariei Totu ne apare ca o realizare dintre cele mai izbutite ale istoriografiei noastre consacrate epocii moderne. Analizele, aprecierile, sublinierile şi concluziile inserate în carte ne oferă o imagine asupra unei instituţii politico-militare din trecutul nostru istoric dintre cele mai importante. Instituţia aceasta compromisă de o anumită literatură beletristică este astăzi pe deplin reabilitată în ochii cititorului obişnuit, care are astfel la dispoziţie o sursă de cunoaştere întocmită după toate rigorile ştiinţifice. Scrisă fluent, cu respect faţă de adevărul istoric, cartea la care ne referim este o demonstraţie a rolului formaţiunilor militare bazate pe masele populare, a contribuţiei lor deosebite în împlinirea unor evenimente de însemnătate naţională. Cercetarea Mariei Totu poate servi, totodată, ca o explicare a raţiunilor care guvernează astăzi organizarea forţelor noastre armate, anume folosirea energiilor şi capacităţii întregului popor în apărarea independenţei şi suveranităţii ţării, în asigurarea succesului luptei pentru respingerea oricărei agresiuni externe.

Apostol Stan

OVIDIU PAPADIMA, *Ipostaze ale iluminismului românesc*, Bucureşti Edit. Minerva, 1976, 396 p.

Problema fundamentării iluminismului românesc, a contururilor sale cronologice şi totodată a impulsului dat de el culturii autohtone şi dezvoltării vieţii politice, constituie o veche şi stăruitoare preocupare a istoriografiei române.

Cîteva din lucrările mai vechi consacrate iluminismului — şi ne referim în primul rînd la cele semnate de Pompiliu Eliade *(Histoire de l'esprit public en Roumanie* (1905), *La Roumanie au XIXe siècle* (1914), N. Iorga, *(La pénétration des idées de l'Occident dans le Sud Est de l'Europe au XVIIe et au XVIIIe siècles)*, D. Popovici *(La littérature roumaine à l'époque des lumières*, 1945) — constituie scrieri de ample referinţe nu numai asupra mişcării iluministe, ci totodată şi a dezvoltării culturii româneşti în sine, a ideologiei noastre politice şi literare, precum şi asupra salturilor naţionale realizate de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi pînă la constituirea statului român unitar.

www.dacoromanica.ro

În ultimii ani cercetările cu privire la iluminism au luat o amploare din ce în ce mai mare, ele îmbogățindu-se prin monografiile lui Lucian Blaga *(Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, 1966), D. Prodan, (vezi ediția I-a din *Supplex libellus valachorum*, 1965) și totodată prin studiile lui D. Ghișe și Pompiliu Teodor asupra unor lucrări ale lui George Șincai și Samuil Micu, ale lui Romul Munteanu asupra Școalei Ardelene și asupra iluminismului european în general, precum și ale lui Al. Duțu *(Explorări în istoria literaturii române*, 1968 și *Coordonate ale culturii românești*, 1969). Numeroși alți cercetători ca Lucia Protopopescu, Adrian Marino, I. Lungu, Vlad Georgescu, pentru a-i aminti numai pe aceștia, au abordat și ei problema iluminismului românesc din diferite puncte de vedere, contribuind astfel în mod substanțial la luminarea conceptului în sine și a implicațiilor lui cu privire la dezvoltarea culturii și a literaturii române.

Un nou pas înainte în această direcție s a făcut recent prin apariția lucrării lui Ovidiu Papadima, intitulată *Ipostaze ale iluminismului românesc*.

Istoric literar cu o îndelungată activitate, autor a numeroase lucrări consacrate fenomenului cultural și artistic românesc, dintre care menționăm *O viziune românească asupra lumii* (1941), *Creatorii și lumea lor* (1943), *Literatura populară română* (1968), *Scriitorii și înțelesurile vieții* (1971), precum și a monografiilor consacrate lui *Cezar Bolliac* (1966) și *Ion Pillat* (1974), Ovidiu Papadima dispune de o profundă informație asupra evoluției culturii românești, și totodată de o largă orientare în domeniul culturii europene.

Problema iluminismului românesc, a substanței și a ritmului său de desfășurare, constituie dealtfel o preocupare mai veche a lui Ovidiu Papadima, ea fiind abordată atît în studiul său despre Anton Pann din 1963, *(Anton Pann, Cîntecele de lume și folclorul Bucureștilor)*, cît și în acela mai recent publicat în volumul colectiv *Temelii folclorice și orizont european în literatura română* (1971).

Spirit ponderat și scrupulos, Papadima își anunță cititorii chiar de la primele pagini, comițînd însă un act de o surprinzătoare modestie, că lucrarea sa nu intenționează să fie o „nouă sinteză" asupra iluminismului românesc, ci numai relevarea unor „dimensiuni mai puțin cercetate". Printre acestea autorul menționează în primul rînd sincronismul dintre iluminismul român și iluminismul european, îndeosebi cel de nuanță occidentală, și apoi diacronismul, elementele ideologice și desfășurarea iluminismului nefiind identice nici în timp nici în spațiu. Papadima se arată preocupat totodată de modul sumar cum a fost cercetat la noi fenomenul iluminist manifestat la popoarele din jurul nostru — cehii, slovacii, rușii, grecii — subliniind paralelismele și diferențele existente. „În consecință, — precizează autorul — fără a ambiționa o investigare exhaustivă, pe care spațiul acestui volum nu ne-o permite — vom încerca în studiul introductiv relevarea unor aspecte semnificative, fie în sensul menționării unor paralelisme, fie în acela al notării unor nuanțe diferențiate în raport cu iluminismul românesc".

Primele două capitole ale lucrării lui Papadima înfățișează, pe de o parte, principalele „coordonate și aspecte specifice ale iluminismului românesc", iar pe de alta coordonatele est și sud-est europene și trăsăturile proprii ale iluminismului românesc".

Una din primele constatări ale lui Papadima cu privire la fundamentarea iluminismului este constatarea cu privire la „libertatea de gîndire" de care au dispus la începutul secolului al XVIII-lea filozofii francezi Montesquieu, Voltaire, Jean Jacques Rousseau, Beaumarchais și alții, iluminismul lor avînd dealtfel puternice rădăcini în eugetarea și literatura secolului anterior, în timp ce în alte părți ale continentului, chiar și în Anglia, aceasta libertate a fost cu mult mai restrînsă. În Prusia, Austria și Rusia el a fost apoi puternic influențat de „despotismul luminat al unor monarhi ca Frederic al II-lea, Iosif al II-lea și Caterina a II-a, — „despoții luminați" ai timpului — care înțelegeau să acorde unele reforme, dar nu ca un drept al maselor, ci numai ca un dar al măriniei și „filozofiei" lor. Asupra românilor din Moldova și Țara Românească a avut influență îndeosebi iluminismul de origine franceză, receptat fie direct din izvoare franceze, și îndeosebi din „Enciclopedie" și din scrierile filozofice ale lui Voltaire, fie din traduceri grecești, în timp ce în Transilvania el a pătruns prin conceptul „josefinismului" teoretizat de F. Chr. Baumeister.

Filozofic, politic și literar în Franța, unde a culminat cu revoluția burgheză din 1789, în țările noastre iluminismul va deveni mai mult un concept pedagogic, social, național, fiind formulat în legătură cu aspirațiile concrete ale poporului român, necesitatea învățămîntului, a desființării șerbiei, tendința de afirmare a boierimii și burgheziei progresiste, dorința de egalitate și libertate națională.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, Papadima constată tendințele de modernizare și dezvoltare a învățămîntului de către unii domni ca Grigore Ghica și Alexandru Ipsilanti, și totodată desființarea, prin Constantin Mavrocordat, a șerbiei și înlocuirea ei prin zile fixe de clacă.

www.dacoromanica.ro

„Luminarea" e reprezentată totodată în Moldova de mitropolitul Iacob într-o prefață a culegerii de maxime *Cerească floare* (1757), iar în Țara Românească de episcopul Chesarie de la Rîmnic, editorul renumitelor *Mineie*, unul din cititorii români ai „Enciclopediei" franceze și al revistei „Mercure littéraire et politique", de episcopul Ilarion al Argeșului, sprijinitorul politic al lui Tudor Vladimirescu, și alții. Încă din 1791 se traduc în Moldova o parte din „Ruinele" lui Volney.

În Transilvania bazele sale au fost puse de episcopul Inochentie Micu, autorul primelor petiții pentru drepturile poporului român, de Petru Pavel Aron, ctitorul școlilor din Blaj, prin care se va continua, pe o treaptă superioară, tradiția românească a vechii școli de la Brașov, și apoi de marea pleiadă de învățați, Samuil Micu, George Șincai, Petru Maior, Ioan Budai Deleanu, Ioan Piuariu Molnar, care îi vor da un puternic conținut istoric, filologic și literar *(Țiganiada)*. Se pregătesc și tipăresc și de o parte și de alta a Carpaților gramatici, cărți de retorică, povestiri și expuneri pedagogice, povețe economice.

Papadima subliniază cu multă acuitate rolul centrelor iluministe transilvănene de la Brașov, Sibiu și Blaj, și apoi cel al școalei lui George Lazăr de la București.

Școala lui George Lazăr e urmată apoi pe plan literar — literatura fiind una din marile dimensiuni ale iluminismului — de Ion Heliade Rădulescu, Vasile Cârlova, Iancu Văcărescu, Grigore Alexandrescu, Cezar Bolliac, în Muntenia, iar în Moldova de George Asachi, Al. Hrisoverghi, C. Negruzzi, V. Alecsandri, care vor avea o largă atingere și cu romantismul.

Una din cele mai originale părți ale lucrării lui Papadima și în același timp cea mai bogată în argumente, o constituie expunerea sa — aceasta fiind una din ipostaze — cu privire la locul iluminismului între tradiție și inovație, atitudinea exponenților iluminiști față de cultura populară, — altă ipostază — relevarea filoanelor folclorice în literatura epocii, cîntecele de lume ale timpului, precum și literatura iluminiștilor transilvăneni, Vasile Aaron și Ioan Barac, deschizătorii drumului lui Anton Pann, fostul psalt al bisericii Sf. Nicolae de la Brașov. Momentul culminant al epocii este reprezentat de Ioan Budai Deleanu prin „Țiganiada".

Nici unul din istoriografii români n-a făcut pînă acum o mai strînsă relație între iluminism și cultura și literatura populară, prin referințele lui Papadima numeroase poezii românești ale începutului secolului al XIX-lea fiind scoase de sub dominația unor presupuse inspirații străine

Alte capitole care oferă lui Ovidiu Papadima o largă posibilitate de desfășurare a erudiției sale, și totodată a unor puncte de vedere proprii, sînt *Lumea cintecelor de lume* și *Anton Pann și datoria luminării poporului*, capitole care au și ele numeroase antecedente în bibliografia autorului. Considerat de Papadima din punct de vedere literar, ca „o expresie aproape integrală a geniului popular românesc", Anton Pann a fost totodată și un remarcabil animator cultural al timpului, un răspînditor al cărții în straturile maselar populare, un pedagog social.

Ultimele două capitole ale cărții lui Papadima — *Persistența iluminismului în Transilvania* și *Romantismul în Transilvania la jumătatea secolului al XIX-lea* — au un caracter polemic, determinat, pe de o parte, de pozițiile mai vechi ale unor istorici, printre care și D. Popovici, iar pe de alta de monografia lui George Em. Marica consacrată *Foii pentru minte, inimă și literatură*, apărută la Brașov între anii 1838 1864, aceasta fiind principala publicație literară transilvăneană a epocii.

Problema abordată de Papadima în aceste capitole este dacă în Transilvania au existat în această perioadă și scriitori romantici sau numai iluminiști? Menționînd scriitori ca Vasile Popp, Pavel Vasici, Vasile Fabian Bob și George Barițiu, autori și a unor poezii, Papadima afirmă că aceștia „numai romantici nu sunt". Andrei Mureșianu, autorul marșului „Deșteaptă-te române", reprezintă abia unele „rare adieri ale romantismului'. Timotei Cipariu și George Barițiu n-au comis, în poezie, decît „păcate ale tinereților"; Iosif I. Many și N. Tincu Velia sînt prezenți în mișcare numai cu niște „lamentații". Ioan Rusu, cîntăreț al unei „Iubite părăsite" (Cîntare sătenească) și al „Cîntării unei fecioare la semănatul florilor" și traducător al unor poezii din Schiller, nu e menționat.

Tot atît de necruțător se arată Papadima din acest punct de vedere și față de prozatorii ardeleni ai timpului, care, în parte, sînt însăși poeții citați: „Proza epică a transilvănenilor denotă și mai puține tradiții ale romantismului".

Papadima apreciază însă la dreapta ei valoare orientarea, manifestările și realizările lor pe plan iluminist, uneori cu accente romantice, în cîmpul afirmării conștiinței și ideii naționale, a apărării limbii, a ridicării maselor populare prin cultură și acțiuni economice.

Fără a da scriitori romantici de nivelul celor din Țara Românească și Moldova, transilvănenii au receptat însă în mod neîndoielnic romantismul, „Foaia pentru minte, inimă și literatură" publicînd sau reproducînd [illegible] de la București numeroase

www.dacoromanica.ro

creații romantice aparținînd lui Lamartine, Victor Hugo, Lord Byron, Al. Pușkin, Schiller, Goethe ș.a. Odată cu valoarea estetică a creațiilor acestora, se recepta și orientarea lor patriotică, etică.

Romantismul popular, reprezentat prin balade și basme, a domnit apoi pururea în inimile și cugetele țăranilor noștri.

Prin larga sa informație — deși cu unele inexactități de cronologie istorică (vezi p. 13) — prin confruntarea ideilor iluministe cu realitatea românească, prin sublinierea „ipostazelor" sale românești, legate de aspirațiile poporului român, prin expunerea sa sistematică și prin forța interpretării și nuanțării ei, lucrarea lui Ovidiu Papadima este una din cele mai substanțiale expuneri românești asupra ideologiei și creațiilor iluministe, și ar merita fără îndoială să fie tradusă și într-o limbă străină.

Vasile Netea

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

Î N S E M N Ă R I

ISTORIA ROMÂNIEI

* * * *România în războiul pentru independență (1877—1878). Contribuții bibliografice.* București, Biblioteca Centrală a Ministerului Apărării Naționale, 1976, 54 p.

După apariția, în anul 1972 a lucrării asemănătoare ca tematică însă de mai mare întindere realizată de dr. Ilie Ceaușescu și dr. Vasile Mocanu, precum și a unor articole cu caracter istoriografic, fascicula cu titlul de mai sus se adaugă și deschide într-un fel seria contribuțiilor (monografice, documentare sau instrumente de lucru) care urmează să marcheze importantul jubileu al independenței de stat a României.

Așa cum se arată și în *Cuvîntul înainte* care însoțește acest volum microdocumentar „Bibliografia de față reprezintă un modest omagiu adus acelora care pe cîmpul de luptă, acum 100 de ani, au dat dovadă strălucită a jertfirii de sine, a demnității și virtuții și mai ales a iubirii de țară. Ea încearcă să pună în atenția cititorului, a cercetătorului, a tuturor acelora care se apleacă asupra impresionantelor mărturii ale istoriei noastre naționale, o parte din numeroasele lucrări, apărute de-a lungul timpului, care au o deosebită valoare documentară și istorică".

Lucrarea grupează o amplă selecție din lucrările pe această temă, aflate în colecțiile instituției editoare—Biblioteca Centrală a Ministerului Apărării Naționale, care are deja meritul editării unei utile și bine întocmite *Bibliografii militare românești.*

În partea întîi a culegerii de față sînt inserate contribuțiile românești, iar în cea de-a doua lucrările în limbi străine, în total 311 titluri, grupate alfabetic.

Remarcăm existența, în colecțiile amintitei instituții, a unor lucrări care se remarcă prin deosebita lor valoare documentar istorică, avînd totodată și caracterul unor rarități bibliografice. Amintim aici spre exemplificare: A. Candiano-Popescu, *O pagină din istoria resboiului românilor din 1877* (De un martor ocular), Craiova, Tip. Frații Benveniști, 1878, 52 p.; W. V. Herbert, *The defence of Plevna written by one who took part in it* London, Longmans, Green and Co., 1895, XIX + 488 p.; I. Vial, *Histoire agrégée des campagnes modernes*, Tome 2, Librairie militaire R. Chapelo t et Co., 1910, 580 p.

Apreciem deci că prin această publicație, Biblioteca Centrală a Ministerului Apărării Naționale a pus la dispoziția tuturor celor interesați un util și totodată semnificativ instrument de luc. u.

M. Stroia

General ALEXANDRU CERNAT, *Memorii. Campania 1877—1878*, Ediție îngrijită, cuvînt înainte și notă biografică de general maior doctor Constantin Olteanu. București, Edit. militară, 1976, XLI + 41 p. + 1 portr.

Despre războiul pentru independență, eveniment remarcabil în istoria multiseculară a luptei poporului român pentru neatîrnare s-au scris, în cei o sută de ani care au trecut de atunci, numeroase lucrări istorice sau de altă natură care s-au străduit să evidențieze și să clarifice diferite aspecte ale evenimentelor și acțiunilor politico-militare de acum un veac*. În cadrul istoriografiei privind războiul de independență o pondere însemnată, atît prin numărul cît și prin valoarea și inedit lor, o reprezintă memoriile și însemnările ur or participanți direcți la evenimente, începînd cu acelea ale șefului statului și sfîrșind, de pildă, cu acelea, destul de cunoscute, ale sergentului, înrolat voluntar la 16 ani, Ștefan Georgescu

Cum era și firesc, majoritatea scrierilor de acest gen au apărut în anii care au urmat războiului, atunci cînd autorii lor erau încă în viață. Posibilitatea existenței și descoperirii și altor scrieri de acest gen, care dintr-un motiv sau altul nu au văzut lumina

* Vezi în acest sens Lt. Col. Dr. Ilie Ceaușescu și Lt. Col. Dr. Vasile Mocanu, *România în războiul pentru independența națională 1877—1878. Contribuții bibliografice*, București, Edit. militară, 1972, 232 p.

www.dacoromanica.ro

tiparului, în timpul vieții autorilor lor, nu este însă exclusă. O dovadă concludentă în acest sens o constituie recenta descoperire și publicare în volum de către Editura militară prin grija unui bun cunoscător al epocii, generalul-maior doctor Constantin Olteanu, a însemnărilor generalului Alexandru Cernat, unul din participanții de seamă la evenimentele memorabile de acum un veac.

Despre generalul Cernat, cum remarcă și editorul memoriilor sale, s-a scris în general destul de puțin, deși rolul jucat în timpul războiului de independență, cînd a deținut funcții de înaltă răspundere în ierarhia politico-militară — ministru de război începînd de la 2 aprilie 1877, cînd a înlocuit în acest post pe colonelul Gh. Slăniceanu, comandant al Armatei de operații de la 19 august, păstrîndu-și în continuare funcția de ministru de război și, în fine, din decembrie 1877, șef al Marelui cartier general al armatei române — a fost dintre cele mai importante. Această lacună a căutat să o suplinească editorul prin nota biografică care precede textul memoriilor. Pe baza informațiilor oferite de documentele publicate ca și pe unele date inedite de arhivă, generalul-maior dr. Constantin Olteanu reconstituie cu precizie și talent cele mai însemnate momente din viața și cariera militară a generalului Alexandru Cernat (1828—1893) insistînd, cum era și firesc, asupra activității și contribuției pe care acesta a adus-o în timpul războiului la pregătirea și conducerea acțiunilor militare.

Textul propriu-zis al memoriilor este de mică întindere, însumînd numai 19 pagini. Ele debutează cu intrarea efectivă a României în războiul pentru independență prin trecerea armatei române la sud de Dunăre și se încheie o dată cu căderea Plevnei, acoperind deci doar o parte din campania dusă de armata română în războiul din 1877—1878.

Însemnările generalului Cernat, publicate concomitent cu prezentarea originalului în facsimil, nu au, așa cum afirmă editorul lor, caracterul unui „jurnal intim de campanie", deoarece — și se recunoaște dealtfel acest lucru — au fost făcute nu în vremea campaniei ci după război. Cunoscînd activitatea intensă depusă de general în timpul războiului, e greu de crezut că el ar fi avut răgazul necesar pentru ținerea unui jurnal de campanie. Faptul că memoriile au fost scrise după război este dovedit, între altele, și de unele inadvertențe pe care le conțin referitoare la denumirile unor unități, la efectivele lor, la pierderi etc., care nu s-ar fi produs desigur dacă însemnările respective ar fi fost făcute în timpul campaniei.

Cu toată puținătatea lor și caracterul subiectiv al acestui gen de scrieri, care impune folosirea și aprecierea lor cu un anumit discernămînt, însemnările de război ale generalului Cernat constituie totuși pentru studierea campaniei de la 1877 o sursă importantă și utilă de informații. Ele ilustrează diferite aspecte ale participării și contribuției armatei române la război cum ar fi: tratativele duse cu marele duce Nicolae privind angajarea armatei române pe teatrul de operații din Balcani, colaborarea româno-rusă, dispunerea armatei române în jurul Plevnei și atacurile care s-au dat asupra acesteia pînă la cucerirea ei etc. Nu putem de aceea decît regreta faptul că, dintr-un motiv pe care nu-l cunoaștem, generalul Cernat nu a dat memoriilor sale o mai mare amploare. Remarcăm, în încheiere, pertinența notelor explicative care însoțesc textul memoriilor.

Valeriu Stan

TEODOR VÂRGOLICI, *Ecourile literare ale cuceririi independenței naționale*, Edit. „Eminescu", 1976, p. 304.

Sub titlul *Ecourile literare ale cuceririi independenței naționale* istoricul și criticul literar Teodor Vârgolici a inaugurat seria noilor lucrări dedicate aniversării centenarului războiului de independență al României.

În peste 300 de pagini, precedate de un prolog și de o erudită privire asupra tradițiilor literare ale ideii de independență națională, lucrarea lui Teodor Vârgolici, editată de editura „Eminescu", înfățișează principelele creații literare românești consacrate luptei pentru independența poporului român.

Scopul urmărit de autor, mărturisit în „prologul" lucrării, a fost de a realiza „o imagine de ansamblu, cu reflexe prismatice" asupra ecourilor pe care această luptă le-a avut în conștiința și în creațiile literare ale scriitorilor noștri.

Ele încep, cum e și firesc, prin sublinierea ecourilor aflate în poezia populară a vremii, cuprinse în diferite culegeri, dintre care Vârgolici utilizează îndeosebi pe cele semnate de C. Rădulescu-Codru, St. Tuțescu și I. T. Kirileanu, ale lui Tudor Pamfile, G. Alexici, Cristea Barbu Bucur, Gh. Ciobanu și a altor folcloriști.

Calea către înfățișarea creațiilor scriitorilor intelectuali este deschisă de o amplă analiză asupra atitudinii civice a scriitorilor contemporani războiului, care și-au pus cu toții talentul în serviciul marii idei de libertate, independență și unitate națională, identificîndu-se ca și înaintașii lor, cu aspirațiile fundamentale ale poporului român.

www.dacoromanica.ro

Seria acestora este inaugurată de evocarea lui M. Eminescu, care într-un articol publicat în ziarul „Timpul" afirma într-o laconică formulă că independența națională a poporului român este „suma vieții noastre istorice". Alte articole relevate de autor se referă la admirația și recunoștința poetului față de dorobanții și călărașii de la Grivița și Plevna.

Cu o documentată și patriotică insistență este scoasă în relief creația lui Vasile Alecsandri — marele poet al Unirii și Independenței patriei — concretizată în odele și baladele *Balcanul și Carpatul*, *Odă ostașilor români*, *Peneș Curcanul*, *Sergentul* și atîtea altele, adunate în 1878 în volumul reeditat de atunci încoace de nenumărate ori: *Ostașii noștri*. De o justificată atenție se bucură apoi Alexandru Macedonski, autorului poeziilor *Vînt de primăvară*, *Armata română*, *Steagul* ca și a unor articole de însuflețită atitudine publicate în ziarul „Vestea". În capitolul *Glasul poeților* sînt subliniate contribuțiile unor scriitori ca George Sion, Iacob Negruzzi, Ioan Nenițescu, autorul poeziei *Pui de lei*, George Baronzi și a altora.

Într-o cuceritoare lumină este înfățișată și solidaritatea națională a scriitorilor din Transilvania, George Barițiu, Iosif Vulcan, Petre Dulfu, Timotei Cipariu, Zaharia Boiu, care au văzut în războiul de la 1877 nu numai un război al statului român, ci al tuturor românilor legați printr-o indestructibilă solidaritate patriotică.

Un capitol dens este consacrat dramaturgiei, autorul relevînd vigoarea și semnificația patriotică a unor piese ca *La Plevna* (George Sion), *Curcanii* (Grigore Ventura), sau ca scenetele *Bătălia de la Plevna*, *Luarea Griviței*, *Moartea eroului Valter Măcăcineanu*, alcătuite de I. D. Ionescu.

Printre ele figurează și poemul dramatic al scriitorului francez Frederic Damé: *Visul Dochiei*.

Eroismul ostașilor desrobitori a atras elogiul celor mai prestigioși cărturari ai timpului. „Soldații noștri — scria M. Kogălniceanu — luptă ca leii și cînd nu pot să învingă, mor pînă la ultimul" (p. 53). „Ce lucru uimitor — mărturisea Vasile Alecsandri — simpli țărani, smulși de la plug, să devină dintr-odată eroi. Inima mea a luat proporții care mă înăbușă de cînd cu cele petrecute la Grivița. În sfîrșit, sîntem *cineva* în lumea aceasta. E mult! E mai mult decît s-ar fi putut nădăjdui. Ce neam! Și ce bine să-ți spui că e al nostru" (p. 55).

Iată și mărturisirea lui Titu Maiorescu: „Am fost mîndru, ca fiecare român, de izbînda armatei noastre și i-am fost recunoscător, că ne-a dat prilegiu să arătăm Europei că suntem un popor cu o armată puternică! (p. 65). Alexandru Odobescu și-a manifestat admirația față de vitejii ostași prin conferința intitulată semnificativ Curcanii, ținută la „Ateneul român" în ziua de 25 martie 1878.

Alte capitole ale cărții lui Teodor Vârgolici relevă atitudinea față de război a creațiilor lui N. Gane, I. L. Caragiale, Alexandru Odobescu, George Coșbuc, autorul „Cîntecelor de vitejie", Duiliu Zamfirescu, (romanul „În război") precum și a unor scriitori din generațiile următoare ca M. Sadoveanu, Emil Gârleanu, Jean Bart, Gala Galaction („Papucii lui Mahmud") și alții.

Bogată în informații și constatări de istorie și critică literară, scrisă într-un înflăcărat spirit patriotic, noua carte a lui Teodor Vârgolici constituie un fierbinte omagiu adus eroilor din 1877 și totodată o remarcabilă scriere pentru educația patriotică a tinerelor generații.

Vasile Netea

CONSTANTIN GÎLEA, I. KARA CONST. — LIVIU RUSU, *De la Unirea Principatelor la războiul pentru independența de stat a României. Contribuții iconografice.* Biblioteca „Gheorghe Asachi", Iași — 1977, 48 pagini

Apărut la începutul acestui an, albumul de imagini referitoare la cele două momente istorice cruciale din secolul trecut: Unirea și Neatîrnarea țării contribuie la informarea științifică și, totodată, la educarea patriotică a cititorilor, pe calea atît de sugestivă și interesantă a mărturiei iconografice. Cele 54 de reproduceri din care 10 sînt inspirate de actul Unirii Principatelor, se înscriu într-un larg evantai de aspecte politice, militare, diplomatice, sociale exprimate prin gravuri, fotografii ș.a. apărute în ziare și reviste românești și străine, în urmă cu un secol sau ulterior în albume și diferite publicații.

Personalitatea domnitorului Alexandru Ioan Cuza este prezentată prin 7 ilustrații, din care unele sînt mai rar întîlnite în lucrări: *„Intrarea domnitorului Al. I. Cuza la Sublima Poartă în 1860"* (nu în 1859 cum este scris în textul ce însoțește figura 5), *„Primul pelerinaj la mormîntul lui Al. I. Cuza, 2 mai 1906"*. La fel și portretul Elenei Doamna se adaugă imaginilor mai puțin știute despre soția primului domnitor al Principatelor Unite.

Suita de ilustrații consacrate războiului independenței este deschisă de o frumoasă și sugestivă imagine cu valoare de simbol: un dorobanț român pregătit pentru luptă are lîngă el un personaj feminin — simbolizînd Patria — ce ține în mîna stîngă un

www.dacoromanica.ro

steag desfășurat pe a cărei pînză sînt scrise cuvintele „România liberă".

Autorii albumului s-au străduit să întreprindă o selecție cît mai reprezentativă din bogatul fond iconografic referitor la războiul din anii 1877—1878.

Sînt astfel cuprinse în filele albumului ilustrații care surprind momente ale apărării liniei Dunării de către armata română, prezența trupelor noastre în cetatea Nicopole, luptele de la Griviția, activitatea serviciului sanitar, aspecte din Iași, București, Ploiești, Turnu Măgurele, Giurgiu, Galați legate de atmosfera frontului sau de viața cotidiană a locuitorilor contemporani cu evenimentul.

Pe lîngă textele explicative care însoțesc ilustrațiile au fost reproduse aprecieri cu privire la Unirea Principatelor și războiul de independență din opera tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, citate din *Istoria României (Compendiu)* și *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi* de Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu (la ambele lucrări nu se indică ediția), scurte fragmente din rapoartele unor comandanți militari români sau corespondenți de presă străini din care se desprinde cu prisosință eroismul ostașilor români pe cîmpul de luptă, în cioc-nirile cu otomanii ș.a. Era necesar să fie prezentate și scene de război legate de momentele Rahova (7—9 noiembrie 1877), capitularea Plevnei (28 noiembrie 1877), Smîrdan și Vidin (12—13 ianuarie 1878) unde participarea armatei române a fost, după cum este bine cunoscut, hotărîtoare în obținerea victoriilor antiotomane. O verificare mai atentă a conținutului ilustrațiilor era necesară pentru eliminarea unor asemănări, chiar foarte apropiate, în redarea aceluiași moment (spre exemplificare amintim figurile 13 și 35 despre podul de peste Dunăre executat de pontonierii noștri la Corabia și figurile 32 și 38 care reprezintă plecarea ambulantelor Societății Crucea Roșie din București).

Considerăm că și această recentă contribuție publicistică a celor trei autori ieșeni merită să rețină atenția cititorilor dornici să se informeze despre momente din istoria Unirii Principatelor și îndeosebi despre războiul pentru independența României — ambele evenimente reflectate prin prisma unor mărturii iconografice care se urmăresc și se rețin cu interes de către o largă categorie de persoane.

Mircea C. Dumitriu

www.dacoromanica.ro

„REVISTA DE ISTORIE" publică în prima parte studii, note și comunicări originale, de nivel științific superior, din domeniul istoriei vechi, medii, moderne și contemporane a României și universale. În partea a doua a revistei, de informare științifică, sumarul este completat cu rubricile: Probleme ale istoriografiei contemporane (Studii documentare), Viața științifică, Recenzii, Revista revistelor, Însemnări, Buletin bibliografic, în care se publică materiale privitoare la manifestări științifice din țară și străinătate și sînt prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să trimită studiile, notele și comunicările, precum și materialele ce se încadrează în celelalte rubrici, dactilografiate la două rînduri, în trei exemplare, trimiterile infrapaginale fiind numerotate în continuare. De asemenea, documentele vor fi dactilografiate, iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea. Ilustrațiile vor fi plasate la sfîrșitul textului.

Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Autorii au dreptul la un număr de 30 de extrase.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Corespondența privind manuscrisele, schimbul de publicații etc., se va trimite pe adresa Comitetului de redacție, B-dul Aviatorilor nr. 1, București.

REVISTE PUBLICATE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

- REVISTA DE ISTORIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHE ȘI ARHEOLOGIE
- DACIA. REVUE D'ARCHEOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE
- REVUE DES ETUDES SUD-EST EUROPÉENNES
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE CLUJ-NAPOCA
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE „A.D.XENOPOL"—IAȘI
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI
  - SERIA ARTĂ PLASTICĂ
  - SERIA TEATRU—MUZICĂ—CINEMATOGRAFIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE DE L'ART
  - SÉRIE BEAUX-ARTS
  - SÉRIE THÉÂTRE-MUSIQUE—CINÉMA

www.dacoromanica.ro

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

* * * **Actes du XIV-e Congrès international des études byzantines**, 1975, 656 p., 107 fig., 57 lei.

ADĂNILOAIE NICHITA ŞI BERINDEI DAN (sub redacţia), **Studii şi materiale de istorie modernă**, vol. V, 1975, 276 p., 24 lei.

CONSTANTINESCU MIRON ş.a. (sub redacţia), **Relations between the autochtonous population and the migratory populations on the territory of Romania**, 1975, 324 p., 30 lei.

* * * **Cronica anonimă a Moldovei 1661—1729**, Pseudo-Amiras, 1975, 172 p., 17,50 lei.

ELIAN ALEXANDRU şi TANAŞOCA NICOLAE ŞERBAN (sub redacţia), **Izvoarele istoriei României**, Fontes Historiae Daco-Romanae, vol. III, 1975, 571 p., 41 lei.

GÜNDISCH GUSTAV (publicate de), **Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen**, vol. V, 1438—1457, 1975, 639 p. 54 lei.

* * * **Inscripţiile Daciei Romane**, vol. I, 1975, 285 p., 2 pl., 31 lei.

MITREA BUCUR ş.a. (sub redacţia), **Studii şi cercetări de numismatică**, vol. VI, 1975, 308 p., 1 hartă, 40 lei.

* * * **Studii şi materiale de istorie medie**, vol. VIII, 1975, 259 p., 2 pl., 28 lei.

MIOC DAMASCHIN (sub redacţia), **Documenta Romaniae Historica B. Ţara Românească, vol. XI, 1593—1600. Domnia lui Mihai Viteazul**, 1975, 747 p., 1 pl., 51 lei.

MIOC DAMASCHIN (sub redacţia), **Documenta Romaniae Historica B. Ţara Românească, vol. III (1526—1535)**, 1975, 452 p. 40 lei.

Mihai Viteazul, Culegere de studii, 1975, 280 p., 1 pl., 24 lei.

* * * **Nouvelles études d'histoire**, vol. 5, 1975, 275 p., 26 lei.

NEAMŢU VASILE, **La technique de la production céréalière en Valachie et en Moldavie jusqu'au XVIII-e siècle**, 1975, 271 p., 12 lei.

NICOLAESCU PLOPŞOR DARDU şi WOLSKI WANDA, **Elemente de demografie şi ritual funerar la populaţiile vechi din România**, 1975, 292 p., 1 pl., 23 lei.

OLTEANU ŞTEFAN, **Les Pays roumains à l'époque de Michel le Brave (L'Union de 1600)**, 1975, 159 p., 13,50 lei.

PIPPIDI D. M., **Scythica Minora. Recherches sur les colonies grecques du littoral roumain de la Mer Noire**, 1975, 314 p., XXIV pl., 38 lei.

POTRA GEORGE, **Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti 1821—1848**, 1975, 572 p., 43 lei.

ŞANDRU D., **Reforma agrară din 1921 în România**, 1975, 360 p., 24,50 lei.

CIHODARU C., CAPROŞU I. şi ŞIMANSCHI I. (sub redacţia), **Documenta Romaniae Historica A. Moldova (1384—1448)**, vol. I, 1976, 607 p., 46 lei.

NICOLAE STOICESCU, **Vlad Ţepeş**, 1976, 280 p., 20 lei.

RM ISSN CO-3878

I. P. „INFORMAŢIA" o. 791

www.dacoromanica.ro

Lei 10.—